

T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ  
(DİN PSİKOLOJİSİ)  
ANABİLİM DALI

# AİLE İÇİ İLETİŞİME MANEVİ PSİKO-SOSYAL YAKLAŞIM

Yüksek Lisans Tezi

Fatıma Zeynep BELEN

Ankara- 2010

T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ  
(DİN PSİKOLOJİSİ)  
ANABİLİM DALI

## AİLE İÇİ İLETİŞİME MANEVİ PSİKO-SOSYAL YAKLAŞIM

Yüksek Lisans Tezi

Fatıma Zeynep BELEN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Öznur ÖZDOĞAN

Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ

Ankara- 2010

T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ  
(DİN PSİKOLOJİSİ)  
ANABİLİM DALI

## AİLE İÇİ İLETİŞİME MANEVİ PSİKO-SOSYAL YAKLAŞIM

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

**Adı ve Soyadı**

**İmzası**

.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin  
Adı ve Soyadı

Fatıma Zeynep BELEN

İmzası

.....

<b>İÇİNDEKİLER</b> .....	I
<b>ÖNSÖZ</b> .....	V
<b>KISALTMALAR</b> .....	IX
<b>TABLolar LİSTESİ</b> .....	X
<b>ŞEKİLLER LİSTESİ</b> .....	X
<b>GİRİŞ</b> .....	1
I-Araştırmanın Problemi.....	3
II-Araştırmanın Amacı.....	4
III- Araştırmanın Önemi.....	4
IV - Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
V- Araştırmanın Yöntemi.....	5
VI- Araştırmanın Evreni ve Örnekleme.....	6
VII- Araştırmanın Temel Terim ve Kavramları.....	6
A. Manevi Yaklaşım.....	6
B. Aile.....	7
C. Evlilik.....	9
D. Manevi Değer.....	10
E. İletişim.....	12

## **BİRİNCİ BÖLÜM**

### **KÜLTÜRÜMÜZDE AİLE**

<b>I- İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKLERDE AİLE</b> .....	13
<b>II- İSLAM SONRASINDA TÜRK AİLESİ</b> .....	15
A. Dede Korkut Hikâyelerinde Aile ve Manevi Değerler.....	16

B. Ahmet Yesevi’de Aile ve Manevi Değerler.....	19
C. Mevlana’da Aile ve Manevi Değerler.....	24
D. Hacı Bektaş-ı Veli’de Aile ve Manevi Değerler.....	28
E. Kınalızade Ali Çelebi’de Aile ve Manevi Değerler .....	30
<b>III- AİLE TEMALİ ATASÖZLERİ VE DEYİMLER.....</b>	<b>36</b>

## İKİNCİ BÖLÜM

### MANEVİ-PSİKOLOJİK YAKLAŞIMA GÖRE EVLİLİK VE İLETİŞİM

<b>I- EVLİLİK KURUMUNA MANEVİ YAKLAŞIM.....</b>	<b>39</b>
A. Sekine Kavramının Manevi-Psikolojik Tahlili.....	46
<b>II- EŞ SEÇİMİNDE ÖNEMLİ FAKTÖRLER.....</b>	<b>54</b>
A. Hayırlı bir Eş için Dua Etmek .....	54
B. Dindar Olanı Tercih Etmek.....	57
C. Evlilikte Denklik.....	64
<b>III- EŞLER ARASI İLETİŞİMİ BESLEYEN MANEVİ DEĞERLER.....</b>	<b>66</b>
A. Allah’a İman ve Takva.....	67
B. Doğruluk ve Dürüstlük.....	68
C. İffet.....	69
D. Hilm.....	71
E. Ma’ruf .....	72
F. Kur’an-ı Kerim Ve Hadislerde Yer Alan Diğer Manevi Değerler.....	73
1. Alay Etmemek/Su-i Zanda Bulunmamak/Dedi Kodu Yapmamak.....	73
2. Aile Sırlarını İfşa Etmemek.....	74
3. Güzel Ahlaklı Olmak.....	74

4. Sorumluluk.....	75
5. İstişarede Bulunmak.....	75
<b>IV- EVLİLİK KURUMUNA PSİKOLOJİK YAKLAŞIM.....</b>	<b>76</b>
A.Evlilik Öncesi Dönemde Eş Seçimi.....	83
1. Kendini Tanıma.....	83
2. Karşı Cinsi Tanıma.....	86
3. Evlilik Kararı .....	87
B. Evlilik Sürecinde Eşler Arası İletişim.....	90
1. İletişim çeşitleri.....	90
a. Kişi İçi İletişim.....	90
b. Kişilerarası İletişim.....	92
c. Eşler arası iletişim.....	93
C. Eşler Arası İletişimde Algının İletişime Etkisi.....	94
D. Eşler Arası İletişimde Psikolojik Farklılıklar.....	99
E. Eşler Arası İletişimde Duygusal Zekânın Rolü .....	103
F. Eşler arası İletişimde Kriz Yönetimi.....	105

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ARAŞTIRMA

A. Araştırmanın Problemi.....	108
B. Araştırmanın Yöntemi.....	109
C. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	110
D. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	110
E. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	111

F. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	111
1. Evli Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	112
2. Evli Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı.....	113
3. Evli Katılımcıların Kaç Yıllık Evli Olduğu Dağılımı.....	114
4. Evli Katılımcıların Doğum Yeri Dağılımı.....	115
5. Evli Katılımcıların İkamete Göre Dağılımı.....	116
6. Evli Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı.....	117
7. Nişanlı katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	118
8. Nişanlı Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı.....	118
9. Nişanlı Katılımcıların Doğum Yerine Göre Dağılımı.....	119
10. Nişanlı Katılımcıların İkamete Göre Dağılımı.....	119
11. Nişanlı Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	120
G. İçerik Analizi.....	120
H. Yorum.....	187
I. Sonuç ve Öneriler .....	213
<b>ÖZET</b> .....	233
<b>ABSTRACT</b> .....	234
<b>BİBLİYOGRAFYA</b> .....	235
<b>EKLER</b> .....	243
<b>Ek- 1 Evli Bireyler İçin Mülakat Soruları</b> .....	243
<b>Ek -2 Nişanlı Bireyler İçin Mülakat Soruları</b> .....	245

## ÖNSÖZ

Dünyaya gelen her birey, yaşamın istasyonlarından bir diğerine yol alırken, zaman zaman “yaratılış amacını ve hayatının anlamını” sorgular. Bazen bu tefekküre insanın iradesi ile seçemediği dünyevi imtihanlar sebep olurken, bazen de iyi niyetlerle ve başkalarının etkisiyle yapılan seçimler, gün yüzüne çıkarır hayatın anlamına dair soruları... Kişinin yaşadığı bu süreç, fırtınalı bir denizde yol almaya çalışan gemi misali gibidir. Bir kere yola çıkma kararı verilmiştir. Yola çıktından sonra, beklenmeyen her türlü durumda nedamet dolu feryatlar boşunadır artık... Zaman, çözüm üretme zamanıdır. Yaşanan süreci olumluya çevirme sürecidir... Bu süreç insanın kendisini yenilemesi, özü ile iletişime geçerek “kim” olduğunu “niçin yaratıldığını” yeniden tanımlaması, içindeki “Ben” ile tanışması için eşsiz bir lütuftur aslında...

Hayatın anlamını sorguladığım, yaratılış amacım üzerine düşündüğüm, kendimi aradığım bir süreçte başladım bu bilimsel araştırmaya...

Araştırma yeni bilgilerle zenginleşirken, gün be gün gelişirken, aslında benim de değişim ve gelişim sürecim çoktan başlamıştı. Ben, “dünkü ben değildim” artık...

Son yıllarda evlilik gibi önemli bir müessesenin inşasında ve evliliğin devamında özümüzden, kültürümüzden her geçen gün uzaklaştığımıza dair yaptığım gözlemler “aile ve evliliğin manevi psiko-sosyal boyutunu” ele alan bilimsel bir araştırma yapmaya beni teşvik etti.

Danışman hocalarım rehberliğinde tezin adını “Aile İçi İletişime Manevi Psiko-Sosyal Yaklaşım” olarak belirledim. Mülakat tekniğinin, konumuza en uygun

yöntem olduğu konusunda hocalarımla hem fikir olduktan sonra, tez hazırlama sürecim fiilen başlamış oldu.

Mülakat süreci benim için çok eğitici bir süreçti. Her katılımcı bana farklı bir bakış açısı kazandırdı. Fikirleri ve hayat felsefeleri ile beni zenginleştirdi.

Uzun yıllar evli olan bireylerle yaptığım mülakatlarda dikkatimi çeken en önemli şeylerden biri, bu insanların her ne ile karşılaşırlarsa karşılaşınsınlar “yuvamıza sahip çıkacağız, sorunlarımızı çözeceğiz” bakış açısını evliliklerinde yaşamasıydı.

Otuz-kırk yıl önce evlenen bir genç kıza “gelinliğin ile gireceksin, kefenin ile çıkacaksın” sözünü söyleyen aileleri, acımasız olarak değerlendirdiğim zamanlar olmuştu. Bu araştırma sürecinde gördüm ki ailenin çocuğuna “bu evliliği yürütmeye gayret etmelisin” mesajını vermesi, çiftlerin sorunlarını çözebilmesi için onlara cesaret ve güç veriyor. Problem çözme becerisinin gelişmesine katkı sağlıyor. Ancak anne babaların “biz sıkıntı çektik, çocuğumuz bizim yaşadığımız sıkıntıları çekmesin” yönündeki düşünce ve telkinleri ise yeni kurulan yuvaların yıkılmasında etkili olabiliyor.

Evliliklerine sıkı sıkıya bağlı çiftlerin aile saadetlerindeki sır, sevgileri uğruna karşılıklı olarak emek harcamasıydı. Bu insanlar, eşler arası iletişimde “teşekkür etmeyi, özür dilemeyi, hoşgörülü olabilmeyi” hayatlarında yaşamaktaydı. Kendi kararlarını verebilen, sorunlardan kaçmak yerine çözmeyi seçen cesur kişilerdi. “Yalan” onların aile kitabında yer almıyordu.

Araştırma süreci beni olgunlaştırdı, büyüttü, geliştirdi. Farklı yönlerim ile tanışmama vesile olurken, içimdeki keşfetme arzusunu yeniden uyandırdı. Bu bağlamda, yardımını her zaman yanımda hissettim Rabbim’e ve araştırmaya katkıda bulunan değerli insanlara burada şükranlarımı sunmak istiyorum.

“Ol” emri ile bana hayatı bahşeden, ilim aşkını, merhameti, doğruluğu, sevgiyi bana yoldaş eden, sahip olduğum her şeyin sahibi, Rabbim’e teşekkür ediyorum.

Eğitim hayatım boyunca kütüphanemdeki kitapların çoğunu borçlu olduğum, küçüklüğümünden itibaren ilim öğrenmem için benden maddi-manevi desteğini esirgemeyen, “cömertliği, yardımseverliği, affediciliği, sabrı, çalışkanlığı ve kitap okuma aşkı” ile bana örnek olan merhum dedem Nurettin METE’ye ve hayata dair tecrübeleriyle yolumu aydınlatan, özgüvenimin gelişmesine katkıda bulunan merhum anneannem Saadet METE’ye teşekkür ediyorum.

En zor zamanlarımda beni yalnız bırakmayan, manevi değerleri aile hayatımızda yaşayarak ruhuma ilmek ilmek işleyen, kendimi gerçekleştirme serüvenimde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan sevgili annem Senay BELEN’e ve değerli babam Muharrem BELEN’e, canım kardeşim Yusuf BELEN’e teşekkür ediyorum.

Hayata ve insanlara kırgın olduğum, acılarımı anlamlandırmaya çalıştığım bir dönemde bana ilim kapılarının anahtarını veren, Rabbimin vermiş olduğu özümdeki potansiyeli keşfetmeme katkıda bulunan ve bana “kristalim” diye hitap eden saygıdeğer hocam Doç. Dr. Öznur ÖZDOĞAN’a sonsuz teşekkür ediyorum.

Akademisyen kişiliği ve insani değerleri yaşamasıyla örnek teşkil eden, manevi desteğini her zaman hissettiğim, güvendiğim, aynı zamanda ikinci danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ’e teşekkür ediyorum.

Ders döneminde almış olduğum hadis ve tasavvuf dersleri ile araştırmama katkıda bulunan Prof. Dr. M. Emin ÖZAFŞAR ve Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU’na teşekkür ediyorum.

Tez jürimde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Salih AKDEMİR ve Doç. Dr. Müfit S. SARUHAN’a teşekkür ediyorum.

Kur'an-ı Kerim ziyafeti ile gönlümüze hitap eden, ilahi kelamı onun yorumu ile dinlemek istediğimde bu teklifime asla "hayır" demeyen, değerli hocam Davut KAYA'ya teşekkür ediyorum.

Kırıkkale İl Müftümüz Osman ŞARKLI'ya manevi desteği için teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans hayallerimin gerçekleşmesine katkıda bulunan, İngilizce hocam Osman PEHLİVANLI'ya teşekkür ediyorum.

Bilimsel bir çalışma sürecinde mutluluğumu ve acılarımı paylaştığım, manevi desteğini benden esirgemeyen canım dostlarım Canan CEHRİ AKYOL ve Zübeyde BAL'a teşekkür ediyorum.

Son olarak, bütün samimiyet ve içtenlikleri ile mülakata değerli görüşleri ile katkıda bulunan katılımcılara ve isimlerini zikredemediğim tüm dostlara şükranlarımı sunuyorum.

Rabbim emanetini alana kadar, O'na hayırlı bir kul olabilmek dileğiyle...

Fatıma Zeynep BELEN

Ankara 2010

## KISALTMALAR

A.g. e	: Adı geçen eser
A.İ.R.B	: Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu
A.s	: Aleyhi's-selam
B.	: İbn
Bkz.	: Bakınız
D.İ.B	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	: Hicri
H. No	: Hadis Numarası
H.z.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
K. Ali Çelebi	: Kınalızade Ali Çelebi
Nkl.	: Nakleden
Ölm.	: Ölümü
R.A.	: Radiyallahu anh.
S.	: Sayfa
S.a.v	: Sallallahu aleyhi ve selem
TDK	: Türk Dil Kurumu
V.	: Vefatı
Vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

## **TABLolar LİSTESİ**

Tablo 1- Evli Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı .....	112
Tablo 2- Evli Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı .....	113
Tablo 3- Evli Katılımcıların Kaç Yıllık Evli Olduğu Dağılımı.....	114
Tablo 4- Evli Katılımcıların Doğum Yeri Dağılımı.....	115
Tablo 5- Evli Katılımcıların İkamete Göre Dağılımı .....	116
Tablo 6- Evli Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı .....	117
Tablo 7 -Nişanlıların Cinsiyete Göre Dağılımı .....	118
Tablo 8 - Nişanlı Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı .....	118
Tablo 9- Nişanlı Katılımcıların Doğum Yerine Göre Dağılımı .....	119
Tablo 10- Nişanlı Katılımcıların İkamete Göre Dağılımı .....	119
Tablo 11- Nişanlı Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı .....	120
Tablo 12- Özüyle İletişim İçinde Olan Bireylerin Karar Alma Süreci .....	126
Tablo 13- Kendini Özü İle İletişime Kapatılan Bireyin Karar Alma Süreci .....	126

## **ŞEKİLLER LİSTESİ**

Şekil 1- Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi .....	48
Şekil 2- İnanç İbadet Ahlak Şeması .....	60
Şekil 3- Şekil-Zemin İlişkisi.....	96

## GİRİŞ

Bireyin sosyalleşmesinde şüphesiz en önemli kurum ailedir. Birey, mensup olduğu ailede kendini tanır, yeteneklerini keşfeder. Diğer yandan yaşadığı kültürün milli-manevi değerlerini öğrenir. Değer ve davranış eğitimin kazanıldığı en sağlıklı ortamdır aile.

Kültürümüzde “yuva kurma ve eş olma” sorumluluğu, çocukluktan itibaren ebeveynlerce verilir. Anadolu'da anneler, kızlarına bebeklikten itibaren el emeği gözüyle çeyizler hazırlar; yuvası ilk kurulduğunda maddi sıkıntı çekmesin, ilk ihtiyaçlarını çeyiz sandığından karşılasın diye... “Kız kundakta, çeyiz sandıkta” atasözü bu geleneği en güzel şekilde ifade eder.

Erkek çocukları ise, özel bir hürmetle yetiştirilir ebeveynleri tarafından. Çünkü o, gelecekte kuracağı yuvada, ailenin reisidir. Türk-İslam kültüründe aile reisi olmak, en temel anlamda “cesaret, doğruluk, cömertlik ve adalet” gibi değerleri yaşama sorumluluğunu taşıyabilmek demektir.

Ailede anne-babalar, davranışları ile örnek olarak çocuklarını eğitir, yetiştirir. “Anasına bak, kızını al; kenarına bak, bezini al” atasözü de bu gerçeği vurgulamaktadır. Aile yuvası, kız ve erkek çocuklarının davranış ve değer eğitimi en kalıcı şekilde kazandığı yegâne bir yerdir.

Anne ve babanın birbirine davranışı, ahlaki değerlere verdiği önem ve hayata bakış açısı çocuğun dünyasını etkiler. Çocuk; bu davranış, rol ve kalıpları ister istemez bilinçaltına taşır. Gelecekte kendi ailesini kurduğunda ise eğitimi, kariyeri ne olursa olsun farkında olmadan annesi ya da babası gibi davranır. Bu süreç, eşi ile iletişimde farkındalık yakalayınca, belki de ölünceye kadar devam eder.

Çağımızda kız ve erkek çocuklarının başarılı bir “tıp doktoru, avukat, mühendis, memur” olabilmesi için tüm imkânları ile seferber olan ebeveynler, evlilik için eğitim ve rehberliğin gereğini henüz idrak edememiştir. Böylece, farkında olarak ya da olmayarak gençlerin sosyalleşmesi engellenmektedir. “Ne ölü görmüş ağlamış, ne düğün görmüş oynamış” atasözü bireyin davranışlarını kazanmasında sosyalleşmenin önemini özlü bir üslupla ifade etmektedir.

İnsanın sosyal, psikolojik ve manevi boyutu düşünüldüğünde, gençlerimizin tek taraflı eğitilmesinin sonuçlarını, günümüzdeki evliliklerde görebilmekteyiz. Manevi değerlerin canlılığını yitirmesi, eşler arası iletişimi olumsuz etkilemektedir. Ülkemizde her yıl neredeyse evlilik sayısı kadar boşanma gerçekleşmektedir.

Manevi değerlerin yaşandığı huzurlu evliliklerin azalması, toplumdaki güven duygusunu her geçen gün biraz daha azalttığı müşahede edilmektedir. Bu durumda, ailenin huzur misyonu etkisiz kalabilmektedir. İnsanın manevi yönünün ihmal edilmesinin de bu süreçte kuşkusuz payı vardır.

Manevi kültürel değerler bir milleti yaşatan, ayakta tutan beng-i su gibidir. Çünkü değerlerin temelinde inanç vardır. Bu inanç, aşkın varlıkla bağlantılıdır. Bu bağlamda değerler, insan davranışlarına yol gösterir. Eş seçiminde, evlilik kararının verilmesinde ve evliliğin sürekliliğinde manevi kültürel değerlerimizin etkisi yadsınamaz.

Araştırmamızda, “manevi değerlerin eşler arası iletişime katkısı ve günümüzdeki evliliklerin manevi-kültürel değerlerle ilişkisi” incelenmiştir.

“Aile İçi İletişime Manevi Psiko-Sosyal Yaklaşım” adlı tezimiz üç bölümden oluşmaktadır:

Araştırmamızın birinci bölümünde İslam öncesi ve sonrasında Türk ailesi ele alınmıştır. Türk-İslam kültürünün şekillenmesinde etkili olan Dede Korkut, Ahmet

Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli ve Osmanlı'nın önemli âlimlerinden Kınalızade Ali Çelebi'nin "aile, evlilik, evlilik öncesi eğitim, eş seçimi, manevi değerler" hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Daha sonra, dilimizde kullanılan aile temalı atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir.

İkinci bölümünde, evlilik kurumu manevi ve psikolojik açıdan değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili ayet ve hadisler rehberliğinde, evliliğin manevi yönü ele alınmıştır. Burada evlilik hakkında Kur'anî bir kavram olan "sekine" din psikolojisi açısından incelenmiştir. Kur'an ve Sünnet bağlamında eş seçimi ve manevi değerler ortaya konulmuştur. Evliliğin psikolojik boyutunda ise "eş seçimi, eşler arası iletişim, iletişimde psikolojik faktörler ve iletişim çatışmalarında kriz yönetimi" konuları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, mülakatlar içerik analizi ile değerlendirilerek yorumlanmıştır. Elde edilen veriler çerçevesinde öneriler geliştirilmiştir.

## **I- Araştırmanın Problemi**

Kültürümüz köklü bir geçmişe sahiptir. Kültürümüzün geçmişten günümüze intikalinde, ailenin ve ailenin temeli olan evliliğin büyük bir etkisi vardır. Türkler, İslam öncesi ve sonrasında kurduğu şanlı devletler ile ismini tarih sahnesine altın harflerle yazdırmıştır.

Modernleşme ile birlikte evliliğin manevi boyutunun ihmal edildiği, manevi kültürel değerlerimizin yozlaştığı ve iletişim araçlarının insanlar üzerinde olumsuz etkisinin aile kurumuna zarar verdiği görülmektedir. Günümüzde evlilik gibi önemli bir müessesenin inşasında ve evliliğin devamında özümüzden, kültürümüzden her

geçen uzaklaştığı müşahede edilmektedir. Bu bağlamda, özünden uzaklaşan bireylerin yaptığı evliliklerin mutsuz yuvalarla sonuçlandığı gözlemlenmektedir. Bu süreç evlenme çağına gelmiş genç neslin ruhsal gelişimi açısından manevi bir tehdit oluşturmaktadır.

Yukarıda ifade edildiği üzere eşler arası iletişimde, manevi-kültürel değerlerin katkısı günümüzün önemli olgularındandır.

Bu sebeple araştırmamızda, “manevi değerlerin eşler arası iletişimdeki katkısı ve günümüzdeki evliliklerin manevi-kültürel değerlerle ilişkisi” incelenmiştir.

“Evliliğin başlangıç ve devamında manevi değerlerin evlilikle ile ilişkisi nedir?” sorusu araştırmanın problem cümlesidir.

## **II- Araştırmanın Amacı**

Araştırmacın amacı, günümüzde evlilik kurumuna adım atacak bireylerin bu temeli sağlam kurabilmesi için sahip olmaları gereken farkındalığı kazandırmak ve eşler arası iletişimde manevi-kültürel değerlerimizi yeniden tanımlayıp hayata geçirebilmek için öneriler geliştirmektir.

## **III- Araştırmanın Önemi**

Araştırmamız, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde il müftülüklerinde kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu'na gelen danışanlara, manevi değerlerin eşler arası iletişimle ilişkisini ortaya koymak üzere derinlemesine mülakat tekniği ile yapılan ilk

çalışmadır. Bu bakımdan araştırmamız, Din Psikolojisi Anabilim Dalı ve Diyanet İşleri Başkanlığı açısından önem arz etmektedir.

Toplumun en temel birimi ailedir. Aile fertlerinin huzurlu olması eşler arası iletişimin sağlıklı olması, bir toplumun geleceğine güvenle bakmasını sağlar. Bu konularda yapılacak araştırmalar hem toplumun kültürünün gelişmesi hem de kültürün devamı için önem arz eder. Araştırmamız, toplumumuz ve toplumların geleceğini şekillendiren bilim hayatımız için önemli görülmektedir.

#### **IV- Araştırmanın Sınırlılıkları**

Araştırma, örneklem ve mülakat sorularıyla sınırlıdır. Aile kavramı ile sadece “eşler” dikkate alınmıştır. Aile içi iletişimden “eşler arası iletişim” kastedilmektedir. Çocuklar, kayın valide ve kayın peder araştırmanın dâhilinde değildir. Boşanma ve sebepleri, dağılmış yuvaların çocuk ve toplum üzerindeki etkileri ele alınmamıştır. Mülakata katılan danışanlar, 1 Temmuz 2009 – 30 Nisan 2010 tarihleri arasında Kırıkkale İl Müftülüğü A.İ.R.B.’ye başvuran nişanlı/evli danışanlar ile sınırlıdır.

#### **V- Araştırmanın Yöntemi**

Araştırmanın teorik bölümü için literatür taraması yapılmıştır. Uygulamalı boyutta mülakat tekniği kullanılmıştır. Mülakat soruları seçilirken, teorik kısımdaki bilgiler referans alınmıştır. Katılımcılar ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Yapılan

mülakatlar, içerik analizi ile değerlendirilerek yorumlanmıştır. Elde edilen veriler ışığında öneriler geliştirilmiştir.

## **VI- Araştırmanın Evreni ve Örneklemi**

Araştırmamızın evreni Türkiye'deki ailelerdir. Araştırmamızın örneklemini Kırıkkale İl Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu'na başvuran, nişanlı veya evli kadın/erkek danışanlardan oluşmaktadır.

## **VII- Araştırmanın Temel Terim Ve Kavramları**

### **A. Manevi Yaklaşım**

Araştırmada manevi yaklaşım kavramı ile üç kaynağa dikkat çekilmektedir.

1. İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim.
2. İslam dininin yaşama boyutunu temsil eden Hz. Muhammed (s.a.v).
3. Anadolu bilgelerinin konu ile ilgili görüşleri.

## B. Aile

Arap dilinde aile kavramını ifade etmek üzere “el-aile”, “el- üsra”, “el-ehl”, “el-âl” kelimeleri kullanılır. (Ünlü, 2007)

El-İsfahani’ye göre, Arap dilinde kullanılan aile kelimesi “a-v-l” ve “a-y-l” kökünden gelmektedir. A-v-l kökü “ağır gelen ya da sıkıntı veren bir şeyde başkasına dayanmak” anlamındadır. A-y-l kökü ise ihtiyaç sahibi olmak anlamını ifade eder. (İsfahani, 2007:1068–1069) Aile anlamında kullanılan “üsra” kelimesi “e-s-r” kökünden gelir. E-s-r kökü “bağlamak” anlamını taşır. Aynı kökten gelen “esir” kelimesi de “tutsak alınmış” ve “bağlanmış” her şey ile ilgili kullanılmaktadır. (İsfahani, 2007:120) El-ehl kelimesi e-h-l kökünden gelmektedir. Anlamı ise, “bir adamla kendilerini aynı meskenin bir araya getirdiği kimseler” demektir. Ehlu’r-racul ifadesi adamın hanımı anlamında kullanılmıştır. (İsfahani, 2007:152–153) El-âl kelimesi bir görüşe göre “ehl” sözcüğünden dönüşmüştür. El-âl, “yakın akrabalıktan ya da bir sevgiden, dostluktan dolayı bir insanla zati, hususi bağı olan kişileri” ifade etmek için kullanılır. (İsfahani, 2007:155–156)

Görülmektedir ki aile; eşlerin karşılıklı olarak ihtiyaçlarının karşılandığı, aile bireylerinin birbirine dayandığı, sorumlulukların paylaşıldığı, sevgi ve merhamet gibi duygularla fertlerin birbirine bağlandığı bir müessesedir.

Ömek’e göre aile “erkeğin ve kadının çocuklarıyla oluşturduğu, iş bölümüne dayalı, küçük ve büyük ya da dar ve geniş aile gibi tipleri olan, toplumsal ve ekonomik temel birliktir.” (Ömek, 1973)

Toplumbilim Terimleri Sözlüğü’nde aile, “evlilik ve kan bağına başka deyişle karı-koca, ana-baba-çocuklar, kardeşler vb. arasındaki ilişkilere dayalı toplumun çekirdeği” olarak ifade edilir. (Ozankaya, 1975)

Aile neslin devamını sağlar. Çocuklar ile genişler. Önceki nesli bünyesinde bulunduran yapısı ve kültürlenme yoluyla milli benlik ve kimliğin devamını gerçekleştirir. Ailede sevgi, saygı, sıra anlayışına dayanan bir dayanışma vardır. (Tural, 2000:83)

Aile kurumunun ortaya çıkışı, insanlık tarihiyle eş zamanlıdır. Aile, tarih içerisinde yapısal olarak bir takım değişikliklere maruz kalmış olsa da, günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Ailenin “geniş aile”, “çekirdek aile”, “ karı-koca (çocuksuz) aile” (conjugal family), “eşitlikçi aile” (egalitarian family), “akraba evliliği” (consanguineal family) gibi tipleri mevcuttur. (Kirman, 2004:16)

Tural (2000), aile kurumunda insanların eğitildiğini söyler. Değer ve davranışlar, aile kurumu sayesinde insanlara benimsetilir. Ona göre, ailenin kültürel değerleri yaşatma ve aktarma misyonunu şu şekildedir: “Aile kurumu sağlam kurulmuş olan ve tabii şekilde yaşatabilen toplumlarda ‘sadakat, namus, iffet, dürüstlük, şefkat ve merhamet’ başta olmak üzere, insani yüce değerler daha kolay korunmakta ve canlılığını devam ettirmektedir.” (Tural, 2000:83)

Tural’a göre, Türklere aile içindeki kültürleme metotları üç şekildedir: (Tural, 2000:83)

- Sözsüz, sadece davranış olarak ortaya çıkan ve benimsenmek üzere kültürlenene sunulanlar. Bu sunuş, “değer ve davranış benimsetme” şeklindedir.
- Atasözü veya kısa özlü sözler söyleyerek.
- Masal, efsane, destan anlatarak.

Araştırmamızda, geçmişten günümüze Türk ailesinin kuruluşu ve devamında yer alan manevi-kültürel motifler, bu üç metodun içerdiği veriler ışığında ortaya konulmuştur.

### **C. Evlilik**

Kirman'a göre (Kirman, 2004:77) evlilik, toplumun en temel kurumu olan aileyi oluşturmak için bir erkekle kadının hayatlarını hukuki açıdan resmen ve açıkça birleştirilmelerini ifade eden bir kavramdır.

Yeni Türk Ansiklopedisi'ne göre (1985:865) evlenmenin amacı müstakbel eşlerin devamlı bir yuva kurmak için yaptıkları karşılıklı taahhütlere resmi bir mahiyet kazandırmaktır. Bununla birlikte “meşru cinsi birleşme, çocuk getirerek neslini devam ettirme, arkadaşlık, karşılıklı saygı, ortak çaba” gibi birçok fikri ve ruhi faktörler evliliğin amacını oluşturur. Evlilik köklü bir kurumdur. Evlilik müessesesi ailenin çekirdeğini, aile de toplumun temelini oluşturur. Evliliğin devamı ve insani muhtevası bütün bir millet hayatını temelini teşkil eden dini ve ahlaki esaslara dayanır.

Farklı kültürlerde, eş adayının aynı kabile ya da akraba grubu içinden olup olmaması ve eş sayısına göre değişik evlenme şekilleri vardır. Aynı kabile içinde yapılan evliliklere ‘iç evlilik’ (endogami), kabile dışından yapılan evliliklere ise ‘dış evlilik’ (exogami) adı verilir. Evlilik yapılan eş sayısına göre de farklı isimler alır. Buna göre, tek eşle evlilik monogami, birden fazla eşli olma hali ‘çok eşlilik’ (poligami) olarak ifade edilir. Çok eşlilik de kendi arasında ikiye ayrılır. Birden fazla

kadınla evlenme ‘çok karılık’ (polygyny), birden çok erkekle evlilik hali ise ‘çok kocalılık’ (polyandry) olarak isimlendirilir. (Kirman, 2004: 77)

#### **D. Manevi Değer**

Türkçe sözlüğe göre (1998) değer, “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür.”

Oğuzkan, değer kavramın şöyle tanımlar: "Bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da güzellik yönünden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelikleridir." (Oğuzkan, 1974)

Bolay’a göre değer, “arzu edilen, arzu edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tavrı” gibi anlamları ifade eder. Bolay, değerleri “biyolojik (sağlık, kuvvet)”, “ekonomik (mal, mülk)”, “estetik (güzellik)”, “ahlaki (fazilet)”, “dini (kutsal)” olmak üzere beşe ayırarak şöyle açıklar: “Değer, olgular ve nesnelere hakkındaki ihtiyaç ve ideallere göre verilen yargıyı ifade eder. Değerde inanç ön plandadır. Değerler ‘kabul edilebilir, tekrar edilebilir’ olmalıdır. Yoksa yaygın ve devamlı olmaz. Zaman ve mekân üstü kaynağa dayanmazsa, değerler kalıcı olmaz.” (Bolay, 1999:91)

Psikolojide değerın önemi, insan davranışlarının yol göstericisi olarak oynadığı roldedir. Bu nedenle psikolog, değeri sadece bir inanç olarak alır. (Güngör, 1993)

Güngör’e göre ahlaki davranış konusunda değer, “bir kimsenin çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek ve niyetleri, davranışları değerlendirirken başvurduğu bir kıstas” demektir. Fakat değer, inancın spesifik bir şekli olmak itibari

ile ondan daha yukarıda bir zihin organizasyonudur. Bu bağlamda, değer bir tek inanca değil, bir arada organize olmuş bir inanca tekabül eder. (Güngör, 1993:18–19)

Görüldüğü üzere değerlerin temelinde inanç vardır. Bu inanç, aşkın varlıkla bağlantılı olduğundan, değerler insan davranışlarına yol gösterir.

Tarhan, bireylerin birçok davranışı dinden aldığı değerlerle belirlediğini söyler. Ona göre din, insan psikolojisinden soyutlamamalıdır. Çünkü empati yapmak, dürüst olmak, yalan söylememek, koruyucu ruh sağlığının bütün özellikleri, dinin kazandırdığı ahlaki erdemlerdendir. (Tarhan, 2005:330)

Çubukçu (1987) ahlaki değerler konusunda, İbn Miskeveyh'in şu görüşlerine yer verir: “İnsan, aklıyla iyiliği kötülükten ayırdığı derecede güçlüdür. İnsan iyiyi saptadıktan sonra, onu davranışlarında göstermelidir. İyi ile erdem iç içedir. Erdemin başlıca ilkeleri ‘bilgelik’, ‘doğruluk’, ‘yiğitlik’ ve ‘adalettir’.” (Çubukçu, 1987:209)

İbn Miskeveyh göre bilgelik, “ilâhi ve insani gerçekleri tanımaya çalışmaktır.” Bilgeliği rehber edinen kimse “yapılması kötü olandan sakınıp güzel davranışlara” yönelir. Erdemin diğer ilkesi olan doğruluk, her şeyden önce “namuslu olmak” demektir. Hayatın her alanında “doğru davranıp, doğru konuşmak” insanı erdemli kılar. Yiğitlik ise, “ne atılgan ne de korkak” olmaktır. Yiğitlik “iyiyi kazanmada cesaret, kötüden sakınmada ihtiyattır.” Aynı zamanda yiğitlik “yerine göre ölçülü” davranmaktır. Adalet gelince erdem en önemli ilkelerindedir. İnsanlı kimse, her yerde ve her durumda adaletli davranır. Adalet geniş ölçüde “insanların hak ve hukukunu” gözetmektir. Karar verirken objektif davranmaktır. (Çubukçu, 1987:209)

Özdoğan'a göre manevi değerler insanın ruhunda ve özünde var olan, evrensel ruhun sunduğu ilkelere dir. Sevgi, adalet, sabır, hoşgörü gibi değerler insanın doğasında mevcuttur. (Özdoğan, 2005:54) Ona göre, manevi değerlerin insanın ruhsal gelişimi üzerindeki etkisi şu şekildedir: “İnsanın ruhsal gelişimi evrensel nitelikler sergileyen

bir süreçtir. İnsan bu süreci yaşamaya yönelik içsel donanıma sahiptir. Değerler, insanı gerçek insan yapar. Onları yaşayan insan, Kur'an'ın ifadesiyle en şerefli potansiyelini gerçekleştirmiş varlık haline gelir.” (Özdoğan, 2005: 68)

## **E. İletişim**

Köknel'e göre iletişim anlamında Hint-Avrupa dilinde kullanılan “komünikasyon” (communication) sözcüğünün kökü, Latince “communicare” fiilinden türetilmiştir. Bu fiil, “başkalarıyla birlikte olma, bağlantı sağlama, bilgi ya da haberi paylaşma, yayma, çoğunluğa genelleme, herkesin paylaşmasını ve yararlanmasını sağlama, herkese pay verme” gibi anlamlar ifade eder. İletişim sözcüğü, XV. yüzyıldan sonra “bir bilgiyi çoğunluğa, topluluğa yayma” anlamında kullanılmıştır. XX. yüzyılda iletişim araçları ile toplumsal ilişkiyi sağlayan araçların gelişim düzeylerinin artmasına paralel olarak doğa ve insan bilimlerinde yer almaya başlamıştır. (Köknel, 1997: 35)

Dökmen, iletişim kavramını “bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci” olarak tanımlar. (Dökmen, 2005:19)

Dökmen'e göre bütün canlıların iletişim içindedir. İnsan yaşamındaki iletişimin, diğer canlılardaki iletişimden farklıdır. Çünkü insanlar, sürdürdüğü iletişimlerini incelemek ve geliştirmek şansına sahiptir. Ayrıca, insanlar diğer canlılardan farklı olarak birbirlerinin rolüne girebilir ve birbirleriyle empati kurabilir. (Dökmen, 2005: XV)

## **BİRİNCİ BÖLÜM**

### **KÜLTÜRÜMÜZDE AİLE**

Araştırmamızın birinci bölümünde İslam öncesi ve sonrasında Türk ailesi ele alınmıştır. Türk-İslam kültürünün şekillenmesinde etkili olan Dede Korkut, Ahmet Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli ve Osmanlı'nın önemli âlimlerinden Kınalızade Ali Çelebi'nin “aile, evlilik, evlilik öncesi eğitim, eş seçimi, manevi değerler” hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Günümüzde kullandığımız, aile temalı atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir.

#### **I- İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKLERDE AİLE**

İslam'dan önce Türklerde aile önemli bir kurumdur. Türklerde devlet düzeninin temeli, aile düzeninden geçmekteydi.

Donuk'a göre (1981:287) aile, devletin küçük bir modelidir. Ailede çocuklar üzerindeki babanın otoritesi, devleti yöneten hükümdarın millet üzerindeki hâkimiyeti gibidir. Bu bağlamda, Eski Türklerde “devlet düzeni” ile “aile düzeni” arasında bir benzerlik vardır.

Donuk (1981), Türk ailesinin zor ve cebre dayanan “pederşahi” tipte olmadığını fakat velayet esasında, baba hukukunun hâkim olduğu “pederi” tipte bir aile yapısına sahip olduğunu ifade eder. İslam'dan önce Türklerin aile yapısı hakkında şu bilgileri verir: “Türklerde dıştan evlenme (exogamie) esastır. Eski Türk cemiyetinde

umumiyetle tek zevcelik (monogomie) görülür. Eski Türk ailesi ‘geniş aile’ şeklinde değil, ‘küçük aile’ tipinde idi.”

Banguoğlu’na göre, (1985:358) Türk ailesi yaklaşık 2300 senelik bir geçmişe sahiptir. Türk ailesinde, “kesin iş bölümü ve kesin haklar” vardır. Türk ailesi monogamdır. Tek eşle evlilik tarihimiz boyunca devam etmiştir. Çok evlilik hiçbir zaman hoş görülmemiştir. Ailenin çocuğunun olmadığı gibi istisnai durumlarda çok evlilik hoş görülebilmektedir.

Banguoğlu (1985), Türklerde kadının durumunu şöyle açıklar: “Eski Türk ailesinde kadın muhteremdi, saygı görürdü. Ev içinde hâkim olan kadındı. Cemiyet içinde kadının mevkii ve hukuku gözetilmiştir. Tarihimizin derinliklerine inildiği zaman ‘Hakan’ ile ‘Hatun’ yan yanadır. Merasimlere kadın da katılır; kadının reyî de muteberdir.”

Eröz’e (1977) göre Türk ailesinde, kadın meclislere katılırdı. Kaçgöç mevcut değildi. Yaşlı kadın cemiyet içinde söz hakkına sahipti. Erkekler tek eşle evlilik yapardı.

Donuk (1981), Türk ailesinde kadının ve çocukların kendine ait mülkünün olduğunu ifade eder. Bununla birlikte evlenen kadının, baba evinden getirdiği çeyiz malı üzerinde kocanın hiç bir tasarrufu yoktu.

Çubukçu, ailenin kültürü koruma ve aktarma misyonunu şöyle ifade eder: “Türkler değişik kültürlerle yüz yüze gelmelerine rağmen kendi törelerini ve kişiliklerini korumasını bildiler. Kendi sosyal yapılarında yabancı etkileri eritip kültürlerini geliştirdiler. Türklerin aile yapısının güçlü olması, kültürlerinin temel unsurunun devamının önemli nedenlerindedir.” (Çubukçu, 1987:11)

## II- İSLAM SONRASINDA TÜRK AİLESİ

Türkler, sekizinci yüzyıldan itibaren İslam dinine girmeye başlamıştır. Onuncu yüzyılda, Türk boyları kitleler halinde İslam dinini kabul etmiştir. (Çubukçu, 1987:75)

Türkler, İslam'dan önceki milli-kültürel değerlerini İslami değerler ile bütünleştirmiştir. Çubukçu, “Türk Kültürü” adlı kitabında İslam dinini kabul eden Türklerin yaşamış olduğu bu süreci şöyle ifade eder: “1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya akın akın gelen Türkler, kendi kültürlerini de taşımışlardır. Özellikle Şamanist dönemde ‘kâm’ denen manevi önderlerin yaptıkları görevi, İslamlaştırdıktan sonra, ‘baba’ yahut ‘ata’ denen şahıslar yapmaya başlamışlardır.” (Çubukçu, 1987:75)

Çubukçu, bu manevi önderlerin “toplumun bilgisi, şairi ve yol göstericisi” olduğunu ifade eder. Ona göre bu dini topluluklar “gözü pek, mistik duyguları canlı, hareketi seven ve şehadet için savaşmaktan çekinmeyen” insanlardan oluşmaktaydı. Eski Türk geleneklerinin unutmayan bu topluluklar, Türk töresini Anadolu'da yaymıştır. Başka inançta olan insanlara da iyi örnek olmuştur. (Çubukçu, 1987:75)

Araştırmamızın bundan sonraki kısmında Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in ahlakını yaşayarak Türk İslam kültürünü şekillenmesinde rol oynayan Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş, Mevlana gibi manevi önderlerin yanında, yaşadıkları dönemin sosyo-kültürel değerlerini eserlerinde işleyen Dede Korkut ve Kınalızade Ali Çelebi gibi önemli şahsiyetlerin aileye bakışına ele alınmıştır.

## A. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Aile ve Manevi Değerler

Destanlar, efsaneler, hikâyeler gibi sözlü kültürün unsurları, anlattığı çağın kültürü hakkında araştırmacılar için zengin bir malzeme sunar. Bu bakımdan, Türklerin İslam'ı kabul etmesinden sonra ilk eserlerden olan Dede Korkut Hikâyeleri araştırmamız için önem arz etmektedir. Bu eserin yazıya geçirilmesi, sonraki dönemlerde olmasına rağmen Oğuz Türklerinin aile hayatını, eşler arası iletişimi ve toplumda yerleşmesi arzulanan manevi değerleri ortaya koyması bakımından çalışmamıza alınmıştır.

Kocakaptan (1985), “Dede Korkut'ta İnsan Hükümdar ve Aile” adlı makalesinde Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oğuz boyunu oluşturan aileyi ele alır. Dede Korkut hikâyelerinde aile “ana, baba ve çocuklar”dan oluşur.

Oğuz boyunun oluşmasında ve toplum içindeki ilişkilerin huzurlu olmasında ailenin rolü hakkında Kocakaptan'ın açıklamaları şöyledir: “Ailenin kurucuları olan kadın ve erkek ‘iyi hasletlerle yüklü, birbirlerine anlayış ve güzellikle muamele eden’ kişilerdir. İşte bu aile yapısı sağlıklı bir Oğuz toplumunun doğmasına yol açmış, toplumu oluşturan kişilerin makul ilişkiler içinde, kendi aralarında huzurlu, ahenkli bir hayat sürebilmelerini mümkün kılmıştır.” (1985:257)

Kocakaptan, Dede Korkut Hikâyeleri'nin mukaddime bölümünde makbul kadının bütün özelliklerinin tespit edildiğini ifade eder. Buna göre kız çocuğu, anası tarafından terbiye edilmelidir. İyi özellikler bu terbiye sırasında kazanılmalıdır. Aile içinde “iyi yetiştirilmemiş kız”, sonradan makbul özellikleri çok zor kazanır. Dede Korkut'un deyimiyle “kız, anadan görmeyince öğüt almaz.” Oğuz toplumunda kadın, son derece namusludur. Namusunu en güç şartlar altında bile korumak zorundadır. Bu

bağlamda aile kurulacak kadın, “namuslu” olmalıdır. Kadında, “misafirperlik, güzellik ve kahramanlık” gibi hasletler bulunmalıdır.” (Kocakaptan, 1985:253- 254)

Dede Korkut hikâyelerinde kadınlar, dört gruba ayrılmıştır. Bunlar, “solduran sop, dolduran sop, evin dayağı ve son derece bayağı” kadınlardır. Bu dört grup kadının eşine karşı davranışları ise şöyledir:

- **Solduran sop;** yemekten başka bir şey düşünmeyen kadın tipidir. Bu kadın kocasından memnun değildir. Bunun için başka bir koca ile evlenmek istemektedir.
- **Dolduran sop;** yataktan zorla kalkan, dedikodu yapan kadın tipidir. Bu kadın evine iyi bir şekilde bakmaz.
- **Bayağı kadın;** misafir yanında kocasını mahcup eden, misafire yemek hazırlamayan, kocasının sözünü dinlemeyen, inatçı ve nankör bir kadın tipidir.
- **Evin dayağı olan kadın;** Dede Korkut tarafından “Aişe, Fatıma soyundandır.” şeklinde övülen kadın tipidir. Bu kadın kocası evde olmasa bile misafiri ağırlar. Onu yedirir ve içirir. Ayrıca kocasının adını da kötü çıkarmaz. (Kocakaptan, 1985:253)

Dede Korkut hikâyelerinde anlatılan “erdem” sahibi erkekte bulunması gereken değerler ise şöyledir: “Beğenilen, güvenilen erkek ‘mert ve kahraman’ olan erkektir. Nasıl ki kız, eğitimi anasından görüyorsa; erkek de babasından görür. Erkek ‘cömert’ olmalıdır. Cömertliği de babasından öğrenir.” (Kocakaptan, 1985:254)

“Savaş gününde hızlı kumandan, devam eden devlet, unutmayan akıl ve hasmından kaçmayan er güzeldir.” ifadesini kullanan Dede Korkut, erkekte cesaretin güzel bir haslet olduğunu vurgulamıştır. Dede Korkut cesur bir erkeğin yaşaması gereken değerleri şöyle ifade eder: “Yiğit, yerini kılıcın hakkı ile almalı ve töreye

saygılı olmalıdır. Yiğit baş kesmeli, kan dökmeli, aç doyurmalı, çıplak donatmalıdır.”  
(Kocakaptan, 1985:249)

Oğuz ailesinde eşler birbirine saygılıdır. “Deli Dumrul” hikâyesindeki gibi eşler, birbirleri için canlarını verebilir. Erkek bir sefere gittiği veya esir düştüğü zaman, karısı onu yıllarca bekler. Erkek ve kadın arasında kuvvetli bir “sadakat ve sevgi” vardır. (Kocakaptan, 1985:255- 256)

Kocakaptan, Oğuz ailesinin kurulmasında ve devam etmesinde etkili olan manevi değerleri şu şekilde ifade eder: “Oğuz ailesinde, ‘kuvvetli bir bağlılık, sıra, saygı ve sevgi’ vardır. Aile fertleri babaya mutlak ‘itaat’ içindedir; ama bu itaat onların fikirlerini söyleme, açık konuşma haklarını kısıtlamaz.” (1985:257)

Kocakaptan’ın (1985) verdiği bilgiler neticesinde, Dede Korkut hikâyelerinde işlenen manevi değerler şöyle sınıflandırılabilir:

- **Allah İnancı:** Bütün hikâyelerde yer alan temel fikirlerden biri Allah inancıdır. “İnsan, önce Allah’a ve onun yüceliğine inanmalıdır. İşlerin düzelmesi için Allah demek lazımdır. Malı Tanrı verir. Kader Allah tarafından düzenlenir.”
- **Tamahkâr olmamak:** İnsanların dünya yaşamında belli bir nasibi vardır. “Herkes nasibi kadar mal yer. Bu yüzden insan, hırslı ve tamahkâr olmamalıdır. Kişi, Karadağ yumrusunca mal yığsa nasibinden fazlasını yiyemez.”
- **Alçak gönüllü olmak:** Kişi kibirli olmamalıdır. “Gönlünü yüksek tutan er makbul değildir.”
- **Sorumluluk sahibi olmak:** Toplumda bireyler görevlerini ve rollerini bilmelidir. “Her insan kendi yerini doldurur ve oraya yakışır. Toplum düzeninin devam etmesi için herkes yerini ve vazifesini bilmelidir.”

- **Mert olmak:** “Kişi mert olmalıdır. Mertlerin elinde iyi ve güzel gayeler için kullanılan araçlar, namertlerin elinde kötülük sebebi olurlar. Bu yüzden mertlik, iyilik, güzellik dirlik ve düzenin temelidir.”
- **Devlet iyiyi belirlemede önemli bir kurumdur.** “Toplumun başında devlet olmalıdır. Kişiler de devletli olmalıdır. Devletsiz kişiler kötü sayılırlar.”
- **Cömert olmak:** “Erin ün salması için cömert olması, malına kıyması gereklidir.”
- **Misafirperver olmak:** “Kişi misafiri sevmelidir. Misafirsiz ev, kara evdir ve durmasından yıkılması daha iyidir.”

## **B. Ahmet Yesevi’de Aile Ve Manevi Değerler**

Hoca Ahmet Yesevi ilk Türk mutasavvıfıdır. Ahmet Yesevi'nin kalplerin İslam dinine ısındırılmasında, Türk İslam kültürünün oluşmasında ve fetih ruhunun yayılmasında, büyük hizmetleri vardır.

Çubukçu, 1167'de vefat eden Ahmet Yesevi'nin, Maveraünnehir'i ve Anadolu'yu etkilediğini söyler. Ahmet Yesevi'nin çizgisinde devam eden Hacı Bektaş Veli (Ölm. 1270), Mevlâna (Ölm. 1273) ve Yunus Emre (Ölm. 1320) gibi büyük düşünürler hoşgörülü bir İslâm anlayışı sergilemiştir. Böylece Anadolu'da Türk-İslâm görüşünün egemen olmasına katkıda bulunmuştur. Bu düşünürlere göre insan, saygıya değer bir varlıktır. Hayata anlam vererek varlığının farkında olur. Sevgi, insanı Allah'a yaklaştırır ve varlıkta birlik felsefesi meydana gelir. (Çubukçu, 1987)

Mert (2000), Ahmet Yesevi'nin Kur'an ve Sünnet modeline dayalı, saptırılmamış, arı-duru Müslümanlığı, Türk kültür ve yaşayışı ile hayata uygulanmış,

yaşanmış yorumun ilk temsilcisi olduğunu ifade eder. Ona göre ilk Buhara'lı dervişten, Türk İstiklal Savaşı'nın manevi mimarlarına kadar bütün Türk gönül adamları, O'nun evladı ve varisleridir. (Mert, 2000:31-39) Bu nedenle Ahmet Yesevi'yi anlamak Türk-İslam kültürü anlamak demektir.

Zeybek (1999), Ahmet Yesevi'nin Türk kültüründeki yerini şöyle ifade eder: “Hoca Ahmet Yesevi, tarihteki adıyla Türklerin Piri'dir. Bizim ruh hamurkârımızdır. Milliyetimizi yoğuran, milliyetimizin temel insanıdır. Geçmişimizin aydınlığı Ahmet Yesevi'dir. Geleceğimizin kökleri ise geçmişimizin içindedir.” (Zeybek, 1999: 38)

Ahmet Yesevi, Türkçe olarak kaleme aldığı Divan-ı Hikmet adlı eserinde bütün deyişlerini, tebliğ ve nasihatlerini “Hikmet” adını verdiği şiirlerle dile getirmiştir. Mert, Yesevi'nin “hikmet” kavramın bilinçli olarak seçtiğini ifade eder. Nahl Suresi'nde (Nahl, 16/125) geçen “Rabbinin yoluna hikmetle davet et” ayeti Yesevi hikmetlerinin referansıdır. (Mert, 2000: 16, 33)

Ahmet Yesevi'nin eserlerinde “eş seçimi, ailenin kuruluşu, kadın ve erkeğin ailedeki görevleri” hakkında derli toplu bir bilgi verilmemiştir. Araştırmamızda bu kısmında, Ahmet Yesevi hakkında yapılan araştırmalar ışığında, Yesevi düşüncesinde manevi değerler ortaya konulmuştur.

Çubukçu, Divan-ı Hikmet'te Yesevi düşüncesini oluşturan manevi değerleri şu şekilde açıklar:

*“Ahmet Yesevi, İslam inancını ve ahlakını öğretirken ‘tasavvuftan’ yararlanmıştır. Dünyanın geçiciliğini vurgulayarak ‘ölümü ve ahreti’ hatırlatmıştır. Ahlakta ‘büyüklere saygı’, ‘ana ve baba hakkını gözetmeyi’, ‘doğruluğu’, ‘adaleti’ ve ‘barışseverliği’ aşulamaya çalışmıştır. Çocuklara, misafirlere, hastalara, kimsesiz kalanlara ve ihtiyaç sahiplerine iyi davranılmasını öğütlemiştir. Türk töresini de yaşatan Ahmet Yesevi kadınlara*

*haksızlık edenleri ve onları küçük görenleri kınamıştır. İbadetin, helal kazancın ve komşu hatırı saymanın sevabını vurgulamıştır. Hz. Muhammed'in güzel ahlakını övmüştür. Büyüklenmenin, kıskançlığın, hak yemenin, şunu bunu çekiştirmenin karşısında olmuştur. Yiğitliğe ve dostluğa yaraşır davranmayı tavsiye etmiştir. Coşkun ve tatlı sözlerle gönülleri İslamiyet'e daha çok ısındırmak istemiştir.” (Çubukçu, 1987:212)*

Çubukçu'nun Ahmet Yesevi'nin düşüncesine ait tespitleri şöyle yorumlanabilir:

1. Ahmet Yesevi, İslam inancını ve ahlakını öğretirken ‘tasavvuftan’ yararlanmıştır. Tasavvufun yolu, kendini bilmekten ve özünü tanımaktan geçer. Kendini bilmek, Allah'ı bilmektir. Tasavvuf, özümüzde yer alan esmaü'l-hüsna'nın keşfini ve nefsimizin terbiyesini bize öğreterek farkındalığımızı artırır.
2. Yesevi, hayata dair bakış açımızı “dünya ve ahiret” perspektifine göre ayarlamıştır. Hikmetlerinde bu bakış açısını sık sık dile getirir.
3. “Büyüklere saygı”, “ana baba hakkına riayet etmek”, “doğruluk”, “adalet ve barışseverlik” onun insanın ailesi ve toplumla münasebetinde yaşaması gereken en önemli değerlerdendir.
4. Toplumun “muhtaç, fakir, güçsüz ve kimsesiz” kesimine iyi davranılmasını tavsiye etmiştir.
5. “İbadetin, helal kazancın ve komşu hatırı” saymanın önemini vurgulamıştır.
6. Hz. Muhammed'in güzel ahlakını övmüştür. Böylece “kibrin, kıskançlığın, hak yemenin ve dedikodu” gibi kötü hasletlerin karşısında olmuştur.
7. “Yiğitliğe ve dostluğa” uygun davranmayı tavsiye etmiştir.
8. Tebliğde “hoşgörü” ve “güzel söz söyleme” metodunu benimsemiş, gönülleri İslamiyet'e ısındırmak istemiştir.

Zeybek'e göre (1999: 37) Hoca Ahmet Yesevi, binlerce yıllık Türk Töresi'nin verdiği doğru ölçülerle de donanmıştır. Bu sayede, İslam'ı doğru anlamış ve anlatmıştır. Hoca Ahmet Yesevi anlayışında “kadın ve erkek arasında ayrım” yoktur. Kadın ve erkek işte, üretimde birlikte olduğu gibi mescitte, mecliste ve dergâhta da birlikte olmuşlardır. Kadın, hayatın dışına itilmemiştir. Hoca Ahmet Yesevi anlayışında dinin on temelinden biri, bilimdir. Onun düşünce dünyasında, İslam'a içtenlikle sarılmak, onu yaşatmak ancak başka din mensuplarına ve bütün insanlara şefkat ve hoşgörülle muamele vardır. Hikmetlerde bu ilke şöyle ifade edilir: (Zeybek, 1999:37)

*“Sünnet imiş kâfir olsa da insanı incitme*

*Gönlü katı, kalp incitenden Allah şikâyetçidir...”*

Zeybek (1999), Ahmet Yesevi'nin yolunun esaslarının “Allah aşkı, riyasız Müslümanlık, insan sevgisi, hoşgörü, kadına saygı, emeğe değer ve bilime öncelik vermek” olduğunu söyler. Ona göre, Ahmet Yesevi'nin üç temel hizmeti bugün de hala yolumuzun işaret taşlarıdır. Üç hizmetinden birincisi, aydınlarımızın Arapça ve Farsça yazdığı 12. yüzyılda “Türkçe Hikmetler” yazmış olmasıdır. İkincisi, Ahmet Yesevi'nin yetiştirdiği öğrencileri, öğreticiler olarak Türk dünyasına göndermesidir. Üçüncüsü de dosdoğru yol olan İslam'ın, Türk yorumunu ortaya çıkarmış olmasıdır. (Zeybek, 1999)

Zeybek, bu yorumun esaslarını da yedi ilke ile özetler. Ona göre, Ahmet Yesevi'nin bu üç hizmeti ve yedi ilkesi, bizlere yarınlarımızı da aydınlatacak bir yolu gösterir. Zeybek'in kaleminden Yesevi'nin yedi ilkesi şöyledir: (Zeybek, 1999:38–40)

**1. Allah'a aşkla yönelmektir.**

“Aşkı olmayanın ne dini vardır ne de imanı.”

**2. İhlâs yani içtenlikli Müslümanlıktır.** Riyadan, gösterişten uzak, sadece Allah için olan Müslümanlık.

“Gösterişçi son nefesinde imanını yitirir.”

**3. İnsan sevgisidir.** İnsan var edilenlerin en kutlusudur. Çünkü insan varlığın özü, özetidir. İnsanın derdiyle dertlenmek insana hizmet, İslam'ın tam kendisidir.

*“Garip, fakir, yetimleri Elçi sordu*

*O gece Miraç'a çıkı Allah'ı gördü*

*Geri döndüğünde yine fakirlerin halini sordu*

*Gariplerin izini arayıp geldim ben de...”*

**4. Hoşgörüdür.** İnsanların din, dil, renk, cinsiyet farklılığından ötürü horlanmaması, bu sebeplerden ötürü ayrımcılığa maruz kalmaması ve farklılıkların kavga konusu yapılmamasıdır.

**5. Kadın ve erkek eşitliğidir.** Hoca Ahmet Yesevi anlayışında kadın ve erkek işte, üretimde mescitte, mecliste ve dergâhta da birliktedir.

**6. Emek ve işin kutsallığıdır.** Ahmet Yesevi yolunda kişinin geçiminin öz emeği ile olması ve çalışması esastır. Hazret, binlerce öğrenci yetiştirirken geçimini kendi ürettiği kaşık ve kepçelerle sağladı.

**7. Bilimdir.** Dinin on esasından biri de bilimdir. Bilim insanı Allah'a ulaştıran ve varlığı bilerek Yaratanı bilmeyi sağlar.

Ahmet Yesevi, Zeybek'in deyimiyle İslam'ın Türk yorumu ile dinin özü olan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in örnek ahlakını bizzat yaşamıştır. Türkçe olarak ifade ettiği hikmetlerde insanları iyiliğe, doğruluğa teşvik etmiştir. Hikmetlerin neredeyse her mısrasında, manevi-kültürel bir değerimize atıf vardır. Allah'ın yarattığı insana “sevgi, saygı ve hoşgörü” ile muamele etmek, hiçbir farklılıktan dolayı “ayrımcılık yapmamak”, dinin ahlaki emirlerini pratik hayatta uygulayabilmek gibi değerler Ahmet Yesevi'nin manevi enerjisini günümüze kadar taşımıştır.

### **C. Mevlana'da Aile ve Manevi Değerler**

Tüm dünyada “Gönüller Sultanı” olarak bilinen Mevlana, ölümünün üzerinden yıllar geçmesine rağmen, Kur'an ve Sünnet'ten aldığı ilhamla sevgi ve hoşgörü çağrısına devam etmektedir.

Şimşekler'e göre Mesnevi, dini tasavvufi bir eser oluşunun yanı sıra yaşadığı dönemdeki siyasî ve sosyal hayatın özelliklerini yansıtarak sosyal meseleleri örneklerle ele alması bakımından önemli bir eserdir. Bu eserde “yöneticilerin nasıl olması gerektiği, insanlarla nasıl iletişim kurulacağı, çalışarak kazanmanın güzelliği, hasta ziyareti, konuşma ve dinlemenin adabı, yaşlılara hürmetin gereği ve yemek yemenin usulü” gibi yaşama dair güncel konular hakkında mühim tavsiyeler vardır. (Şimşekler, 2008)

Şimşekler, “Hz. Mevlâna'da Evlilik, Aile ve Çocuk Eğitimi” adlı makalesinde Mesnevi'deki bilgiler dâhilinde “evlilik, eş seçimi, evlilikte denklik, eşler arası iletişim” gibi konularda önemli tespitlerde bulunur. (Şimşekler, 2008)

Şimşekler'e (2008) göre Mevlâna, "evliliği erkekler için nefsinin boynuna bir bağ vurma" olarak niteler. Gunahtan sakınmanın temel yollarından birinin evlilik olduğunu belirtir. "Kavun, karpuz olgunlaşıp sulandı mı yarmazsan telef olur gider." (Rumi, 5/3718) benzetmesiyle vakti gelince evliliğin geciktirilmemesini önerir ve şöyle der: "Nikâh, 'Lâhavle' okumaya benzer; oku, yani bir kadın nikâhla da şehvet seni belâya düşürmesin. Mademki yemeye içmeye hırsın var. Çabucak evlen. Yoksa bil ki kedi gelir, yağlı kuyruğu kapar gider. Yani şehvete kul olur gidersin. Sıçrayan eşeğin (nefsin, şehvetin) sırtına taş yükünü vur; o kaçmadan, sıçramadan önce sırtına yükü yükle!" (Rumi, 2004:5/1375–1377)

Şimşekler'e (2008) göre Mevlâna, "kapı kapı dolaşarak kız arama veya bazı aracı kadınlar vasıtasıyla oğullarına gelin bulma" usulünü Mesnevi'de XIII. yüzyıl Konya'sının gelenekleri arasında zikreder. (Rumi, 2004:4/192, 630)

Şimşekler, bu şekilde eş arama usulünün Konya'da geçerliliğini korumakta olduğunu, böylece bu geleneğin sekiz yüzyıla yakın bir geçmişinin olduğu tespitini yapar.

Şimşekler'in (2008) yaptığı tespitlerden biri de tek eşle evlilik hakkındadır. Ona göre, Hz. Mevlâna hayatında iki evlilik yaşamıştır. İlk eşi Semerkantlı Lala Şerafettin'in kızı Gevher Hatun'un ölümünden sonra daha önce eşi vefat etmiş olan Konyalı Kerra Hatunu zevceliğe almıştır. Yani aynı anda birden fazla kadınla evli olmamıştır. Bu davranış da onun, tek eşliliğe verdiği önemi göstermektedir. Zaten Mesnevi'sindeki bir beyitte "Kendine gel; iki sevgiliyi sevmek kötüdür" (Rumi, 2004: 5/1465) diyerek bunu açıkça vurgular.

Şimşekler'e (2008) göre Mevlâna, kadınların erkeklerden daha merhametli oldukları halde 'kuma'ya katlanamayacaklarını ifade eder. (Rumi, 2004:5/1208) Buna rağmen bazı yaşlanmış kadınların eşlerini evlerine bağlamak için kendi elleriyle

kocalarına genç kız aldıklarını da döneminin sosyal olayları arasında zikreder. (Rumi, 2004:6/675)

Şimşekler'in Mesnevi'deki sosyal tespitleri şöyle devam eder: (Şimşekler, 2008) “Mevlana, yaşlanmış kadınların kendilerini genç göstermek için süslendiklerini, kaşlarını aldıklarını, yüzlerindeki buruşuklukları gizlemek amacıyla boya kullandıklarını, fakat bu halleriyle de komik duruma düştüklerini de belirtir ve bu tür kadınlara geçmişi bırakıp kaza ve kadere teslimiyetle yaşadıkları dönemin kıymetini bilmelerini öğütler.” (Rumi, 2004:6/1268 -1292)

Yüce'ye göre, Mevlana kadın-erkek denklğine kâinattan fitrî misaller vererek şu benzetmelerle vurguda bulunur: (Yüce, 2008)

*“Eşlerin birbirine benzemesi lâzım; ayakkabı ve mestin çiftlerine bir bak! Ayakkabının bir teki ayağa biraz dar gelirse ikisi de işe yaramaz. Kapı kanadının biri küçük, diğeri büyük olur mu? Ormandaki aslana, kurdun eş olduğunu hiç gördün mü? Bir gözü bomboş, öbürü tika basa dolu olsa hurç bineğin üstünde doğru duramaz.” (Rumi, 2004:1/2309–2311)*

Yüce'ye göre hayatın bütününde “bir denklik, bir ölçü, bir tenasüp” bulunmaktadır. Ayağa giyilecek ayakkabının çiftlerinden, kapının kanatlarına varıncaya kadar bir tenasüp, bir uygunluk vardır. Hatta denklik sadece ebatlarda değil, kullanılan malzemede de olmalıdır: (Yüce, 2008)

*“Kapının bir kanadı tahtadan, öbürü fildişinden... Böyle şey olur mu hiç? Aslanın eşi de bir aslan olmalı, kim görmüş aslanın bir kurtla evlendiğini? Öyle ise, Nikâhta iki çiftin birbirine eşit ve denk olması lâzım, yoksa iş bozulur, geçim olmaz.” (Rumi, 2004:4/196, 197)*

Yüce, “evlenecek kişilerin karşı tarafta olmasını arzu ettiği özellikleri” denklikle ilgisi olduğunu ifade eder. Ona göre, evlilikte denklik ile ilgili bazen

yanlılıklar yapılmakta ve neticede pişmanlıklar yaşanmaktadır. Yüce, Efendimizin (s.a.v) bu konudaki hadisleri ışığında Mevlana'nın şu beyitlerine yer verir: (Yüce, 2008)

*“Malın sebatı yoktur, gece gelir, gündüz dağılıverir. Güzelliğin de değeri yoktur. Bir diken yarası ile renk solup sararıverir. Büyük bir adamın oğlu olmak da bir şey değil. Bu çeşit gençler malla, mülkle gururlanır. Nice büyük adamların oğulları vardır ki kötülükte bulunur, yaptığı kötü iş yüzünden babasına bir âr olur.” (Rumi, 2004: 6/258)*

Mevlânâ'nın bir hikâye kahramanına söylediği bu konudaki fikirleri ise kısaca şöyledir: (Yüce, 2008)

*"Kadının biri kocasına dedi ki: Ey adamlığı bir adımda aşan! (terk eden) Bana hiç bakmıyorsun, neden? Ne vakte dek bu horlukta kalacağım? Kocası dedi ki: Boğazına bakıyorum; çıplağım ama elim ayağım var, çalışıp çabalıyorum. Güzelim, ere kadının boğazına ve elbisesine bakmak farzdır. Ben ikisine de bakıyorum. Bu hususlarda eksiğin, gediğin yok. Kadın, gömleğinin yenini gösterdi. Pek kaba ve kirliydi. Dedi ki: Kabalığından bedenimi yiyor. Kimse kimseye bu çeşit elbise verir mi? Kocası: Ey kadın! Dedi. Sana bir sorum var. Ben yoksul bir adamım, elimden ancak bu geliyor. Doğru, bu çok kaba, çok çirkin, fakat ey düşünceli kadın, bir düşün! Bu mu daha kötü, yoksa boşanmak mı? Bu mu sana daha kötü geliyor, yoksa ayrılık mı?" (Rumi,2004: 6/1758–1768)*

## **D. Hacı Bektaş-ı Veli’de Aile ve Manevi Değerler**

Hacı Bektaş-ı Veli, 13. asrın başlarında Horasan’dan gelip Anadolu’ya yerleşen, Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında büyük rolü olan manevi önderlerdendir. Bıraktığı eserlerden en kapsamlısı “Makalat”tır. Makalat’ta “Dört kapı kırk makam” şeklinde formüle edilmiş olan Allah’ın razı olacağı şekilde yaşamının ilkeleri ortaya konulmuştur. (Yılmaz, 2006; Akkuş, 2006; Öztürk, 2006: 10)

Çubukçu’ya göre Hacı Bektaş-ı Veli insan sevgisi, hoşgörü ve Türk törelerine dayalı bir öğretinin temelini atmıştır. İbadetlerde Türkçe dua yapma geleneğini yerleştirmiştir. Topluma “güven ve dayanışma” duygularını aşlamıştır. “Ele, dile, bele sahip olmanın” önemini vurgulamıştır. (Çubukçu, 1987:196) Hacı Bektaş’ın “eşine, işine, aşına dikkat et” mesajı günümüz için de çok büyük değer taşımaktadır. Bu söz, sanki huzurlu bireylerden oluşan huzurlu toplumun kısa bir özeti gibidir.

Hacı Bektaş-ı Velî, dinî düşüncesini “dört kapı kırk makam” şeklinde formüle etmiştir. Dört kapıyı; “şeriat, tarikat, marifet ve hakikat” diye isimlendirmiş ve her bir kapının onar makamı olduğunu söylemiştir. Dört kapı kırk makam şöyledir: (Yılmaz, 2006; Akkuş, 2006; Öztürk, 2006: 29–31)

### ***Şeriat Makamları:***

1. İman getirmek
2. İlim öğrenmek
3. Namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek, seferberlik olunca kaçmamak ve cenabetten temizlenmek
4. Helal kazanmak ve ribayı haram bilmek
5. Nikah kıymak (Evlenmek)
6. Hayz ve

loğusalık hallerine riayet etmek. 7. Cemaat sünnetine riayet etmek. 8. Şefkâttir. 9. Temiz yemek ve temiz giyinmektir. 10. İyiliği emredip kötülüğü menetmek.

### ***Tarikat Makamları:***

1. Tövbe etmek 2. Mürid olmak 3. Saç kesmek 4. Nefsi olgunlaştırmak için mücahede etmek 5. Hizmet etmek. 6. Korkmak 7. Ümitvar olmak 8. Hırka, zenbil, makas, seccade ve sübha (yüz taneli tesbih) gibi emanetleri sahip olmak 9. Nasihat sahibi ve muhabbet (sevgi) sahibi olmak 10. Aşk, şevk ve Allah'ın zenginliği karşısında kendini fakir hissetmesi 11. Can makamı

### ***Marifet Makamları:***

1. Edep 2. Korku 3. Perhizkârlık, haram olanlardan sakınma, takva sahibi olmak 4. Sabır 5. Utanmak (Hayâ) 6. Cömertlik, 7. Bilgi sahibi olmak 8. Miskinlik, benlikten geçip kişinin kendini Allah'a vermesi 9. Marifet sahibi olmak, Allah'ı bilmek 10. Kişinin kendini bilmesi.

### ***Hakikatte Bulunan Makamlar:***

1. Toprak gibi mütevazı ve verimli olmak. 2. Bütün herkese aynı gözle bakıp ayıplamamak. 3. Elinden gelen her iyiliği yapmak ve yerine getirmek 4. Dünyadaki

her şeyin ve herkesin kendisinden güvende olması 5. Mülkün mutlak sahibi Allah'a karşı itaatkâr olmak, O'na olan muhabbetini göstermek 6. Sohbet etmek ve hakikat sırlarını söylemek 7. Seyr ü sülûke girmek (iyi ve olgun insanların yoluna girmek) 8. Sır saklayabilmek 9. Allah'a yalvarıp yakarmak 10. Allah'ın varlığını müşahade etmek ve O'na ulaşmak.

### **E. Kınalızade Ali Çelebi'de Aile ve Manevi Değerler**

16. yüzyılda yaşamış olan, Osmanlı döneminin değerli âlimlerinden Kınalızade Ali Çelebi, Türkçe yazdığı "Ahlak-ı Alai" adlı eserinde, ahlak konusunu geniş bir perspektifte ele almıştır. Kınalızâde, "hikmet-i ameliyeyi içine alan Türkçe bir ahlak kitabının yazılmasının gerekliliğini" hissederek bu kitabı yazdığını ifade eder. (Öztürk, 1991:IX)

Uzunçarşılı'ya göre Ahlak-ı Alai, ilk Türkçe ahlak kitabı olmakla birlikte bugün de ilmi kıymetini korumaktadır. (Nkl. Öztürk, 1991:66) Öztürk'e göre, Nasireddin Tusi'nin Ahlak-ı Masrî'si, Celeleddin Devani'nin Ahlak-ı Celalî'si ve Hüseyin Vâz'ın Ahlak-ı Muhsinî'si Farça yazıldığı için Kınalızade Ali Çelebi'nin kitabı Türkçe ahlaka dair bir eserdir. Öztürk, Kınalızade'nin bu eserinin ilk Türkçe ahlak kitabı olduğunu şu sözleriyle ifade eder: "Gerçek tasavvufi eserlerin çoğu ahlaka dairdir. Fakat bunların dayandıkları esaslar, felsefi değil tasavvufidir. Bundan dolayı Kınalızade Ali Çelebi'nin eserini felsefe ve ahlak ilmi bakımından ilk eser olarak ifade edebiliriz." (Öztürk, 1991:66) Ayni'ye göre, Kınalızade'nin vefatından bugüne kadar dört yüz seneye yakın bir zaman geçmesine rağmen Ahlak-ı Alai kadar kuvvetli bir ahlak kitabı yazılmamıştır. (Nkl. Öztürk, 1991:66)

Araştırmamızda Kınalızāde'ye yer verilmesinin iki sebebi vardır. Birincisi, sistematik bir şekilde felsefi ahlak alanında ilk kez Türkçe ahlak kitabı yazmış olması ve üç ciltten oluşan kitabının ikinci cildini “Aile Ahlakı” konusuna ayırmasıdır. İkincisi; yaşadığı dönemin felsefesini, aile yapısını ve bu yapıyı destekleyen manevi değerleri eserinde yansıtması bakımından, araştırmacılar nazarında zengin bir kaynak niteliğinde olmasıdır.

Kınalızade, aile konusunu işlediği “Ahlak-ı Alai” adlı eserinin ikinci cildinin ismi, “İlm-i Tedbir'il-Menzil” yani “Aile Ahlakı”dır. Kitabın isminin “Aile Ahlakı” olması oldukça manidardır. Çünkü böyle bir kitabın yazılmış olması “aile, ahlak ve manevi değerler” arasında ne kadar güçlü bir bağ olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Kınalızade, yaptığımız bu araştırmayı destekler mahiyette “aile, ahlak ve manevi değerler” arasındaki güçlü etkileşimi seneler önce tespit etmiştir.

Kınalızade Ali Çelebi kitabında, “ailenin kuruluşu, eşlerin birbirine karşı görev ve sorumlulukları, çocukların terbiyesi” konusunda bilgi verir.

Kınalızade Ali Çelebi “ev idaresi” ilmi ile ailede amaçlanan şeyin dünyada haysiyet, ahrette mutluluk olduğunu belirtir. Kınalızade'ye göre, aile geçiminde esas olan mutluluktur. Bu yüzden mal ve paranın, nereden ve nasıl kazanılması kadar, malın sarf yerleri de önemlidir. (Öztürk, 1991)

Kınalızade Ali Çelebi, insanın aileye olan ihtiyacını şu şekilde ifade eder: “İnsan yaratılışı itibariyle medenidir. Kişi tek başına kendi ihtiyaçlarını karşılayamaz. Tabiat şartlarının etkisinden korunmak için bir eve, döşemek için eşyaya ihtiyaç vardır. Cinsin korunması, neslin devamı ve insanın mutluluğu için eşler nikâh akdiyle bir araya gelirler.” (Öztürk, 1991)

Kınalızade, aileyi meydana getiren unsurları “baba, anne, çocuklar, hizmetçi ve –beslenmeyi sağlayan- yiyecekler” olmak üzere beş gruba ayırır. (Öztürk, 1991: 97)

Aile Ahlakı adlı kitapta verilen mesajlar özetle şöyledir: (Öztürk, 1991: 141)

*Ailede, düzeni sağlamak gerekir. Ailede düzen, idare sanatıyla olur. Aileyi idare edecek en uygun kişi babadır. Bu sayede ev halkı kötü olan şeylerden uzak olur. Böylece “iyi ve faziletli” özellikleri kazanır. Aileyi idare eden reis, görevi bakımından çobana benzer. Himayesinde bulunan ev halkını düşmandan, zararlı şeylerden ve yerlerden “edep ve idare ile koruması” onları mümkün olan olgunluğa eriştirmesi gerekir. İkinci olarak aile reisi doktor gibidir. Doktorun sağlığı koruması ve hastalığı tedavide dikkatli olması gerekir. Şayet bünye hasta ise hastalığı yok ederek sağlığa kavuşturmaya çalışır. Organlardan birine hastalık geçmişse doktor, tedavide o organın kendisine bakmaz; tersine beden organlarının geneline bakar. Hasta organ yanında esas ve idare eden organ varsa, ilk olarak onun tedavisine özen gösterir. Ondan sonra, bütün organların sağlığı için öteki organın tedavisine geçer. Eğer iş, idare eden organlardan birinin kesilmesini ve ortadan kaldırılmasını gerektirirse, kesmekten ve onu ortadan kaldırmaktan çekinmez. Böylece, hastalık diğer organlara yayılıp beden binası çökmez, sıhhat ve genel denge ortadan kalkmaz. Bu bağlamda, bir ev idarecisinin bu tertip ve sıraya riayet etmesi gerekir. Aileden birinin hâli kötü olup, ondan aileye yayılma ihtimali olursa, hiç vakit geçirmeden o şahsı temizleyerek, evi kötülükten korumak gerekir. Organların özellikleri değişiktir. Bazısı idare olunur, bazısı idare eder. Bunun gibi, ev halkının da bir yaratılışı, bir özelliği ve yaratılışına uygun özel bir işi vardır; ama hepsinin işlerinden bir araya gelen ve hepsinin*

*hareketlerinde sıralanan durum, mühim işlerin en önemlisi ve arzuların en tam olanıdır ki buna evin düzeni derler. Kınalızāde Ali Çelebi, evin gösterişten uzak, sade ama ailelerinin ihtiyacını karşılayacak şekilde yapılmasını belirttikten sonra, ev edinmenin en önemli yönünün iyi komşu olduğunu belirtiyor.*

Kınalızade'ye göre ideal bir kadının eşine davranışları ve ev içindeki misyonu şöyle olmalıdır: (Öztürk, 109)

*“Aklı başında ve olgun bir hanım, eşine evin idaresinde ortak, eşi olmadığı zaman onun malının, çocuklarının koruyucu ve vekilidir. Yanında olduğu zaman, zor işlerinde yardımcı, sıkıntılı anlarında dert ortağı ve kader arkadaşıdır. Hanımların faziletli ve olgun olanı; aklı, dini, iffet ve namusu, edep ve hayâsı yerinde olanıdır. Eşine sevgi ve samimiyetine bağlıdır. Eşinin rızası nerede ise; ona önem ve değer verir. Namusunu korumak esas amacı olur.”*

Mutlu bir aile için kadın ve erkeğe düşen görevler ise şunlardır:

*“Kadının, erkeğin idaresinden üç şeye uyması ve üç şeyden kaçınması gerekir. Bunlardan ilki, kadın erkeğinden çekinmelidir. İkincisi; erkek karısına iyilik etmeli ve onun haklarına saygı göstermelidir. Kadına iyi muamele ve onun haklarına saygı göstermek birçok şey ile olur. Güzel ve değerli elbiseler giyme ve ev idaresinde ortaklık, ev eşyasının korunması gibi hususlar onun tasarrufu altında olmalıdır. Diğer taraftan kadının akrabalarına saygı ve ikramda bulunmak da aile geçimi sağlayan unsurlardır. Kadın sağlık, iffet ve evi korumada kudretli ve yeterli olmalıdır. Üçüncüsü; kadınları boş ve lüzumsuz şeyleri yapmaktan ve dinlemekten alıkoymalıdır.*

*Erkek, eşiyle yetinip üzerine başka kadın ve cariye almamalıdır. Yakışıklılık, soy, servet ve zenginlik bakımından erkek üstün olsa bile, böyle olmalıdır. Çok evliliğe özenen kimselerin çoğunda, evlerinde mücadele, husumet, kötü yaşayış mevcuttur, aile düzeni bozuktur. İlk kadın haklı olarak eve karşı ilgisizdir." (Öztürk, 1991: 110)*

Kınalızade'nin çok eşliliğin sonuçlarını güzel bir şekilde özetleyen şu sözü dikkate şayandır: "Erkek evde tendeki can gibidir. İki bedene bir can olmadığı gibi, iki eve de bir erkek yakışmaz." Öztürk, Kınalızade'nin bu sözü ile Ahlak-ı Alai'yi yazdığı tarih olan 973/1565'de Kanuni Sultan Süleyman döneminde, tek eşle evliliği savunmasının, konunun ciddiyet ve önemini bir kat daha artırdığını vurgular. (Öztürk, 1991:110)

Kınalızāde, kadınların eşleri yanında hürmet ve sevgisini artıran beş özellikten bahseder: (Öztürk, 1991:111)

- Kadının iffetli olması,
- Eşinin malını israftan koruması,
- Kalbinde eşinden çekinme duygusunun yer alması,
- Kocasına karşı davranışlarında inatçı olmaması ve ondan nefret etmemesi,
- Eşine karşı gereksiz naz göstermemesidir.

Kınalızade, iyi ve kötü kadının özelliklerini benzetmeler ile ifade eder. İyi ve temiz kadın, şu hasletlerinden ötürü "anne, cariye ve dost" benzetilir:

- İyi ve temiz kadın, sevgi ve şefkate "anneye",
- Kanaat ve hizmette "cariyeye",
- Sadakat ve anlaşmada "dostlara" benzer.

Kötü kadın ise yaptığı şu davranışlardan ötürü "zalim, düşman ve hırsıza" benzetilir:

- Kötü kadın, emir ve üstünlük taslamada "zalimlere",

- Eşini küçümsemeye ve kınamakta “düşmanlara”,
- Malını israf ve telef etmekte “hırsızlara” benzer.

Kınalızade Ali Çelebi, İmam Maverdi'nin, Edebü'd-Dünya ve'd-din adlı eserindeki “Kadın, dini, akli ve denklığı için nikah edilir.”<sup>1</sup> hadisine yer vererek eş seçiminde dikkat edilmesi gereken kıstasları ortaya koyar. Bu hadise göre din, “ıffet ve kanaati” gerektirir. “İyi ve doğru” ise akıldan çıkar. Aklın bulunduğu yerde “anlaşma” vardır. Diğeri, eşler arası denklidir. Kınalızade denklığı kendine has üslubu ile şöyle ifade eder: “Dış güzellik ilgisi, kişiyi temiz denklik isteğinden alıkoymamalı, şehvet üstünlüğü akıllı hareketten uzaklaştırmamalı; aksi halde hoş olmayan nikâh, nesebinizden olan şerefi giderir.” (Nkl.Öztürk, 1991:111)

Kınalızade, kızların da ilim öğrenmesinden yanadır. Ona göre, ergenlik çağından sonra kız, dengi biriyle evlendirilmelidir. Damat olacak kimsenin “dindarlığını, güzel ahlakını, iyilik ve şanı” görülmeli ve araştırılmalıdır. Makam yüceliğine, mal çokluğuna, şekil güzelliğine bakılmamalıdır. (Öztürk, 1991:114)

Kınalızade Ali Çelebi'ye göre, kız çocukları da eğitime dâhil edilmeli ve “aile kurmak ve ev idare etmek” gibi konularda özel olarak bilgilendirilmelidir. (Öztürk, 1991:116)

Öztürk'e göre Kınalızade Ali Çelebi, bütün sorumlulukların en büyüğü olan ev idaresi hakkında erkek ve kız çocuklarına bir saat bile bilgi verilmediğinden yakınan H. Spencer'den önce bu konuya işaret etmiştir. Ayrıca O, terbiyede cinsiyet farkı gözetmemiştir. (Öztürk, 1991)

---

<sup>1</sup> Hadis adı geçen eserin 239-241 sayfaları arasında yer almaktadır. Bkz. Nakledilen kitabın dipnotu.

### III- AİLE VE EVLİLİK TEMALİ ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Tural'a göre (Tural, 2000: 83) ailenin kültürleme<sup>2</sup> metotlarından ikincisi, "atasözleri ve kısa özlü sözler" ile kültürel mirasımızın topluma intikalini sağlamak idi. Araştırmamızın bu bölümünde TDK'ya göre "aile ve evlilik" temalı atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir:

- 1. Yiğidim yiğit olsun da, yerim çalı dibi olsun:** Kadının kocasının fakir olması önemli değildir, yeter ki aile sorumluluklarını yerine getirsin.
- 2. Karı koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır:** Bir kadınla bir erkek, birbirlerine bağlandıklarını bildiren bir sözle karı koca olurlar, böyle bir bağın kalmadığını bildiren bir sözle de yabancı olurlar.
- 3. Boyu boyuna, huyu huyuna:** "Karı koca veya arkadaşlar arasında her bakımdan uygunluk olması gerekir" anlamında kullanılan bir sözdür.
- 4. Çalı idi çırpı idi, evim idi ya, ayı idi uyu idi, kocam idi ya:** Her ne kadar evim derme çatma, kocam kaba saba idiyse de, bir düzen kurmuş, yaşayıp gidiyordum.
- 5. Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan:** Karı koca gibi, iş ortağı gibi birlikte yaşayacak, birlikte iş görecektir kimseler arasında karşılıklı sevgi bulunmalıdır.
- 6. Er ekmeği, meydan ekmeği:** Kadın, kocasının kazancını rahatça yer.
- 7. Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış, ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar:** Kocasını iyi olmayan bir kadın, kendi ne kadar zengin olursa olsun, mutlu olamaz.

---

<sup>2</sup> Kültürleme: Bireyin kendi kültürünün özelliklerini öğrenmesidir.

8. **Avrat tuz dedi mi, ciğeri cız der:** Karısı herhangi bir şey isteyince ihtiyaçları karşılayamayan kocanın içi sıkıntıyla dolar.
9. **Baba (evlat, oğul) ekmeği zindan ekmeği, koca (er) ekmeği meydan ekmeği:** Bir kadın için babasının veya çocuğunun evinde barınıp onların eline bakmak çok kötü bir durumdur. Onun gönül ferahlığı ile yaşayacağı yer, kocasının evi; serbestçe harcayacağı para, kocasının parasıdır.
10. **Baba vergisi görümlük, koca vergisi doyumluk:** Bir babanın kızı için harcadığı para, hazırladığı çeyiz göstermelik olmaktan ileri gidemez, kızın yaşam boyu süren giderlerini kocası üzerine almıştır.
11. **Bir (aynı) yastıkta kocamak:** Karı koca birlikte uzun bir ömür sürmek.
12. **Yerine düşmeyen gelin yerine yerine, boyuna düşmeyen esvap sürüne sürüne eskir:** Kendine uygun bir evlilik yapamayan kız helak olur, boya göre dikilmemiş elbise de yerde sürünerek yıpranır gider.
13. **Yuvayı yürütmek:** Evlilik birliğini sürdürmek:
14. **Garip kuşun yuvasını Allah yapar.**
15. **Yuvayı dişi kuş yapar:** Evin kadını anlayışlı, idareci ve tutumlu olursa ancak o zaman evde dirlik düzenlik sağlanır.
16. **Evlenenle ev alana, Allah yardım eder:** Evlenene ve ev yapana herkesin kolaylık göstermesi, onlara Allah'ın yardımının dolaylı olarak ulaşması.
17. **Baş kırılır (yarılır) fes (börk) içinde, kol kırılır yen (kürk) içinde:** Aile içindeki, arkadaşlar arasındaki uyuşmazlıklar yabancılara duyurulmamalıdır.

- 18. Komşu kızı almak, kalaylı kaptan (tastan) su içmek gibidir:** Komşu kızını almaya karar veren, ailenin ve kızın durumunu, gidişini iyi bildiğinden içi rahat olarak bu ilişkiyi kurar.
- 19. Dumansız baca olmaz, kahırsız koca olmaz:** Dumanı olmayan baca olamayacağı gibi karısına sıkıntı vermeyen koca da olmaz.
- 20. El ağzına bakan, karısını tez boşar:** Kişi, özel hayatı ile ilgili ciddi konularda başkasının düşüncesiyle değil kendi düşünceleriyle karar vermelidir.
- 21. Kişiyi vezir eden de karısı, rezil eden de:** Bir kimsenin toplum içinde yükselmesi de alçalması da karısına bağlıdır.
- 22. Kız anneden öğrenir sofraya dizmesini, oğlan babadan öğrenir sohbet etmesini.**

## İKİNCİ BÖLÜM

### MANEVİ-PSİKOLOJİK YAKLAŞIMA GÖRE EVLİLİK VE İLETİŞİM

Araştırmamızın ikinci bölümünde evliliğin manevi ve psikolojik boyutu ortaya konulmuştur. Manevi boyutta, Kur'an-ı Kerim ve hadisler ışığında “evlilik, eş seçimi, manevi değerler” incelenmiştir. Psikolojik boyutta ise “evliliğe psikolojik yaklaşım, eş seçimi, eşler arası iletişimi etkileyen psikolojik faktörler” ele alınmıştır.

#### I- EVLİLİK KURUMUNA MANEVİ YAKLAŞIM

Özdoğan'a göre maneviyat, insanın Yaratıcısı ile olan bağıdır. Bu bağlamda maneviyat ilahi kaynaklıdır. İnsan kendisi ile iletişime geçtiğinde ilahi olanla da iletişime geçmiş olur. (Özdoğan, 2005:197)

Frame'e (2003) göre maneviyat, insan ruhunun kendine ve başkalarına mutluluk veren “sevgi, şefkat, sabır hoşgörü, affetme, uyum duygusu ve sorumluluk” nitelikleriyle iletişim kurmasıdır. (Nkl. Özdoğan, 2005:189)

Özdoğan, maneviyatın özümüzdeki cevher olduğunu ifade eder. Bu cevheri ortaya çıkarmak için “Ben kimim?” “Bu dünyada niçin varım?” “Yaratılış gayem nedir?” “İnsanlığa nasıl hizmet edebilirim?” sorularını kendimize sormamız gerektiğini ifade eder. (Özdoğan, 2009)

Yaratılış amacımızı ortaya koyan, dünya ve ahiret hayatında huzuru hedefleyen Kur'an-ı Kerim, evlilik hayatı hakkında evrensel mesajlar içerir. Kur'an-ı Kerim'i hayatının her alanında yaşayan Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), aile hayatı içerisinde sergilediği davranışlar ile tüm insanlığa örnek olmuştur. Bununla birlikte, Efendimiz vahyin rehberliğinde, evliliğe dünyevi anlamın yanında uhrevi anlam da yüklemiştir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), evlenip yuva kurmayı şu hadisiyle teşvik etmiştir: “Nikâh, benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz. Zira ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuz ile iftihar edeceğim. Kimin maddi imkânı varsa hemen evlensin. Kim maddi imkân bulamazsa, nafile oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırııcıdır.” (Canan, 2004:17/187, H. No: 577–6564)

Gümüş ve altın biriktirme ile ilgili ayet<sup>1</sup> indiğinde, sahabiler: “Öyleyse hangi malı biriktirmeliyiz?” diye sorunca, Sevgili Peygamberimiz (s.a.v): “Her biriniz ‘şükreden bir kalp’, ‘zikreden bir dil’, ‘ahiret işinize yardımcı olacak mü'mine bir kadın’ edinsin” cevabını verir. (İbn Mâce, Nikâh, 5)

Görüldüğü üzere, sahabilerin sorusuna Sevgili Peygamberimizin ‘şükreden bir kalp’, ‘zikreden bir dil’, ‘ahiret işinize yardımcı olacak mü'mine bir kadın’ cevabı, meselenin manevi boyutunu ele alması bakımından dikkate değerdir. Mü'mine bir kadınla evlilik, kişinin dünya ve ahiret hayatını bahtiyar eder.

---

<sup>1</sup> Hadiste bahsedilen ayet, Tevbe suresinin 34. ayetidir. Ayetin meali şöyledir: “Ey iman edenler! Bilin ki Yahudi din bilginlerinin ve Hıristiyan din damlarının birçoğu halkın mallarını haksızlıkla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar. Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları, elem veren bir azapla müjdele.”

Peygamberimizin (s.a.v): “Dünya bir metâdır. Dünya metânın en hayırlısı salih kadındır.” ifadesi de bu hadisi teyit etmektedir. (Canan, 2004:15/393, H. No: 5634)

Allah Rasûlü (s.a.v), mü'minin takvadan sonra, sâliha bir eş ile evliliği neticesinde pek çok hayır görebileceğini şöyle ifade eder: “Mü'min, Allah'a takvada sonra en ziyade sâliha bir zevceden hayır görür. Böylesi bir kadına emretse, itaat eder. Ona baksa, sürur (sevinç) duyar. Bir şeyi yapıp yapmaması hususunda yemin etse, kadın bunu yerine getirerek onu yeminden kurtarır. Kadınından ayrılıp uzak bir yere gitse, kadın hem kendi namusu hem de adamın malı hususunda hayırhah ve dürüst olur.” (Canan, 2004:17/190, H. No: 582 -6569)

Canan'a göre hadiste ifade edilen sâliha kadın, 'dindar, iffetli ve itaatkâr' olan kadındır. Bir başka hadiste Resulullah (s.a.v) insanın saadetini üç şeye bağlar: “Sâliha kadın, sâlih mesken, sâlih binek.” Hadisin devamında, kişinin bedbahtlığı da üç şeye bağlanır: "Kötü kadın, kötü mesken, kötü binek.” (Canan, 2004:15/393- 394)

Her davranışıyla ümmetine örnek olan Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) evlenen çiftleri şöyle tebrik ederdi: “Allah sana (evliliği) mübarek kılsın, üzerine bereket indirsın, ikinizin arasını hayırda birleştirsın.” (Canan, 2004:15/411, H. No: 6- 5641)

Peygamberimiz (s.a.v) evlenen bir erkeğin ise şöyle dua etmesini tavsiye eder: “Biriniz bir kadınla evlenir veya bir köle satın alırsa şöyle dua etsin: ‘Allah’ım, ben bunun hayırlı olmasını ve hayırlı bir yaratılış üzere olmasını diliyorum. Onun şerrinden ve şerli bir tabiat üzere olmasından sana sığınıyorum.’ Eğer bir deve satın alırsa, eliyle hörgücünün üstünden tutup aynı şeyi söylesin.” (Canan, 2004:15/410, H. No: 4-5639)

Kur'an-ı Kerim'de “evlilik ve eş” temalı ayetler ve bu ayetlerin tefsirleri ise şöyledir:

- “Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar türetti; sizi güzel ürünlerle rızıklandırdı.” (Nahl, 16/72)
- “Sizi bir tek candan yaratan, kendisiyle huzur bulsun diye ondan da eşini yaratan O'dur. Erkek eşine yaklaşıncı kadın hafif bir yük yüklenir, onu bir süre taşır; hamileliği ağırlaşınca Rableri olan Allah'a şu sözlerle yakarır: ‘Andolsun, bize kusursuz bir çocuk verirsen kesinlikle şükredenlerden olacağız!’ (Araf, 7/189)

Kur'an Yolu Tefsiri'ne göre, “kendi cinsinizden eşler yarattı” ifadesi, kadın ve erkeğin aynı özden yaratılmış olduğunu belirtmektedir. (Çağrııcı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007:IV/280–281) Kadınlar da erkekler de aynı insan türünden olduğu için birbirine eşit konumdadır. Aralarındaki cinsiyet farkı, bir ayırım doğurmamaktadır.<sup>2</sup> (Çağrııcı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007: III/371–372)

Ayette, “can” diye çevrilen “nefs” kelimesi eski tefsirlerde genellikle Hz. Âdem olarak yorumlanmıştır. (Nkl. Çağrııcı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007:II/504) Ancak bu yorum, önemli problemlere yol açmaktadır.<sup>3</sup>

---

<sup>2</sup> Bununla birlikte, evlât ve torunlar da ana babalarıyla temel değerlerde eşittirler. Bu nedenle karşılıklı hak ve sorumlulukların dayanağı ontolojik değil ahlâkîdir. Cinsiyet farkı ve bunun bir sonucu olan üreme süreci, evlilik, aile kurumu ve bu kuruma bağlı olarak koca, eş, evlâtlar, torunlar şeklinde statülerin oluşması, insan hayatını geliştiren, zenginleştiren, değerlerin oluşmasına zemin oluşturan ilâhî lütuflardır, nimetlerdir. (Çağrııcı, 2008; Dönmez, 2008; Gümüş, 2008; Karaman, 2008: III/371-372)

<sup>3</sup> Çağrııcı, Dönmez, Gümüş, Karaman'a göre her şeyden önce, eğer ayetteki “nefs” kelimesiyle Hz. Âdem'in, ondan yaratılan "eş" ile de Havva'nın kastedildiği kabul edilecek olursa, bu durumda âyetin devamındaki bilgiye göre onların çocukları doğduktan sonra Allah'a ortak koşmuş oldukları sonucu çıkmaktadır. Hâlbuki ne Kur'an-ı Kerim 'in başka bir yerinde ne hadislerde ne de diğer İslâmî

Müfessir Râzî, Araf suresi 189 ve 190. ayetler hakkında şöyle bir yorum getirir: “Bu iki ayette erkek ile kadının yaratılıştaki eşitliği, erkeğin kadına karşı hissettiği duygusal ilgi, bunun ardından gelen cinsel birleşme ve nihayet bu birleşmeden çocuğun doğması kısaca anlatılmak suretiyle insan soyunun çoğalma süreci özetlenmiş bulunmaktadır.” (Çağrı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007:III/371- 372)

Ayette geçen “nefsinden yaratmak” ibaresi, Havva'nın aslının, Âdem'in kaburgası” olduğu şeklindeki görüşü ortaya çıkarmıştır. Kur'an Yolu Tefsiri'ne göre Rum (30/21), Nahl (16/72) ve Şûra (42/11) sûrelerinde yer alan “nefsinden yaratmak ibaresi Havva'nın aslının, Âdem'in kaburgası” olduğu şeklindeki yaygın inancın delili olamaz.<sup>4</sup> Havva'nın veya kadınların eğri kaburgadan yaratıldığını ifade eden hadisler, kadınla erkeğin tabii (fitrî) olan ve değişmemesi gereken farklılıklarını ve özelliklerini anlatmak üzere yapılmış bir benzetmedir, mecazi bir anlatımdır. (Çağrı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007: II/8)

➤ “Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz.” (Bakara, 2/187)

---

kaynaklarda Âdem ile Havva'nın şirke saptıklarına dair bilgi bulunmaktadır. Aksine onların yasaklanan meyveyi yemelerinin ardından, İslâmî literatürde “zelle” diye adlandırılan bu hatalarından ötürü bile ağır bir üzüntü ve pişmanlık duyup hemen tövbe ettikleri ifade edilmektedir. Bu durumda Râzî'nin, Kaffâl'in görüşü olarak verdiği yorum ve buna dayanarak yaptığı açıklamalar daha isabetli görünmektedir. Buna göre ayette gerçekten vuku bulmuş bir olaydan değil, bir temsilden söz edilmekte ve bununla da müşriklerin cahilliklerine ve şirk iddialarına işaret edilmektedir. (Çağrı, 2008; Dönmez, 2008; Gümüş, 2008; Karaman, 2008: III/371–372)

<sup>4</sup> Havva'nın veya kadınların eğri kaburgadan yaratıldığını ifade eden hadisler, “kadınla erkeğin tabii (fitrî) olan ve değişmemesi gereken farklılıklarını ve özelliklerini anlatmak üzere yapılmış bir benzetmedir, mecazi bir anlatımdır. (Çağrı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007:II/8)

Yıldırım'a göre karı-koca arasındaki yakınlık ve yaklaşma, başkasıyla olan mübah ve meşru ölçüler içindeki yakınlık ve ilginin çok ilerisinde bir anlam taşır. Biri, diğerinin gönüldaşı ve sır kutusudur. Başkasının öğrenmesi ve bilmesi asla hoş karşılanmayan mahrem konularda, karı-koca birbirinin sır arkadaşı ve koruyucu meleğidir. (Yıldırım, 1986:1/499-500)

Bayraklı'ya göre, “kadın ile erkeğin birbirinin elbisesi olduğuna” dikkat çeken 187. ayetin ikinci kısmı, psikolojik bir elbiseye işaret etmektedir. Ayette elbise, “libas” kelimesiyle ifade edilmektedir. Bayraklı, Kur'an geçen “libas” kavramını şöyle sınıflandırır: “Avret yerlerini örten elbise”, “takva elbisesi”, “açlık ve korku elbisesi”, “gece elbisesi”, “Cennet elbisesi”, “cinsel elbise”, “zırh”. Ona göre zırh, savaşta insanın vücudunu oklara ve kılıç darbelerine karşı koruduğu gibi, takva elbisesi de insanı kötü etkilerin darbesinden korur. Kadın erkeği, erkek de kadını cinsel içgüdünün darbelerinden korudukları için ayette (Bakara, 2/187) bu isimle vasıflandırılmıştır. Demek ki zırh, elbise ve takva elbisesi, koruyuculuk manasında buluşmaktadır. (Bayraklı, 2007:2/450–459)

Yazır'a göre, bu ifade açık bir istiareddir. Eşler iki açıdan birbirinin elbisesi durumundadır: Birincisi; eşler elbise gibi birbirinize sarılır, sarmalaşır. İkincisi; elbisenin ayıpları örtmesi, soğuk ve sıcaktan koruması gibi her biriniz, diğerinin hâlini gizleyip örter. Namusunu muhafaza edip, onu günahlardan korur. Eşler arasında böyle bir beraberlik ve ilişki vardır. (Yazır, 1992)

Yaşadığımız aile hayatı yalnız dünya ile sınırlı değildir. Evlenilecek eşin seçimi ve evlilikten sonra aile hayatımızdaki tercihlerimiz oldukça önemlidir. Birey olarak insanın, dünyada bir misyonu ve sorumluluğu vardır. Sorumluluklar göz ardı edildikçe, özü ile iletişimini yitiren birey ya da bireyler dünya hayatında huzuru

tadamamaktadır. Kendisi ve ehli, ahirette ise hüsrân içinde olacaktır. Bu bağlamda, Tahrim suresinde bireyin kendisini ve ailesini cehennem ateşinden koruması için inananlara yapılan çağrı şöyledir:

- “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredilene yerine getiren melekler vardır.” (Tahrim, 66/5)

Kur'an Yolu tefsirine göre bu ayette müminlere, aile sorumluluğu konusunda bir uyarı yapılmaktadır. Aile kavramı kapsamında buradaki ana fikir, bir müslümanın manevî mesuliyetinin sırf kişisel hayatıyla sınırlı olmadığına dikkat etmesinin gerekliliğidir. Böyle bir sorumluluk anlayışının sadece manevi hedeflerle sınırlı kalmayan, sağlam bağlarla birbirine kenetlenmiş bir aile yapısı ortaya çıkarması tabiidir. Ayette zikredilen ateşten maksat cehennem ateşidir. (Çağrı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007:5/409)

Aydın (2004), Kur'an'ın evliliği kocanın karısına verdiği “sağlam bir teminat” (Nisa, 4/21) olarak nitelendirildiğini söyler. Kadının kocası, kocanın da karısı üzerinde birtakım hakları vardır. (Bakara, 2/228, 233; Nisa, 4/4, 20–21; Talâk, 65/7) Kur'an-ı Kerim, bu hakların ne olduğu konusunda "mâruf" ölçütünü getirir. Aydın'a göre mâruf, ilâhî beyan yanında, İslâm toplumunun anlayış, ihtiyaç ve geleneği çerçevesinde oluşan, gerektiğinde değişen ve gelişen bir ölçüttür. Bununla birlikte, Kur'an prensip itibariyle erkeklere kadınlarla iyi geçinmeyi tavsiye eder. (Nisa, 4/19) Evlilik bağının korunması hakkında kocaya daha ağır bir sorumluluk yükler. (Nisa, 4/34). Taraflar arasında geçimsizlik olduğu takdirde, taraflara sabır ve hoşgörüyü öğretir. (Nisa, 4/19, 34) Topluma da hakemler vasıtasıyla eşlerin arasını

bulma görevi yükler. (Nisa, 4/35). Geçinme imkânı yoksa güzellikle ayrılmayı, karşılıklı olarak haklara saygı gösterilmesini ister. (Talâk, 65/1-2; 6-7)

Aydın'a göre (2004:196), Kur'an'da evlenme ve aile hayatı hakkındaki ayetler incelendiğinde, insanın fitratında bulunan üç ihtiyacı karşıladığı görülmektedir. Birincisi, evlilik eşlerin düzenli ve meşru tarzda cinsel ihtiyaçlarını karşılar. İkincisi, eşlerin birbirlerine maddî ve manevi destek olarak hayat arkadaşlığı kurmasına vesile olur. Üçüncüsü, insanın fitratında yer alan nesli devam ettirme güdüsünü giderir.

#### **A. Sekine Kavramının Manevi-Psikolojik Tahlili**

“Sizi bir tek candan yaratan, kendisiyle huzur bulsun diye ondan da eşini yaratan O'dur.” (Araf, 7/189)

“Kendileri ile huzur bulasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.” (Rum, 30/21)

Evliliğin manevi boyutunu incelediğimiz bu bölümde, “sekine” kavramının “cinsellik” dışında daha yüksek hedeflere işaret eden bir anlama sahip olduğu ortaya konulmuştur. Sekine, insanın kendini gerçekleştirmesini sağlayan, ruhsal gelişim sürecini özetleyen bir kavramdır. Araştırmamızda Maslow'un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” çerçevesinde “sekine” kavramının manevi boyutu, din psikoloji açısından incelenmiştir.

Sekine kavramı, bazı tefsirlerde ve yazılan bazı makalelerde cinsellik ile açıklanmıştır. Rum suresinde, yirmi birinci ayette geçen “mevedde” kelimesi “sevgi” olarak dilimize çevrilmiştir. Bazı müfessir<sup>5</sup> ve akademisyenler<sup>6</sup> buradaki “sevgi” kavramına salt “cinsel sevgi” anlamı yüklediğinden, sekine kavramını cinsellikle açıklamıştır.

Aydın’a göre (2004:196), Rum (30/21) ve Araf (7/189) surelerinde geçen, “rahatlama ve sükûnet bulma” anlamına gelen “sekine” kelimesini, sadece “cinsel ihtiyacın karşılanması ve zevk alma” anlamında değerlendirmek uygun değildir.

---

<sup>5</sup> Mevdudi, ayette geçen sevgi ve merhamet diye tercüme edilen “mevedde” ve “rahmet” kelimelerini şöyle açıklamaktadır: (Mevdudi, 1996) *“Burada ‘sevgi’ ile kadın ve erkek arasındaki cazibenin itici gücü olan ve onları birbirlerine bağlı kılan cinsel sevgi kastedilmektedir. ‘Merhamet’, evlilik hayatında yavaş yavaş gelişen, eşlerin birbirlerine karşı nazik hoşgörülü ve düşkün olmalarını sağlayan duygusal ilişkidir. Öyle ki yaşlılık döneminde cinsel sevgi asgariye düşer ve iki eş birbirine gençliklerinde olduğundan daha bağlı olabilirler. Yaratıcının insanın içine yerleştirdiği bu iki olumlu güç, insanda var olan doğal arzuyu destekler niteliktedir. Bu istek ile arzu sadece huzur ve tatmin arar böylece kadınla erkeği bir araya getirir. Bundan sonra bu iki güç, sevgi ve merhamet, ortaya çıkar ve birbirlerinden ayrı ortamlarda yetişmiş olan iki yabancıyı o denli birbirlerine bağlar ki, bu ikisi hayatın birçok zorluklarına rağmen yaşamaya devam ederler.”*

Arslan, Büyük Kur’an Tefsiri adlı eserinde meveddet ve rahmet kelimelerinin bazı müfessirlerce şöyle tefsir edildiğine yer vermiştir: “Buradaki sevgi, cinsi ilişkiden, rahmet de çocuktan ibarettir.” (Arslan, 1984:13/29)

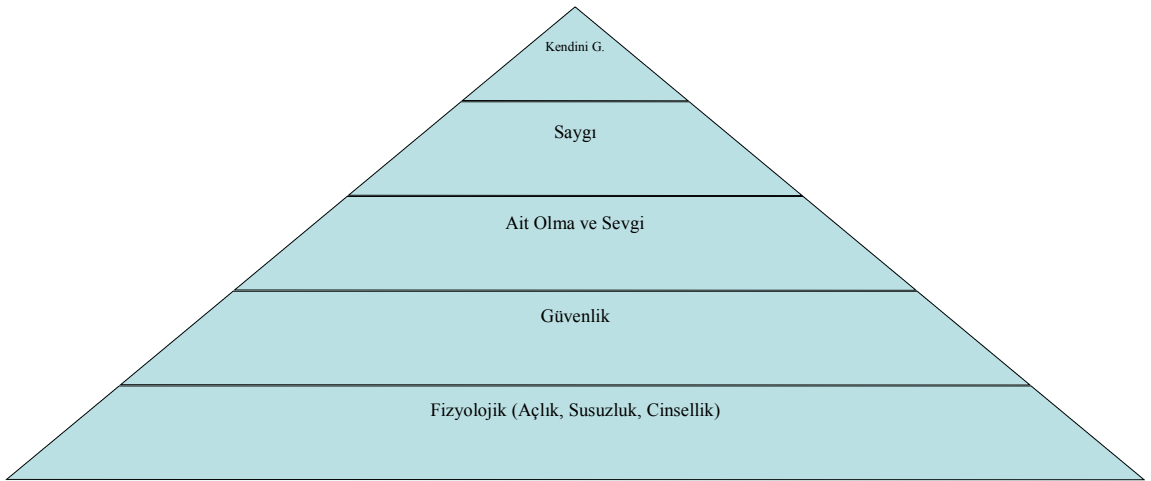
<sup>6</sup> Kasapoğlu (2004) “sekine” kelimesini kaleme aldığı makalesinde, sükûn kavramıyla karı-koca arasındaki cinsel sevgiye işaret edildiğini savunur. Rum ve Araf surelerindeki sekine kavramını “cinsel ve duygusal ilişki” olarak açıklar. Bu görüşünü desteklemek üzere psikolojinin cinsel güdü ve ona eşlik eden duygulara getirdiği açılımlara yer verir.

Çünkü böyle bir yaklaşım, insanın ruhi ve manevi boyutlarının ihmal edilerek sadece bedeni ihtiyaçlarıyla tanıtılması anlamına gelmektedir.

Çağrı, Dönmez, Gümüş ve Karaman, Rum suresindeki sekine kavramına “onlara ısınıp kaynaşasınız” şeklinde anlam vermiştir. Onlara göre bu anlam, eşlerin yaratılış amacını açıklamaktadır. Bu sebeple ayette insanın eşini, kendisiyle huzur ve mutluluk bulacağı varlık olarak görmesi telkin edilmektedir. Şu halde aile hayatında mutluluğun ön şartı eşlerin böyle bir bakış açısına sahip olmasıdır. (Çağrı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007: IV/281)

Sabuni, ayette geçen “mevedde ve rahmet” kelimelerini İbn Abbas’tan gelen rivayet dâhilinde şöyle açıklar: “Mevedde, erkeğin eşini sevmesidir. Rahmet ise herhangi bir kötülüğün gelmemesi için eşine şefkat göstermesidir. (Sabuni, 2003)

Bu genel değerlendirmelerden sonra Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine yer verebiliriz.



Şekil 1- Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Dökmen’e göre (2005:104-105) insanları davranışta bulunmaya iten güdülerin nasıl sınıflanabileceği konusunda ortaya konulan görüşlerin en

tanınmışlarından birisi Maslow'a aittir. Maslow, güdüleri beş basamakta toplamış, bu basamaklara ise "İhtiyaçlar Hiyerarşisi" adını vermiştir. Beş basamakta topladığı, insanlara ait bu ihtiyaçları/güdüleri, bir piramit oluşturacak şekilde şöyle sıralamıştır:

şekil-1'de görüldüğü üzere, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ilk basamakta "fizyolojik ihtiyaçlar", ikinci basamakta "güvenlik", üçüncüde "ait olma ve sevgi", dördüncüde "saygı" yer almaktadır.

Dökmen (2005), bu piramitte yer alan ilk dört basamağa ilişkin ihtiyaçlarını yeterince giderebilmiş olanların, en üstteki kendini gerçekteştirme aşamasına ulaştığını ifade eder. Kendini gerçekteştirmek ise şöyle tanımlanabilir: "Kendini bir ölçüde gerçekteştirmiş bir insan desteğini kendisinden alır, zamanı iyi kullanır, kendisinden hoşnuttur, yaşama olgun ve olumlu bir gözle bakar, doğayı ve insanları bir bütün olarak sever ve anlamaya çalışır, yaşamaktan haz duyar." Dökmen'e göre kendini gerçekteştirmeden maksat, "insanın var olduğunun farkına varması, var olmaktan hoşnut olması ve yaşamını kendince etkili ve huzurlu bir şekilde sürdürebilmesidir." (Dökmen, 2005)

Tarhan (2005: 252), bir kadınlı beraber olmada iki türlü sevgiden bahseder: "Biri erotik sevgi, yani karşı cinsin bedenini sevmektir. Diğerisi ise dostluktur. Dostluk ona eşlilik etmenin, onunla beraber olmanın sevgisidir. Bu iki sevgi birbirine karıştırılmamalıdır. Mesela Freud, bütün sevgileri 'erotik sevgi' kapsamına alarak, beraber olmanın sevgisine, cinsel anlam yüklemiştir."

Fromm'a göre Freud, sevgiyi sadece cinsel içgüdüyü ortaya çıkarma biçimi ya da yüceltilmesi olarak görür. Bu konuda Freud'un yanıldığını ifade eder. Fromm'a göre cinsel istek, sevmek ve birleşme gereksinimin belirtilerinden biridir. (Fromm, 1996:49)

Tarhan (2008:55-56), sevginin dostluk boyutunu şöyle ifade eder: “Sevgi, evliliğin başında da, ortasında da, sonunda da vazgeçilmez bir duygudur. Evlilikte de sevginin sonucunda eşler arasında güven artar, korku azalır. Korkunun azalması da insanın kendini rahat hissetmesini sağlar. Böylece eşler arasında dostluk duyguları ortaya çıkar. Tarhan, sevgi ve güven arasındaki ilişkiyi şöyle ifade eder: “ İnsanlar arası ilişkilerde sevginin en önemli sonucu, güven duygusu oluşturmaktır. Evlilikte de bu böyledir. Sevgi, eşler arasında güveni artırır, korkuyu azaltır. Korkunun azalması da insanın kendini rahat hissetmesini sağlar. Sonuçta da eşler arasında dostluk duyguları ortaya çıkar.”

Tarhan’ın bu açıklaması ışığında Rum suresi 21. ayette geçen “sevgi ve merhamet” kelimelerinin, korku ve kaygıyı azaltarak bireyin kendini rahat hissetmesini sağladığını şöyle formüle edebiliriz:

SEVGİ+MERHAMET= GÜVEN/DOSTLUK===== > SEKİNE

Sekine kelimesi, “s-k-n” kökünden gelmektedir. Müfredat adlı sözlükte es-sukûn, “bir nesnenin hareketliliğinin, hareketin ardından; sabit, hareketsiz veya durağan hale gelmesi” gibi anlamları ifade eder. “Bir yere yerleşme, bir yere oturma” anlamında kullanılır. İsm-i mekânı, “mesken” şeklinde gelir. Çoğulu ise “mesâkin” kelimesidir. (el-İsfahani:2007) Bu şekliyle Kur’an-ı Kerim’de şöyle geçmektedir: “Meskenlerinden/konutlarından başka bir şey görülmez oldu” (Ahkaf, 46/25) “Gece ve gündüzde barınan her şey onundur.” (En’am, 6/13)

Rum suresi yirmi birinci ayetteki “sekinet” kelimesi ile Feth suresinin dördüncü ayetindeki kelime aynıdır. Müfredat’a göre Feth suresinde geçen<sup>7</sup> (Feth, 48/4) “sekinet” kelimesi hakkındaki görüşler şöyledir: (el-İsfahani:2007)

---

<sup>7</sup> “Allah’tır ki müminlerin kalplerine sekineti indirdi.”

- Birinci görüşe göre, “mümin kişinin kalbini teskin eden ve ona emniyet, güvenlik hissi veren bir melektir. Nitekim rivayet edildiğine göre müminlerin emiri şöyle demiştir: “ Sekinet (vahy meleği) Ömer’in diliyle konuşurdu.”
- İkinci görüşe göre sekine, akıldır. Eğer akıl, sahibini “şehvetlere meyletmekten ve korkudan<sup>8</sup> uzak uzaklaştırıp teskin ederse” ona da “sekinet” denir. Ra’d suresindeki şu ayet bu anlama delalet etmektedir. “...kalpleri Allah’ın zikriyle yatıştır.” (Rad,13/28)
- Üçüncü görüşe göre, sekinet ve seken sözcükleri aynı anlama, yani “korkunun zail olması, ortadan kalkması” anlamına gelir. Bakara suresinde bu anlamıyla şöyle geçmektedir: “Onun hükümdarlığının alameti, size o sandığın gelmesidir. Onda Rabbinizden bir güven duygusu ve huzur ile Musa ailesinin, Harun ailesinin geriye bıraktığından kalıntılar vardır.” (Bakara, 2/248)“

İkinci görüşün “sekine” tanımından şu yorumlar yapılabilir:

Evlilik, evlenen iki kişiyi nefsin tuzaklarından olan “şehvetlere meyletme ve korku” gibi insanın enerjisini tüketen korkulardan korumaktadır. Evlilik, bireyin fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ihtiyaçlarını Allah’ın emirleri çerçevesinde karşılayarak çiftlerin kaygı duygusunu azaltmaktadır. Böylece eşler, zihnen rahat olmakta ve kendini güvende hissetmektedir.

“Sekinet” ve “seken” kelimelerinin aynı anlama geldiğini ifade eden üçüncü görüşü ele aldığımız da ise Maslow’un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” ile bağlantılı olarak şu özgün yorumları yapabiliriz:

---

<sup>8</sup> Korku anlamındaki “ruğb” kelimesi bazı nüshalarda sakıttır. Bkz. ag.e, 373. dip not

Es-sekenu kelimesi, “zihnen rahatlamak, huzur bulmak ya da sakinleşmek için bir yere dayanmak, itimat etmek, güvenmek” anlamlarına gelmektedir. Bu anlamda “sekene” kelimesi isim olarak şu ayetlerde yer almaktadır: (İsfahani, 2007: 734–735 ) “Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. (Nahl, 16/ 80) “Çünkü senin duan onların kalplerini yatıştırır. (Tevbe, 9/103) “Geceyi dinlenme zamanı yapmıştır.” (En’am, 6/ 96)

Es-Seken kelimesinin “kendisiyle sükûnete kavuşulan ev, mesken (ed-dâr)” manasını da ifade eder. Aynı kökten gelen es-sükna, “bir kimsenin herhangi bir ücret olmadan bir eve, meskene yerleşmesini sağlamak” demektir. Es-seknu, “bir evin meskeni, sahipleri” demektir. “Sâkin” sözcüğünün çoğulu “sükkan” ile ifade edilir. (İsfahani, 2007:734–735 ) “Geceyi sizin istirahat etmenize elverişli hale getirdi” (En’am, 6/ 96)

Nahl (16/80) suresinde, ifade edilen “evlerin, huzur yeri olmasının sırrı” Kur’an ahlakı ve Peygamber sünnetinin yaşandığı, rahmet rüzgârlarının hissedildiği aileden geçer. Evlilik ile birlikte huzuru yuvalarına taşıyan eşler, burada huzurlu aile fertleri yetiştirir. Dilimizde, evde ikamet eden anlamında kullandığımız “ev sâkini” ifadesi de huzur ortamının, huzurlu insanlarını tanımlıyor.

Sekine kelimesinin “akıl” anlamı Maslow’un hiyerarşisinde ilk basamağa tekabül eder. Evlilik, evlenen iki kişiyi nefsin tuzaklarından olan “şehvetlere meyiletme isteği ve korkudan” korumaktadır. Nikâh akdiyle evlenen çiftler Allah’ın sınırları dâhilinde “biyolojik, fizyolojik” ihtiyaçlarını gidermektedir.

“Bir yere yerleşme, bir yere oturma” anlamı ikinci basamaktaki “güven” ihtiyacına tekabül etmektedir. Yani, insanın psikolojik olarak kendini zihnen rahat hissetmesi, sosyolojik anlamda diğer insanlarla sosyal ilişkiler kurması ve kendini

gerçekleştirebilmesi için temel ihtiyaçlardan olan barınma ihtiyacını gidermiş olması gerekir.

Evlilik neticesinde kadın ve erkek ortak paylaşacakları bir yuvaya sahip olur. Yuva anlamında, Türkçede de kullandığımız mesken kelimesi, Arapça kökü itibariyle “huzur hissedilen yer, huzur ortamı” gibi anlamları da ifade etmektedir. Tevbe suresinde geçen, “sekinet” ifadesi “sükûnet” yani yatıştırma anlamı düşünüldüğünde, “mesken” gün boyu yaşadığımız sıkıntıları, topladığımız stresi dağıtan, öfke ve kızgınlığımızı yatıştıran bir yuva olarak da tanımlanabilir. Yuva, aynı zamanda insanların her türlü tehlikeden de sığındığı mekândır. Yaratanimızla iletişim kurmak, kendimizi tanımak ve sessizce içsel yolculuklara çıkmak için de en ideal yer yuvadır.

Bir insanın bir yerleşim yerinde kalmaya karar vermesi ve yerleşmesi insanda güven duygusunu oluşturur. Çünkü hayatında gelecekle ilgili belirsizlikler yavaş yavaş netleşmeye başlar.

Evlilik ilişkisi, bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinin ön basamağı olan temel ihtiyaçlarını karşılamak için eşsiz bir kurumdur. Farklı cinsten iki insanın evlenmesi neticesinde çiftlerin “cinsellik, güven, sevgi, saygı” gibi temel ihtiyaçları karşılanır. Eğer çiftler, evlilik sürecinde birbirini değiştirmek yerine birbirinin kişiliğini geliştirirse “kendini gerçekleştirme” düzeyini yakalamış olur. Bu da “kendini bilmekten” geçmektedir. Özü ile iletişim içinde olan birey, yakaladığı farkındalıklar sayesinde nefsin basamaklarını birer birer aşabilir. Evliliğin manevi-psikolojik boyutunu bu anlamda şöyle ortaya konulabilir:

Aynı özden yaratılan farklı cinsteki iki insanın manevi değerler yoldaşlığında, fitratında bulunan potansiyeli keşfetmek, birbirini geliştirmek, nesiller yetiştirmek

için ahiretin tarlası olan dünya yaşamında yaratılış amacının rotasında kendini gerçekleştirmesidir. Evliliğin manevi ikliminde yağın rahmet yağmurları çiftler arasındaki sevgi ve merhamet duygularını ortaya çıkarır. Chapman'ın (2006) ifadesiyle çiftler arasında iletişim dereleri akar.

## II- EŞ SEÇİMİNDE ÖNEMLİ FAKTÖRLER

### A. Hayırlı bir Eş için Dua Etmek

Müfredat (İsfahani, 2007) adlı sözlükte dua, “bir şey istemek, yardım istemek, sığınmak” gibi anlamları ifade eder. Bakara suresinde (2/68) “Rabbi'nden iste” ayetinde dua, “istemek” anlamında kullanılmıştır. Araf suresinde (Araf, 7/56) yer alan “... hem şevk hem de havf ile O'na dua edin” ayetiyle Allah'a dua etmenin gereği bildirilmiştir. Dua, insanın Allah ile iletişimini gerçekleştirir. İnsanın huzurlu olmasına katkıda bulunur. “Yalnız sana ibadet ederiz, yalnız senden yardım dileriz.” (Fatiha, 1/5) ayeti gereği dua, kulun Allah'a sığınmasını, ona teslim olmasını ve sadece ondan yardım dilemesini ifade etmektedir.

İnsanın evleneceği eşi seçmesi, onun dünya ve ahiret hayatını etkilemesi<sup>9</sup> bakımından önemlidir. Bunun için kişi, “hayırlı bir insan ile evlilik yapması ve hayırlı bir nesil” için dua etmelidir. Nitekim Hz. İbrahim'in hayırlı bir nesle sahip

---

<sup>9</sup> Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır. (Tahrir, 66/6)

olmak için ettiği dua şu şekildedir: “Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar.” (Bakara, 2/128)

Rahman’ın has kullarının bazı güzel niteliklerinin sıralandığı Furkan suresinin 74. ayeti şöyledir: “Onlar ki, ey Rabbimiz derler. Bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözbebeğimiz olacak (salih insanlar) ihsan et. Bizi, takva sahiplerine rehber kıl” (Furkan, 25/74)

Taberi’ye göre, gözleri aydın edecek ve Rahman olan Allah’ın kullarını memnun edecek çocuk ve eşlerden maksat, Allah’ın emirlerini tutan ve yasaklarından kaçınan çocuk ve eşlerdir. Zira bir mümin ancak böyle bir çocuk ve eşinden memnun olabilir. Ve yine mümin, böyle bir eşin ve çocuğunun cehennemde yanmasını istemez. (Taberi, 1988)

Yazır’a göre, bu ayet iki şekilde anlaşılabilir. Bunlardan ilki, “bizlere gözlerimizi aydınlatacak eşler ve zürriyetler ver” anlamındadır. Diğerisi ise “eşlerimiz ve zürriyetlerimiz sebebiyle bizlere gözümüzü aydınlatacak nimetler, mutluluklar ver” demektir. Ona göre bu dilek, aile ve evlat terbiyesine verilen önemi gösterir. (Yazır, 1992 )

Bilmen, mütteki müminlerin Allah’a yakarış ve niyazda bulunduğunu ifade eder. Onlar, “Ey Rabbimiz! Bize zevcelerimizden ve zürriyetlerimizden gözler aydınlığı ihsan et” diye dua ederler. Bilmen bu ayeti şu şekilde tefsir eder: “Çünkü bir kimsenin temiz, iffetli, dinî terbiyesi olan bir hanımefendiye sahip olması büyük bir mutluluk alâmetidir. Bir kimsenin itaatkâr, güzel inanç, ahlâka sahip evlat ve torunları bulunması, kendisi için tebrike değer büyük bir bahtiyarlık alâmetidir, ruhen pek ziyade rahat olmasına büyük bir sebeptir.” Bilmen, ayette geçen "Kurrete a'yun" ifadesini “gözlerin nuru, aydın olması” anlamlarına geldiğini ifade eder. Bu

anlamda “kalbin ferahlaması ruhun huzur bulmasına ve iftihara vesile olan şey” için kullanılır. (Bilmen, 1974 )

Yeni Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri adlı eserde “Onlar: 'Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve çocuklar bağışla' derler.” ayetini Bayraklı, şöyle yorumlar:

Ayette geçen “kurrate a'yün” teriminin “göz nuru” anlamındadır. Fakat O, bu ifadeye “göz aydınlığı” anlamını verdiğini ifade eder. Ona göre, “göz nuru eşler ve çocuklar”ın anlamı, “doğru yolda yürüyen, sağlam şahsiyetli, iffetli, insanlığa ve ailesine faydalı, bilinçli, yaptıkları davranışlardan dolayı insanlar onları överken gözlerinden sevinç yaşları akıtacak şahsiyetler” demektir. Yani, göz nuru eşler ve çocuklar ailenin hayatına ışık olacak, bilgileriyle insanlara ışık saçacak kişilerdir. Onlar, aileye “keder, ıstırap, problem” değil de “sevinç, mutluluk ve bahtiyarlık” getirir. (Bayraklı, 2007:13/555–559)

Bayraklı, Furkan suresinin 74. ayetindeki göz nuru olacak eşler ve çocuklar için dua etmenin önemini şu şekilde ortaya koyar: “Müminlerin, bu tarz eş ve çocuk beklemeleri için Allah'tan istemeleri, eğitimde duanın ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. “Hz. Âdem ve eşi, İbrahim ve Zekeriya peygamberler de iyi evlat için Allah'a yalvarıp yardım istemişlerdir. (Bayraklı, 2007:13/555–559.)

Müfessirler, “Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet” duasındaki mutluluğun, fiziksel güzelliklerle ilgisi bulunmadığını ifade eder. Bu ayette kastedilen anlamın “inancı ve yaşayışıyla iyi ve erdemli eşlerin ve çocukların” olduğunu önemle belirtirler. Bazı müfessirler, bu isteklerin ahirete yönelik olduğunu ileri sürmüştür. Fakat bu görüş isabetli görülmemektedir. (Çağrı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007:IV/152)

## B. Dindar Olamı Tercih Etmek

Evliliğin sağlam temeller üzerine kurulması için eş seçimi oldukça önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de, seçilecek eşte bulunması gereken özellikleri ifade eden ayetler şu şekildedir:

“İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mü'min bir cariye Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de, iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle, cennete ve bağışlanmaya çağırır. O, insanlara ayetlerini açıklar ki, öğüt alıp düşünsünler.” (Bakara, 2/221)

Bakara suresindeki bu âyetin geliş sebebi, hicretten sonra gizli bir görevle Mekke'ye gönderilen Ebû Mersed'in başından geçen bir olaydır. Ebû Mersed müslüman olmadan önce Mekke'de yaşarken Anâk isimli bir kadını dost edinmişti. Görevli olarak Mekke'ye geldiğinde kadın onu gördü ve beraber olmaya çağırdı. Ebû Mersed, “İslâm bana bunu yasakladı” deyince kadın: “Beni eş olarak al” dedi. Ebû Mersed: “Resûlullah'tan izin almadan bunu da yapamam” cevabını verdi. Medine'ye dönünce Allah resulüne sordu. Bunun üzerine bu ayet geldi. Kadın putperest olduğu için kendisine evlenme izni verilmedi. (Nkl. Çağrıcı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007:I/350)

Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsir adlı kitabında bu ayetin iniş sebebi hakkında Müfessir Süddî'nin gelen şu rivayete yer verir:

Ashabdan Abdullah bin Ravaha (r.a), siyah bir cariyesine kızdı ve kendine hâkim olamayarak ona bir tokat vurdu. Sonra yaptığına pişman oldu. Peygamber'e (s.a.v) gelerek durumu anlattı. Peygamber (s.a.v) Efendimiz ona sordu: “Sözünü ettiğin cariyesinin inancı nedir? Oruç tutar, namaz kılar, güzel abdest alır ve Allah'tan başka ilâh olmadığına; Hz. Muhammed'in (s.a.v) Allah'ın kulu ve peygamberi bulunduğuna tanıklık eder.” diye cevap verdi. Peygamber (s.a.v): “Ya Ebâ Abdillah! bu câriye mü'minedir...” diyerek onun dikkatini çekti. Abdullah bin Ravaha, (r.a) Peygamberin (s.a.v) ne demek istediğini anlamakta gecikmedi. Biraz daha üzüldü. Hemen orada sözü edilen cariyeyle evlenmeye karar verdi: “Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki onu hürriyetine kavuşturup kendisiyle evleneceğim.” dedi. Cariyesini hürriyetine kavuşturarak onunla evlendi. Bunun üzerine bazı kimseler onu, cariyesiyle evlendiği için kınadılar. Bu sebeple bu ayet nazil oldu. (Yıldırım, 1986: 2/207)

Mevdudi, müminlerin müşriklerle evlenmelerinin yasaklanmasının sebebini, "müşriklerin ateşe çağırması" olarak ifade eder. Ona göre müşrikler ile evlilikler, müminleri şirk yollarına yöneltebilir. Çünkü karı-koca arasındaki ilişki sadece cinsel değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel bir ilişkidir. (Mevdudi, 1996)

Bayraklı, Maide suresi 5. ayeti, Bakara suresi 221. ayetle bağlantı kurarak şöyle tefsir eder: “Müslüman bir erkek veya kız, müşrik ve kâfir bir kız veya erkekle evlenemez; ama tevhit inancını kabullenmiş kitap ehli bir kızla evlenebilir. Böylece kitap ehli olmanın ya da tevhit inancına sahip olmanın etkinliği evlilik akdinde de görülmektedir.” Bayraklı, bu ayetler ışığında evlilik akdinin dayandığı temel değerleri “hürriyet, mehirlerini vermek, namuslu olmak ve gizli dost tutmamak” şeklinde sınıflandırır. Bu ayet, sosyal hayatın en küçük organizması olan aile

hayatının mutluluğunun dayandığı değerleri gündeme getirerek dünyada saadeti yakalamanın esasları verilmiştir. (Bayraklı, 2007)

Bayraklı (2007), ayetin sonunda yer alan “her kim de inanılması gerekenleri inkâr ederse, bütün işlediği boşa gider. Ahirette de o, ziyana uğrayanlardandır.” ifadesini Maide suresi 5. ayetin bütünlüğü çerçevesinde yorumlar. Buna göre, ayetin birinci bölümünde beslenmeyle ilgili helâlin sınırlar ve evlenme hukukunun dayandığı temel değerler ortaya konulmuştur. Bu sınırlar içerisinde, değerler bir iman meselesidir. Allah'a inanan kişi bunlara uyacaktır. Allah'a iman eden kişi beslendiği gıdaların haram veya helâl olup olmadığına dikkat eder. Evliliğini ahlâkî temeller üzerine kurar. Buna dikkat etmeyen kimsenin imanında bir zaaf olduğu ortaya çıkar. Bu takdirde ise, böyle bir kişinin eylemleri Allah tarafından değerlendirmeye tâbi tutulmayacaktır. Amelleri Allah tarafından değerlendirilmeyen insan, manen iflâs etmiş demektir. (Bayraklı, 2007)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) dindar eş tercih etmeyi şu hadisiyle tavsiye etmiştir:

“Kadın dört şey için; malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı için nikâhlanır. Sen dindar olanı seç ki mutlu ve huzurlu olasın.”<sup>10</sup> (Buhari, Nikâh, 15)

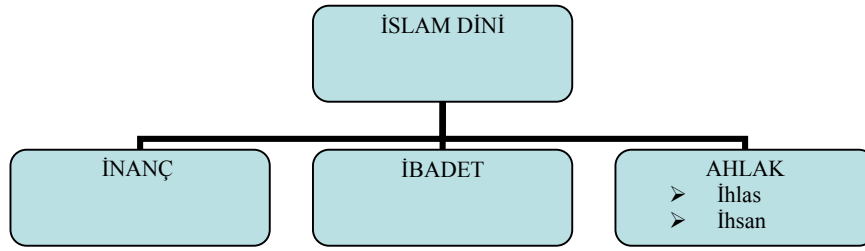
Bu hadiste, evlenilecek eşin seçimindeki kıstaslar açıkça bildirilmiştir. Bu özellikler; malı yani zenginliği, soyu, fiziki güzelliği ve dindarlığıdır. Sevgili Peygamberimizin dindar olan eşi seçmenin mutlu ve huzurlu olmanın kaynağı olduğunu söylemesi manidardır.

Hadiste geçen dindarlık kavramı “bizati'd-din” (din sahibi) kelimesiyle ifade edilmektedir.

---

<sup>10</sup>Bkz. Ebû Dâvud, Nikâh, 2; Nesâî, Nikâh, 13; İbn Mâce, Nikâh, 6

Diyaret İşleri Başkanlığı İlmihali'ne göre (2006) hak dinin tanımı Şu Şekildedir: "Akıl sahibi insanları, kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan Őeylere gütüren ilahi bir kanundur." Dinin diğer tanımı ise Şöyledir: "Din, ahlaki bir müessese olarak insanlara yön veren, en mükemmel kanunlar ve en sıkı nizamlardan daha kuvvetli bir Şekilde kişiyi içte kuŐatan, kucaklayan ve yönlendiren bir hayat nizamıdır." İlahi dinlerin özünü, "Tanrı'ya boyun eđiŐ, O'na bađlanıŐ ve teslim" oluşturur. Tanrı'ya inanma ve ona ibadet etme anlamında olan din, "inanç sistemi, ibadet sistemi ve ahlaki hükümler" içerir.



Şekil 2- İnanç İbadet Ahlak Şeması

Metafizik boyutta ahlak, inanç ve ibadetlerdeki içtenlik ve samimiyet yani "ihlâs ve ihsan" anlamını ifade eder. Dünyevi boyutta ise "Tanrı inancının ve O'na olan sevginin Tanrı'nın kulları üzerinde gösterilmesi, onların hoş ve mutlu edilmesine çalıŐılması, onların hukukunun ihlal edilmemesi, onları rahatsız ve huzursuz etmekten kaçınılması" demektir. Yukarıda ifade edilen bilgiler ışığında İslam dininin mahiyetini anlamamızda Cibril hadisi diye bilinen diyoloğa yer vermemiz isabetli olacaktır: (Harman, 2006:6-7)

Vahiy meleği Cibrîl, bir gün dini öğretmek üzere Hz. Muhammed'e gelmiŐtir. O'na, "iman, İslâm ve ihsan" kavramlarının ne demek olduğunu sorarak daha sonra bunları, yine kendisi cevaplamıŐtır. Cibrîl'in bu üç kavrama getirdiği açıklama öz itibariyle dinin "inanç, ibadet ve ahlâk" konularını içermektedir.

Cibrîl (a.s) imanını “Allah'a, âhiret gününe, peygamberlere, meleklerle, kitaplara ve kadere inanmak” olarak ifade etmiştir. İslâmı, “şirk koşmaksızın sadece Allah'a ibadet etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacetmek” ihsanı da, “Tanrı'yı görüyormuşçasına ibadet etmek” olarak açıklamıştır. (Buhari, İman, 1).

Farsça bir kelime olan dindâr ise, TDK'ya göre “dîn inancı güçlü, dîn kurallarına bağlı olan kimse, mütedeyyin” anlamındadır. Ötüken sözlüğe göre, “dînî inancı güçlü ve inancının gereğini içten ve gerçek bir dînî sevgi ile yerine getiren” demektir.

Hadiste geçen dindâr kavramı, yukarıdaki bilgilerin ışığında “Allah inancını gönülden hissedenden, Allah'ı seven, dünyadaki yaratılış gayesinin farkında olan, sorumluluk bilincini yaşayan” insanlar diye ifade edilebilir. Günümüzde bu hadisi, eş seçiminde kriter alan bireyler, dindârlık kavramının ahlaki boyutunu ihmal etmektedir.

Gerçek dindârlığın Kur'an'daki adı takvadır. Müminin hedefi, öncelikle ruh dünyasını Allah'ın iradesine uygun inançlarla, doğru düşünceler ve güzel duygular ile ve ahlâkî erdemlerle donatmak olmalıdır. Bu şekilde iç dünyasını zenginleştiren insan, eylemlerini de Allah'a saygı, O'nun huzurunda bulunduğu bilinci ve sorumluluğu içinde gerçekleştirme çabası içinde olur. Asıl dindârlık da budur. Bunun dışındaki dindârlık gösterileri ise nifaktır, riyadır. (Çağrı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007: IV/152)

Rasûlullah (s.a.v.) tercih edilecek damat adayı hakkında dikkat edilmesi gereken hususu şöyle bildirmiştir:

“Dinini ve ahlakını beğendiğiniz bir kimse, kızıınıza talib olursa onunla kızıınızı evlendiriniz. Böyle yapmazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir ahlakî bozulma meydana gelecektir.”<sup>11</sup> (Tirmizi, Nikâh, H. No: 1084)

Canan’a göre bu hadis, "Sizden birisi kızını veya bir yakınınızı evlenmek üzere isterse..." demektir. Canan’a göre bu hadis, erkeğin eş olarak seçiminde “diyanet ve ahlak yönüyle takdir edilip beğenilen” kişiyi tercih etmeyi tavsiye etmektedir. Hadisin sonunda yer alan “Böyle yapmazsanız...” ifadesi ise şu anlamdadır: “Diyanet ve ahlak yönüyle beğendiğimize vermeyip para, mal ve mevki yönüyle hoşunuza giden birini beklerseniz...” Canan, bu bekleyiştten ortaya çıkabilecek fitne ve fesadı şöyle ifade eder: “Gayr-ı meşru ilişkiler ve zina yaygınlaşır, bekâr kızların sayısı artar, evlenme yaşı gecikir...” (Canan, 2004:15/480)

Sevgili peygamberimiz (s.a.v) iyiliği, güzel ahlak olarak ifade ediyor: “İyilik, güzel ahlâktır. Günah da içini rahatsız eden ve başkasının muttali olmasından korktuğun şeydir.” (Canan, 2004:6/1677) Canan, hadiste iyilik diye tercüme ettiği “birr” kavramının Kur’ân-ı Kerim’den şu ayetlerde geçtiğini ifade eder: “Birr (iyilik), yüzlerinizi doğuya, batıya çevirmeniz değildir. Fakat birr, Allah'a, âhiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanmak, O'nun sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal vermek, namaz kılmak, zekât vermek ve ahitleştiklerinde vefa göstermek; zorda, darda ve savaş alanında sabretmektir...” (Bakara, 2/177).

---

<sup>11</sup> Ayrıca bkz. İbn Mâce, Nikah: 46; Buhârî, Nikah: 16

Efendimiz, iyilik kavramını “güzel ahlak” olarak açıklamıştır. Kötülük ise, işlendiğinde insanın vicdanını rahatsız eden ve başkalarının da haberdar olunmasından çekinilen şeydir.

Bakara 177. ayette ise iyilik,

- Allah'a, âhîret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanmak,
- Allah'ın sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal vermek,
- Namaz kılmak, zekât vermek ve ahitleştiklerinde vefa göstermek;
- Zorda, darda ve savaş alanında sabretmektir.

Karagöz'e göre, ayet ve hadislerde geçen “birr” yani iyi ve iyilik kavramları beraber değerlendirildiğinde, “iman ve ibadetlerden başlamak üzere her türlü ihsan, itaat, doğruluk, saygı ifade eden davranışları, itaatleri ve insanı Allah'a yaklaştıran hayırlı işleri” ifade etmektedir. Bu bağlamda iyilik; “takva, sıdk ve birr” olmak üzere üç kavramda toplanabilir: (Karagöz, 2010:410)

- Takva; kötülük ve haramlardan sakınmayı,
- Sıdk; özde, sözde, iş ve eylemlerde dürüstlüğü,
- Birr; güzel ahlakı, erdemli davranışı ve yardımlaşmayı ifade eder.

### C. Evlilikte Denklik

Sağlıklı ve huzurlu bir ailede, Sevgili Peygamberimiz tarafından öngörülen başka bir tavsiye de “evlenecek kadın ve erkeğin birbirine denk” olmasıdır.

Sevgili peygamberimiz şöyle buyuruyor: “Kadınların en hayırlılarıyla evlenmeye bakın. Denginiz olan kadınlarla evlenin ve emsalinizin kızlarını isteyin.” (İbni Mace, Nikâh: 48)

Canan, hadislerde denkliğin “diyanet, hürriyet, neseb ve sanat” gibi konularda olması hususunda ittifak eden âlimlerin şu görüşüne yer verir: “Müslüman kız, kâfir erkekle evlenemez. Saliha da fasıkla evlenemez. Hür kadın da köle ile evlenemez. Nesebi meşhur olan kadın, tanınmamış bir erkekle evlenemez. Tacirin kızı veya güzel bir mesleği olan kimsenin kızı kötü veya mekruh bir meslek sahibi ile evlenemez.” (Canan, 2004)

Yıldırım’a göre, Hz. Aişe’nin masumluğunu ve iffet sahibi olduğuna işaret eden Nur suresinin 26. ayetinin işaret ettiği anlamlardan biri, aile yuvası kurulurken eş seçiminde denkliğe riayet edilmesidir. İyi temiz erkekler, iyi temiz kadınlarla; iyi temiz kadınların da iyi temiz erkeklerle evlenmelidir. Çünkü evlenen çiftlerin inanç, ahlâk, nezaket, kültür, edep ve terbiyede uyum sağlaması huzurlu bir yuvanın kurulmasını, faziletli bir neslin yetişmesine katkıda bulunur. (Yıldırım, 1986: 8/4189)

Evlenecek eşler arasında aranan denklik “kefaet” terimi ile ifade edilir. İslam hukukunda denklik “evlenecek eşler arasında dini, iktisadi ve sosyal bakımdan bir uyumu” ifade eder. Denklikte kastedilen özellikle erkeğin kadına denk olmasıdır. (Aydın, 2004:214) Eşler arası denkliğin daha çok erkek tarafında aranmasının

sebebi, aile reisine vakar ve onur kazandırmak içindir. (Yıldırım, 1986: 8/4189).

Hanefî mezhebine göre kocanın kadına denk olmasında aranan kıstaslar “soy, müslüman oluş, dindar oluş, hürriyet, servet ve meslek” olmak üzere altı başlıkta toplanmıştır. (Aydın, 2004:214)

Yüce’ye göre, Mevlana kadın-erkek denkliğine kâinattan fitrî misaller vererek şu benzetmelerle vurguda bulunur: (Yüce, 2008)

*“Eşlerin birbirine benzemesi lâzım; ayakkabı ve mestin çiftlerine bir bak! Ayakkabının bir teki ayağa biraz dar gelirse ikisi de işe yaramaz. Kapı kanadının biri küçük, diğeri büyük olur mu? Ormandaki aslana, kurdun eş olduğunu hiç gördün mü? Bir gözü bomboş, öbürü tıka basa dolu olsa hurç bineğin üstünde doğru duramaz.” (Rumi, 2004:1/2309–2311)*

Yüce’ye göre hayatın bütününde “bir denklik, bir ölçü, bir tenasüp” bulunmaktadır. Ayağa giyilecek ayakkabının çiftlerinden, kapının kanatlarına varıncaya kadar bir tenasüp, bir uygunluk vardır. Hatta denklik sadece ebatlarda değil kullanılan malzemede de olmalıdır: (Yüce, 2008)

*“Kapının bir kanadı tahtadan, öbürü fildişinden... Böyle şey olur mu hiç?” Aslanın eşi de bir aslan olmalı, kim görmüş aslanın bir kurtla evlendiğini? Öyle ise, “Nikâhta iki çiftin birbirine eşit ve denk olması lâzım, yoksa iş bozulur, geçim olmaz.” (Rumi, 2004:4/196, 197)*

### III- Eşler Arası İletişimi Besleyen Manevi Değerler

Manevi değerlerin referansı Kur'an ve Sünnettir. Ahzab suresinde Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

Şüphesiz “müslüman” erkeklerle “müslüman” kadınlar, “mümin” erkeklerle “mümin” kadınlar, “itaatkâr” erkeklerle “itaatkâr” kadınlar, “doğru” erkeklerle “doğru” kadınlar, “sabreden” erkeklerle “sabreden” kadınlar, “Allah’a derinden saygı duyan” erkekler, “Allah’a derinden saygı duyan” kadınlar, “sadaka veren” erkeklerle “sadaka veren” kadınlar, “oruç tutan” erkeklerle “oruç tutan” kadınlar, “namuslarını koruyan” erkeklerle “namuslarını koruyan” kadınlar, “Allah’ı çokça anan erkekler” ile “çokça anan kadınlar” var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır. (Ahzab, 33/35)

Yaratığımız, bu surede (Ahzab, 33/35) erkek kadın ayrımı yapmaksızın “Allah’a iman ve itaat, doğruluk, sabır, takva, cömertlik (sadaka vermek), nefis terbiyesi (oruç tutmak), namuslu olmak (iffet), Allah’ı anma” gibi değerleri yaşayan inananlar için “bağışlanma ve büyük bir mükâfat” hazırladığını bildiriyor.

Özdoğan’a göre, (Özdoğan, 2005) manevi değerler insanın ruhunda, özünde var olan, evrensel ruhun sunduğu ilkelerdir. Değerleri yaşayan insan, Kur’an’ın ifadesiyle en şerefli potansiyelini gerçekleştirmiş varlık haline gelir.

Gerek insanlar arası iletişimde, gerek eşler arası iletişimde manevi değerleri yaşamak bireyin kendisini gerçekleştirmesine katkı sağlar. Bu değerler, eşler arası iletişimde sinerjiyi ortaya çıkarır. Böylece eşler yaratılış amaçlarına uygun bir yaşam tarzı ortaya koyarak birbirlerinin gelişmesine olanak sağlar.

Burada, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde eşler arası iletişimi güçlendiren değerlerden “takva, hilm, doğruluk ve dürüstlük, iffet, adalet, ma'ruf, hoşgörölü olma ve bağışlama” gibi değerlere yer verilmiştir.

### **A. Allah'a İman ve Takva**

“Allah'a inanan bir eşle evlilik yapmak” Kur'an-ı Kerim'de özellikle vurgulanır. Sağlıklı ailelerin kurulmasını ve devamını sağlayan, eşler arası iletişimi besleyen en önemli ve temel değer Allah'a imandır. Bu imanın içselleştirilmesidir. Allah inancını içselleştiren çiftler, Allah'ın her an her yerde bizlerle beraber olduğunun farkındadır. Eylemlerini seçerken, rıza-ı ilahinin bilincindedir. Manevi değerlerin hepsi Allah inancı ile bağlantılıdır. Yaratıcıya inanan, tevekkül eden, teslim olan bireyler, dünyevi imtihanlarla karşılaştıklarında sebat gösterir. Bolluk, bereket ve neşe içinde oldukları zaman Allah'a şükreder. Onlar, her iki durumda da Allah'tan razıdır. Hayatın ve yaratılışının gayesini, dünya hayatının geçiciliğini ve sorumluluklarını bilen çiftler, “manevi değerlerin eylem boyutunu” yaşar. İç dünyalarında huzuru hisseder.

Evlilik ve aile hayatındaki ayetler değerlendirildiğinde, bu ayetlerde “Allah'ın yapılan her eylemi bildiği ve gördüğü” anlamındaki ifadelerin sıkça vurgulanması dikkat çekicidir.<sup>12</sup>

Allah'a iman ile bağlantılı en önemli kavram “takva”dır. Kur'an Yolu adlı tefsire göre, Kur'ân-ı Kerim'de takvâ Allah nezdinde en yüksek insanlık değeri

---

<sup>12</sup> İlgili ayetler için bkz. Mücadele, 58/1-4; Nisa, 4/128, 35; Bakara, 2/233.

olarak ifade edilmiştir. (Çağrı, 2007; Dönmez 2007; Gümüş, 2007; Karaman, 2007)

Çağrı'ya göre, takva iki şekilde tanımlanabilir. Birincisi: “Takva, itikadi konularda yanlış ve bâtil inançlara kapılmaktan, amelî ve ahlâkî konularda eksik, kusurlu, kötü, zararlı ve haksız davranışlardan, İslâm dininde esasları belirlenmiş olan hayat tarzına uymayan bir yaşayıştan sakınmak, uzak durmaktır.” Diğeri ise şu şekildedir: “Bütün faaliyetlerde, ödevlerin yerine getirilmesinde, her türlü kötülüklerin terk edilmesinde öncelikle Allah'tan ittika etmektir; yani Allah korkusunu, O'na karşı saygılı olmayı ön plana çıkararak bu saygıyı bütün davranışların ve hayatın temeli yapmaktır. Buna göre takva, bütün ahlâki erdemlerin temelidir ve insan ona sahip olduğu oranda diğ erdemlere de sahip olur.” (Çağrı, 2004: 35)

## **B. Doğruluk ve Dürüstlük**

Doğruluk ve dürüstlük iletişimde vazgeçilmez bir değerdir. İslam ahlakında dünya yaşamının her alanında özellikle vurgulanmıştır.

“Sana buyrulduğı gibi dosdoğru ol!” (Hûd 11/112; Şûrâ 42/15)

“Size doğru olmanızı emrederim. Çünkü doğruluk iyi olmaya, iyilik de cennete götürür. İnsan doğrulukta sebat ederek nihayet Allah katında ‘sıddîk’ diye yazılır. Sizi yalan söylemekten de menederim. Çünkü yalan kötülük işlemeye, kötülük de cehenneme götürür. İnsan yalan söyleye söyleye, sonunda Allah katında ‘kezzâb’ diye yazılır.” (Buhârî, Edeb, 69; Müslim, Birr, 102-105; Canan, 9/217, H.No:324)

Çağrıcı'ya (2004:515–516) göre, İslami kaynaklarda doğruluk ve dürüstlük kavramı genellikle “sıdk ve istikamet” kelimeleri ile ifade edilir. Sıdk, insanın söz ve davranışlarıyla niyet ve inancında doğru, dürüst ve iyilikten yana olması şeklinde tanımlanabilir. Bu anlamıyla genellikle yalanın zıddı olarak kullanılır. İstikamet kelimesi ise, Allah'ın buyruğuna uygun şekilde “doğru, dürüst ve temiz kalpli olma” demektir. İslâm ahlâkında doğruluk ve dürüstlük, insan onurunun ve sağlıklı toplum yapısının vazgeçilmez şartlarından biri olarak telakki edilmiş ve insanın kendi kişiliğine karşı en önemli ödevleri arasında gösterilmiştir. Hz. Peygamber, kendisinden güzel bir nasihat isteyen kişiye, “Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol” buyurmuştur. (Müslim, İmân, 13) Kur'ân-ı Kerim, bu şekilde iman edip doğru olanların üzerlerine meleklerin ineceğini ve onlara ahiretle ilgili müjdelere vereceğini ifade eder (Fussilet, 41/30).

### **C. İffet**

“Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar.” (Nûr, 24/30-31)

“Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.” (İsra, 17/32)

“...İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah’ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da gaybı<sup>13</sup> korurlar...” buyrulmuştur (Nisa, 4/34)

Hz. Peygamber’e (s.a.v) “Hangi kadın daha hayırlıdır?” diye soruldu. O şöyle cevap verdi: “Kocası yüzüne baktığı zaman onu sevindiren, emrettiği vakit itaat eden, yanında bulunmadığı vakit malını ve iffetini koruyandır.” (Nesaî, Nikâh, 14, VI/68).

Çağrıcı (2004), iffet kavramının “insanın arzularını, tutkularını aklının ve inancının kontrolünde tutarak, Allah ve insanlar nezdinde kendisini küçük düşürecek davranışlardan sakınmasını sağlayan bir erdem” anlamına geldiğini ifade eder. Bu kavram, Kur’ân-ı Kerîm’de (Bakara, 2/273) “hayâ, vakar, kişinin kendi şahsiyet ve onurunu koruması” anlamlarında kullanılmıştır. Diğer bazı âyetlerde ise “insanın, kendisine ait olmayan bir mala el uzatmaması” (Nisâ 4/6), “edepli ve hayalı olması” (Nûr, 24/33, 60) anlamında kullanılmıştır. Hz. Peygamber de iffetli müslümanlardan övgüyle söz etmiştir.<sup>14</sup>

İffet erdemi, insanı tehlikeli olan tutkulardan koruyup kollayan ve ona hayvanî eğilimleri, tutkuları karşısında bağımsızlık kazandıran ahlâkî bir donanımdır. Nitekim başta Gazâlî olmak üzere müslüman ahlâk bilginleri ve mutasavvıflar, bu tutkulardan kurtulmayı gerçek özgürlük saymıştır. İnsanın kendini mânen geliştirmesine bu noktadan başlamasını gerekli görmüşlerdir. (Nkl. Çağrıcı, 2004)

---

<sup>13</sup> Ayet-i kerimedeki “gayb”, hanımından uzakta bulunan erkeğin namusu, malı ve her türlü hakları anlamındadır. Bkz. Diyanet Kur’an Meali

<sup>14</sup> Bkz. Buhârî, Tefsîr, 9; Ahkâm, 16; Nkl. Çağrıcı, 2004

#### D. Hilm

Hilm içinde pek çok değeri barındıran geniş bir kavramdır. Bu kavram, “akıllı olma ve akıllıca davranma” anlamına gelir. Bununla birlikte “ağır başlı olma, affetme, sabır, hoşgörü, barış ve kardeşlik, acelecilik yapıp saldırganca hareket etmekten sakınma” gibi birçok erdemi içerisinde ihtiva eder. Hadis kitaplarımızda, hilmin kapsamında “akıl, basîret, kararlılık, öfkeye hâkim olma, affetme, hoşgörü, sabır, vakar, rıfk” gibi ahlâkî erdemlere dair hadisler bulunmaktadır. (Çağrıcı, 2004)

Çağrıcı’ya göre hilm terimi, “akıl ve kültürle kazanılan, insan ilişkilerinde sabırlı, hoşgörülü, bağışlayıcı, uzlaşmacı ve medenî davranışlar sergilemeyi sağlayan ahlâkî erdem” şeklinde tanımlanır. ” (Çağrıcı, 2004:513)

Çağrıcı (2004), Ignaz Goldziher'den itibaren müsteşriklerin, İslâm ahlâkında insanın karakterini belirleyen temel erdemin hilm olduğu kanaatine vardığını ifade eder. En önde gelen müslüman ahlâk bilginlerinden olan İmam Mâverdî'ye göre “hilm” huyların en yücelerindedir. (Nkl. Çağrıcı, 2004; Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn, s. 245)

Evlendikten sonra hayatı paylaşmaya başlayan çiftler, birbirlerini tanıdikça beğenmedikleri huy ve davranışlar ile karşılaşabilir. Efendimiz olumlu olana yönelerek çiftlerin birbirlerinin iyi yönlerine odaklanmalarını şöyle tavsiye etmektedir: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Bir mü'min erkek, bir mü'min kadına buğzetmesin. Çünkü onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir.” (Müslim, Radâ, 61, Hadis No:1469)

İçinde hilm kelimesi geçmemekle birlikte, anlamları itibariyle hilm erdeminin İslâm ahlâkındaki yerini ve önemini ifade eden yüzlerce âyete örnek olarak şunlar zikredilebilir: (Çağrı, 2004:513)

- “Onlar öfkelenedikleri zaman bile affederler.” (Şûrâ, 42/37);
- “Her kim sabreder ve bağışlarsa, bilsin ki bu tutum davranışların en soylusu, en olumlusudur.” (Şûrâ, 42/43)
- “Güzel bir söz ve bağışlama, arkasından eziyet gelen sadakadan daha hayırlıdır.” (Bakara, 2/263)
- “Af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillikten uzak dur.” (A`râf, 7/199)

#### **E. Ma`ruf**

- “Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlakı en iyi olanıdır. Sizin en hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlarınızdır.” (Tirmizi, Rada, 11)
- “Kadınlar hakkında iyiliği tavsiye ediniz, kadınlara iyi davranınız” (Müslim, Radâ, 60)
- “Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.” (Nisa, 4/19)

Kur'an Yolu Tefsirine göre, “Onlarla iyi geçinin” şeklinde anlam verilen kısım “Onlara karşı mâruf çerçevesinde davranın” diye de çevrilebilir. Bu bağlamda

ma'rûf “toplum tarafından bilinen, kabul edilen, hoş karşılanan, dine göre de meşru ve makbul olan” davranışlardır. Evlilik birliği içinde erkeklerin ve kadınların karşılıklı hakları ve yükümlülükleri vardır. Bu hak ve yükümlülüklerin bir kısmı Kur'an ve sahih sünnet tarafından ortaya konmuştur, bir kısmı ise toplumun örfüne, âdetine ve ahlâkına bağlı ve dayalı olarak belirlenmektedir.

Yukarıda geniş bir şekilde yer verdiğimiz, “Allah’a iman ve takva, iffet, doğruluk ve dürüstlük, hilm ve maruf” dışında Kur’an-ı Kerim ve hadislerde pek çok manevi değer vardır. Araştırmamızın sınırları dahilinde eşler arası iletişimi etkileyeceğini düşündüğümüz bazı değerlere “Kur’an-ı Kerim ve Hadislerde Yer Alan Diğer Manevi Değerler” başlığı altında yer verilmiştir.

## **F. Kur’an-ı Kerim ve Hadislerde Yer Alan Diğer Manevi Değerler**

### **1. Alay Etmemek/Su-i Zanda Bulunmamak/Dedi Kodu Yapmamak**

“Ey iman edenler! Erkekler diğer erkeklerle alay etmesinler; onlar kendilerinden daha iyi olabilirler; kadınlar da diğer kadınlarla alay etmesinler; alay edilen kadınlar edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi karalamayınız, birbirinize kötü ad takmayınız. Aşırılıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır. Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakınınız; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayınız, birbirinizin gıybetini yapmayınız; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah'a itaatsizlikten de

sakininiz. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.” (Hucurat, 49/12–13)

## **2. Aile Sırlarını İfşa Etmemek**

“Peygamber bir eşine gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi, sözü haber verip Allah da onun bu davranışını Peygamberine açıklayınca, Peygamber, hanımına bu söylediklerinin bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince, eşi: ‘Bunu sana kim söyledi?’ dedi. O Peygamber: Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan (Allah) bildirdi” dedi. İkiniz tevbe ederseniz, kalbiniz gerçekten buna meyletmişti. Eğer (Peygambere karşı) birbirinize arka verecek olursa onun yardımcısı Allah, Cebrail ve müminlerin salih olanlarıdır. Bunların arkasından melekler de onun destekçisidir.” (Tahrim, 66/3–4).

“Şüphesiz ki Kıyamet günü, Allah'ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, kadın-koca arasındaki emanettir. Kadınla koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, hanımının sırlarını erkeğin etrafa yayması o gün en büyük ihanettir.” (Müslim, Nikâh, 124: II/1061)

## **3. Güzel Ahlaklı Olmak**

“İyilik güzel ahlaktır. Kötülük ve günah da insanın kalbini rahatsız eden ve başkasının görmesinden çekindiği şeydir” (Müslim, Birr, 15; Tirmizi, Zühd, 52)

“Mü'minlerin îmân bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlardır.” (Tirmizî, Radâ, 11)

“(Müslümanlar) affetsinler, hoşgörülü olsunlar. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz?” (Nûr, 24/22)

#### **4. Sorumluluk**

“Her biriniz eli altındakilerden sorumludur. Erkek karısından ve çocuklarından sorumludur. Onların sorumluluğu erkeğin boynundadır. Kadın da kocasından ve çocuklarından sorumludur.” (Buhari, Ahkâm 1)

“Sen, ev halkına bir harcamada bulunduğun zaman şüphesiz ki sevap alırsın, hatta hanımının ağzına kaldırıp verdiği lokmadan bile.” (Müslim, Vasiyet, 5)

#### **5. İstişarede Bulunmak**

“Rablerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kılarlar. İşleri aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar.” (Şura, 42/38)

“Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.” (Al-i İmran, 3/159)

#### IV- EVLİLİKTE KURUMUNA PSİKOLOJİK YAKLAŞIM

Chapman'a göre evlilik sosyal kurumu, bir erkek ve bir kadının yaşam boyu birbirlerini ortak olarak kabul ettikleri en öncelikli ve en temel ilişki anlaşmasıdır. Evlilik entelektüel, duygusal, ruhsal ve fiziksel bir ilişkidir. Erkek ruhunun derinliklerinde, bir kadın için özlem yatmaktadır. Kadın da aynı şekilde bir erkeğin yakınlığına ihtiyaç duymaktadır. Evlilik, bu derin yakınlık arayışını tatmin etmek için tasarlanmış bir kurumdur. (Chapman, 2005:18)

Tarhan'a (2008) göre evlilik, kendine ait sosyal ve psikolojik sınırları olan bir kurumdur. Tarhan (2005) evliliğin biyolojik, sosyal ve kültürel boyutunu şöyle ifade eder: "Eşleşme ve çiftleşme bütün canlılarda görülen biyolojik bir özellik, evlilik ise psikolojik ve kültürel bir olaydır." Ona göre, evliliğin doğasını anlayabilmek için onun "biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel" temellerini iyi bilmek gerekir. (Tarhan, 2008:13)

Her insanın genetik algoritması evlenmeye yöneliktir. Kadın ve erkeğin içgüdüsel olarak birbirine cinsel eğilimi vardır. Bu eğilim neslin devamı için gereklidir. (Tarhan, 2005:196; 2008:14)

Evlilik aynı zamanda kültürel bir olgudur. Tarhan'a göre kültür, "kişinin kendine özgü duyuş, düşünüş ve davranış tarzıdır." (Tarhan, 2005:196) Kültürle beraber kadın ve erkek arasındaki içgüdüsel çekim, kurum haline dönüşür. Bu bağlamda kültür, bir toplum için kabul edilebilir standartlar kümesidir. (Tarhan, 2008:14) Tarhan'a göre, kültürün kaynağı insanın içinde yetiştiği ortam yani çevredir. İnsan hangi alt kültür grubunda ise, farkında olmadan onun özelliklerini alır. (2005:196)

Evlilikteki standartları, kültürler kadar insanın kişiliği de belirler. Evliliğin kişilik boyutunda, kişilik özellikleri önemli rol oynar. Çünkü insanlar, farklı kişilik özelliklerine sahiptir. Tarhan, insanın kişiliğindeki farklılıkları “iletişim stili” (communication style), “sorun çözme tarzı” (coping style) ve “düşünce biçimi” (cognitive style) şeklinde sınıflandırır. İnsanların iletişim biçimi, düşünce kalıpları ve sorun çözme tarzı birbirinden farklı olabilir. Evlilikte bu üç unsur beraber değerlendirilmelidir. (Tarhan, 2005:196; 2008:14) Kişilik özelliklerinin benzer olması durumunda, çiftler arasındaki uyum olumlu yönde etkilenecektir.

Tarhan’a (2005) göre, evlilik ve insan ilişkilerinin temeli “sevgi, saygı ve güven”e bağlıdır. Bu bağlar aynı zamanda evliliğin temel ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Evlilikte çiftler, “değerli olma, kendini güvende hissetme, paylaşma ve sorumluluk duygusu” gibi evlilikteki temel ihtiyaçların farkına varmalıdır. Çünkü evlilik sadece aynı ortamı değil, aynı duyguları da paylaşmaktır.

Tarhan, evlilikte psikolojik beraberliğin kaliteli evliliklerin oluşmasındaki rolünü şöyle ifade eder: “Evlilikte fiziksel olduğu gibi psikolojik beraberlik de, fiziksel iletişim gibi psikolojik iletişim de vardır. Evliliği evlilik yapan da, fiziksel olandan çok psikolojik beraberliktir. Psikolojik beraberlik kişilerin birbirine değil, aynı noktaya ve aynı hedefe bakması demektir. Eşlerde bu bilinç yerleşirse, evlilik kaliteli ve uzun ömürlü olabilir.” (Tarhan, 2005:209-210)

Tarhan, evliliği yanan bir ateşe benzetir. Nasıl ki ateşin devamlı yanması için sürekli beslenmesi gerekirse, evliliğin de sağlıklı yürüyebilmesi için daima beslenmesi, yatırım yapılması gerekmektedir. Evliliğe yapılacak yatırım ancak kişinin, “kadın erkek psikolojisi, eşler arası iletişim, çocuk ve ergen psikolojisi” gibi konularda bilgi edinerek kendini geliştirmesiyle gerçekleşebilir. Böylece, bireylerin

evlilik psikolojisi hakkında bilgi sahibi olmaları, hayat boyu sürecek sağlıklı birliktelikler için önemli bir etken olacaktır. (Tarhan, 2008:13)

Köknel, mutlu bir evliliğe sahip olmak için eşlerin karşılıklı olarak çaba sarf etmesi gerektiğini Balzac'ın şu sözü ile ifade eder: “Evlilik, birçok kimsenin bilmediği bir bilim dalıdır.” Köknel'e göre, bir bilim dalında insanın gelişip ilerlemesi için bitip tükenmeyen bir çaba harcaması gerektiği gibi, evlilikte mutlu olmak için de eşlerin çaba göstermeleri gereklidir. Bu çabanın karşılıklı olarak sürdürülmesi yanında, taraflarının birbirlerinin çabasına inanması da önemlidir. Ona göre, çiftler evlenmeden önce evlilikte mutluluğu sağlayacak ön koşulları ne denli yerine getirirse getirsin, evlilik içinde ortak çaba harcanmadıkça mutluluktan söz edilemez. Mutluluk paylaşıldıkça, birlikte özen gösterildikçe gelişen, çiçek açan bir duygudur. (Köknel, 1997:321–322)

Chapman (2005) Tanrı'nın, her bireye belli potansiyel olasılıklar sunduğunu söyler. Ona göre evlilik ortaklığı, bu yetenekleri ve nimetleri geliştirmek ve kullanmak için ideal bir ortamdır. Chapman, bu düşüncesini şöyle açıklar: “Kadınlar ve erkekler, evlendiklerinde birbirlerini tamamlayacak şekilde yaratılmışlardır. Erkek zayıf olduğunda karısı güçlüdür. Kadın tökezlediğinde, erkek onun kalkmasına yardım eder. İki kalp ve iki zihin, günlük sorunlarla mücadele etmek için birlikte çalıştığında, hayat daha kolaydır.” (Chapman, 2005:18–19)

Chapman, kırk yılı aşan evliliğinde eşiyile birlikte Yaratan ile kurduklarını derin bağ sayesinde, evlilik ilişkilerinin Allah'a hizmetlerini nasıl güçlendirdiğini şöyle açıklar: “Birlikte kendimizi Tanrı'nın hayatlarımız için yaptığı planı keşfetmeye ve gerçekleştirmeye adadık. Kendi eşsiz yetenekleri keşfetmemiz için birbirimize yardım ediyor, o yetenekleri Tanrı'ya hizmet etmek ve dünyada iyilik

yaratmak için kullanmaya teşvik ediyoruz. Bunu yaparken, başkalarını da Tanrı'ya yönlendiriyor ve en yüksek amaçlarımıza ulaşıyoruz.” (Chapman, 2005:19–20)

Chapman (2005) “Evliliğin Dört Mevsimi” adlı kitabında, eşlerin yaşadıkları duygusal dönemleri mevsimlere benzetir. Ona göre, doğal dünyada dört mevsim, dünyanın güneş etrafındaki dönüşü sırasındaki değişimlerle oluşur. Aynı şekilde, hayatta karşılaştığımız değişimler ve onlara cevap verme şeklimiz de evlilikteki mevsimlere sebep olur. Her mevsim belli duygular, tutumlar ve eylemleri de beraberinde getirir. Bu üç etken arasındaki etkileşim, bir çiftin bir mevsimde kalıp kalmayacağını ya da başka bir mevsime geçip geçemeyeceğini belirler. Chapman (2005), evlilikleri geliştirecek, güçlendirebilecek tutumları ve eylemleri seçebileceğimizi savunur.

Chapman'a göre evliliğin kış, ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinin özellikleri şöyledir: (Chapman, 2005)

Kış mevsimi yaşayan evliliklerde, eşler farklılıklarında uzlaşmaya dair gönüllü değillerdir. Sohbetler tartışmalara dönüşür veya eşler kendi içlerine kapanarak sessiz kalır. Birliktelik ruhu yoktur. Evlilik, ayrı buzdun evlerde yaşayan iki insan gibidir.

**Duygular:** Acı, öfke, hayal kırıklığı, yalnızlık, reddedilmiş hissetme.

**Tutumlar:** Olumsuzluk, cesaretsizlik, hüsrana, umutsuzluk.

**Eylemler:** Yıkıcılık, sert konuşmak, konuşmamak, şiddet.

**İlişkinin İklimi:** Mesafeli; soğuk, sert, acımasız.

İlkbahar, yeni başlangıçların mevsimidir. Bitkiler çiçek açar. İletişim dereleri akar. Birlikte sürdürülen hayat hakkında bir heyecan duygusu vardır. Çiftler planlar yapar, gelecekle ilgili büyük umutları vardır. Böylece mutluluk biçecekleri tohumlar ekmeye başlarlar.

**Duygular:** Heyecan, neşe, umut.

**Tutumlar:** Beklenti, iyimserlik, minnet, sevgi, güven.

**Eylemler:** Beslenme, planlama, iletişim kurma, gerektiğinde yardım alma.

**İlişkinin İklimi:** Canlı, nazik, açık, ilgili.

Evliliğin yaz mevsiminde, ilkbahardaki hayaller gerçekleşir. Eşler başarılarından dolayı büyük tatmin duyarlar. Çatışmaları olumlu şekilde çözümlerler. Birbirlerinin farklılıklarını kabullenmeleriyle birlikte bu farklılıklar ilişkileri için unsura dönüşür. Böylece giderek güçlenen bir birliktelik ruhu algılanır.

**Duygular:** Mutluluk, tatmin, başarı, bağlantı.

**Tutumlar:** Güven, gelişim kararlılığı, rahatlık

**Eylemler:** Yapıcı iletişim, farklılıkları kabullenmek, seminerlere katılmak, kitaplar okumak, ruhsal gelişim.

**İlişkinin İklimi:** Rahat, bağlantılı, destekleyici, anlayışlı.

Sonbahar mevsiminde, çiftler bir şeyler olacağını hissederler ama ne olduğuna karar veremezler. Bir uzaklaşma duygusu hâkimdir. Eşlerden biri ya da her ikisi, ihmal edildiğini hissetmeye başlar. Çiftler tam olarak yüzleşmediği bazı sorunlar olduğunu anlar. Duygusal açıdan birbirlerinden uzaklaştıklarını hissederler ve her ikisi de birbirini suçlar. Eğer bir süredir sonbahar mevsiminde yaşıyorlarsa dostları hatta aileleri de değişimi fark etmeye başlarlar.

**Duygular:** Korku, üzüntü, reddedilme, endişe, cesaretsizlik, kırgınlık, takdir edilmeme.

**Tutumlar:** Endişe, belirsizlik, suçlama.

**Eylemler:** İhmalkârlık, sorunlarla yüzleşmeme.

**İlişkinin İklimi:** Uzaklaşmak ve bağlantıyı kaybetmek.

Chapman'a (2005) göre, evlilikteki mevsimleri güzelleştirmek çiftlerin olumlu düşünce ve yapıcı eylemlere ihtiyacı vardır. Bunun için de çiftlerin uygulayabileceği 7 strateji geliştirmiştir. Bu stratejiler şöyledir:

### **1. Geçmişteki hataları temizleyin.**

- Hataları tanımlamak.
- İtiraf ve tövbe.
- Bağışlama.

### **2. Kazanan bir tutum tercih edin.**

- Olumsuz düşüncelerinizi fark edin.
- Eşinizin olumlu özelliklerini tanımlayın ve listeleyin.
- Eşinizin olumlu özelliklerine odaklanmak için kendinizi eğitin.
- Tanrı'dan size eşinizle ilgili olumlu bakış açısı vermesini dileyin.
- Eşiniz de takdir ettiğiniz şeyleri sözlerinizle ifade edin.

### **3. Eşinizin sevgi dilini konuşmayı öğrenin.**

- Sözlü onaylamalar.
- Hizmet eylemleri.
- Hediyeler almak.
- Nitelikli zaman.
- Fiziksel temas.

### **4. Empatik dinlemenin muhteşem gücünü geliştirin.**

- Bir yargı değil, anlayış tutumuyla dinleyin.
- Eşinizin fikirleriyle ilgili yargıları geri tutun.
- Fikirlerine katılmasanız bile eşinizi onaylayın.
- Ancak eşiniz anlaşıldığını hissettiği zaman kendi fikirlerinizi paylaşın.

## **5. Eşinizin başarılı olmasına yardım etmek için dört pratik yol.**

- Cesaret verici sözler söyleyin.
- Destekleyici eylemlerde bulunun.
- Duygusal destek verin.
- Eşinize saygınızı ifade edin.

## ***Eşinizin başarılı olmasına yardım etmek için soracağınız üç soru:***

- Sana yardım etmek için ne yapabilirim?
- Hayatını nasıl kolaylaştırabilirim?
- Nasıl daha iyi bir eş olabilirim?

## **6. Farklılıklarınızı maksimuma çıkarın.**

- Farklılıklarınızı tanımlayın.
- Farklılıklarınızdaki değeri keşfedin.
- Farklılıklarınızı öğrenin.
- Suçlamaların yerine onaylamaları getirin.
- Farklılıklarınızı maksimuma çıkarmak için bir plan yapın.

## **7. Olumlu etkinin gücünü kullanın.**

Olumlu duygular doğuran, “olumlu eylemler”in kaynağı “olumlu seçimler”dir. Olumlu düşünce ve eylemlere odaklanmak, iç gözlem yapmak, farkındalık kazanarak hayatımızı tekrar dizayn etmek evlilik terapisti olarak Chapman’ın çiftlere önerdiği ilkelerdir. Ayrıca Chapman, eşler arasındaki farklılıkların çiftleri geliştirdiğini ifade eder. (Chapman, 2005) Bu farklılıklar iletişim çatışmalarına dönüştürülmek yerine farklı bakış açıları kazanmak için fırsattır.

## A. Evlilik Öncesi Dönemde Eş Seçimi

### 1. Kendini Tanıma

Tarhan, insanın kendini tanımasını “güçlü ve zayıf yönlerini, imkânlarını, yeteneklerini, fırsatlarını ve tehditlerini” doğru değerlendirebilmesi şeklinde ifade eder. Tarhan’a göre insan kendini tanımayı öğrenebilir. Kendini tanımak bir yetenek değil beceridir. (Tarhan, 2009:11)

Tarhan’a göre kendini tanımak aslında “farkındalık” kazanmaktır. Kişinin kendini “analiz” etmesidir. Aile ortamında ve meslek hayatında kendisinin nasıl biri olduğunu tanımlamasıdır. Bu ise beyindeki “korku, nefret gibi, öfke” gibi duygusal kalıpların tanımlanmasıyla mümkündür. Duygusal kalıpların tanınması kişinin güçlü, zayıf ve öne çıkan duygularının farkına varmasını sağlayarak “öz bilinci” oluşturur. Öz bilinç ise kişinin doğru ya da yanlış karar vermesi olarak adlandırabileceğimiz “öz denetimi” belirtir. Tarhan, öz bilincimizi artırmak için nasıl davranmamız gerektiğini şöyle ifade eder: “Öz bilincimizi güçlendirmek için kendimizi sorgulamada acımasız olmalı, başkalarına karşı ise daha fedakâr, esnek ve hata yapma hakkı tanıyacak tarzda davranmalıyız. Tasavvuftaki “nefis terbiyesi” de “öz bilinci” yani “kendini tanımayı” hedefler.” (Tarhan, 2008:30–31)

Kültürümüzde kendini tanımak önemli bir eylemdir. Kur’an-ı Kerim ve hadisleri rehber edinen Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş, Mevlana, Yunus Emre gibi manevi şahsiyetler, insanın kendini tanımasının önemini her fırsatta dile getirmiştir.

Kılıç’a göre (2006) Hacı Bayram Veli’nin düşünce dünyasında “kendini bilmek”, bu dünyada yaşarken “yaratılış amacımızın bilincine varmak” demektir.

Yani kendi içindeki benliğini tanımak, kendini arındırmak, yabancı düştüğü duyarlığın ayırımına vararak onunla uyum sağlamaktır.

“Bilmek istersen seni Can içre ara canı

Geç canından bul anı Sen seni bil sen seni”

Burada Allah’ı bilmenin yolunun insanın kendini bilmesiyle bağlantılıdır. Allah dış dünyada aranacaktır. Fakat asıl aranması gereken yer, insanın iç dünyasıdır. Yani, kendi benliğidir. İnsan kendini tanıdıkça, yaratıcıyı daha çok tanıyacaktır. (Kılıç, 2006)

Köknel, insanın kendi tanıyabilmesinin “iç gözlem ve dış gözlem” ile mümkün olabileceğini ifade eder. Bunlardan iç gözlem, insanın kendi ruhsal yapısıyla iletişim kurmasıdır. İnsan iç gözlem ile kendini çözüp anlar, kendi bilinçliliğine ulaşır. Dış gözlem yaparak da, davranışlarının başkaları tarafından nasıl karşılandığına ilişkin bilgileri toplayarak kendini anlar, tanır. (Köknel, 1997:206)

Köknel, dış gözlem yaparak insanın kendisi hakkında bilgi elde ederek kendini tanımasını “ayna örneği” ile açıklar. İnsan, başkalarına bakmasını bilir ise kendisini görebilir, anlayabilir, tanıyabilir. Köknel, iletişim yaşadığımız insanların davranışlarımıza verdiği tepkilerden kendimizi tanıyabileceğimizi şöyle savunur: “Tüm ruhsal yaşantıyı, duygulanımları, bilgileri insana gösteren, yansıtan tek sihirli ayna, başkalarının bunlara karşı gösterdiği tepkidir. İnsan, başkalarına bakarak kendini görüp anlar. Davranışının, tutumunun başkaları üzerindeki etkisini yorumlayarak kendini tanır.” Köknel, insana tutulan aynaların her zaman gerçek görüntü veremeyeceğini ifade eder. Ona göre, gerçek görüntüyü elde etmek için, başkalarının tuttuğu aynaları seçmesini bilmek gerekir. İnsan, hep aynı görüntüyü

veren aynaya bakarsa ya da istenilen görüntüyü veren aynaları seçerse, gerçek görüntü bulması mümkün değildir. (Köknel, 1997:20)

Cüceloğlu (2008), davranışlarımızın diğer insanlar üzerindeki etkilerinden kendimizi tanıyabileceğimiz fikrini, davranış-sonuç ilişkisi bağlamında şu şekilde açıklar. “ Her davranışın kendine özgü bir sonucu vardır. Asık yüze verilen tepki, güler yüze verileden farklıdır. Yüzünüz asıksa, bu asık yüze yakışan tepkiler alırsınız.”

Bireyin kendisini tanıması, doğru eş seçiminde oldukça önemli bir eylemdir. Tarhan, “Evlilik Psikolojisi” adlı kitabında bireyin evlilik kararını vermesinde kendini tanımanın önemini şu şekilde açıklar:

*“Evlilik kararı almak karmaşık bir süreçtir. Kişinin hem kendisini hem de evleneceği kişiyi tanımasını gerektirir. ‘Ben kiminle evleniyorum, onunla anlaşabilecek miyim?’ şeklindeki sorulara kişinin vereceği cevaplar, önce kendini tanımasına bağlıdır. Evlenecek kişiler genelde karşı tarafın nasıl biri olduğunu merak eder, araştırır. Ancak bu kişiler, kendilerini analiz etmedikleri için eş adayıyla evlendikleri takdirde anlaşıp anlaşamayacaklarının cevabını sağlıklı veremezler. Bunun için kişinin kendisini tanıması, evleneceği kişiyi tanımasından önce gelmelidir.” (Tarhan. 2008:29–30)*

## 2. Karşı Cinsi Tanıma

Tarhan'a göre, evlilikte eşlerin ortak ilgi alanları ve değerlerini tespit edebilmesi birbirlerini tanımakla mümkündür. Evlenecek kişinin "Düşündüğüm kişi ile evlenirsem avantajları ve dezavantajları ne olur?" diye düşünerek önceliklerini belirlemesi gerekir. Evlilikte eşlerin paylaşacağı iyi ve kötü günler olacaktır. Bu bakımdan önemli olan evliliğin paylaşım noktasında nasıl yaşanacağını bilinmesidir. Evlenecek kişilerin ortak değerlerinin var olup olmadığıdır. (Tarhan, 2008:34)

Tarhan, bir insanı üç şekilde tanıyabileceğimizi belirtir. Birincisi, onun geçmiş yaşantısını öğrenmektir. İkincisi, bıraktığı eserlere bakmaktır. Yani, "geçmişte insanlar ile ilişkileri nasıldı? Şimdiye kadar neleri ortaya koydu? Nerelerde çalıştı? Çevresinde bıraktığı izlenim nasıldı?" sorularına verilecek cevaplardır. Eş adayının geçmişini ve bıraktığı eserleri öğrenmenin yolu, bu konuda başkalarının düşünce ve gözlemlerini değerlendirmektir. Anne-baba ya da yakın akrabalar eş adayının yetiştiği ortamı, nasıl bir karaktere sahip olduğunu, hayata bakışını daha kolay anlayabilir. Evlenecek kişiler, olaya duygusal baktıkları için eş adayını objektif olarak değerlendiremez. Üçüncüsü ise, kişinin karşıdakinden edindiği izlenimdir. (Tarhan, 2008:34)

İletişimde bulunulan kişiden edinilen izlenimden, onun kişiliği hakkında bilgi sahibi olabileceğine dair Köknel (1997) ve Cüceloğlu'nun (2008) önemli tespitleri vardır.

Köknel, insanın başka insanlarla kurmuş olduğu iletişim biçimine göre, kişiliğinin değerlendirilebileceğini şöyle açıklar: "Kişiliğin dışarıya yansıyan, başkaları tarafından algılanan, çözülen, anlaşılan, değerlendirilen, yorumlanan yönü

aynı zamanda; onun sözlü ve sözsüz iletişim biçimi ve özellikleridir. Başkaları tarafından insanlar sözlü ve sözsüz iletilerin tümüyle değerlendirilir. İnsan bu iletileri özenle verdiği ölçüde başkalarına kişiliğini yansıtmış, duygularını, düşüncelerini anlatmış olur.” (Köknel, 1997:129)

Cüceloğlu, kişinin davranışlarının gözlemlenerek, iç dünyası hakkında bilgi sahibi olunabileceğini şu ifadeleriyle belirtir: “Zemin ve algı kişinin iç dünyasına, mahremiyetine ait olduğu için dışarıdan gözlenemez. Ama bireyin davranışları ve bu davranışın sonuçları dışarıdan gözlenebilir.” (Cüceloğlu, 2008:39)

Kişinin güvenilir ya da güvenilmez, hoş veya nahoş, önemsenecek veya önemsenmeyecek, uyumlu veya uyumsuz olduğu gibi algılamaları içeren bu ilk izlenimler, otuz-otuz beş saniye gibi kısa bir sürede oluşmakta ve daha çok sözsüz mesajlara dayanmaktadır. (Cüceloğlu, 2008)

### **3. Evlilik Kararı**

İnsanın hayatında iki önemli tasarruf vardır; bunlardan biri meslek seçimi, diğeri ise eş seçimidir. Kişinin bu iki konuda en doğru kararı vermesi, mutluluğu için hayati öneme sahiptir. (Tarhan, 2008)

Tarhan, evlilik kararı vermede belirleyici niteliğin yaş farkı ya da kişilikten çok çiftlerin uyum kapasiteleri olduğunu şöyle savunur: “İnsan değişime açıksa, herkesle evlenebilir; bunun hiçbir sınırlaması yoktur. Evliliğin en büyük düşmanı sabit fikirli olmaktır.” (Tarhan, 2005:207)

Eş adayına karar verme sürecinde, kadın ve erkek birbirlerini “Çocuğuma iyi bir model olabilir mi?” diye tartmalıdır. Bu süreçte kadın ve erkeğin beklentilerini bilmek önemlidir. Kadın evleneceği kişinin karakter sahibi, babalık yapacak ve hayatı tek başına göğüsleyebilecek biri olmasını ister. Erkek ise eşinden, çocuğuna ve evine sahip çıkmasını ister. (Tarhan, 2008:21)

Tarhan’a göre, evlilikte doğru kişiyi bulmak kadar evliliğe nasıl bir anlam yüklendiği ve evlilikten neler beklendiği son derece önemlidir. Çünkü eşler arasındaki uyumun belirleyicilerinden en önemlisi, evlilikten ne beklendiğidir. Beklentilerin gerçekçi olup olmadığı ve kadın ile erkeğin beklentilerinin birbiriyle örtüşüp örtüşmediği evlilikteki uyumun kalitesini belirler. (Tarhan, 2008:18-19)

Cüceloğlu, eş seçimi ve evlilik kararı sürecini yaşayan iki ayrı çiftin birbirlerini tanıma ve evlilik kararı verme sürecini verdiği örnekte şöyle sunar:

*Çiftlerden biri evlenmeden önce birbirlerini iyice tanımaya önem verir. Çift, birbirlerini çekici bulur ve bunun farkındalığını yaşar. Birbirlerini niçin çekici bulduklarını ve evlilikte cinsellikten ne anladıklarını bilir. Bu konudaki düşünce ve fikirlerini paylaşır. Aile kurmayla ilgili beklentilerinin ne olduğunu birbirleriyle önceden açık seçik konuşur. Bireysel değerlerini, inançlarını, zevklerini ve nasıl bir gelecek istediklerini birbirlerine söyler. Çocuk yetiştirirken neye dikkat edeceklerini, nasıl çocuk yetiştirmek istediklerini konuşur. Bütün bu konuları açıkça ve dürüstçe konuştuktan ve birbirlerinin iç dünyalarını tanıdıktan sonra evlenmeye karar verirler. Diğer çift ise, birbirlerini ilk gördükleri anda aralarında bir çekim hisseder. Duydukları bu çekim nedeniyle evlenmeye karar verir. Bu çiftin, başka hiçbir şeyi düşünmek ve aralarında konuşmak akıllarına gelmez.*

Cüceloğlu, bu iki çift hakkında şu soruyu sorar: “Hangi çiftin evliliği daha mutlu ve sağlıklı olur?” Bu sorunun cevabını, kendisi şu şekilde verir: “Bilinci donanmış insan, bilinci donanmamış insandan her zaman ve her koşulda daha etkili ve güçlü olacaktır.” (Cüceloğlu, 2008:17)

Evlenme kararı verirken eş adayının kültür, eğitim, yaş, hayata bakış açısı, ekonomik durum gibi farklılıklara dikkat etmek gerekir. Farklılıkların ileride sorun olmaması için çiftler birbirini olduğu gibi kabul etmelidir. Bu bağlamda Tarhan, evliliği şöyle tanımlar: “Evlilik, birbirini seven iki kişinin bir araya gelmesi demek değildir. Uzun bir yolculuğa çıkmak ve bu yolculukta ortaya çıkan farklılıkları bir noktada uzlaştırmaktır.” (Tarhan, 2008:25- 26)

Tarhan, günümüzde yapılan eş seçimi kriterleri hakkında önemli tespitlerde bulunur. Bireylerin eş seçerken maneviyattan çok fiziksel özellikler ve maddiyata önem verdiklerini şöyle ifade eder: “Günümüzde, kendi perspektifinde eşinin eğitim seviyesine dair büyük beklentiler taşımayan kişiler bile, ‘başkaları ne der’ düşüncesiyle evlilik ile ilgili bütün ana konuları bir kenara bırakarak ‘diploma evliliği’ yapmayı tercih ediyor. İnsan eşya alırken bile sadece dış görünüşüne bakmaz; sağlamlığına, hangi malzemedен yapıldığına bakar.”

Tarhan’a göre, diploma bir ambalajdır. Ambalaja bakıp da öze önem vermeyen insanlarla yapılan evlilikler yürümez. Bununla birlikte üniversite eğitim değil, öğretim verir. Yani insanın kişiliğini, ahlakını, alışkanlıklarını, davranışlarını daha iyi hale getirme hakkında sadece bilgi verir. Bu bilgiler ışığında sistematik düşünmeyi öğretir. Kişi bunları kendi kendine de yapabilir. (Tarhan, 2008:24–25)

Evlilik kararı için gerçekçi olmayan parasal değerler, fiziki güzellik gibi değerlerle temeli atılan birliktelikler gelişmemeye mahkûmdur. (Tarhan, 2008:20)

## **B. Evlilik Sürecinde Eşler Arası İletişimi**

### **1. İletişim Çeşitleri**

Dökmen'e göre (2005:19) yaygın olarak kullanılan sınıflamalardan birisinde iletişim dört ana gruba ayrılır. Bu iletişim türleri, birer inceleme alanı olmanın yanı sıra, aynı zamanda birer çatışma türüdür.

1. Kişi- içi iletişim ve çatışma
2. Kişilerarası iletişim ve çatışma
3. Örgüt içi iletişim
4. Kitle iletişimi

Araştırmamızın sınırlılıkları dâhilinde bu bölümde sınıflandırmada Kişi içi iletişim, kişiler arası iletişim başlıkları ile birlikte araştırmanın ana konularından olan eşler arası iletişime yer verilmiştir. Eşler arası iletişim, kişiler arası iletişimden daha özel bir iletişim biçimi olduğu için kişiler arası iletişim başlığı altında incelenmemiştir.

#### **a. Kişi İçi İletişim**

İnsanın çevresi ile kuracağı iletişim, kendi içinde başlar. (Dökmen, 2005:21) Cüceloğlu, insanın kendi içindeki iletişimi 'bireylerin öznel iç dünyası' olarak tanımlar. Ona göre öznel iç dünya, özümüzü ifade ettiği için 'can' olarak da

isimlendirilebilir. Öznel iç dünyada birey olayları algılar, yorumlar ve anlamlandırır. Böylece iletişim, anlamını ve anlamsızlığını öznel iç dünyadaki algı ve yorumlar neticesinde bulur. (Cüceloğlu, 2008:65-66)

Köknel'e göre insan, özbilinç ile kendi ruhsal yapısıyla iletişim kurar. Bilinçli durumdan bilinçsizliğe denk uzanan geniş bir bilinç yelpazesi içinde insan, yaptığı iç gözlem ile kendi bilinçliğine ulaşır. Dış gözlem ile de davranışlarının başkaları tarafından nasıl karşılandığına ilişkin bilgileri toplar, analiz eder ve kendini anlar. (Köknel, 1997:206)

Köknel'e göre iletişimin merkezi, kişiliğin temel özelliklerini veren 'ben' ya da 'benlik'tir. Benlik, insanın hem kendi iç dünyası ile hem de başkalarıyla kurduğu iletişimin ürünüdür. 'Ben' ya da 'benlik' insanın bedensel yapısı, ruhsal ve toplumsal işlevleriyle kurduğu iletişimden gelen iletilerin çözüldüğü, anlaşıldığı, yorumlandığı katmandır. Bu bağlamda iletişim, Ben'in başkasına anlatılmasıdır. (Köknel, 1997:117)

Kişilerarası iletişim sürecinde bir insan, kısa sürelerle hem bilgi kaynağı, hem de alıcı olmaktadır. Bilgi kaynağı olduğunda bilgi üretmeye, hedef olduğunda ise gelen bilgileri yorumlamaya çalışan insan, her iki durumda da iç iletişim gerçekleştirmek zorunda kalır. (Dökmen, 2005:21)

İnsan iletişim sürecinde "Kim?", "Ne?", "Nasıl?", "Nerede?", "Ne zaman?" sorularına verdiği cevaplar ile kendisi ve başkaları arasındaki sınırı belirler. Kendini tanıır. Bu bağlamda iletişim insanın kendini gerçekleştirmesi için gerekli olan varoluş sürecidir. Bu süreçte birey gelişir, olgunlaşır, bilgi, görgü ve deneyimlerini artırır. (Köknel, 1997:7-8)

İnsanlar çevreleri ile iletişimi artırdıkça, farklı kültürlerin insanlarını tanıdıkça kendini tanır. Farklı bakış açıları kazanır. Böylece, insanların kendilerine özgü geleneklerini ve göreneklerini hoşgörüyü karşılamayı öğrenir. (Dökmen, 2005:114)

### **b. Kişilerarası İletişim**

Dökmen, kişilerarası iletişimi “kaynağını ve hedefini insanların oluşturduğu iletişim” olarak tanımlar. Ona göre, karşılıklı iletişimde bulunan kişiler bilgi veya sembol üreterek, bunları birbirine aktararak ve yorumlayarak iletişimi sürdürürler. (Dökmen, 2005:23)

Köknel’e göre, iki insan arasındaki gerçek iletişim göz göze gelmekle başlar. (Köknel,1997:71) Köknel, iki kişi arasında iletişimin başlamasında ve sürdürülmesinde kişiliği oluşturan biyolojik, ruhsal, toplumsal katmanların iletişim üzerinde oldukça etkili olduğunu savunur. (Köknel, 1997:7 -8)

Dökmen (2005), iletişimin niteliğinin belirlenmesinde “bilişsel, algısal, bilinçdışı süreçler, kişisel ihtiyaçlar ve sosyo-kültürel” faktörlerin önemli bir rol oynadığını belirtir.

Köknel, insanın kişiler arası iletişimde sergilediği davranışlar neticesinde kendini tanıyabildiğini söyler. Bunu şu şekilde ifade eder: “İnsan, kişiliğinin dışa yansıyan ve yansımayan yanları arasında sağlıklı bir bağlantı kurabildiği zaman kendini tanır, anlar ve diğer insanlar tarafından anlaşılır.” (Köknel, 2007:129)

Kişiliğin dışarıya yansıyan, başkaları tarafından algılanan, çözülen, anlaşılan, değerlendirilen, yorumlanan yönü, aynı zamanda onun sözlü ve sözsüz iletişim biçimleri hakkında bilgi verir. (Köknel, 1997:129)

Los Angeles'teki Kaliforniya Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmaya göre, gözden gelen mesajlar ilk izlenimin % 55'ini, kulaktan gelen mesajlar %38'ini oluştururken, kişinin 'ne söylediğini' belirten içerik ise, ilk izlenimin ancak % 7'sini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, insanlarla ilk karşılaştığımız zaman nasıl görüldüğümüz, nasıl bir yüz ifadesine sahip olduğumuz ve nasıl konuştuğumuz, ne konuştuğumuzdan daha önemli olmaktadır. (Cüceloğlu, 2008:64–65)

Cüceloğlu'na göre, iletişim durumunda iki düzey vardır. Bunlardan ilki, olayların algılandığı, yorumlanıp anlamlandırıldığı bireylerin öznel iç dünyasıdır. Diğeri ise, bireylerin o durumda göstermek veya söylemek istediği mesajlardan oluşan sosyal dış dünyasıdır. (Cüceloğlu, 2008:65–66)

### **c. Eşler arası iletişim**

Evlilik kararının verilmesi ve nikâh akdinin gerçekleşmesiyle evlilik hayatı başlamış olur. Farklı cins ve farklı ortamda yetişen iki insan bu evlilik süreci ile birlikte hayatı birlikte yaşamaya başlar. Eşler arası iletişim, bu evliliğin ömrünü, kalitesini, eşlerin manevi ruhsal gelişimine katkısını belirleyen yegâne ölçüttür.

Eşlerin iletişim biçimi, birbirini anlama ve rol paylaşımı evliliğin ilk yıllarında şekillenir. Bu önemli dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılabilmesi evliliğin temellerini sağlamlaştıracaktır. (Tarhan, 2008:80)

Tarhan, evliliği birbirinden farklı üç döneme ayırır. Ona göre, ilk dönemde eşlerin ilişkisinde romantik duygular hâkimken, daha sonra karşılıklı kişilik çatışmalarının yaşandığı dönem başlar. Bu iki aşamadan sonra, bağlılık dönemi gelir. Evlilik sağlıklı yürüyorsa, aşk duygusu sevgi ve saygıya dönüşür. Bu yüzden hem aşkın hem de arkadaşlığın olduğu evlilikler en ideal birlikteliklerdir. Dolayısıyla aşkın yok olup olmaması evliliğin kendisiyle değil eşlerin bu duyguyu besleyip besleyememesi ile ilgilidir. (Tarhan, 2008:53- 54)

Eşler arası iletişimin psikolojik boyutu “algı, kadın ve erkek psikolojisi, duygusal zekâ, iletişimde kriz yönetimi” gibi geniş bir alana hitap etmektedir. Burada eşler arası iletişimde, evliliğin psikolojik yönü incelenmiştir.

### **C. Eşler Arası İletişimde Algının İletişime Etkisi**

Eşler arası iletişim, kişiler arası iletişimin özel bir bölümüdür. İletişimin tanımı ve çeşitlerinden sonra iletişimi etkileyen faktörlere yer vermemiz, eşler arası iletişimi sağlıklı bir şekilde değerlendirmemize imkân verecektir.

Dökmen’e göre algı, duyu organlarından beynimize ulaşan verilerin örgütlenmesi, yorumlanması, anlamlandırılması sürecidir. Bu süreçte, duyu organlarımıza ulaşan veriler, algılama olmaksızın tek başlarına önemli bir değer taşımazlar. Duyusal verilerin anlamlandırılması gereklidir. Bize ulaşan duyumlara ne tür tepkilerde bulunacağımızı ancak algılama sonrasında kararlaştırabiliriz. Bu bağlamda, insanların birbirleriyle ne tür iletişim kuracaklarını, birbirleriyle nasıl

geçineceklerini tahmin etmede ilk adım, onların birbirlerini nasıl algıladıklarını belirlemede saklıdır. (Dökmen, 2005:97- 98)

Bir şey, farklı kimseler tarafından farklı şekilde algılanabilir. Bireyin kullandığı zemin, onun algılamasını belirlemektedir. Zemin değişince, algılama da değişmektedir; algılama zeminin bir sonucudur. (Cüceloğlu, 2008:30)

Birey, iletişim sürecinde mesajları içinde yaşadığı kültüre, oluşturduğu bilişsel şemalara, geçmişteki olumlu ya da olumsuz deneyimlerine göre anlamlandırılabilir.

Cüceloğlu, insanlar arasındaki birbirlerinin farkına vardığı andan itibaren başladığını söyler. Ona göre iletişim sürecinde mesajların kaynağı kişilerin kendisi olduğu kadar, onların oluşturduğu ortamlar da olabilir. (Cüceloğlu, 2008:54)

Algılama farklılıklarında zeminin benzerliği ya da farklılığı iletişimin kalitesini etkilemektedir. Cüceloğlu'na göre, zeminlerin ortaklığı algılamaların benzerliğine yol açar. İki insan birbirleriyle iletişim içindeyken, birbirlerinin dediklerini zeminlerinin benzerliği oranında algılayıp anlamlandırılabilir. Böylece, benzer zeminlere sahip insanlar, birbirlerini daha kolay anlayacaktır. Zeminleri benzemeyen kişiler ise, birbirlerini tam olarak anlama olanağına sahip değildir. Algılamaları farklı olan kişiler, dünyalarının aynı olmadığını farkında değillerse, kendilerini iletişim içinde zannederler. Fakat gerçekte iletişim içinde değillerdir. (Cüceloğlu, 2008:34)

Cüceloğlu'na göre, zeminler ortak olmadığı sürece insanlar birbirini anlayamaz. Zemin ve algı ise dışarıdan gözlenemez. Bunlar, kişinin sinir sisteminde yer alır. Ancak kişi tarafından farkına varılabilir. Yani algılama bireyin mahiyetinde

yer alır. Bu nedenle insanın algılamasının değişmesi, ancak bireyin kendisinin zeminini değiştirmesiyle mümkündür. (Cüceloğlu, 2008:35)

Mevlana iletişimde algının önemini “Ne kadar bilersen bil, bildiğin karşıdakinin anlayabildiği kadardır.” diyerek yüzyıllar önce dile getirmiştir.

Cüceloğlu, davranışın algılamayı izlediğini söyler. Ona göre, zemin algılamaya bir anlam vermesi gibi, algı da davranışlara bir anlam verir. Örneğin, suratımızı asmamızın nedeni kızmamız, gülümsememizin nedeni mutlu olmamızdır. Davranışın anlamı kişinin algılamasında gizlidir. (Cüceloğlu, 2008:37)

İnsanın günlük yaşamı, kişinin kendi algılaması içinde yer alır. Cüceloğlu Şekil-zemin ilişkisini şu resimle açıklar: (Cüceloğlu, 2008:28- 29)



Şekil 3- Şekil-Zemin İlişkisi

*“Bu resme bakınca ilk gördüğünüz, ya beyaz bir Őamdan ya da yüz yüze bakan iki insan profili olmuştur. Birçok kişi, aynı anda bu Őekle bakıyor olsaydı; bir kısmı Őamdan, bir kısmı da insan profili görebilecekti. Kişiler arasındaki bu algılama farkları doğaldır. Şimdi, lütfen siyahı zemin olarak kabul edin, yani siyah arkada, beyaz önde dursun. Siyah arkada zemin olunca önde, beyaz Őamdan görürsünüz. Beyazı zemin kabul ederseniz, bu defa önde, iki insan profili görürsünüz.”*

Cüceloğlu, bu resim ve algılama farklılıkların eşler arası iletişime etkisini Şöyle ifade ediyor: “Eşiniz ile aynı Őekle baktığınızı varsayın. Siz sadece Őamdan

*görürken, eşiniz sadece iki insan profili görse ve her ikiniz de kendi gördüğünüzün 'tek gerçek' olduğunda ısrar etseniz, bu, evliliğinizi etkiler mi?"*

Cüceloğlu'nun bu sorusuna verilecek cevap, aslında eşler arası iletişim çatışmalarında verilen tepkileri de göstermektedir. Eşler algılama farklılığından kaynaklanan durumlarda birbirlerine saygı duyabiliyor mu? Eşinin algısını anlayıp empati kurabiliyor mu? Cüceloğlu yukarıdaki soruya verilecek cevaplar neticesinde şu yorumlarda bulunuyor:

*"Kalıplaşmış, inatçı, 'dediğim dedik, öttürdüğüm düdüğ' tavırlı, birbirine 'saygısız' kişiler, ilişkilerinde karşısındakinin farklı algılamasına izin vermez. Böyle kimselerin inat etmeleri ve birbirlerini dinlememelerinden dolayı, hem kendileri hem de ilişkileri gelişemez. Kalıplaşmış ve inatçı insanların tam aksine; gelişmiş, öğrenmeye açık, birbirine saygılı kimselerin evliliğinde algılama farklılıkları istenir. Algılama farklılıklarının yaşamlarını zenginleştirdiği kabul edilir. (Cüceloğlu, 2008:29)*

Cüceloğlu, algılama alanında gözden kaçırılmaması gereken en önemli bulgulardan birinin, "algılamamızı belirlediği halde, biz insanların zeminin farkında olmayışımız" olduğunu ifade ediyor.

*"Yani algıladığımız şeyin farkındayız ama o algıyı belirleyen etkenin farkında değiliz. Örneğin, biri karısına duyduğu kızgınlığın farkına varabilir, ama bu kızgınlığın kaynağını açık seçik görmeyebilir. Ancak bilinçli bir gözlem veya verimli psikolojik danışma seansının sonunda karısına olan duygularının temelinde bazı beklentilerin yattığını anlayabilir. Erkek, karısının davranışlarını beklentiler zemininde algılamakta ve ona kızmaktadır. Bu beklentiler nereden gelmektedir?" (Cüceloğlu, 2008:34)*

Eşler arası iletişimde, aileden öğrenilen anne baba rolleri de iletişimi etkilemektedir. Cüceloğlu bu konuda şu örneğe yer verir: (Cüceloğlu, 2008)

*“Farz edelim ki erkek, çocukluğunda annesinin babasının davranışını, farkına varmadan, karı koca ilişkisinde model olarak almış olsun. Model olarak aldığı ilişkinin aynısını farkında olmadan kendi evliliğinde de görmek isteyecektir. Karısının kendisine, annesinin babasının davrandığı gibi davranmasını bekleyecektir. Bu zemini bilinçli olarak farkına vararak irdeleyip incelemeyeceği için, ev hanımlığının ötesinde başka işi olmayan iki annesi ile tam zamanlı yorucu bir işte çalışan eşini bir tutacaktır. Bilinçli bir gözlem ya da psikolojik danışma seansının sonunda, bu tutumun- yani, annesi ve eşini eşit koşullarda imiş gibi görmenin- adil olmadığını farkına vararak yeni bir gözle (zeminle) eşine bakmaya başlarsa, kırgınlık yerine ona yardım etme isteği duymaya başlar. Koca, kendi beklentilerinin bilincine varduktan sonra, algılamasının zeminini fark edip bu zemini değiştirebilir; farklı bir algılama zeminine kavuşunca, algılaması da değişir.”*

Cüceloğlu, zeminlerin farkında olamadığımızı ifade eder. Ona göre, algılamalarını belirleyen zeminlerin farkında olmayan bir kişi, sürekli o zeminler çerçevesinde algılamaya mahkûm kalacak, o zeminlerin ötesine geçemeyecektir. (Cüceloğlu, 2008:33)

Cüceloğlu’na göre bu zeminler, içinde büyüdüğümüz aileden, beraber oyun oynadığımız sokaktaki arkadaşlarımızdan, gittiğimiz okuldan, bulunduğumuz yöreden, meydana gelir. Kısacası zeminlerin kaynağı içinde yaşadığımız toplumun kültürüdür. Cüceloğlu, kültür ve zeminin algılamaya etkisini şöyle ifade eder: “Kültürden gelen zeminler, biz farkına varmadan algılamalarımızı belirler. Kültürden

gelen zeminlerin algılamalarımızı belirleme sürecinde değilsek, birer kültür robotu olarak yaşarız. Kültür robotu olmaktan insanı kurtaran tek şey, kültüründen gelen zeminlerin farkına varabilmesidir.” (Cüceloğlu, 2008:33)

Algılama farklılıklarına saygı duymak eşlerin ilişkilerini geliştirir. Farklılıkları zenginliklere dönüştürmek gerekir.

#### **D. Eşler Arası İletişimde Psikolojik Farklılıklar**

Eşler arası iletişimi geliştirmekte rol oynayan etkenlerden biri de kadın ve erkeğin psikolojik farklılıklarının olduğunu kabul etmektir.

Dökmen, psikolojide yapılan araştırmalarda cinsiyet ile çeşitli değişkenler arasında bir takım ilişkiler bulunduğunu ifade etmektedir. Bu araştırmalarda, kadınlar ve erkeklerin sergiledikleri iletişim biçimlerinde ve bu iletişimleri algılayışları arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Örneğin kadınlar sözsüz iletişim iletilerini (mesajlarını) erkeklerden daha fazla kullanmakta ve bu tür iletilere (mesajlara) daha duyarlı davranmaktadırlar, bunun aksine erkekler genel olarak sözsüz iletişimden gelen iletileri (mesajları) pek algılamamaktadırlar (Dökmen 2005:108).

Tarhan, kişilik yapılarındaki farklılıkların kadın erkek arasında oldukça belirgin olduğunu söyler. Bu farklılığın, genetik algoritmanın bir gereği olduğunu ifade eder. Tarhan, kadın ve erkeğin psikolojik farklılıklarını bilmenin eşler arası iletişimdeki önemini şu şekilde ifade eder: (Tarhan, 2005:22)

*“İki cinsin de karşı tarafın kendisinden farklı olması gerektiğini bilmesi, ilişkinin sağlıklı olması için ilk adımdır. Aksi takdirde, bizim hissettiğimizi*

*onun da hissetmesini veya bizim istediğimizi istemesini arzularız. Bu ise ne mümkündür, ne de doğru ve gerekli. Çünkü insanlar tek tip yaratılmamıştır. Biz sevdiğimiz kişiye nasıl davranıyorsak karşı tarafın da bize öyle davranmasını beklemek, olgunlaşmamış bir kişilik belirtisidir.”*

Tarhan, kadın ve erkeğin sorumluluk duygularını artırmak için psikolojik ihtiyaçlarını ayırt etmenin gerekli olduğunu ifade eder. Çünkü farklılığa saygının olduğu yerde insanlar daha istekli olur. (Tarhan, 2008:26)

Tarhan'a göre kadın ve erkeğin psikolojik ihtiyaçları hakkında şöyle der: “Erkeğin psikolojik ihtiyacı, kendisine ihtiyaç duyulmasıdır. Kendisine ihtiyaç duyulduğunu hissettiğinde enerjisi artar, güçlenir ve harekete geçer. Kadın ise sevilip değerli olma duygusu taşıdığına mutlu olur. Varlığına ihtiyaç duyulmadığını hissedememek, erkek için ağır ağır ölmek demektir. Sevilmemek de aynı şekilde kadını yıpratır.” (Tarhan, 2008:26)

Kadınlar, erkeklerin onları dinlemediği ve anlamadığından şikâyet eder. Tarhan'a göre, kadının ilişkideki önceliği, paylaşmak ve yakınlık hissetmektir. Erkeğin önceliği ise yetenekli, yeterli ve güçlü olduğunu hissetmesidir. Erkekler doyumunu “başarıda ve sonuç almada” bulur. Kadınlar ise doyumunu “paylaşma, değer verilme ve önemsemede” yaşarlar. Kadının ego doyumunu “destek görmek ve destek vermek, paylaşmak ve yardımcı olmak” hisleri sağlar. Kadın, erkekten çok daha fazla estetik kaygılara, sevgiye, iletişime, güzelliğe değer verir. (Tarhan, 2005:23)

Erkeğin temel psikolojik ihtiyaçlarından bir tanesi “bağımsızlık ve özerk olma” ihtiyacıdır. Erkek konuştuğunda suçlandığını veya baskı altında olmadığını hissederse yavaş yavaş açılmaya ve iletişim kurmaya başlar. Erkeği olduğu gibi kabul eden ve bunu hissettiren kadın, eşinde olumsuz duygular uyandırmadığı için

aranan eş olur. Erkek geçici bir sessizlik ve yalnızlıktan sonra kadına döndüğünde kadın onu suçlar ve eleştirirse erkek gerçek duygularını bastırır ve iletişim bozulur.

Tarhan kadın ve erkeğin farklı dürtülerine vurgu yaparak bu konuyu psikolojik ve dini açıdan şöyle değerlendirir: “Kadında cinsel olarak erkeği etkileme, erkekte ise etkilenme eğilimi vardır. Bu eğilimler, törpülenmesi gereken vahşi duygulardır, temel kurallar içinde çözümlenmelidir. Saldırganlık, şiddet, cinsellik, yeme içme, insanların zayıf alanları ve temel dürtüleridir. Kur’anda bu dürtülerin, vahşi bir atın ıslahı gibi eğitilmesi gerektiği mesajı verilir. İnsanların, içlerindeki vahşi dürtülerin farkına varıp arzularını kontrol etmeleri, erkeğin cinsel olarak aldanmama, kadının da aldatmama konusunda kendisini denetlemesi gerektiği vurgulanır. Dinin bu mesajı, “nefis terbiyesi” olarak ifade edilir.” (Tarhan, 2005:338)

Kadın ve erkeğin psikolojik ihtiyaçlarındaki farklılıklar biyolojik yapıdan kaynaklanır. Tarhan, yapılan araştırmalara vurgu yaparak “kadının, eşinin fiziksel güzelliğinden çok evinin güzel olmasını istediğini” belirtir. Bununla birlikte “kadın, cinselliği değil dostluğu” arzular. Erkek için ise “cinsellik” ön plandadır. Erkekler, “ev ortamının fiziki görüntüsünden çok huzurlu bir yuvaya sahip olmayı” ister. (Tarhan, 2008:79)

Biyolojik yapıdan kaynaklanan psikolojik farklılıklar, iletişimde algıyı etkiler. Algılama sonucunda bazen iyi niyetle verilen tepkiler hüsrarla sonuçlanır. Kadın ve erkek üzüntü hissettiğinde, üzüntülere verdikleri anlam ve tepkiler de farklıdır. Kadın üzülduğünde “sorunlardan söz ederek” kendini rahatlatır. Erkek ise, “eşinin duygularını göz önüne almadan önerilerde bulunarak çözüm üretmeye” başlar. Çünkü erkek “çözüm odaklı” düşünmektedir. Kadın ise öneriler almak yerine sadece “eşinin kendisini dinlemesini” istemektedir. Erkek, eşinin çok konuştuğunu

söylemeye başladığında ise kadın ihmal edildiğini düşünmeye başlar. Üzülen kadın rahatlamayı, güvendiği birisini arayarak sorunlarını konuşmada bulur. Kadınlar kendilerini heyecanlandıran duyguları paylaştıklarında “güven” hisseder. Erkek bir şeye üzüldüğünde kadın, eşine karşı istenmeyen tavsiye ve eleştirilerde bulunabilir. Böyle durumlarda kadın, eşinin kendisini yetersiz hissetmesine sebep olur. Erkek aslında kendisine akıl verilmesini değil kabullenilmesini istemektedir. Kadının üzüntülü iken, eşine sessiz zaman tanınması, erkeğin de eşi üzüntülü iken onu anladığını hissettirmesi, iletişimi sağlıklı hale getirmeye yeter. (Tarhan, 2005; 2008)

Tarhan (2008), “Evlilik Psikolojisi” kitabında aşkın ilişkinin sebebi değil sonucu olduğunu vurgular. Çiftlerin iyi ilişki kurmalarının sırrını da, kendi yeteneklerin farkına varıp bunları etkin biçimde kullanmak olarak ifade eder. Bu bağlamda, kadın ve erkeklerin psikolojik farklılıklarından kaynaklanan yeteneklerini şu şekilde özetlenebilir:

*“Erkek rekabetçi yapıdadır, kadın ise başkalarıyla işbirliği içinde uyumlu davranışlar geliştirmede yeteneklidir. Araç gereç kullanma noktasında erkekler kadınlardan daha yeteneklidir. Dili kullanma konusunda da kadınlar erkeklerden daha yeteneklidir. Erkekler, sadece sözel bilgi aktarımına odaklanırken, kadınlar duygusal ifadeleri daha iyi okurlar. Kadınlar, renkleri ve kokuları erkeklerden daha iyi seçer. Kız bebekler, hareketsiz renkli oyuncaklara ilgi gösterirken, erkek bebekler hareketli oyuncaklara yönelir. Motivasyonu paylaşmada erkekler, zamanı iyi kullanmada kadınlar daha başarılıdır.”*

## E. Eşler Arası İletişimde Duygusal Zekânın Rolü

Tarhan, insanın bütün duyguları “korku, sevgi ve güven”in kendi aralarındaki karışımından meydana geldiğini söyler. Ona göre, “korku ile sevgi” birleştiği zaman “itaat”, “korku ile öfke” birleştiği zaman “saldırganlık”, “korku ile üzüntü” birleştiği zaman “kaçınma” oluşur. Eşler arası iletişimde, kişinin duygularının farkında olması, bu farkındalık üzerinden davranışlarını ve tepkilerini belirlemesi kaliteli bir ilişki için oldukça önemlidir. (Tarhan, 2006: 47; 2008: 58)

Bu duyguları şöyle formüle edebiliriz:

Korku+Sevgi= İTAAT

Korku+Öfke= SALDIRGANLIK

Korku+Üzüntü= KAÇINMA

Tarhan, duygu ve iletişim arasındaki bağlantıyı şöyle açıklar: “Vücudumuzda dolaşan kan ne ise, iletişimde de duygu o anlama gelir. Duygudan yoksun bir iletişim kalıcı olmayacaktır.” (Tarhan, 2006:70)

Tarhan’a göre, insanın duygularını tanıması ve onları geliştirmesi “farkındalık” bilinci ile ilgilidir. Duygusal zekâsı güçlü insanlar, hislerini iyi analiz edebilen kişilerdir. (Tarhan, 2005:254-255)

Duygularının farkındalığını kazanan birey, doğru değerler seçebilir. Böylece, duygusal farkındalık bireyin iyi davranışlarda bulunmasına vesile olur. (Tarhan, 2006:71)

Evliliğin üç temel bağı olan “sevgi, saygı ve güven” eşlerin duygularına göre şekillenir. Bu üç temel bağ, evlilikte birbirleriyle etkileşim halindedir. Sevgi ve saygı devam ederken güven zayıflarsa, bir müddet sonra diğer iki bağ da gevşer. Ya da

sevgi azaldıysa, zamanla saygı ve güven bağı da zayıflar. Önemli olan bu üç bağı aynı seviyede yani dengede kalabilmesidir. Bunun için de kişi, eşinin duygu rengini bilmeli, onun üzüldüğü, öfke duyduğu, endişelendiği, hoşlandığı durumları anlayabilmelidir. (Tarhan, 2008:58)

Tarhan'a göre duygusal zekâ, beynimizin duyguları düzenleyen alanları keşfedildikten sonra tanımlanmış bir kavramdır. Duygusal zekâ ile zihinsel, sosyal ve duygusal becerileri beyne öğretmek mümkün ve gereklidir. Tarhan, duygusal zekâ bileşenlerini şu şekilde ifade eder: (Tarhan, 2006; 2008:156)

- Kendi duygularını tanımak (Özbilinç),
- Duyguları yönetmek (Özdenetim),
- Kendini harekete geçirebilmek (Özmotivasyon),
- Karşı tarafın duygularını tanımak (Empati),
- Uzlaştırıcı olmak,
- Amaca yönelebilmek (amaç oryantasyonu),
- Ümit besleyebilmek

Tarhan, bu kavramsal çerçeveyi kültürümüzdeki nefis terbiyesi ilkeleri ile açıklar. Ona göre, Doğu kültürünün bu özellikleri evlilikte uygulanabildiği ölçüde, kişiler arası ilişkiler daha iyi hale gelebilmektedir. (Tarhan, 2008:156)

Sevgi, eşler arası iletişimde önemli bir yere sahiptir. Tarhan'a göre eşlerin birbirlerine duydukları sevgiyi canlı tutmaları, beyinsel ihtiyaçları için gereklidir. Çünkü beynin duyguları düzenleyen alanlarının sevgiye ihtiyacı vardır. (Tarhan, 2008: 63)

Eşler arası iletişimde çok önemli bir yere sahip olan aşk ve sevgi, evlilik için sebep değil ancak sonuçtur. Sevgi evliliğin başında da, ortasında da, sonunda da

gerekli bir duygudur. İnsanlar arası ilişkilerde sevginin en önemli sonucu, güven duygusu oluşturmaktır. Evlilikte de böyledir. Sevgi, eşler arasında güveni artırır, korkuyu azaltır. Korkunun azalması da insanın kendini rahat hissetmesini sağlar. Sonuçta da eşler arasında dostluk duyguları ortaya çıkar. (Tarhan, 2008: 55–56)

Chapman (2005) evlilik danışmanlığı sonucunda her insanın farklı sevgi dillerinin olduğunu tespit etmiştir. Bu sevgi dilleri “sözlü onaylamalar, hizmet eylemleri, hediyeler almak, nitelikli zaman ve fiziksel temas”tır. Chapman’a göre her insanın sevgi deposu vardır ve sevildiğini hissettiği zaman kendisini huzurlu hisseder. Eğer eşler birbirinin sevgi dilini ya da sevgi dillerini tespit edip ona göre davranırsa aralarındaki bağ güçlenecektir. (Chapman, 2005:124–131)

Tarhan’a göre eşler arasındaki ortak amaçlar ve beklentiler, eşlerden birinin diğerini tahakküm altına almasına neden olmamalıdır. İki taraf da kendini özgür hissetmeli, kişiliğini yaşamalıdır. Eşler ortak beklentiler ve amaçlar için enerji harcarken, olaylara ve ilişkilere iki kişilik bakmayı becerebilmelidir. (Tarhan, 2008:21)

## **F. Eşler arası İletişimde Kriz Yönetimi**

Eşler arası iletişim sürecinde bazen “yanlış anlama ve anlaşılmalar” ortaya çıkabilir. İletişim çatışması olarak isimlendirilen bu tür durumları Tarhan, “kriz” kelimesi ile ifade eder. (Tarhan, 2008)

Tarhan’a göre, Çince de kriz kelimesinin “tehlike ve fırsat” olmak üzere iki farklı anlamı vardır. Evlilikteki çatışmalar, aile için hem tehlike hem de fırsattır. Bir

çatışma yaşayan eşler kendilerine, “Bu bana ne öğretti?” “Ben nasıl bir hata yaptım da böyle bir çatışma oldu?” “Çatışmanın tekrarlanmaması için ne yapmalıyım?” gibi sorular ile olayı analiz ederse, krizi fırsata dönüştürebilirler. Çatışmalardan ders almaya yönelik bu tarz yaklaşımlar evlilik için faydalıdır. (Tarhan, 2008:76)

Sürekli tekrarlanan çatışmaların önüne geçmek için taraflardan birinin yöntem değiştirmesi şarttır. Soruna farklı bakış açıları getirerek, “Şu ana kadar izlediğimiz yol ya da davranış kalıplarımız sonuç vermediğine göre, başka nasıl davranırsam onun tutumunu değiştirebilirim?” şeklinde düşünmek gerekir. (Tarhan, 2008:74)

Tarhan, kriz yönetiminde taraflardan birinin biraz alttan alması ve diğer tarafı yönetmesi, yönlendirmesinin önemini vurgular. Bu düşüncesini Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan arasında geçen şu olay ile açıklar: (Tarhan, 2008:74–75)

*“Kanuni, Hürrem Sultan’dan doğan ve kendisine isyan eden oğullarından birinin idam edilmesine karar verir. Hürrem Sultan, oğlunu kurtarmak için ‘Sen ne biçim babasın? Nasıl oğlunu öldürmeyi düşünürsün?’ demek yerine, ‘Yüksek ruhlarda kin barınmaz. Sen yüksek ruhlu bir insansın, affet oğlunu’ der. Kanuni’de bu sözlerden etkilenerek oğlunu affeder.”*

Hürrem Sultan’ın, eşi tarafından oğlunun idam edilme kararı karşısında sergilediği davranış dikkate değerdir. Kanuni’nin olumlu özelliklerini ön plana çıkaran ifadeleriyle, beklenmedik bir şekilde onun kararını değiştirmeyi başarır.

Eşler evlilikte yaşanan sorunları çözmek için sürekli çatışmaya girmekten kaçınmalıdır. Hürrem Sultan gibi karşı tarafın olumsuz özelliklerini bir kenara bırakarak olumlu özelliklerine odaklanmalıdır. İletişimde duygulara hitap eden bir üslup tercih edilmelidir. (Tarhan, 2008)

Chapman, evlilikte çiftlerin yaşadıkları fırtınalı dönemi kış mevsimine benzetir. Çiftlerin hayatını etkileyebilecek “bir bebeğin doğumu, sevilen birinin ölümü, eşlerden birinin anne babasının hastalıkları, bir iş bulmak, bir iş kaybetmek, bir işin gerektirdikleri, yaşlanan ebeveynler” gibi yaşam koşulları evliliği kış mevsimine taşıyabilir. Böyle durumlarda çiftlerin bu değişimlere cevap verme şekilleri, evliliklerin niteliklerini belirler. (Chapman, 2005:20–21)

Chapman, evlilikte krizlerin yaşanmasının en önemli sebebini, “diğer kişinin bakış açısını değerlendirmeye ve anlamlı bir uzlaşma için çalışmaya yanaşmamak” şeklinde ifade eder. Ona göre, bütün çiftler zorlukla karşılaşır. Farklılıklardan ötürü uzlaşmaya varmayı başaramayan çiftler, kendilerini kışın ortasında bulur. Bunun sebebi, hayatın zorlukları değildir. Bilakis, eşlerin zorluklara cevap verme biçimleridir. Eşlerden biri ya da her ikisi birden “ya benim yöntemim ya hiç” diye ısrar etmeyi sürdürürse, evliliklerini kışa taşır. (Chapman, 2005:26)

Chapman’a göre krizleri aşmanın diğer bir yolu da, yapıcı eylemlerde bulunmaktır. Eşler azmettiğinde ve evliliklerini düzeltmek için olumlu adımlar atmaya başladıklarında, daha güçlü ve daha bağlı bir hale gelebilir. Farklılıklarda bile uzlaşabilirler. (Chapman, 2005)

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ARAŞTIRMA

#### A. Araştırmanın Problemi

Binlerce yıllık geçmişe sahip olan kültürümüzün, günümüze kadar intikalinde ailenin misyonu oldukça etkilidir. Tural'a göre, aile kurumu sağlam kurulmuş toplumlarda "sadakât, namus, iffet, dürüstlük, şefkat ve merhamet" başta olmak üzere, insani yüce değerler daha kolay korunmakta ve canlılığını devam ettirmektedir. (Tural, 2000:83)

Aile kurumu, toplumun bel kemiğini oluşturur. Geçmiş ile gelecek arasındaki kültür elçisidir. Evlilik akdi ile kurulan yuvaların güçlü olmasında en önemli etkenlerden biri eşler arası iletişimin kalitesidir. Evliliğe yüklenen anlam ve maneviyat bu iletişimin kalitesini etkiler. Evlilikte yaşanan manevi değerler eşleri birbirine bağlar, sevgi duygusunu besler. Yaşanan bu değerler, ailenin işlevlerinden olan kültür aktarımına da hizmet eder. İnsan bu değerlere yabancı değildir. Çünkü her insan, özünde var olan bu değerler ile birlikte doğar. Aile ve toplumun yaşadığı değerler bebeklikten itibaren hafızalara nakşedilir. Bu birikimler özümüzdeki potansiyel ile birleşerek manevi değerlerin filizlenmesine imkân sağlar.

Günümüzde modernleşme ile birlikte toplumda ortaya çıkan değişimden aile kurumu da nasibini almıştır. Evliliğin manevi boyutu ihmal edilmesine bağlı olarak

manevi-kültürel değerlerimiz, canlılığını yitirme tehdidi altında kalmıştır. Teknolojik gelişmeler neticesinde, iletişim araçlarının insanlar üzerindeki olumsuz etkileri insanların her geçen gün özünden biraz daha uzaklaşmasına sebep olmaktadır.

Özünden uzaklaşan bireylerin yaptığı evliliklerin, mutsuz yuvalarla sonuçlandığı görülmektedir. Bu durum evlenme çağına gelmiş genç neslin evlilik algısı etkilerken, onların ruhsal gelişimi açısından manevi bir tehdit oluşturmaktadır.

Yukarıda ifade edildiği üzere eşler arası iletişimde, manevi-kültürel değerlerin katkısı günümüzün önemli olgularındandır.

Bu sebeple araştırmamızda, “manevi değerlerin eşler arası iletişime katkısı ve günümüzdeki evliliklerin manevi-kültürel değerlerle ilişkisi” incelenmiştir.

“Evliliğin başlangıç ve devamında manevi değerlerin evlilik ile ilişkisi nedir?” sorusu araştırmanın problem cümlesidir.

## **B. Araştırmanın Yöntemi**

Araştırmanın teorik bölümü için literatür taraması yapılmıştır. Mülakat soruları seçilirken, teorik kısımdaki bilgiler referans olarak alınmıştır.

Uygulamalı boyutta ise mülakat tekniği kullanılmıştır. Kırıkkale İl Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu’na başvuran, nişanlı veya evli kadın/erkek danışanlara ilk görüşmede araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ettikleri takdirde iletişim bilgileri alınmıştır. Mülakat soruları hazırlandıktan sonra danışanlar ile iletişim kurularak ortalama 40- 45 dakika süren derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakata 29 kişi katılmıştır. Katılımcıların genel

özellikleri değerlendirilirken SPSS 11,0 programından faydalanılmıştır. Yapılan mülakatlar, içerik analizi ile değerlendirilerek yorumlanmıştır. Elde edilen veriler neticesinde öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmamızda mülakatlar sonucu elde edilen veriler, Sosyal Ekonomik Araştırmalar merkezi SEKAM'ın, 2010 yılında TÜİK'in belirlediği 12 bölgede ve bu bölgelerdeki toplam 67 vilayette, 6748 kişiye 156 sorudan oluşan "Türkiye'de Aile" konulu araştırmada elde edilen bulgular ile karşılaştırılmıştır.

### **C. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi**

Araştırmamızın evreni Türkiye'deki ailelerdir. Araştırmamızın örneklemi ise, Kırıkkale İl Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu'na danışmaya gelen, nişanlı veya evli kadın/erkeklerdir.

### **D. Araştırmanın Sınırlılıkları**

Araştırma, örneklem ve mülakat sorularıyla sınırlıdır. Aile kavramı ile sadece "eşler" dikkate alınmıştır. Aile içi iletişimden "eşler arası iletişim" kastedilmektedir. Çocuklar, kayın valide ve kayın peder araştırmanın dâhilinde değildir. Boşanma ve sebepleri, dağılmış yuvaların çocuk ve toplum üzerindeki etkileri ele alınmamıştır. Mülakata katılan danışanlar, 1 Temmuz 2009 – 30 Nisan 2010 tarihleri arasında Kırıkkale İl Müftülüğü A.İ.R.B.'ye başvuran nişanlı/evli danışanlar ile sınırlıdır.

## **E. Araştırmanın Amacı ve Önemi**

Aile içi iletişimde kaliteyi artırarak, kendini bilen, sorumluluk ve özgüven sahibi, kendini gerçekleştiren bireyler yetiştirebilmek, manevi-kültürel değerlerimizle beslenen “huzurlu aileler” kurabilmek için öneriler geliştirmek, aile içi iletişimi besleyen unsurları tespit etmek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmamız, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde il müftülüklerinde kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen danışanlara derinlemesine mülakat tekniği uygulanarak yapılan ilk çalışmadır. Bunun için araştırmamız, Din Psikolojisi Anabilim Dalı ve Diyanet İşleri Başkanlığı ve toplumların geleceğini şekillendiren bilim hayatımız için önemli görülmektedir.

## **F. Katılımcıların Demografik Özellikleri**

Araştırma sürecinde yapılan mülakatlara 24 evli 5 nişanlı olmak üzere 29 kişi katılmıştır.

Yapılan mülakatlarda katılımcıların genel özellikleri değerlendirilirken SPSS 11,0 programından faydalanılmıştır. Katılımcıların genel özelliklerine ait bulgular şöyledir:

## 1- Evli Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Mülakata, 19 kadın ve 5 erkek olmak üzere 24 evli katılmıştır. Katılımcıların %79,2'sini kadınlar oluştururken, % 20,8'ini erkekler oluşturmaktadır.

	<b>N( Sayı)</b>	<b>% (Yüzde)</b>
<b>Kadın</b>	<b>19</b>	<b>79,2</b>
<b>Erkek</b>	<b>5</b>	<b>20,8</b>
<b>Toplam</b>	<b>24</b>	<b>100,0</b>

Tablo 1- Evli Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

## 2- Evli Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Katılımcıların %16,7'si 28 ve 40 yaşındadır. İkinci sırada % 4,2 ile -29, 32, 42- yaşları izlemektedir. Evli katılımcılardan en küçüğü 21 yaşında iken en büyüğü 60 yaşındadır. Bu sonuç, her yaştan evli bireyin araştırmamıza katıldığını göstermektedir.

	N( Sayı)	% (Yüzde)
21,00	1	4,2
28,00	4	16,7
29,00	2	8,3
31,00	1	4,2
32,00	2	8,3
33,00	1	4,2
36,00	2	8,3
37,00	1	4,2
40,00	4	16,7
42,00	2	8,3
44,00	1	4,2
45,00	1	4,2
47,00	1	4,2
60,00	1	4,2
<b>Toplam</b>	<b>24</b>	<b>100,0</b>

Tablo 2- Evli Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

### 3- Evli Katılımcıların Kaç Yıllık Evli Olduğu

Katılımcıların kaç yıllık evli olduğuna dair dağılımda ilk sırayı % 20,8 ile 15 yıllık evli olanlar almaktadır. İkinci sırada % 8,3 ile -4,7,18,19,24- yıllık evli bireyler bulunmaktadır. % 4,2'lik kısmı ise, diğer katılımcıları ifade etmektedir. Burada bir yıldan az olmak üzere sırasıyla -1,5,3,5,9,12,14,25,44- yıllık evli bireylerin mülakatımızda yer aldığını görülmektedir.

	<b>N( Sayı)</b>	<b>% (Yüzde)</b>
,75	1	4,2
1,50	1	4,2
3,00	1	4,2
4,00	2	8,3
5,00	1	4,2
7,00	2	8,3
9,00	1	4,2
12,00	1	4,2
14,00	1	4,2
15,00	5	20,8
18,00	2	8,3
19,00	2	8,3
24,00	2	8,3
25,00	1	4,2
44,00	1	4,2
<b>Toplam</b>	<b>24</b>	<b>100,0</b>

Tablo 3- Evli Katılımcıların Kaç Yıllık Evli Olduğu Dağılımı

#### 4- Evli Katılımcıların Doğum Yeri Dağılımı

Araştırmaya katılanların % 41,7'si Kırıkkale doğumlu iken ikinci sırayı %16,7 ile Ankara doğumlular oluşturmaktadır. Kırıkkale'nin dışardan göç olarak farklı kültürleri içinde barındıran bir şehir olması mülakata katılanların doğum yeri bilgilerinden de görülmektedir. Tabloya göre, doğum yeri Akdeniz ve Marmara bölgesi olan hiç kimse mülakata katılmamıştır.

	<b>N( Sayı)</b>	<b>% (Yüzde)</b>
Ankara	4	16,7
Kırıkkale	10	41,7
Konya	1	4,2
Gaziantep	1	4,2
Samsun	2	8,3
Erzincan	1	4,2
İzmir	1	4,2
Zonguldak	1	4,2
Diyarbakır	1	4,2
Sivas	1	4,2
Araklı	1	4,2
Toplam	24	100,0

Tablo 4- Evli Katılımcıların Doğum Yeri Dağılımı

### **5- Evli Katılımcıların İkamete Göre Dağılımı**

Araştırmada katılımcıların %16,7'si beş yıldır Kırıkkale'de ikamet etmektedir. Katılımcıların % 29,2'si beş yıldan az bir süredir Kırıkkale'de yaşarken, %54,5'ü beş yıldan fazla bu şehirde ikamet etmektedir. Burada, Kırıkkale doğumlu olmayan katılımcılardan büyük bir kısmının yıllardır bu şehirde ikamet ettiğini görülmektedir.

	<b>N( Sayı)</b>	<b>% (Yüzde)</b>
1,00	2	8,3
1,50	1	4,2
2,00	1	4,2
3,00	1	4,2
4,00	2	8,3
5,00	4	16,7
6,00	1	4,2
14,00	1	4,2
15,00	1	4,2
17,00	1	4,2
21,00	1	4,2
28,00	1	4,2
29,00	2	8,3
31,00	1	4,2
35,00	1	4,2
36,00	1	4,2
40,00	1	4,2
44,00	1	4,2
Total	24	100,0

Tablo 5- Evli Katılımcıların İkamete Göre Dağılımı

## 6- Evli Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı

Eğitim durumuna baktığımızda, katılımcıların % 45,8'inin lisans, % 25'inin lise, % 12,5'inin yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Diğer katılımcıların ise % 8,3'ü ilkokul, % 4,2'si önlisans, % 4,2'sinin de okur yazar değildir. A.İ.R.B'ye gelerek mülakata katılanların % 45,8'inin lisans mezunu olması güzel bir tablodur.

	<b>N( Sayı)</b>	<b>% (Yüzde)</b>
Okur yazar değil	1	4,2
İlkokul	2	8,3
Lise	6	25,0
Lisans	11	45,8
Yüksek lisans	3	12,5
Önlisans	1	4,2
Toplam	24	100,0

Tablo 6- Evli Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı

## 7. Nişanlı katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Mülakata katılan nişanlıların % 60'ı kadınlardan % 40'ı erkeklerden oluşturmaktadır. Nişanlı katılımcıların kadın ve erkek oranlarının birbirine yakın olması her iki cinsin fikirlerinin araştırmaya yansımaları bakımından önem arz etmektedir.

	<b>N( Sayı)</b>	<b>% (Yüzde)</b>
Kadin	3	60,0
Erkek	2	40,0
Toplam	5	100,0

Tablo 7 -Nişanlıların Cinsiyete Göre Dağılımı

### **8. Nişanlı Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı**

Nişanlı katılımcıların yaşlarına baktığımızda 21 ve 31 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcılardan her biri farklı yaşıdır. Bu da her bir yaşın % 20'sine tekabül etmektedir.

	<b>N( Sayı)</b>	<b>% (Yüzde)</b>
21,00	1	20,0
23,00	1	20,0
25,00	1	20,0
28,00	1	20,0
31,00	1	20,0
Toplam	5	100,0

Tablo 8- Nişanlı Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

## 9. Nişanlı Katılımcıların Doğum Yerine Göre Dağılımı

Katılımcıların % 40'ı Kırıkkale doğumludur. Kalan % 60'lık kısmını da Ankara, Kayseri, Amasya olmak üzere üç il oluşturmaktadır.

	N( Sayı)	% (Yüzde)
Ankara	1	20,0
Kırıkkale	2	40,0
Kayseri	1	20,0
Amasya	1	20,0
Toplam	5	100,0

Tablo 9- Nişanlı Katılımcıların Doğum Yerine Göre Dağılımı

## 10. Nişanlı Katılımcıların İkamete Göre Dağılımı

Katılımcılardan % 40'ı yaklaşık 1 senedir Kırıkkale'de yaşarken, % 60'ı 13 yıldan fazla bu şehirde yaşamaktadır. Bu oranın % 20'sini 23 yıldır yaşam oluşturan, diğer % 20'lik kısmı 31 yıllık ikamet oluşturmaktadır.

	N( Sayı)	% (Yüzde)
,12	2	40,0
13,00	1	20,0
23,00	1	20,0
31,00	1	20,0
Toplam	5	100,0

Tablo 10- Nişanlı Katılımcıların İkamete Göre Dağılımı

## 11. Nişanlı Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Nişanlı katılımcıların % 60'ı lisans mezunu iken % 40'ı lise mezunudur. Evli çiftlerde olduğu gibi eğitim seviyesinin yüksek olması olumlu bir tablodur. Eğitim seviyesi yükselirken nişanlılık yaşı da arttığı görülmektedir.

	N( Sayı)	% (Yüzde)
Lise	2	40,0
Lisans	3	60,0
Toplam	5	100,0

Tablo 11- Nişanlı Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

### G. İçerik Analizi

Katılımcılardan evlilere 13 soru, nişanlı olanlara 11 soru sorulmuştur. Mülakatlar içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Gruplara ve temalara ayrılmıştır.

**Soru 1. Birey olarak kendinizi, güçlü ve zayıf yönlerinizi yeterince tanıyor musunuz? Kendinizi tanımak ve geliştirmek adına neler yapıyorsunuz?**

Bu soruya verilen cevaplar iki grupta analiz edilmiştir.

1. Kendimi tanıyorum
2. Kendimi tanımaya çalışıyorum

Katılımcıların verdikleri cevaplara göre “kendileri” hakkında kullandıkları ifadeler şu şekildedir:

**1. “Kendimi tanıyorum”**

“Kendimi tanıyorum. Sabırlıyım. Hoşgörülüyüm. Haksızlığa dayanmam. Haksızlığı görünce müdahale ederim.”

“Kendimi tanıyorum. Öfkemi kontrol edemiyorum. Sonra da üzülüyorum.”

“Kendimi tanıyorum. Her işi yapabilmeyi seviyorum. Büyük ölçüde de yapıyorum. Dünyada yapamayacağım iş olmasın istiyorum. Okumayı sevmiyorum. Bunu yenmeye çalışıyorum. Kişisel olarak eksikliğim bu.”

“Kendimi tanıyorum. Güçlü yönüm kararlı olmamdır. Zayıf yönüm duygusal olmamdır. Aklıma koyduğum şeyi yaparım. Çevrem genişdir. İnsan ayırımı yapmam. Herkesle sohbet etmeyi severim”

“Kendimi tanıyorum. Çok inatçıyım. Her şeyin mantıklı bir açıklamasının olmasını isterim. Eşim geç gelse bile sebebini öğrenmek isterim. Çok sorgulayıcı biriyim.”

“Kendimi tanıyorum. İyi yönlerim, doğruyu hemen söylerim. Herkese yardım etmeyi severim. Özellikle fakir ve yoksullara. Kolay kolay kimseyi kırmam. Küçük çocukları çok severim, onlar ile ilgilenirim. Başlarını okşarım. En zayıf yönüm, birisi benden ödünç istese hemen veririm. Birisi bir şey isterse hemen yapmak isterim.”

“Kendimi tanıyorum. Güçlü ve zayıf yönlerimi biliyorum. Güçlü yönüm sıkıntılar karşısında çabucak yıkılmamak, inancımın ayakta kalması. Zayıf yönüm çok hassas ve duygulu olmam, çabucak olaylara tepkiler veriyorum.”

“Kendimi tanıyorum. Cesaretliyim, çalışkanımın. Kime nasıl davranacağımı bilirim. Becerikliyim. İç dünyamda duygusalım. Biraz vesveseliyim.”

“Kendimi tanıyorum. Güçlü Yönlerim: Sabırlı, iradeli, adaletli (kendimce), uyumlu, yumuşak huylu, anlayışlı, duyarlı, hassas, samimi, kabiliyetli, yenilikçi, değişimci, gelişimci, araştırmacı, baba, taraf ve taraftar olmak. Zayıf Yönlerim: Duygusal olmak, çok kitap okumamak.”

“Kendimi tanıyorum. Nazik, duygusal, merhametliyim. Yardımseverim. Bazen hayır diyemiyorum. İnsanları kırmamak için kendimden ödün veriyorum.”

“Kendimi tanıyorum. Çok hassasım, duygusalım. Aceleciyim. Hemen herkese inanırım. Metanetliyim. Hayata olumlu bakarım. İnsanları ve onlara yardım etmeyi severim. Bunlar aynı zamanda zayıf yönlerimdir bence. Çünkü bana göre insanın zayıf yönü aynı zamanda güçlü yönü de olabilir.”

“Güçlü yönlerim; fedakârım, akılcıyım, mücadeleciyim, insanları ikna edebilirim. Sözlerimi eylemlere dökerim. Bir düşünürün söylediği gibi “lisan-ı hal; lisan-ı kâlden üstündür.” Zayıf yönlerim; duygusalım, duygusallığı zayıf yönüm olarak görüyorum, çok fazla empati yaptığımı düşünüyorum”.

“Kendimi tanıyorum. Güçlü yönlerim, karar verince yaparım. Ama başarılı değilim. Yeterli gelemiyorum. Bence başarı, istediğini elde etmektir.”

“Tanıdığımı sanıyorum. Okumayı seviyorum, yazmaya çalışıyorum. Farklı kesimleri tanımaya, anlamaya, kendi benimsediklerimi paylaşmaya ve test etmeye çalışıyorum.”

## 2. “Kendimi tanımaya çalışıyorum”

“Ben normalde asabi bir insanım fakat gittikçe bu yönümü törpülüyorum.”

“Zorlandığım bazı konularda kendimi mecbur bırakarak bazı görevler üstleniyorum ve bunu aşmaya çalışıyorum.”

“Diğer insanları, gözlemlerimle tanımaya çalıştığım gibi en azından kendimi de gözlemleyerek tanımaya çalışıyorum.”

“Yeterince olmasa da biraz tanıyorum. Zayıf yönüm, insanlara çok fazla hayır diyemem. Güçlü yönüm de sorumluluk bilincimin güçlü olduğuna inanıyorum.”

“Yeni yeni tanıyorum. Önceden kendime güvenim yoktu. Bu sene her şeyin farkına vardığımı düşünüyorum. İnsanları kırmayı sevmem, kırmamaya çalışırım. Fedakârım, aşırı vericiyim. Bu sene kendimi tanımamda Kuran Kursu’na devam etmemin çok etkisi oldu. 29 yaşına kadar yaşadığım hayatın, en verimli yılını bu yıl yaşadım. Kendimi tanımaya başladım. Şimdiye kadar, hayatımda hiç bu kadar kendim için bir şeyler yapmamıştım. Bundan önce akrabalarımız dışında hiç arkadaşım olmamıştı. İlk defa bu sene mutlu oldum, hayattan zevk aldım.”

“Kendimi tanımaya çalışıyorum. Kitap okuyorum. Kendimi sürekli sorguluyorum. Hatalarımı görüp nasıl bir aksiyon alabilirim bunu düşünüyorum.”

“Yüzde doksana yakın tanıyorum. Duygusal, azimli, kırılganım. Özgüven sahibiyim. Kararlı olduğumu düşünürdüm ama kararsız olduğumu nişanlandıktan sonra anladım.”

“Güçlü ve zayıf olan yönlerimin farkındayım. Kendimi geliştirmek adına son birkaç yıldır yaptığım en önemli şey, korktuğum konuyla ilgili kenara çekilip düşünmek yerine, adım atmak.”

“Bana göre kendini bilmek ‘kişinin kendi vicdanıyla, fitratıyla ne anlama geldiğini, vazifelerinin ne olduğunu, dünyaya neden geldiğini ve nereye gideceğini bilmesi’ demektir. Cömerdim, ben merkezliyim. Duygusallık zayıf yönüm bence. Kendimi dinlerim. İç sesime devamlı kulak veririm. Herhangi tenkit ve eleştiriye maruz kalmadan kendi kendimi sürekli sorguya çekerim. Her yaptığım işi ve huylarımı bile muhasebe ederim”

“Kendimi tanımaya çalışıyorum, tam tanıdığımı söyleyemem. İnsan başlı başına muamma, ölünceye kadar tanıyacağımı sanmıyorum. Yaşadığım olaylar neticesindeki tepkilerim, beni benle tanıştırıyor. İçimdeki potansiyel gücü ortaya çıkarıyor.”

“İnsan için gelişimin sonu yok. Kendimi tanımaya çalışıyorum. Yeterince tanımanın mümkün olmadığını düşünüyorum.”

“Kendimi tam olarak tanıdığım söylenemez. Kendimi tanıyabilmek için kitaplar okuyorum.”

Katılımcıların çoğu kendilerini tanımak ve geliştirmek için “kişisel gelişim kitapları, gazete ve dergi okuduklarını, internetten araştırma yaptıklarını, konferans ve seminerlere katıldıklarını” ifade etmiştir.

**Katılımcıların bu soruya verdikleri diğer cevaplar ise şöyledir:**

“Kendimi sürekli sorguluyorum. Hatalarımı görüp nasıl bir aksiyon alabilirim bunu düşünüyorum.”

“Eşimle yaşadığım olaylara verdiğim tepkilerden kendimi tanıyorum.”

“Kitap okurken kitapta geçenleri, kendimle kıyaslayarak kendimi tanımaya çalışırım. Ailedeki örnek bulduğum insanların davranışlarını örnek alırım.”

“Dini faaliyetlere katılarak kendimi geliştiriyorum.”

“Kendi hayatımda ve çevremde olup bitenlere ibret nazarıyla bakıp onlardan ders almaya çalışıyorum.”

“Kendimi yetiştirmek adına kitabım olan Kur’an-ı Kerim okuyorum. Tefsir ve hadis dersleri yapıyorum.”

“Pozitif enerji aldığım insanlarla zaman geçiriyorum.”

**Soru 2. Hayatınızda kendinizle ilgili geleceğe yönelik kararlarınızı kimlerle beraber alırsınız? Vereceğiniz kararların neticeleriyle yüzleştiğinizde ya da bu neticeler hoşunuza gitmediğinde, birilerini suçlar mısınız?**

Bu soruyu verilen cevaplar göre iki kategoride incelenmiştir: Birinci kategorideki gruplar şöyledir:

1. Kendi yaşamlarına ait kararları kendisi verenler.
2. Kendi yaşamları hakkındaki kararı verirken eş/anne-baba/arkadaş gibi diğer insanların kararından etkilenenler.

İkinci kategoriyi üç gruba ayırmıştır:

1. Kararlarının neticeleri ile yüzleştiklerinde kendileri de dâhil hiç kimseyi suçlamayanlar.
2. Sadece kendilerini suçlayanlar.
3. Kendilerini ve kararı almada etkili diğer insanları suçlayanlar.

Araştırmamızın ikinci sorusuna verilen cevaplara göre aşağıdaki tablolar düzenlenmiştir:

Verilmesi Gereken Karar	İstişare + İç dünyaya danışma	Kararın olumlu ya da olumsuz sonucu	Tevekkül Teslimiyet Kimseyi suçlamama Özüyle barışık olma
-------------------------	-------------------------------	-------------------------------------	--

Tablo 14- Özüyle iletişim içinde olan bireylerin karar alma süreci

Verilmesi Gereken Karar	İç dünyasında hissettiği kararı vermeye cesaret edememe. Eş/anne/baba/arkadaşın kararından etkilenme.	Kararın olumlu ya da olumsuz sonucu	Sonuç olumlu ise, kendini iyi hissetme. Olumsuz ise, kendisi başta olmak üzere kararında etkili olan herkesi suçlama. İçdünyasında mutsuzluk ve öfke hissetme. Kendisini özü ile iletişime kapatma.
-------------------------	--	-------------------------------------	--

Tablo 15- Kendini Özü İle İletişime Kapatılan Bireyin Karar Alma Süreci

**Bu kategoriler dahilinde bu soruya verilen cevaplar şöyledir:**

“Kendimle ilgili olanları kendim veririm. Aile ile ilgili olanları aile ile veririm. Kararı vermede katkı payı benimse kendimi, değilse başkasını suçlarım. Ama olan şey Allahın izni dâhilinde olduğu için kabullenirim. Şimdiye kadar pişmanlık duymadım.

“Kendim alırım. Kararı almada etkili olan kişi ya da kişileri suçlarım.”

“Kendim alırım. Kendimi suçlarım”

“Kararlarımı başkaları verir. Daha önce aile içinde kendimi ifade edemiyordum. Ne istediğimi bilmiyordum. Yeni yeni eşimle konuşuyoruz ortak karar alıyoruz. Bir yere gideceğimde eşimden değil de, eşimin ailesinden izin alırdım. “Hadi şuraya gidelim” denilince, benim fikrim sorulmadan giderdik. Şimdiye kadar kararlarımı eşimin ailesi verdi. Onların dediği oldu. Onlar “gel” deyince geliyorduk, “git” deyince gidiyorduk. Yaz tatillerin de bile evimde kalamıyordum. Eşimin akrabalarının evinde, zamanımı geçirmek zorundaydım.”

“Öncelikle kararı kendim alsam bile, başkalarını suçlamayı severim. Çünkü hata yapmayı sevmem. Hatayı kendim yaptığımı biliyorum ama başkalarına yüklüyorum. Üzerime alınmam. İç dünyamda alınırım. Bana göre hata, tevbeyle vesiledir. Yaptığım işleri kusursuz yapmak istiyorum. Bu mümkün olmuyor. Anladım ki insanoğlu kusursuz olamıyor. Bize göre kusursuz iş başkalarına göre kusurlu olabiliyor. Kusursuz bir iş kusurludur aslında. Kararlarımı kendim veriyorum. Sadece fikir alırım. Kendimle alakalı konularda.”

“Eşimle sonra da annem, babam ve sevdiğim arkadaşlarımla. Kendi içimde tartıp düşünüyorum. Neticede kendim karar veriyorum. Kafama koyduğumu yaparım. Ya da fikirlerimle onları ikna etmeye çalışıyorum. Zaman zaman suçlarım, çünkü beni yönlendirmişlerdir. Zaman zaman da kendimde bulurum. Çünkü olayı iyice tartıp düşünmeyi acele davranmış olabilirim.

“Eşimle, arkadaşlarımla ve anne babamla istişare ederek alırım. Kararımı etkileyen kişileri suçlarım.”

“Kendimle ilgili kararları eşimle birlikte konuşarak karar alırım. Kararlarımı alırken arkadaşlarımla ve ailemle de istişare ederim. Çünkü eşimin kararlarına

güveniyorum. Eğer aldığım kararların sonucunu beğenmezsem kararımı etkileyen kişileri suçlarım. Günlük olaylarda kendi kararlarımı kendim veririm.”

“Eşimle alırım. Karar da baskın olan eşim ise biraz serzenişte bulunurum.”

“Ailemle beraber alırım. Ben hep kendimi suçlarım.”

“Sırf kendim almam, aileme de danışırım. Geçmişte benimle ilgili olan fakat kendimin almadığı kararlarda olmuştur, yalnız o zaman için. Neticeler hoşuma gitmezse, pişmanlık hissederim. ‘Keşke böyle yapmasaydım’ derim. Birilerini suçlarım. Aslında çevreden dolayı kendi kararlarımı kendim veremem.”

“Benim için kendisine ve fikirlerine değer verdiği insanlarla beraber veriyorum. Genel olarak kendi kararlarımı veririm ama nişanlılık kararında öyle olmadı. Ailem kararında çok etkili oldu. Kararlarımın sonucu hoşuma gitmezse, en çok kendimi suçlarım. ‘Daha doğru davransaydım, empati kursaydım. Şöyle olsaydı bu durum olmazdı’ derim.”

“İnandığım ve güvendiğim, sevdiğim insanlar ile alırım. Kendimi ve kararı vermede etkili kişileri suçlarım”

“Öncelikle sevdiğim insanların, değer verdiğim kararları benim için etkindir. İlk başta kendimi suçlarım. Olayı geniş düşünseydim diye. Neticede kimse kimseye zorla bir şey yaptıramaz. Öncelikle benim onay vermem gerekiyor. En sevdiklerimi de suçlarım. Kararlarımı onlar etkilediği için.”

“Ailemle ve çok değer verdiğim insanlarla alırım. İlk etap aile yani eşim, kardeşlerim, annem babam ve belki de çocuklarım. Suçlamam, çünkü kararı ben verdim. Kararı birileriyle vermişsem, istişare yaptığım için yine suçlamam.”

“Tabii ki eşim ve çocuklarımla. Kimseyi suçlamam, çünkü kararlar kolektif olarak alınmıştır.”

“Kararlarımı eşimle veririm ve kimseyi suçlamam.”

“Eşimle alırım. Babam ve eşimle en çok paylaşıyorum. Son kararı ben veririm. Sorumluluğuna katlanırım.”

“Kararlarımın etkileyeceği kişilerle görüşür, o konuda bilgi sahibi güvendiklerime danışır, ondan sonra kendim karar veririm. Eğer kıramayacağım kadar önemli birisi etkili olmuşsa kararımda, sonucun yükünü onunla paylaşıyorum. Diğer hallerde kendimi bile suçlamam.”

“Eşim cezaevinde olduğu çocuklarımla veriyorum. Suçlamam, çünkü neticede son kararı kendim veriyorum.”

“İleriye dönük kararları eşimle beraber almaya çalışırım. Ama bu kararları ne kadar istediğimi kontrol ederim. Çünkü hoşuma gitmeme durumunda birini suçlamak ya da neden kendi kararımı vermediğim için üzölmek istemem. Tabi ki bunu bazı acı tecrübeler sonucu öğrendim.”

“Kararlarımı eşimle ve çocuklarımla veririm. Görüşlerini alıp hangisini makul bulursam, kararımı o yönde veriyorum. Suçlamam, çünkü tedbirimi aldıktan sonra takdir Allah’a bırakırım.”

“İnandığım ve güvendiğim, sevdiğim insanlar ile alırım. Doneleri toplarım, kimle alakalıysa durumu anlatıp kararımı bildiririm. Kimseyi suçlamadan tek sorumlunun bende olduğunu kabul ederim.”

“Genellikle kendim karar veririm. Bu konuda kimse sorumluluk kabul etmiyor zaten. Hayır, kimseyi suçlamam. Suçlamaya hakkım da yok zaten. Kendimi de suçlamam. ‘Bunun sonucu da böyleymiş’ diye düşünürüm.”

“Önce kendim alırım. Sonra eşimle görüşürüm. Alternatif düşüncesi varsa söyler. Beni ikna etmesi gerekiyorsa eder. Ama ben yapacağımı yaparım. O

üzülmesin diye bazen fikrini kabul ederim. Fedakârlık olarak değerlendiriyorum bunu. Önce kabul etmiş gibi yaparım. Sonra istediğimi yaparım. Kimseyi suçlamam, çünkü karar bana ait.”

“Kendim karar veriyorum. Sonra eşime danışıyorum, çocuklarımla istişare ediyorum. Çocuklarımı düşünerek de karar veriyorum. Eşim fikrini söyler. Son karar benimdir. Kimseyi suçlamam. Kararlarımı kendim versem de eşimin onayını almak içimi rahatlatıyor.”

“Kendim alırım eşime ve çocuklarıma danışırım. Eşim hayır derse onun hayır cevabına karşı hayır cevabımı ona veririm. Kararlarım geleceğimi şekillendirecek. Kararı kendim verdiğim için kimseyi suçlamam.”

“En çok eşimle alırım. Bazı konulara çocuklarımı da ortak ederim. Genellikle aldığım kararların sonuçlarını da göze alırım. Ama şu da bir gerçek ki insanda istenmeyen durumlarla karşılaştığında başkalarını suçlama eğilimi var. O yüzden bir karar alırken eksilerini artılarını iyice hesaplamalı. Plan dışı durumlarla karşılaşıldığında bunun kendi kararımızın sonuçları olduğunu bilmeliyiz. Bir de kader var tabii ki. Sosyal olaylarda her zaman çok farklı sonuçlar olabilir. Matematikteki gibi hep aynı sonucu verir, diyemeyiz.”

“İlk önce fikrimi söylerim, sonra eşim söyler. Daha sonra tartışırız. Henüz karar veremiyoruz. Eşimi suçluyorum, kararlarımızı veremediğimiz için.”

“Kendim alıyorum. Kendim alınca kimse ile hesaplaşmam.”

“Eşimle ve çocuklarımla istişare ederek kararlarımı veririm. Erdem, yaptıklarının sonuçlarına katlanmaktır. Hatasıyla sevabıyla yaptıklarımın sonuçları bana aittir.

“Artık tek başıma karar almaya karar verdim. Eskiden olumsuz sonuçlar karşısında çevremdekileri de suçlardım. Büyüdükçe şunu öğrendim ki; insanlar başarılarını da, başarısızlıklarını da aslında hep tek başlarına imar ediyorlar.”

“İnsanlarla fikir alışverişinde bulunurum. Fakat son kararı kendim veririm. Olaylar neticesinde kimseyi suçlamam.”

**SORU 3. Eşiniz, kendi kararlarını kendisi verebiliyor mu? Ailenizi ilgilendiren kararlarda (çocuğunuzun ismi, tatilleri hangi şehirde geçireceğiniz, v.s...) aile büyükleri müdahale ediyor mu? Böyle zamanlarda, sizin ve eşinizin durumu nasıl oluyor?**

Bu soru iki kategoride analiz edilmiştir. Mülakatlara verilen cevaplar birinci kategoriye göre gruplara ayrılmıştır. Birinci kategoride üç grup mevcuttur:

1. Eşim kendi kararlarını kendisi veremez. Kararlarını verirken, yönlendirilmeye açıktır.
2. Eşim kararlarını kendisi verebilir.
3. Kararlarını tek başına veremez. Verdiği kararlarda aile büyükleri/arkadaşlarından etkilenir.

İkinci kategori üç gruptan oluşmaktadır:

1. Aile büyükleri hayatımıza müdahale eder. Onların müdahalesine eşim karşı koyamaz.
2. Aile büyükleri müdahalede bulunmak istese bile eşim ve ben kendi kararlarımızı verebiliriz.

3. Aile büyükleri müdahalede bulunmaz.

***Birinci kategori: 1. Eşim kendi kararlarını kendisi veremez. Kararlarını verirken, yönlendirilmeye açıktır.***

“Tam manasıyla veremiyor. Belki on dokuz yaşında olduğu için olabilir. Aramızda dokuz yaş var. İkimizle ilgili kararlarda orta yolu seçeriz. Eşim kararlarını alırken onu yönlendiririm, ikna ederim. Zorla eşime bir şey kabul ettirmem. Aile büyükleri ile aynı evde yaşadığımız için müdahaleler olabiliyor. Müdahale var fakat icraat yok. Onlar bize fikirleri ile müdahale ettiklerinde, eşimle beraber karar veririz. Bizim kararımız netice olur. Büyüklerimize kendi kararlarımızı söyleriz.”

“Eşime yol gösteririm. Yapar yapmaz, ama mantıklıysa yapar. Eşimi yönlendiririm. İlk evlendiğimiz yıllarda aile büyüklerinin müdahaleleri oluyordu.”

“Eskiden aile büyükleri tarafından müdahale edilirdi. Onların dediği olurdu. Üzülürdüm. ‘Niye kararlarımızı veremiyoruz’ diye.”

“Kendi kararlarını kendisi verir. Onların çok müdahaleleri yok. Sadece birbirimizi dinliyoruz. Problem, sorun konu ne ise ortak çözüm üretiyoruz. Ben erkek olduğum için ve nişanlımdan on yaş büyük olduğum için onu ikna ederim. İkna etme yönüm biraz kuvvetli. Sonuçta kendimiz karar veriyoruz.”

“Verebiliyor. Baskın bir şekilde müdahale ediliyor. Beraber yaşıyoruz kayınvalidelerimle. Eşime ve bana kültürel olarak baskı yapıyorlar. Hamileyim, karışıyorlar. Eşim “sen gelinsin, mecbursun” diyor. Ezildiğimi hissediyorum. Eşim ne o taraf ne bu taraf oluyor.”

“Evliliğin ilk yıllarında kararlar neredeyse eşimin ailesine göre alınırdı. Bu durum tabii ki aramızda önemli bir problemdi. Eşim, ailesini kırmaktan çok korkardı. Benim uzun süren gayretlerim ve onunda bakış açısının değişmesi ile bunu değiştirebildik.”

***Birinci kategori: 2. Eşim kararlarını kendisi verebilir.***

“Eşim kendi kararını verebiliyor. Aile büyükleri müdahale etmiyor. Eşimle beraber kararımızı veriyoruz. Onlar fikir belirtse bile, kendi kararımızı uyguluyoruz. Hayatımızda böyle oldu. Çocuk isminde sıkıntı oldu. İlk ve ikinci çocuğumuz için karar verdik. Eşimin ailesi müdahale etmek istedi, ortada çocuk yokken. Bu konuda eşimle beraber ortak karar verdik. Eşim ikimizin kararını destekledi. Eşim duruşuyla ailesinin isteğini bitirdi. Tatillere de kendimiz karar verimiz.”

“Herkes kendi kararlarını alabilir. 5 yaşındaki çocuğumuzun bile. Fikirlerimi söylerim kabul ederler. Öncelikle bizim fikirlerimiz önemli. Kendi rotamızda hareket ediyoruz.”

“Öncelikle bana danışır, ama neticede kendi kararını kendisi verir. Eşimin kararını onaylamazsam, bazen kısa süreli küsmeler olabilir. Genelde aile büyükleri müdahale etmez. Şayet olursa, "bunun yapılması gereken bir iş olduğunu nedenleriyle izah ederek ikna etme yolunu" seçeriz.

“Eşim birey olarak kendi kararlarını kendisi verebiliyor. Kararları mantıklı ve isabetlidir. Ailemizi ilgilendiren konularda kararları sadece ikimiz alırız. Aile büyükleri müdahale etmez.”

“Evliliğin ilk zamanlarında müdahale ediyordu. Şimdi de hala müdahale ediyorlar. Üstü kapalı olarak. Ancak, biz eşimle verdiğimiz kararları uyguluyoruz. Çocuğumuzun ismine de müdahale ettiler. Eşimle ortak kararımız neticesinde çocuğumuzun ismini verdik.”

“Eşim hep bana danışır ama genellikle yine kendi kafasındakini yapar. Ben de pek müdahil olmamaya çalışırım çok önemli bir şey olmadıkça. Ailelerimiz de çok müdahaleci değiller. Bazı durumlarda kendi isteklerini belli ederler. Olabilecek bir şeyse onları da mutlu etmek isteriz. Ama kesin kararlarımızla onlarınki ile uyuşmuyorsa kararlarımızı uyguluyoruz. Onlar da şimdiye kadar hep kabullendiler.”

“Kendi kararlarını kendisi verebiliyor. Her konuda beraber karar veririz. Aile büyükleri müdahale etmiyor.”

“Evet, kendi kararlarını kendi veriyor. Aile büyükleri bazı konularda kendi görüşlerini belirtiyorlar. Eşim böyle durumlarda iletilen görüş kendi ailesinden ise ve ısrar ediliyorsa olumsuz tepkisini dışa vurarak karşısındakileri etkisiz hale getiriyor. Eğer benim ailemle ilgiliyse tepkisiz kalıyor; fakat beden dili ve mimiklerinden rahatsız olduğunu bana belli ediyor. Ben her iki yönden de karşılaştığım olumsuz durumlarda tepkisiz kalıyorum ve sonrasında bu konular eşimle tartışmamıza sebep oluyor. Kısacası eşim her zaman kendi kararını kendisi veriyor. Ama ben, her zaman aynı şeyi yapamıyorum.”

“Konusuna göre değişir. Bazı kararlarını kendi verir. Bazılarını benimle görüşerek verir. Aile büyükleri ilk dört yıl içerisinde müdahil olmak istese de kararlarımızda kendimize göre aldık. Özellikle abim müdahale etti. Aile büyüklerini kırmadan ikna etmek suretiyle müdahaleleri bertaraf ettik.”

“Bir kararı verdiği zaman bana danışır. Önce kararını veriyor, sonra danışıyor. Kendi kararımı söylüyorum. Aileler müdahale etmiyor. Çocuğumuzun ismini beraber koyduk.”

“Verebiliyor. Ailenin müdahaleleri olmaz.”

“İkimizde özgürlüğümüz konusunda ailenin otonomluğu noktasında tavizsiz bir duruş sergileriz. Müdahaleler olmaz.”

“Veriyor. Müdahale edemiyorlar benden çekindikleri için. Benim duruşum ne istersem o. Kimse yorum yapamaz.”

***Birinci kategori: 3. Kararlarını tek başına veremez. Verdiği kararlarda aile büyükleri/arkadaşlarından etkilenir.***

“Kendi kararlarını hep kendi verdi şimdiye kadar. Verdiği kararlarda da aile büyüklerinin etkisi oldu. Benim isteğimle de kararını değiştirmede. Önceden, vereceği kararlarda beni ve çocuklarımızı düşünmezdi. Verdiği kararlarda, aile büyüklerinin etkisi olurdu. şimdi, beni ve çocuklarımızı tercih ettiğini söylüyor. Onun bu kararı vermesinde iç dünyamdaki duygu ve düşüncelerimi onunla paylaşmamın büyük etkisi oldu. Önceden ben hep sessiz kalırdım. Karşılıklı fikir alışverişinde bulunamazdık. Günlük konuşmalar dışında sohbet etmezdik. Her şeyi onaylardım. Üç kızımız oldu. Üçünün de ismini ben koyamadım. İlk kızıma ölmüş kayınvalidemin adı verildi. İkinci çocuğumun adı kayınpederimin isteğiydi. Üçüncüsünün ismini de şimdiki kaynamam koydu. O zamanlar ‘saygıdan dolayı, onlar büyüktür, aman onun kalbi kırılmasın’ diye müdahale edemedim. Bazen

‘çocuklarımın ismini bile koyamadım’ diyebiliyorum, şaka ile... Aile büyükleri bizim aile hayatımızla ilgili ne derse olurdu.”

“Benimle evlenmesi kendi kararı idi. Bu konuda, ailesini kesinlikle dinlemedi. Çocuğumuzun isimlerini eşimin ailesi verdi. Eşim geleneklerine bağlı birisi. Kendi ailemizle ilgili kararları şöyle alırız: ‘Ben politik davranırsam kararlar benimdir. Duygusal kaldığım, kaybettiğim zaman kararları eşim veriyor.’ Politik davranmayı, damardan girme ifadesini ikna etmek anlamında kullanıyorum. İsteğim mantıklıdır, ama ‘eşim her şeye itiraz eder, benim dediğim olsun’ der. Çocuğun ismi kayınvalidemin ve benim belirleyeceğim iki isimden olacaktı. Kayınvalidem vefat edince, görümcelerim ağlaştı. ‘İlla annemin adı tek olsun’ dediler. Eşim, bana ‘ablalarımı da kaybederim’ dediği için kendi kararımın vazgeçtim. Görümcelerim hala her durumda, ailemize müdahale ediyor. Kayınvalidem vefat ettiği ve gurbette yaşadığımız için, eşim görümcelerime ‘anne’ misyonu yüklemiş. Görümcelerim, bunu ailemize müdahale etmek için bahane olarak kullanıyor.”

“Eşimin ailesi müdahale edip beni huzursuz edebiliyor. Eşimin duruşu genelde ezik oluyor.”

“Nişanlım karar verirken başkalarından etkileniyor.”

“Nişanlım kendi kararlarını verebiliyor. Ailesinin ilişkimiz hakkındaki söylemlerinden etkileniyor. Davranışlarında, başkalarından etkilendiğini gözlemliyorum. Ben de başkalarından etkileniyorum. Ailelerin müdahalesi oluyor. Sonuçta orta yolu buluyoruz.”

“Bu sorunun cevabını bilmiyorum. Başkaları etkili oluyor, kararları vermesinde. Arkadaşlarından etkilenebiliyor. Ev kurma, eşya gibi aile büyükleri etkili olacak gibi. Bu süreçte kendisi baskın bir şey olamayacağını söylüyor. Abisinin

müdahalesi nişan sürecinde oldu. Yengesi, kendi kararlarımı vermeme karşı çıktı. Nişan alışverişinde yenge, kendi beğendiği şeyleri bana dayattı. Sessiz kaldım. Kıyafet konusunda yengenin beğendiklerini aldım. Takıları ise yengenin sunduğu alternatiflerden seçtim. Alışverişte nişanlım yoktu.”

“Evet verebiliyor. Ama o danışmayı, fikir almayı da seviyor. Çok fazla olmuyor aslında. Olduğu zaman, kendi kararlarımıza saygı duyulması isteğinde bulunuyoruz. Haklı da olduğumuz söyleniyor ayrıca.”

“Kendi kararını veriyor. Ama zorlanıyor, fikirlere, insanların tepkilerine çok değer veriyor. Fakat aşamıyor. Aldığımız hiçbir kararda etkileri yok. Tatil, çocuğun ismi gibi olaylarda eşim ve ben içimizden o an ne geliyorsa; eşim de bunun önceden kurgulanmamış olduğunu bildiği zaman kabul ediyor. Ani olaylara ani kararlar veriyoruz. İçimizden geldiği gibi kararlar verir ve saygı duyarız, uygularız. Yalancılık kişinin Allah ile olan sürecini inkâr etmektir. Kendi isteğini tanrılaştırıyor. Farkında değil. İnsan içsel dünyasının çatışması onu psikolojik olarak rahatsız ediyor. İçsel sese kulak vermesi gerekiyor. Ev, araba çevre insanı tatmin ediyor. Ama tatmin olamıyor. Bu popüler kültürün verdiği bir sorun. İçsel olarak nasıl rahatlarsa onu yapmamalı.”

“Eşim kendi kendine karar veriyor. Bana soruyor. Sonra ortak karar veriyoruz. Verdiğimiz ortak karar hoşuna gitmezse bana kırılır. "Sana ben de bunu gösteririm" der. Aslında aile büyükleri hiç karışmıyor, bazen biz danışırız. Onlar da 'siz bilirsiniz' der. Bazı olaylarda geçmişte sizin için iyi olmaz vs. diyorlardı. Biz de kendi kararımızı eşimizle kendimiz verdik.”

“Kendi kararlarını verebilir. Evliliğimizin ilk yıllarında çok müdahale ederlerdi. Eskiden müdahale etseler bile eşimle bir olup karar veriyoruz. Her şeyimiz

bir. Eşim ve ben, biriz. Yeni evlendiğimizde sorunlar oldu. Güzellikle anlatmaya çalıştım. Setler de koydum.”

**SORU 4. Eşinizi seçmenizde kim ya da kimler etkili oldu? Aileniz, sosyal çevreniz mi yoksa kendi duygularınız ve düşünceleriniz mi?**

Bu soruya verilen cevaplar üç gruba ayrılmıştır:

1. Kendi duyguları ve Düşünceleri ile Eş seçimi Yapanlar
2. Komşu/ Arkadaş/ Akraba Tavsiyesi ile Eş seçimi Yapanlar
3. Aile/Sosyal Çevrenin Baskısı ile Eş seçimi Yapmak Zorunda Kalanlar

**1. Kendi duyguları ve Düşünceleri ile Eş seçimi Yapanlar**

“Amcamın çocuğu, bir arada büyüdük. O zamandan olumlu şeyler hissediyordum. Anlaştık, konuştuk. Birbirimizi beğendiğimizi söyledik. Sonra anne-babası istedi. Bize sordular, evlendik.”

“Eşimi tamamen kendim seçtim diyebilirim. Hatta bu seçim ailemle bazı problemler yaşamama sebep oldu.”

“Kimse etkili olmadı aslında tamamen kendi duygularım ve düşüncelerim ile karar verdim.”

“Kendi duygularım etkili oldu.”

“Kendi kararımı, ailem de onayladı.”

“Eşimin kendisi etkili oldu. Dikkatimi çekti ve gerisi kendiliğinden gelişti. Kendi duygu ve düşüncelerimin etkisi ile evleneceğim kişiyi seçtim. Gördüm, etkilendim. Tamamen duygusal.”

“Tamamıyla kendi duygularım etkili oldu.”

“Kendim, bizzat.”

“Kendim karar verdim. Kendi duygularım ve düşüncelerim.”

## **2. Komşu/ Arkadaş/ Akraba Tavsiyesi ile Eş seçimi Yapanlar**

“Akrabalarım bir düğünde gösterdi. Sonra Kırıkkale’yi kazandı. Önce internette görüşmeyi sürdürdük. Sonra Kırıkkale’de görüşmeye başladık. Sadece ve sadece kendi kararım. Sosyal çevrenin ve ailemin sadece ‘evlen’ diye baskısı vardı üzerimde. Ama tamamıyla kendi iradem ve düşüncelerim sonucunda karar aldım.”

“Düğünde gördüler beni. Dünür gönderdiler. Daha sonra beğendim, kendim karar verdim. Peşimi bırakmadılar. Bakıştık, gördük, beğendik.”

“Komşumuz tanıştırdı. Beni ilk etkileyen ses tonunun yumuşak olmasıydı. Komşum bana ‘emniyette çalışıyor’ dedi. Ben de ‘polis ise olmasın’ dedim. Doğuda çatışma olur diye istemedim. Urfalı deyince ‘kara olur’ dedim. Konuşmaya başladıktan sonra, komşumuzun bebeği ile ilgilendiğini gördüm. Bizim sevdiğimiz bebeği sevmesi, ilgilenmesi çok hoşuma gitti. Tekrar görüşmeye karar vererek ayrıldık.”

“Akrabalarımız tavsiye etti. Uzaktan tanıyoruz, aynı köylüyüz. Sonra yüz yüze görüştük. O zamanlar on dört yaşındaydım. Gelinlik giymeye dair hevesim vardı. Yengeme dedim ki: ‘Ben gelinlik giyeceğim. Annemler kızarmı?’ Yengem,

benim bu sorum üzerine, anne babama benim için ‘istiyor’ demiş. Ama ben, evliliği bilmiyordum, sadece bir hevesti. 14 yaşındaki çocuğun dünyası, televizyonda gördüğüdür. Görümcem, küçük demiş benim için, ‘nasıl olur?’ demiş. Ben bunu duyunca görümceme çok kızmıştım. ‘Acaba niye karışıyor?’ diye. Şimdi ben anlıyorum onu.

“Eşimle akrabalar vasıtasıyla tanıştırdık. Mantiğimla evlenmeye karar verdim ve onu tanıdıkça sevdim.”

“Arkadaşlarım tanıştırdı. Mantiğimla karar verdim. Ailemi karşıma aldım. Eşimi seçmemde devam etkili oldu. İslamı yaşamak ve yaşanılır kılmak için. 19 yaşında başörtüsü taktım. İslami romanlar ve arkadaşlar. Arkadaşımı seviyor olmam, onun dini ve yaşantısını seçmemde etkili oldu. Eşimin sert yapısı ve mizacı ailemin onun hakkında olumsuz düşünmesine sebep oldu. Eşimin amcasının akrabaları bizi görüştü. İkimiz de ailemizin ısrarı sonucu istemeyerek görüştük. Fakat ailemizin istememesi sonucunda evlenmeye karar verdik.”

“Eşimin ve benim ortak arkadaşı bizi tanıştırdı. Üniversitede, eşimin iş arkadaşı idi. Onun evinde tanıştık. Sonra birbirimizin telefonlarını birbirimize verdi. Telefonda görüşmeye başladık. Arkadaşım aracı oldu, telefonla birbirimiz tanıyarak karar verdik.”

“Arkadaşımın eşinin etkisi oldu. Beni çok iyi tanıyordu. ‘Seni tanıdığım kadarıyla seni mutlu edecek, aynı hayat görüşe sahip bir kız var. Onunla görüşmeni isterim’ dedi. Bu arada kıza yani eşime de aynı şeyleri söylemiş. Eşim görüşmeyi kabul etmeyince, üç ay boyunca onu benle görüşmesi için ikna etmiş. Benim bu durumlardan hiç haberim yoktu. Aracı kişiye ‘bizim iş ne oldu?’ diye sorunca bana ‘unuttum’ diyordu. Eğer evlenmeyi düşünmediğini baştan itibaren bilseydim, evlilik

düşünmeyen biri ile evlenmezdim. Çünkü ‘evlilik beyinde başlar’ bana göre. Bireyin kendini evliliğe hazır hissetmesi önemli bence. Tamamen iç sesime kulak verdim. Evlenmeyi her zaman istiyordum, ama korkuyordum. Sebebi ise mutsuz giden bir hayatım vardı, daha kötü olacağımı sanıyordum. İçimdeki ses ise daha güzel, sorumluluk sahibi olacağımı söylüyordu. Ona kulak verdim.”

“Görücü usulü ile evlendik. Eşimi birisi tavsiye etti. Sırf hafız olduğu için evlendim.”

“Başta ailem çok etkili oldu ama sonrasında tabi ki duygularım.”

“Tanışmamızda sosyal çevre etkili oldu. Ama evlilik kararını birbirimizi tanıdıktan sonra aldık.”

“Çalıştığım okul çevresinin teşvikiyle tanıştırdım.”

### ***3. Aile/Sosyal Çevrenin Baskısı ile Eş seçimi Yapmak Zorunda Kalanlar***

“Ailem seçti. Ailemi kırmamak için kabul ettim. Ben evlenince daha lise okuyordum.”

“Aile ve sosyal çevrem etkili oldu. Bunlar baskın oldu. Kendi düşüncelerim ikinci planda etkili oldu. Aramızda duygusal bağ filan yoktu.”

“Ailem etkili oldu. Ailem beni çok bunalıma soktu. Kardeşime bir adamın kızını alacaktı. Beni de o adamın oğluya evlendirecekti. Biz karşı çıkınca babam bizi reddetti. Ben bir kasabada görev yaparken birisi bana dünür geldi. Üç gün içinde yüzüğüm takıldı. Çevrem beni tavsiye etmiş. Evlenmeyi düşündüğüm için kabul ettim. Fakat böyle ani bir karar vermemde babamın duruşu çok etkili oldu.

“Ailem ve sosyal çevrem etkili oldu. Nişanlımı başka yerde tanısaydım, yüzüne bile bakmaz; omuz silkerdim. Benim hayallimdeki erkek değil. Ben meslektaşım olmasını isterdim. Beni bazı noktalarda anlayacağını düşünüyordum. Kitapları severim, o sevmez. Yüzde yüz beni anlamadığını düşünüyorum. Kimseyi kırmak istemez, benim nazıma çekiyor.”

**SORU 5. Size göre denklik nedir? Eş adayınızı ya da eşinizi seçerken denklige dikkat ettiniz mi? Eşler arası denklik konusu, evlilik sürecinde iletişiminizi nasıl etkiledi?**

Bu soruya, katılımcıların bakış açılarına göre cevaplar verildiği görülmektedir. Verilen cevaplar bir kategori ya da gruba ayrılmamıştır. Aşağıda denkliğin tanımı ile ilgili cevaplara yer verilmiştir. Daha sonra katılımcıların yaptığı denklik tanımı çerçevesinde ifadelerin hepsine yer verilmiştir.

“Bence eğitim, ekonomi, inançlar ve önceliklerin örtüşmesidir.”

“Eğitim, kültür gibi konularda birbirine yakınlık demektir.”

“Aynı düşüncelere sahip olmaktır.”

“Denkliğin ne olduğunu bilmiyordum”

“Bence eşlerin sosyal, kültürel ve dini anlamda birbirine yakın pozisyonlarda olmasıdır.”

“Bana göre denklik aynı eğitim, aynı kültüre sahip olmak.”

“Eşlerin uyum içinde olmasıdır.”

“Eşlerin aile yapısı, hayat görüşü, dini inanç ve eğitim konularında birbirlerine denk olmalarıdır.”

“Eğitim, kültür gibi konularda birbirine yakınlık demektir.”

“Eşler denk olmak zorunda değiller.”

”Bana göre denklik onunla inançlarımızın, hassasiyetlerimizin aynı olması.”

“Denklik maddi, manevi, eğitim yönünden çiftlerin denk olmasıdır.”

“Ahlaki değerlerimizin paralel olması yeterliydi.”

“Denklik bana göre erkeğin kadına göre daha eğitimi olmasındır.”

“Dünya görüşüme uygun olması demektir.”

“Bence denklik eğitim ve dış görünüştür, fiziksel uyumdur, fikir uyuşmasıdır.”

“Fikir olarak anlaşma demektir.”

“Eğitim, yaş, ahlak bakımından benimle aynı ya da üstün olması demektir.”

“Bence denklik, eşlerin özellikle kafa yapılarının uyuşmasıdır.”

“Bence denklik, eşlerin yaşama biçtiği değerdedir.

“Eğitim bakımından erkeğin üstün olmasıdır.”

“Maddi-manevi, kültürel aıllardan uyum içinde olmak demektir.

“Denklik tek bir Şeyle açıklanamaz. Sadece eğitim ve ekonomi değil.

‘Gelecekte beklenen ve vizyon’ da denklik içerisinde düşünülebilir.”

“Bana göre denklik onunla inançlarımızın, hassasiyetlerimizin aynı olması.”

“Bana göre denklik ortak noktada buluşmak ya da bir durum karşısında aynı tepkileri verebilme.”

“Denklik bence sosyal, kültürel, duygusal, fikirselsel, eğitim, maddi yönlerden eşlerin birbirleriyle uyum içerisinde olması. Bence denklik sadece evlenecek çiftte değil, aileler arasında da mutlaka bulunması gereken bir vasıf. Aksi takdirde evlenen iki kişi arasında sonu gelemeyen tartışmalar, huzursuzluklar, sorunlar ortaya çıkıyor.

Bu da zamanla iki kişi arasındaki bütün güzel duyguların yok olmasına, birlikte zaman geirememeye problemine neden oluyor.”

“Evet denkliğe dikkat ettim. Ama hiçbir insan hiçbir zaman denk olamıyor, sadece fikirler biraz daha yakın oluyor. Evlilik sürecinde ilk başlarda çok iyi anlaşsanız bile, yavaş yavaş düğün vaktine yaklaştığınızda bu anlaşma tamamen ortadan kalkıyor. Tartışmalar derken düğün, daha sonrada geçim derdi ve gelecek sorunları ile yaşamaya başlıyorsunuz. En azından bende yle.”

“Bence denklik eğitim ve dış görünüştür, fiziksel uyumdur, fikir uyuşmasıdır. Denkliğe dikkat ettim. Eşim niversite okurken ben lise mezunuydum. Aşağılık kompleksine kapılmadım. Çünkü benim de bilgilerim vardı. Evlendikten sonra ben de niversiteye başladım. Kültürel olarak denk olduğumuzu düşünmüyorum. Onun yetişme tarzı ve yetiştiği şehir farklı olduğu için. Bu durum iletişimimizi etkilemedi.”

“Fikir olarak anlaşma demek. Denkliğe dikkat ettiğimizden evliliğimiz uzun sürüyor.”

“zellikle eğitim bakımından benimle eş ya da yüksek olmasına dikkat ettim. Yaş bakımından da. Maneviyat bakımından da üstün olmasına istedim. İlk görüşmede konuşmasından dindar olabileceğini anladım. İlk etapta dindarlık olsa da daha sonra ahlak önem kazanıyor. Benden aşağı olsaydı eğer nemseyemeyebilirdim, saygı duymayabilirdim. Denklik iletişimimizde sorun oluşturmadı.”

“Bence denklik, eşlerin özellikle kafa yapılarının uyuşmasıdır. Daha sonra da eğitim vs. gelir. Edemedim, çünkü ailem seti. Tabii ki olumsuz etkiledi”

“Etmedim. Bu işler nasip meselesi...”

“Eğitim ve dindarlık yönünden eşlerin uyum içinde olmasıdır. Denkliğe dikkat ettim. Ben yüksek lisans mezunuyum o lisans mezunu. Ben yüksek lisans

mezunuyum, ama o benden hayata dair daha üstün. O kendi alanında kendi işinde çok iyi. Kendini ilerletiyor. Kişisel gelişimine önem veriyor. Olaylara daha isabetli bakıyor. Dini konuda denkliğe baktım. Ama aile konusunda denkliğe bakmadım, evlendikten sonra baktım. Aile konusunda maddi ve görgü bakımından denk değildik. Bu bakımlarından O, daha geriydi. O genelde, ailesinden gördüğü gibi ailemizin olmasını istedi. O, "annesi" gibi davranmamızı isterken ben "babam" gibi davranmasını istedim. Bu da aramızda çatışmalara sebep oldu. Eşimin ailesi ataerkil, ev işlerine hiç yardım etmez. Hizmet bekler. Benim ailemde, babam anneme yardım ederdi. Bu konularda çatışma oldu. O çatışmaları yüksek sözle çözmeye çalıştı. Bağıra çağıra bana bir şeyler öğretmeye çalıştı.”

“Bence denklikte önemli olan "yaşama biçilen değerdedir." Evlenirken denkliği düşünmedim. Eşim kendi kararlarını kendi veremedi, aile kararlarımızı da başkaları verdi.”

“Eğitim bakımından erkeğin üstün olmasıdır. Eğitiminin benden üstün olmasını istedim, kendimi geliştirmek adına. Eşim benimle dini eğitim noktasında donanımlı olduğu için tercih etmiş. O da denkliğe dikkat etti. Hiçbir problem yaşamadık.”

“Maddi-manevi, kültürel açılardan uyum içinde olmak demektir. Denkliğe dikkat ettim.”

“Denklik tek bir şeyle açıklanamaz. Sadece eğitim ve ekonomi değil. Gelecekte beklenen ve vizyon da denklik içerisinde düşünülebilir. Ortak bir kültürden gelmek önemli. Denklik konusunda bazı tatsız olaylar yaşadık

“Denklikte önemli olan fikirlerin uyuşması. Denklik bence çok önemli. Eşlerden biri “ben kendim kazanırım, kendim yaparım, ya da sen çalışacaksın, ben

kazanacağım” derse, bunlar aileyi sarsar. Çiftler istediklerini bireysel olarak yapamazlar. Fikir uyuşmasına dikkat ettim. Hiç sorun yaşamadık. Dini hassasiyetlerimiz aynı olduğu için sıkıntı olmadı.”

“Bana göre denklik onunla inançlarımızın, hassasiyetlerimizin aynı olması. Eğitim, sağlık konusunda da denklik olmalı bence. Denkliğe dikkat ettim. Zaman zaman sorun oldu. Epilepsi problemi olduğunu evlendikten sonra söyledi. Bu ciddi bir şekilde sorun oldu. Güven konusunda sarsıntı yaşadım.”

“Denklik maddi, manevi, eğitim yönünden çiftlerin denk olması. Denkliğe dikkat etmedim, bilemedim. Erkeğin, kadından üstün olmasının gereğini sonradan fark ettim. Eşimden aile ve eğitim yönünden üstün olduğum için biraz kompleks duydum. Sonra kabullendim.”

“Herhangi bir denklik aramam söz konusu olmadı. Ahlaki değerlerimizin aynı paralelde olması yeterliydi. Severek evlendiğimiz için üzerinde durmaya değer fazla bir farklılık olmadığını düşündüm. Sadece eşim benden 5 yaş küçüktü ve herhangi bir sorun teşkil etmedi hayatımızda.”

“Denklik bana göre erkeğin kadına göre daha eğitilmiş olmasıdır. Ben, denklik konusuna mantıklı olarak baktım. Yöresel denklikten ziyade kibar biri olduğum için kibar bir erkekle evlenmek istedim. Kendim dindar olduğum için dini kıstas olan bir erkekle evlenmek istedim. Parasal açıdan da çok zengin bir aile istemedim. Çok zengin ya da fakir olsun istemedim.”

“Dünya görüşüme uygun olması demektir. Buna dikkat ettim. Bana şiddet uygularsa benim de ona şiddet uygulayacağımı söyledim. Dayağı yaşayan kadınların çaresizliğini gözlemledim. Bunu içinde “ben olmayayım” diye düşündüm. Onları görünce aynı duruma düşmek istemedim.”

“Denkliğin ne olduğunu bilmiyordum, dikkat etmedim. Eşimin okumuşluğu vardı benim yoktu. Her şeye rağmen kabul ettik.”

“Bence eşlerin sosyal, kültürel ve dini anlamda birbirine yakın pozisyonlarda olmasıdır. Ben bu konuda şanslıyım. Eşimi seçerken denklik konusunu fazla düşünmemiştim. Ama denklik konusunun şu an çok önemli olduğunu düşünüyorum.”

“Eğitim, kültür gibi konularda birbirine yakınlık demektir. Evlilik sürecinde kültür farklılığı sıkıntılara yol açabiliyor.”

“Eşler denk olmak zorunda değiller. Herkesin annesi farklı, herkes de farklı. Parmak izleri gibi.”

“Bence eğitim, ekonomi, inançlar ve önceliklerin örtüşmesidir.”

“O dönemlerde evlilik sürecinde nelere dikkat etmem gerektiği konusunda yeterli bilince sahip değildim. Şu anda eşlerin aile yapısı, hayat görüşü, dini inanç ve eğitim konularında birbirleriyle denk olmaları gerektiğini düşünüyorum. Tabii ki karakterde denklik de çok önemli ama bunun tespiti bir hayli zor. Ben o dönemde çok acemice davrandım çünkü gerçekten acemiydim. Ancak şükürler olsun ki eşimle pek çok konuda denk olduğumuzu düşünüyorum.”

“Kafa olarak uyuşmaktır. Fikirler birebir olmasa da aynı olması. Kültürün aynı olması. Görüşlerimiz düşüncelerimiz aynı. Eğitimizi aynı. Denklik iletişimimizi olumlu etkiliyor. Aramızda bir çatışma yok.”

“Eşlerin uyum içinde olmasıdır. Denkliğe eğitim açısından dikkat ettim. Dini açıdan dikkat etmedim. Bunda ailemin baskısının etkisi var. Eşim namazını düzenli kılmıyor. Ailem bana ‘Sen onun namazından sorumlu değilsin, o erkek olduğu için senden sorumlu’ dedi. Namaz kılması konusunda ısrar ettim. Faydasız oldu.

Vazgeçtim ısrardan. Bazen ‘benim hayallerim neydi?’ diyorum. Karşıma bar ortamını teneffüs etmiş bir insan çıktı.”

“Aynı düşüncelere sahip olmak demektir. Denkliğe çok fazla dikkat etmedim. Her zaman tek bir konuda aynı düşüncelere sahip olamıyoruz ve maalesef aramızdaki iletişimi etkiliyor bu durum. Düzenliyoruz bir şekilde.”

“Bana göre denklik aynı eğitim, aynı kültüre sahip olmak. Çevresel olarak aynı kültürün insanıyız. Üniversite mezunuyuz. Bir olay karşısında aynı pencereden bakabiliyoruz. Dengeyi kurabiliyoruz. Farklı renkler gördüğümüz için birbirimize göstermeye çalışıyoruz. İletişimimizde ‘sizin aile’, ‘bizim aile’ kavramını yasakladım. ‘Sen ve ben var’ dedim. Çatışmaya gireceğimiz zaman ben alttan alıyorum.”

**SORU 6. Eşinizi seçerken, onun hangi özellikleri sizi etkiledi? Eşinizi seçmenizde tercih nedenleriniz nelerdi?**

Bu soruya genel olarak “karakteri” “dindarlığı”, “ailelerin birbirini tanıması”, “pozitif olması”, “bana değer vermesi”, “hayat felsefesi”, “maddi durumunun iyi olması” “yakışıklı olması”, “ailemin uygun görmesi”, “mesleği” “ailesinin davranışları”, “ahlaki değerleri yaşaması” gibi cevaplar verilmiştir. Cevaplar iki tema dahilinde incelenmiştir.

**1. Manevi Kıstaslar İçeren Temalar**

- Ahlaki Değerler Temalı
- Duygu güdümlü Temalı
- Dini Bilgi Temalı

## 2. Maddi Kıstaslar İçeren Temalar

- Eşin fiziksel/maddi özellikleri

## 1. Manevi Kıstaslar İçeren Temalar

- *Ahlaki Değerler Temalı*

“Beni etkileyen ilk şey ses tonunun yumuşak olmasıydı. Tercih sebeplerim ‘iyi, merhametli, yardım sever olması’ idi. Bana çok saygı duyuyordu, hiç yalan söylemedi. Nişanlıyken annem babam yurt dışındaydı, evimizin problemleri ile kardeşlerimle ilgilenirdi. İyilik yönü evlendikten sonra hiç değişmedi. Beni yalnız bırakmadı, hep destek oldu. Ondan önce görüştüğüm başka adaylar da olmuştu. Fakat onlar içimi boğmuştu.

“En başta güzel ahlaklı olması. Aile kurumuna önem vermesi.”

“Efendiliği, insanlığı, anlayışlı bir kişi olduğu için. Bir arada büyüdüğümüz için huylarını biliyordum.”

“Allah korkusu olması, ahlaklı, dürüst ve güvenilir olması açık sözlü ve saygılı bir insan olması beni etkiledi. Bu özelliklere bakarak sevebileceğim ve mutlu olabileceğime inandığım için kabul ettim.”

“Çevresinde sevilen biri olduğunu gözlemledim. Aydın fikirli olması yani insan haklarına saygılı, kadın haklarına saygılı, ekmeği bölüp soğanla yiyebilen. Karar verdiği gibi yaşıyor, eylemleri ile söylemleri birdir. Bazı kriterlerim vardı. Ailelerin de uyuşması önemli benim için. Onun anne babasını tanıdığım da bana karşı en ufak bir olumsuzluk hissetseydim orada biterdi. Bana karşı iyi çok iyi davrandılar. Öğretmen olarak atandığım şehirde içtiğim sudan zehirlenerek çok hasta

olmuştum. Eşim ile aynı okulda öğretildik. Eşim, evde benim hastalığımın ailesine bahsedince kayınvalidem, “ben bakarım” demiş. Eşim ve kayınvalidem bana baktı, yemek yaptı. Birbirimizi o süreçte tanıdık. İyi günde kötü günde hesabı.”

“Masumiyeti, sessizliği bir de beni dinlemesi etkiledi. Okumasını bilen ahlak sahibi biri olması tercih sebebidir. Hadiste ifade edilen eş seçimindeki kriterlerden olan dindarlık, bana göre ‘ahlak sahibi olmak’ demektir.”

➤ *Duygu güdümlü Temalı*

“Önceden tanıımıyordum. Evlilik kararı vermeden önce üç defa görüştük. Elektriklenme hissettim. İkimiz de ilk görüşmeden itibaren birbirimizi beğendik. Görücü usulünde önyargı olmamalı. Eşimle görücü usulüyle evlendik. Çocuklarımızı da böyle evlendirmek istiyorum. ”

“15 yaşında idim. Kendimden büyüklere ilgi duyuyordum. Sanırım yaşımın küçük olması da etkili bunda. Eşim uzaktan akrabamızdı. Annemle konuşmaya, sohbet etmeye gelirdi bazen. Beni, evimize geldiğinde görmüş. Beni etkileyen şey, benden sekiz yaş büyük olması, benim de kendimden yaşça büyük kişilere ilgi duymamdı. Annemle sohbet etmeye diğer gençlerle bize geldiği zaman onların konuşmalarını dinlerdim. Bu konuşmalar çok hoşuma giderdi.”

“Ağır başlı olması, yani çok konuşmaması. Eşimin anne ve babası boşanmış olduğu için duygusal olarak etkilendim. O benim için garip bir kuş idi. Allah onu, benim karşıma çıkardı benim ona kol kanat germem gerekiyordu.”

“Öncelikle saflığı, temizliği daha sonra zeki olması beni etkiledi. “Kendimi ifade edememe” gibi sıkıntım vardı. Bunun için muhatabımın zeki olması gerekir.

Zeki olmayan insanlarla muhabbet kuramam. Sadece “merhaba, merhaba”. Kadınların taşıdığı ruhuna sahipti. Ben gözlere inanırım. Gözlerindeki mana beni etkiledi. Aradığım özellikler sahip olduğunu anladım. Tanıdıkça sevdim.”

“Sakin ve olumlu oluşu ve yüzündeki gülümseme beni etkiledi.”

“Aslında ilk önce görünüşü etkiledi. Sonra düşünceler ve fikirleri. Ailesinin iyi olması da beni çok etkiledi. Uzaktan tanıyorum.”

“Eş seçiminde kriterlerimi, İslami ve insani olarak ikiye ayırmıştım. İnsani özelliklerini beğendim. Beden dili ilk görüşmemizde etkili oldu, açık sözlü idi. Hayatı birlikte yaşama konusunda istekli olması da beni etkiledi. Onu tercih etmem konusunda ailem bana çok baskı yaptı.”

“Bana karşı sıcak, ilgili ve samimi olması, vakur olması, sıra dışı olması, kendinden emin olması, zeki olması, sorunlara olumlu yaklaşımlar sergilemesi. Geriye dönüp baktığımda mantığımla seçim yapmadığımı, tamamıyla duygularıyla hareket ettiğimi söyleyebilirim. Bence evlendikten sonra mutlu olabilmek ve sevgi gibi güzel duyguları yaşatabilmek için mantıki kararlara dayanan bir seçim yapılmalı.”

“Azimli ve hayatla mücadelesi tabi birazda kendime, aileme ve kültürümüze yakın olmasından dolayı.”

“Eğitim seviyemizin aynı, maddi olarak aynı durumda ve karakter olarak da birbirimize yakın olmamızdı.”

“Tercih nedenim sadece ailemin uygun görmesi. Anne babamın üzülmemesi.”

➤ **Dini Bilgi Temalı**

“Tercih nedenim nasip olduğunu düşünmem.”

“En çok dindar olması etkiledi. Diğer huylarını evlendikten sonra öğrendim.”

“Kendisinin hafız olması, ailesinin dini ibadetlerini yerine getirmesi ve abdestli namazlı dürüst çalışkan bir aileye sahip olması”

“İlahiyat fakültesi mezunu olması. O zamanlarda, “İlahiyat mezunu bir erkek, Peygamberimizin ahlakını yaşar” diye düşünürdüm. Herhangi bir cemaate bağlı olmadan Kuran ve Sünnete tabi olduğu için tercih ettim.

“İlk geldiğinde, ‘yatsı namazını bizim evde kılması’ beni çok etkiledi. Dindar ve fiziğinin düzgün olduğu için tercih ettim. Aslında eşimi tanımadan önce şöyle dua etmişim: ‘Kendini, Allah’ı, peygamberimi, kıymetimi bilen birini bana nasip et.’ Duamda mal-mülk istemedim. Bu duadan kısa bir süre sonra eşim beni istedi. Böylece duam kabul oldu.”

“O dönemde çok fazla düşünmedim. Tanıştırıldık ve olumsuz bir etkileşim olmadı. Bir anda kendimizi evlilik sürecinde bulduk. Ama beni bu sürece götüren şey dindarlığı ve ahlakı oldu.”

**2. Maddi Kıstasları İçeren Temalar**

➤ **Eşin fiziksel/maddi özellikleri**

“Eşimin okumuş olması ve üniversitede hoca olması beni etkiledi. O zamanlar fazla okuyan yoktu. Eşim Akdenizli olduğu için olduğu için Akdeniz

kültürü bana uygun geldi. Orada kadına değer veriliyor. Maddi açıdan da miras vs. kadın erkek eşit.”

“İlk görüşte beğendim. Maddi durumu iyiydi.”

“Eşim yakışıklıydı. Hoşuma gitti, beğendim. Hali vakti iyiydi. Altında son model arabası vardı.”

“Görünce kalbim ısındı. Bakışı, duruşu ve konuşmasından etkilendim. Kültürlüydü. Üniversite mezunuydu. Saygın bir işi ve kendine ait evi vardı. Annesinin öğretmen olması da tercih nedenlerimin arasında idi. Tanıştıktan sonra bir hafta içinde nişanlandık. On dokuz gün nişanlı kaldık. Sonra hemen evlendik. Aşk evliliği yapmadım. Mantık evliliği yaptım. Ailesini ve eşimi tanımayıp her şeyi acele yapmak doğru değil. Çok acılar yaşadım.”

#### **SORU 7. Evlilik kararı vermeden önce, nişanlınızın ailesini yakinen tanıma fırsatınız oldu mu?**

Bu soruya verilen cevaplardan iki grup oluşturulmuştur:

1. Evlilik kararı vermeden önce nişanlının ailesini tanıma fırsatı olanlar
2. Evlilik kararı vermeden önce nişanlının ailesini tanımayanlar

#### ***1. Evlilik Kararı Vermeden Önce Nişanlının Ailesini Tanıma Fırsatı Olanlar***

“Evet. Onun ailesi ve benim ailem farklı şehirlerde yaşadığı için ailemle onların yaşadığı şehre gittim. Evinde bizi bir gün ağırladı. Orada (Samsun) bir gün kaldık. Çok hoşumuza gitti ailesinin davranışları çok sıcaktı.”

“Aileyi evlilik teklifinden önce gördüm. Eşim beni, ailesiyle birlikte öğle yemeğine davet etti. Bana değer verdiler, çok saygılı davrandılar. Kayınvalidem bana annemden daha yakındır. Kayınpederim ile daha da güzel bir iletişimimiz vardır. Onlarda Çerkez kültürü var. Herkes birbirine saygılıdır, küçükler sevilir büyüklere saygı duyulur.”

“Akrabamdı. Tanıyordum.”

“Çok değil ama yine de tanımaya çalıştım. Aileyi dıştan tanımak ve içine girip tanımak farklı. Uzaktan akrabamız olduğu için aileyi biliyorum. Fakat damat olarak evin içine girdiğim zaman tanıma fırsatım olacak.”

“Tanıyordum zaten. Uzaktan akrabamız olur ve aynı köydeniz.”

“Oldu. En az on defa görüştük, gelecek hakkında fikirlerimizi belirttik.”

“Akrabaydık tanıyordum. Uzaktan uzağa tanıyorduk, huylarını bilmiyorduk.”

## ***2. Evlilik Kararı Vermeden Önce Nişanlının Ailesini Tanımayanlar***

“Evlilik kararı vermeden önce, nişanlınızın ailesini yakinen tanıma fırsatım olmadı. Hatta 15 yıllık evliyim. Kayın pederimle bu yıl tanıştık diyebilirim. Onun bazı huylarını yeni öğrendim. Yeterince tanıyamıyormuşum. Nişandan bir hafta önce ailesini gördüm, nişanlımın evinde. Ailesini normal karşıladım, ön yargı oluşmadı. Yüzükler takılınca ‘ya senin nişanlın Urfalıymış Kürt mü Arap mı?’ diye sordular. Bunu bile bilmiyordum. Arkadaşlarım sorusu üzerine Arap olduğunu öğrendim. Eşimin ailesiyle daha sonra düğünde görüştük. Düğün esnasında ailesiyle iletişim çatışmalarımız oldu. Kültürel farklılıklardan sıkıntılar oldu. Ailesiyle birbirimizi

yavaş yavaş tanıdık. Artık bana da saygı duyuyorlar, kişiliğimi seviyorlar. Ailesini önceden tanısaydım da bir şey değişmezdi.

“Görmedik, soruşturduk. Yüzük takmadan önce ailesini gördüm. Bence, evleneceğim kişi önemlidir. Ailesinin hataları çocuğa mal edilmemeli.”

“Olmadı. Nişandan sonra ailesiyle tanıştım. Benim eşimi, ablasıyla eniştesi evlendirdi. Yüzük takılacağı zaman anne babasını gördüm. Çünkü yaşlılardı.”

“Tanıma fırsatım olmadı. Ailesiyle problemimiz olmadı. Fakat eşim, iletişimimizde kendi ailesi ve bizimle dengeyi kuramadı.”

“Olmadı. Ailesini görseydim belki kararımı değiştirebilirdim. Ailesini gördükten sonra fikrimi değiştirecektim, nişanı bozacaktım. Fakat “Eşim beni ikna etti, özür diledi. Bir daha olmayacak” dedi. Verdiği sözleri de tuttu.”

“Olmadı. Sadece eşimin anlattığı kadarıyla tanıdım. Dediği gibi de çıktı.”

“Hayır. Çok yüzeysel bir tanışmamız oldu.”

“Fırsatım olmadı. Ailem, ailesini uzaktan tanıyordu.”

**SORU 8. Size göre dindarlık nedir? Dindar olduğunuzu düşünüyor musunuz? Eşinizde ahlaki anlamda bilgi ve eylem, diğer bir deyişle davranış ve bilgi bütünleşmesi var mı? ( İnanç –Bilgi-Eylem) Örnek verir misiniz?**

Glock ve Stark (1965) tarafından yapılan analizde dinin insan yaşamına etkisi; inanç, ibadet, tecrübe (duygu), bilgi, etki olmak üzere beş boyutta görülür<sup>1</sup>. İnanç boyutu, insanın ilahi bir varlığı kabul edip iman etmek, bu iman gerektirdiği ilkelere inanmak ve ilahi iradenin amacının yerine gelmesine gayret etmeye

inanmaktır. İbadet boyutu, dinin insana getirdiği bütün pratikleri ifade eder. Tecrübe boyutu, kutsal ile olan ilişkiye bağlı olarak hissedilen idrak, tevekkül, ihtiyaç, güven, korku endişe vb gibi tüm duyguları muhteva eder. Bilgi boyutu, kişinin inançları hakkında bilgisini izah eder. Etki, boyutu ise insanın kendi bağlılığının sonucu ve etkisi olarak ne yapması gerektiğine ilişkin beklentileri, belli başlı davranış tarzlarından kaçınmayı ve diğer davranış tarzlarına aktif olarak katılmayı kapsar.

Katılımcıların dindarlık algılarına göre bu soruya verdiği cevaplar, beş temaya ayrılabilir.

1. İnanç Boyutu
2. İbadet Boyutu
3. Tecrübe (Duygu) Boyutu
4. Bilgi Boyutu
5. Etki Boyut

Beş tema dâhilinde analiz edilen cevaplara aşağıda yer verilmiştir:

### **1. İnanç Boyutu**

“Allaha inanmak, peygamberleri kabul etmektir. Dindar olduğumu düşünüyorum. Farzlarda eksiklerim var. Ama farzları yapanlarda da başka eksiklikler görüyorum. Mükemmel değiliz. Ahlaki anlamda eylemlerde tutarlı olmak önemli olan. Hayatımda yalan söylemedim. Eşimde bilgi eylem bütünleşmesi var. İnanıldığı gibi yaşar. Bazen iş gereği yalan söyler.”

“Dindarlık Allah’ı görüyor gibi inanmak ve ahlaki ilkelere sahip olmak demektir. Bu bakımdan eşimle aramızda bir bütünleşme var.”

“Bana göre dindarlık; insanın yaratana bilmesi ve onun ortaya koyduğu ilahi değerlere inanmasıdır. ‘Allah vardır ve ben onun varlığına inanıyorum’ diyen herkes dindardır. Tarifime göre dindarım. Eşim, düşündüğü gibi davranır. Olduğu gibi. “

## **2. İbadet Boyutu**

“Eşimin dini bilgisi olmadığı için çok şekilci. Dini açıdan akademik bilgisi yok. Ama ona göre yaptığı davranışın her birinin dinde olduğunu, sünnette olduğunu savunur. İnanıldığı bildiği her şeyi yaşar. Eylem boyutunda yaşar.”

“İnanıldığı gibi yaşamasıdır. Ahlaklı olmasıdır. Allahın rızası gözetilerek yapılan her şey. İnsanın Allah rızasının için yapmadığı iyilikler dindarlık değildir.”

“İslamın temel kanunlarını yaşamak, beş şartı gibi. İman ve itikad, ahlaki değerler de çok önemli. Dürüstlük önemli. Dindar hissediyorum. Eşimde inandığı gibi yaşar.”

“Var. Çalmaz Çırpamaz. Sigortasız işçi çalıştırmaz. Bu yüzden şu an da hiç işçimiz yok.”

“Bana göre dindarlık, Allahın farz kıldıklarını yerine getirmektir. Evet var. Namazını kılıp her şeyin Allaha geldiğini bilmesi ve bunun karşısında şükür etmesi.”

### 3. Duygu Boyutu

“Manevi bir duygudur.”

“Dindarlık çok özel, tanımlanması zor bir şeydir.”

“Kimsenin kalbini kırmamak, ahlaki güzelliştir. Daha önce nasıl düşündüğümü bilmiyorum. Kendimi çok dindar hissetmiyorum. Çok dindarlık sıkıyor insanı. Allahın yarattığı her şey çok güzel, seviyorum onu. Şimdiye kadar hayatım “dedi ki dedim ki” “elalem ne der” diye düşünüp bu şekilde hareket etmekle geçti.”

“Dindar olmak sadece ibadetleri yerine getirmek değildir. ‘Ben dindarım’ demekle dindar olunmaz. ‘Dindarım’ diyen dindar olmaya çalışandır. Dindar değildir. Çünkü insan kusurlu ve acizdir. ‘İyiliği Allah’tan kötülüğü de nefsinden bil’ ayeti gibi. Kendimi dindar hissedemiyorum. Hissedebilmem için içimden geldiği gibi yaşamalıyım dinimi. Eşimin bir eksikliğini gördüğümde soru yoluyla sorarım. Ben bunu eşimden öğrendim. Kırmıyoruz, birbirimizi. Eşimde ahlaki yönden tutarlılık var. Ben o kadar değilim. Nefsimi pek yenemiyorum. Bilgilerimi çok fazla eyleme dökemiyorum.”

“Dindarlığın alanı çok geniş. İlla namaz kılmak, başörtülü olmak değil; önemli olan erdemli, ahlaklı olmak. İnsani özellikleri yaşamak. Dindar olduğumu düşünüyorum. Eşim, inandığı gibi yaşamaya çalışır. Tevekkül eksikliği var, her şeyi kontrol etmeye çalışır. Kafasına çok takar her şeyi.”

“Dindarlık çok özel bir şeydir suçlu olacaksın ama affa da yakın olacaksın. Tanımlaması çok zor. Eğer Müslüman isek Allahın emir ve yasaklarına uyuyorsak

dindar olduğumuzu söyleyebiliriz. Kısmen dindar olduğumu düşünüyorum. Nişanlımın inanç ve bilgisi çok yüksek ama eylem noktasında bazen eksik kalıyor.”

#### **4. Bilgi Boyutu**

“Bana göre dindarlık; abdest, namaz, Allah’ı, Kitab’ı bilmek ve Kur’an okumaktır. Dindar olduğumu düşünüyorum. Yalanım yok, sözümü yerine getiririm, hayır hasenat yaparım. Eşim abdestli namazlı değildir. Fakat ahlakı mükemmeldir. Dini vecibeler için onu zorlamadım, etkilenmedi ilişkimiz. Benim yaptığım ibadetlere karışmaz.”

“Allah’ı peygamberi bilen, kimseye eziyet etmeyen, gıybet etmeyen, abdest alan namaz kılan, elinden dilinden kötülük gelmeyendir. Eşim merhametlidir. Çok duygusaldır; kimseyi kırmak istemez.”

#### **5. Etki Boyutu**

“Bana göre dindarlık iman, amel ve ahlak unsurlarının bir arada bulunmasıdır. Eşim dini konularda çok bilgili bir insan değil belki; ama belli hassasiyetleri var. Ailesine bağlı, insanlarla ilişkilerinin bozulmamasına dikkat eden birisi. Mesela eşlerin kötü kavgalar yapmamaları, birbirlerine kırıcı sözler söylememeleri gerektiğine inanır. Dokuz yıllık evliliğimizde kavgalı zamanlarımızda bile unutamayacağım, kalbimi kıracak kötü bir söz etmemiştir.”

“Dindarlık ibadetlere itina göstermenin yanında alınan her karar, takınılan her tutum ve davranışta Allah ve Resulünün rızasına uygunluğu gözetmektir.”

“Bana göre dindarlık Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirmektir. Bunu hem sözlü olarak hem de kalben yerine getirmektir. Eşim öğrendiklerini hayatında uygular.”

“Bana göre güzel ahlak, insanlık aslında. İnsanda toplanmış bütün güzel yönler. Eşimde bilgi davranış bütünleşmesi var. İnandığı gibi yaşıyor. Ailesi de öyle. Çocuklarımıza şiddet uygulamaz. Benimle ilgilenir. Diğer insanlarla arası çok iyi. Herkese iyilik yapmaya çalışıyor. Başkasına iyi davrandığı gibi bize de iyi davranıyor. Benim ruhumu anlıyor. Ben de onun ruhunu anlıyorum. Dindarlığın eylem boyutunu eşimin yaşaması ilişkimizi güzelleştiriyor.”

“Dindarlık, insanın kendi vazifesini –yaratılan ve yaratılanlara karşı- en iyi bir şekilde yapmaya çalışmasıdır. Genel olarak uyum var ama insani olarak hatalar da mevcut.”

“Dinini başkalarına zarar vermeden, topluma örnek olacak şekilde yaşamaktır. Hemen her konuda var. Örneğin israfın haram olması ve bununla ilgili tedbirlerin alınması”

“Dindarlık, insan olabilmektir. Bazı konularda aynı paralelde düşünüyoruz. Mesela o da benim gibi ilk önce bazı ritüelleri aramak yerine insanların ahlakına bakıyor. Eylem anlamında da ortak paydalarda buluşuyoruz. Mesela beraber Ku’ran-ı Kerim ve mealini okuyoruz. Beraber kitap okuyoruz. Kitap okumanın ibadet olduğunu düşündüğüm için bu örneği vermekte bir sakınca görmedim.

“Bence dindarlık günlük hayattan zevklere kadar dini ölçü kabul etmek demektir. Eşim bilgi ve eylem noktasında uyum içinde bir insandır. Örneğin doğru olmadığına inandığı bir işe çok kar getireceğini bilse de girmez.”

“Dindarlık ibadetlere itina göstermenin yanında alınan her karar, takınılan her tutum ve davranışta Allah ve Resulünün rızasına uygunluğu gözetmektir. Eşimle istişare sonucu ortak karara ulaşıyoruz. Mesela kızımızı örtüsüyle liseyi okumak üzere 13 saatlik mesafeye gönderme kararı; kızım, eşim ve benim paylaştığımız tek çözümdü.”

**SORU 9. İnsanlar evlendikleri kişide kendi ailesindeki rol ve davranışları bekliyor. Siz eşinizden ne bekliyordunuz? Ne buldunuz?**

Bu soru sadece evlilere sorulmuştur. Nişanlılara sorulmamıştır. Verilen cevaplar dört gruba ayrılmıştır.

1. Ailesindeki Rol ve Davranışları Eşinden Bekleyenler.
2. Eşinin Özgün İnsan Olduğunu Kabul Edip Özel Bir Beklentisi Olmayanlar.
3. Zihinlerinde Oluşturdukları Kriterleri Eşinden Bekleyenler.
4. Hiçbir Beklentisi Olmayanlar.

***1. Ailesindeki Rol ve Davranışları Eşinden Bekleyenler***

“Benim ailem sevecen, cana yakın. Eşim içine kapanık olduğu için evliliğimizin ilk günlerinde hayal kırıklıkları yaşadım. Eşimin, aileme daha çabuk uyum sağlayacağını düşünüyordum. Alışması zor oldu. Bu da beni etkiledi, çok

üzüldüm. Onun evde yapması gereken şeyler vardı. Bayanın ev içindeki görevleri, ev işleri gibi. İlk zamanlarda bilmiyordu. Eve yabancı olduğundan dolayı hiçbir iş yapmıyordu. Biz ona söyledik. Şimdi her şeyi yapıyor.”

“Kendi ailemde tasvip etmediğim davranışları beklemiyordum. Mesela babam evine bağlıdır. Eşimde bu özelliği aradım. Evlilik işlerini kendi halletti. Faturaları halleder dedim. Bir şeyi iste, hemen yapmak ister ve yapar. Sorumluluk sahibi.”

“Eşim babama çok benziyor. Babamın davranışları gibi. Eşim, babamın anneme davrandığı gibi bana davranıyor. Babamın elinde olmadığı zaman bile bir şey istediğimizde yok demedi. Mantıklı isteklerimizde hayır demedi. Eşimin kişiliğinde de babamı görüyorum.

“Ben eşimden babam gibi olmasını isterdim. Mesela, annemle iyi geçinmesi ve kimseyi kırmaması. Babamın diğer insanlara karşı düşüncesi kötülüğe iyilik yap felsefesinden oluşmaktadır.”

“Aslında eşimin bazı yönlerinin babama çok benzediğini sonra fark ettim. Babam otoriter bir insandır. Benim bazı noktalarda, itiraz etmemin çok geç olması bu yüzden olsa gerek.

“Ben farkında olmadan babamın sahip olduğu ve bana göre güzel olan vasıfları eşimde aramışım ya da olduğunu sanmışım. Mesela yanındakine her anlamda destek olmak, geleceğe dönük güzel planlar yapıp eyleme geçirmek, kendinden emin bir şekilde, her durum ve ortamda kendini ifade etmek gibi. Fakat evlendikten sonra eşimden çok şey beklediğimi fark ettim. Çünkü insanlar eğitim, sosyal çevre vb. vasıtalarla kendini ne kadar geliştirirse geliştiresin bazı hususlarda

çocukluğunda edindiği vasıf ve fikirlerden ilerisine gidemiyor. Bu aradığım özellikler kısmen eşimde vardı. Ama tamamı değil tabii ki.

“Babam gibi olmasını bekliyordum. Anneme çok değer veren, çocuklarına iyi davranan. Beklentimi bulamadım.”

“Babam gibi bekliyordum. Kimsenin kalbini kırmaz, olgun biri. Eşim de öyle. Beklediğimi buldum.”

“Başlangıçtan bu yana azalarak devam eden bir rol ve davranış benzerliği beklentisi var. Herkes farklı olduğu için tabii ki kurduğumuz ailede farklılıklar oldu.”

## ***2. Eşinin Özgün İnsan Olduğunu Kabul Edip Özel Bir Beklentisi Olmayanlar***

“Öyle bir beklentim olmadı. Sonuçta ben her insanın bireysel özelliklerinin farkında olmasını isterim. Benim için her birey bir kişilik taşır. Ve kendisini yansıtır. Olduğu gibi kabul edebilirim. İçime aldıysam eğer, “şunun gibi olsun, bunun gibi olsun” demem. Eşimi kısa bir zamanda doğru tanıdım. Beklentilerimin üzerinde birisi.”

“Benim babam gurbetçiydi. Abim de ben küçükken aileden ayrıldı. Ailemde iyi ya da kötü bir erkek modelim olmadı yani. Bunun genelde iyi taraflarını gördüm. Zihnimde kalıplar olmadığı için eşimi o kalıplara mahkûm etmem gerekmedi.”

## ***3. Zihinlerinde Oluşturdukları Kriterleri Eşinden Bekleyenler***

“Ben alkollü insanlardan korkardım. Alkol kullanan birisini istemedim. Sigara tercihim değildi. Fakat sigara içiyor. Yalan söylememe, dürüst olmak,

ihanetin olmaması da beklentilerimden. Şiddet affedemeyeceğim şeylerden. Ailemde şiddete maruz kalan yoktu. Şiddet korktuğum şeylerdendi. Sorumluluklarını bilen, kişilik sahibi olsun derdim. Araba ev zenginlik düşünmedim. Dokuz ay boyunca beklentilerinizi karşılayıp karşılamadığı anlaşılıyor. Her gün beraberdik. Konuşmadığımız bir an olmamıştır. Çok sık görüştük. Eğer bu değerlere sahip olmasaydı nişanlılık sürecinde bir şekilde belli olurdu.”

“Beklediklerimi buldum. Beklentilerim ‘sadık, aldatmayan, kandırmayan, hastalandığımda başucumda olan, çocuklarımla ilgilenecek’ bir eş olmasıydı. Ben annesiz babasız büyüdüm. Annem, köyde idi. Babam yurt dışında işçiydi. Küçükken kardeşlerime annelik yaptım. Dört kardeşimi okuttum. Kardeşlerimi okuturken eşim destek oldu.”

“Kendi ailemdeki gibi bir evlilik açıkçası istemedim. Onun için de benim için rol model değildiler. Beklentilerim daha çok sevgi saygının olduğu, her şeyi paylaşabildiğim, birlikte yaşamaktan mutluluk duyacağım, her zaman maddi-manevi destek bulacağım bir evlilikti. Belki çok mükemmel olmasa da aradıklarımı buldum. Birindeki eksikliği diğeriyle de kapatabilmek gerekebiliyor bazen bu da normal. Çünkü iki farklı insanın aynı yerde buluşması kolay bir şey değil.”

“Beni sahiplenmesini bekliyordum. Ailesini görmediği zaman sahiplendiğini söyleyebilirim.”

“Genç kızken çok romantiktim. Eşimin romantik olmasını isterdim. Aradığım özellikleri eşimde bulamadım. Onu olduğu gibi kabullendim.”

“Kendi ailemdeki gibi bir evlilik açıkçası istemedim. Çünkü onlar örnek model değildi. Beklentilerim; daha çok sevgi saygının olduğu, her şeyi paylaşabildiğim, birlikte yaşamaktan mutluluk duyacağım, maddi-manevi her

zaman destek bulacağım bir evliliği. Belki çok mükemmel olmasa da aradıklarımı buldum. Birindeki eksikliği diğeriyle de kapatabilmek gerekebiliyor bazen bu da normal. Çünkü iki farklı insanın aynı yerde buluşması kolay bir şey değil.”

“Evleneceğim kişinin benden üstün olmasını isterim, değer verebilmem ve saygı duyabilmem için. Duygu düşüncelerimizin birbirine uygun olmasını istedim. Eşimden beklediğimi buldum.”

“Eşimden sadece beni anlaması ve saygı duymasını bekliyordum. Saygı duyar herhalde yavaş yavaşta anlıyor.”

“Saygı sevgi bekledim ve buldum.”

“Eşimden fazla beklentim yoktu. Dinini, yaşasın, benle geçinsin, çocukları ile iyi geçinsin. Hepsi oldu.”

#### ***4. Hiçbir Beklentisi Olmayanlar***

“Evlendiğimde fazla olgun olmadığım için pek bir şey beklemiyordum. Evlendiğimde 19 yaşındaydım. Olgun demekteki maksadım, yani liseyi bile bitirmemiştim. Benim düşündüğüm şey, sadece derslerimdi. Evlilik filan değildi.”

“Ben ailemdeki yaşam tarzını devam ettireyim diye beklentim olmadı ki...”

“Kendi ailemdeki davranışları beklemedim. Çünkü babamın davranışlarından ötürü annemi ağlattığına şahit oldum. Fakat babamı ve annemi, olumsuz davranışlarından yargılamadım. Mutlu olmaktan başka bir şey beklemiyordum. Mutluluğu buldum. Belki aynı çevrenin insanı olduğumuzdan, birbirimize yabancılık çekecek bir durumumuz olmadı.”

**SORU 10 : Eş rollerini kimden model olarak aldınız? Ailenizden eş olma konusunda nasıl bir eğitim aldınız? Annenize ya da babanıza göre kadının görevleri, erkeğin görevleri nelerdir?**

Katılımcıların verdiği cevaplar üç gruba ayrılmıştır:

1. Sosyal çevreden/kitaplardan aldım.
2. Annemden/Ailemden aldım.
3. Kimseden almadım. İçimden geldiği gibi davrandım.

***1. Sosyal çevreden/kitaplardan aldım.***

“Büyüklerimden gördüklerime göre kendi değerlendirmemi yapıyordum, olumlu ya da olumsuz. Babam, amcam. Mesela abim sosyal değildir, eşiyile gezmez. Fakat ben onun bu davranışını olumsuz değerlendirdiğim için onun bu davranışını tasvip edemem. Biz eşimle beraber gezeriz. Anneme ya da babama göre kadının görevleri, birincisi ev işlerini eksiksiz yerine getirmesi ve insanlara saygılı olması gerekiyor. Özellikle gelen misafirlere. Namusunu korumalı, ailenin şerefine leke sürececek bir davranışta bulunmamalı. Erkeğin görevleri, öncelikle evi geçindirmek için iş sahibi olmak. Ailesine sahip çıkmak. Sahip çıkmak demek; onu ezdirmemek, bir şeylerden mahrum bırakmamak, mutlu etmek. Genelde ailemizde sakin, yumuşak huylu insanları model olarak aldım. Manevi değerleri yaşayan, dindarlığı sözel olarak değil de kalben olarak yaşayanları örnek aldım.”

“Daha öncede belirttiğim gibi ailemdeki gibi bir evlilik istemediğim için onların bana söylemleri çok fazla etkili olmadı ama mutlaka yetiştirme tarzının

üzerimde etkileri olmuştur. Örneğin ben hala duygularımı çok fazla açığa vuramam, bunun gibi. Anneme ve babama göre kadının görevleri geleneksel tarzda idi. Yani kadın yemek yapar; çocuk bakar. Yalnız babamın sadece şöyle farklı bir yetiştirme tarzı oldu üzerimizde. Kadın da olsanız mutlaka erkeğe muhtaç yaşamayın, kendi kazancınızı elde edin ve bunu da kocanıza kazanmayın. Kendiniz paranız üzerinde tasarruf edin. Bunun belki üzerimizde çok farklı etkisi olmuş olabilir özgüven anlamında. Eş rolleri anlamında görüştüğümüz arkadaşların benim üzerimde etkisi çok fazla oldu. Üniversite çevresindeki insanlarla görüşüyorduk ve benim aile yapımından çok farklı insanlarla karşılaştım. Zamanla benim de bakış açım da değişmeler ve davranışlarıma da yansımaları oldu. Kısacası kendimiz başkalarının da olumlu veya olumsuz etkileriyle bir rol model olmadan yeni bir tarz oluşturduk.”

“Annem, arkadaşlarım, okuduğum kitaplar model oldu. Babam anneme yardım ederdi. Ütüsünü kendi yapardı.”

“Ailemden almadım. İmam Hatip Lisesi öğretmenlerimden aldım. ‘Kocanın bütün bedeni cerahat olsa, kadın onu diliyle yalasa, yine hakkını ödeyemez’ diye yetiştirildik. Ama öyle değildi. Evlilikte model alınmaz. Yaşanır. Herkes farklıdır.”

“Benim rol modelim çevremde yoktu. Sahabe hanımları model olmuştur. Gazali’den Minyeli Abdullah romanındaki karakter çocukluk yıllarımda çok etkilemişti. Babam ve annemin eşlere yüklediği roller daha ziyade gelenekseldi.”

## **2. Annemden/Ailemden aldım.**

“Anne babamdan aldım. Bir kadın erkeğine saygı duymalı itaat etmeli. İtaat, aslında olumlu isteklere olumlu cevap vermektir. Benim annem ve babam çok mutlu

bir çift olduğu için annemin babama davrandığı gibi ben de eşime davranıyorum. Erkeğe sevgi ve saygı duyulabilir. O, evi geçindirdiği için erkeğe iyi davranılmalıdır.”

“Ben annemden model almış olabilirim. Tıpkı onun gibi her akşam yemek yaparım ve eşime korunmaya muhtaç çocuk muamelesi gösteririm.”

“Annemi model olarak aldım. Annem, idare eden bir eştir. Hz. Hatice’yi örnek almaya çalışıyorum. Babama göre kadın, ne olursa olsun kocasının gönlünü hoş tutmalı. Anneme göre erkeğin görevi, sorumluluklarını yerine getirmeli. Bana göre erkek evine sadık olmalıdır.”

“Benim aileme göre kadın, birinci derece evinde olmalıdır. Kendini geliştirmek adına bir şeyler yapması gereksizdir. Erkek çalışır. Evine bakar. Kararları alır. Ben evliliğime böyle başladıysam da, çevremdeki olumlu örnekler ve eşimin de zamanla beni anlayıp hak vermesi sonucu şu an istediğim gibi bir düzene sahibim.”

“Anne ve babam, yıllarca İyi bir eş nasıl olur sorusunun cevabını öğretmeye çalıştı. Temiz bir ev hanımı, maddi manevi her sıkıntıda eşine destek olan, onu taşıyan ve başarılı olması için ona destek olan bir kadın modelini sundular. Babama göre eşine sadık, ailesine ve çevresine saygılı ve sevgili, her zaman eşine destek olan, davranışlarıyla ve konuşmalarıyla onu onurlandıran bir kadın iyi bir eştir. (Not: eşinin ailesiyle iyi geçinen, mükemmel bir ev hanımı olan. Babam bu şartları da sürekli vurgular.) Annemden örnek almıştım. Ama artık bunun yanlış olduğu kanaatindeyim. Çünkü benim karşımda babam yok. Yani her kadın kendi stratejisini ve modelini kendi belirlemeli. Örnek modeller olmamalı. Herkes kendi modelini kendi yaratmalı, kendi şartlarına göre”

“Maalesef annemden aldığımı düşünüyorum. Maalesef diyorum çünkü annemin sevmediğim davranışları çok. Yüksek sesle konuşurum. Hakaret ederim. Aşağılarım da eşimi. Şimdi bunları annemden öğrendiğimi anlıyorum. Annem ya da bana evlilik rolleri hakkında kitabi bir bilgi vermedi. Toplumdaki bazı söylemler beni etkiledi. Mesela eşimden izin almam; bilgi veririm. Başkalarının evliliklerinde eşimde olmayan bir şeyler gördüğümde, basit sebeplerle tartışma çıkarabiliyorum. Ailemden çevremden ne gördüysem onlar davranış ve düşüncelerimi etkiledi.”

“Model olarak annemden aldım. Annem: “Kocana itaat et. Hiçbir dediğinden dışarı çıkma. Namusunu koru.” der. Ona göre kadının görevi evde temizlik yapmak, çocuk bakmak, eşinin anasını-babasını evde ağırlamaktır. Eşimin annesi de aynı şekilde evi yönetir. Erkeğin görevi de evini geçindirmek, alışveriş yapmak. Erkek ev işi yapmaz. Kahvesini, çayını eşi getirir.”

“Annemizin babamızın verdiği mesaj ‘gelinlikle gir, kefenle çık’ sözü idi. Babam bu nasihati verdi. Evlilik böyle devam edecek derdik. Neyle karşılaşırsak karşılaşalım ‘evlilik bu’ derdik. “

“Annemden aldım. Annem her telefon ettiğinde: ‘Nasıl geçiniyorsunuz? Sen onların kalbini kırma. Şöyle yap, böyle yap’ derdi.”

### ***3. Eş modelini kimseden almadım. İçimden geldiği gibi davrandım.***

“Anne ve babamdan bir eğitim almadım. Babama göre annem, sadık hizmet eden bir eş. Annem sadece babama itaat etti. Anadolu kadınıydı. Kendim bir model koydum ortaya. Ahlaka dayanan dini kurallardan aldım.”

“Ailemize göre sürekli yemek yapmak, bulaşık yıkamak, erkek ne derse o olur. Hiç kimseden almadık. Birbirimizi tanıyarak eşimle bir model oluşturduk. Evlilikte sevgi olmayınca, saygı olmuyor. Dostlukta saygı olabilir; ama evlilikte sevgi.”

“Anne ve babamı da örnek almak istemiyorum çünkü her insanın yaşadıkları farklı olduğu için farklı davranışlar farklı roller üstlenir Eş olma konusunda kimseden bir eğitim almadım. Zaten bariz örnekler vardı ama. Kadın eve bakar, çocuk, ev işi, yemek bulaşık. Erkek de evin geçimini sağlamak için çalışır. Türk kültüründeki kadın ve erkeğin görevi.”

“Model olarak kimseden almadım, içimden geldiği gibi davrandım. Babamın dediği sadece bizi utandıracak şeyler yapmayın. Babam bir şey yapacağınız zaman bana söyleyin derdi. Eşimden bir şey gizlemem.”

“Kendim bir model koydum ortaya. Anne ve babamdan bir eğitim almadım. Babama göre annem, sadık hizmet eden bir eş. Annem hep babama itaat etti. Anadolu kadınıydı.”

“Hiç kimseden model olarak almadım. Anne ya da babanın doğruları benim doğrularım anlamına gelmez. Benim doğrularım vardı. Kendiyle barışık olmak, yeniliğe açık olmak, hatalarını bilen, ikiyüzlü olmayan.”

“Kendimi ve eşimi model olarak alıyorum. Başkasının model olarak aldığı ilişki yürümez çünkü. Başkası başkadır. Sen değilsindir. Başkasının eşi, senin eşin gibi davranmaz, davranamaz da... Bunu benzinle çalışan bir otomobile, mazot koymaya çalışmak örneği ile netleştirebiliriz.”

“Ailemden, aile eğitimi vermeye çalışan kimse olmadı. Eş ve anne olmayı sanırım kendimden öğrendim. Ailem tipik bir ataerkil aile. Aslında, ailemizde her

zaman annemin sözü geçer. Ancak inanılan, erkeğin sözünün geçmesi gerektiğidir. Babam gurbetçi olduğu için anne babam arasındaki diyaloglara pek şahit olmadım. Daha çok ablalarım ve eniştelereimden etkilenmişimdir.”

“Ailemden hiçbir eğitim almadım. Olduğum gibi davrandım. Babamın anneme davrandığı gibi davranmak istemedim. Gördüğüm evliliklerdeki olumsuz örnekleri, kendi evliliğimde uygulamak istemedim. Gerisi kendiliğinden gelişti.”

“Ben farklı bir model olmak istiyorum. İyi ya da kötü birilerine benzemek istemiyorum. Açıkçası ben, kendime çok güveniyorum bu konuda. Her iki tarafın da görevleri; saygı, sevgi, anlayış ve dürüstlüktür.

**SORU 11 : Doğruluk ve şeffaflık üzerine kurulan yuvalar, kaliteli evliliklerin oluşması için önem arz eder. Size göre eşler arası iletişimi besleyen manevi değerler nelerdir? Eşinizle iletişiminizde bu değerleri yaşıyor musunuz?**

Verilen cevaplar neticesinde katılımcıların “doğruluk” “yalan söylememe” “dürüstlük”, “sevgi”, “saygı”, “güven” ve “din” gibi değerler konusunda hem fikir olduğu görülmektedir.

Bir katılımcı tarafından hoşgörü şöyle ifade edilmiştir. “*Eşini başkaları ile kıyaslamadan onu o olduğu için kabul etmek önemlidir. Birbirimizi değiştirmek istediğimizde sorunlar çıkıyor. Hata ve kusurla aynen kabul etmek gerekiyor.*”

Otuz yıllık evli olan bir katılımcı şöyle demiştir: “Otuz yıllık evliliğimde şunu anladım ki mutluluk benim elimde, eşimi yıllarca ben idare ettim.”

Diğer bir katılımcı, “güler yüzlü olma ve iyi davranışların” eşi ile arasındaki sevgiyi artırdığını ifade etmiştir.

Başka bir katılımcı, “doğru sözlü” olmayı “güvenin temeli” olarak tanımlamıştır. Manevi değerlerin karşılıklı yaşanması hakkında, katılımcılardan bir bayanın verdiği şu cevap mutlu bir evliliği de özetlemektedir:

*“Evliliğin güzel olması için sevgi olacak. Saygı mutlaka olacak. Doğruluk ertelenmeyecek. Bencillik olmayacak. En önemlisi de, karşıdaki insanın neye ihtiyacı olduğunu anlayıp ona göre davranış sergilenecek. Karşıdaki insanın duygularına cevap verebilmelisin.”*

Eşler arası iletişimi besleyen manevi değerlere ait katılımcıların verdiği diğer cevaplar şöyledir:

“Ona sevgimi verdim. Ben yalan söylemedim ama eşim bana yalan söylemiş olabilir. Evlilikte saygı olmayınca, sevgi de olmuyor. Birbirimize karşılık verdik.”

“Sevgi, yalan söylememe, dürüst olmak, ihanetin olmaması Evlilikte sevgi olmayınca saygı olmuyor. Dostlukta saygı olabilir ama evlilikte sevgi.”

“Nişanlıyken ‘ne olursa olsun birbirimize asla yalan söylemeyeceğiz’ diye birbirimize söz verdik. Evlilik hayatımızda hep böyle davrandık. Çocuklarımız da şu anda artık yalan konusunda hassas davranıyor. Bizim evde yalan söylemek yasak. Doğru sözlü olmak güvenin temeli.”

“Evliliğin güzel olması için sevgi olacak. Saygı mutlaka olacak. Doğruluk ertelenmeyecek. En önemlisi de bencillik olmayacak. Karşıdaki insanın neye ihtiyacı olduğunu anlayıp ona göre davranış sergileyecek. Karşıdaki insanın duygularına cevap vermelisin.”

“Birbirlerini anlamaya çalışma, dürüstlük, şeffaflık vs. yaşamaya çalışıyorum

Bence en önemli manevi değer din. Diğeri ise güven. Bence dini hayat yaşıyorsa sevgi saygı kendisi gelir. Bir de bana değer vermesini hissetmem, böyle olunca sevgim artabilir. Bu değerleri elimizden geldiğince yaşamaya çalışıyoruz.”

“Eşler her şeyi paylaşmalı. Birbirine yalan söylememeli. Eşim ve birbirimize yalan söyledik. Korktuğum için yalana başvurdum. Aslında eşler birbirine yalan söylememeli. En önemli değerlerden biri de saygı. Eşler birbirine saygılı olmalı. Eşimle hiç iletişimimim yoktu. Özel konuştuğumuz bir şey de yoktu. Sadece ‘şunu getir, bunu’ getir. Daha önceden eşim dışarıya sigaraya çıkardı, ben de giderdim. ‘Ayıp olur dedem var, yanıma gelme’ derdi. Şu anda eşler arası iletişimin güçlü olması için eşlerin birbirine dürüst olması gerektiğine inanıyorum.”

“Empati. Karşıdakinin yerine koyması.”

“Doğruyu yalnızca doğruyu söylemek en önemli değerdir. Bunu yaşıyoruz. Eşim sinirlense de her zaman doğruyu söylerim. O da bana söyler.”

“Sevgi, saygı, güzellik adına her şey.”

“Epilepsi problemi olduğunu evlendikten sonra söyledi. Bu, ciddi bir şekilde sorun oldu. Güven konusunda sarsıntı yaşadım. Onun başından iki tane nişan geçmiş. Bana bir tanesini söyledi.”

“Eşim kolay kolay affetmez. Eşim doğru, cömert eli açıktır. Birbirimize karşı yalanımız dolanımız yok. Bağlılıktan kaynaklanan bir şeffaflık var.”

“Yaşıyorum. Öncelikle dürüstlük, doğruluk ve ibadet. Eşim duha ve evvabin namazını kılar. Birbirimize yardım ederiz. Teşekkür ederiz.”

“Dürüst olmak, doğru olmak, yalan söylememek. Eşimle dokuz sene bu değerleri yaşadık.”

“Bence eşlerin birbirinden bir şey saklamaması, birbirinin hassasiyetlerine saygı duyması çok önemlidir. Eğer karşımdaki insanın beni anlamadığını düşünüyorsam, beni anlamasını istiyorsam, ona kendimi anlatana kadar farklı yollar denerim. Neticede yuva emek ister. Ben önemsedğim şeyleri zamanla eşime anlatabildiğimi düşünüyorum. Bazen de o bana bazı şeylerin zannettiğim kadar önemli olmadığını hissettirdi.”

“Allah korkusu. Yaşamaya gayret ediyorum.”

“Eşim ile doğruluk, yalan söylememe gibi özellikleri paylaşıyoruz. Birbirimize saygılıyız. Her şey eşit. Yemek, ev temizliği. Eşimin gönlü olmadan hiçbir şey yapmam.”

“Bence de şeffaflık çok önemli. Eşim bana hiç yalan söylemedi diyemem. En azından söylediye de yalan olduğu ortaya çıkmadı henüz. Duymak istediğim şeyleri değil, gerçekleri söyler. O yüzden ona güveniyorum. Evlilikte en çok önem verdiğim şey güven, sevgi ve saygı. Bunlar genelde var. Biraz sabır konusunda sıkıntı duyuyoruz. Bu da ‘çocuklarımızın küçük olmasından kaynaklanıyor’ diye düşünüyorum.”

“Manevi değerler iletişimimizi olumlu etkilemektedir.”

“Birbirimizi tanıırken bu değerleri konuştuk. Hayatımızda yaşayacağız. Zamanla da göreceğiz.”

“Dini değerler bazen çatışmaya sebep oluyor. Örneğin, eşimin düzenli namaz kılmasını istiyorum. O, düzenli namaz kılmıyor. Ahlaki değerlerde sorun yok. Yalan söylememek gibi. Manevi değerlere benim gibi sahip çıkıyor. Büyüklerine çok saygılı, küçüklerine karşı sevecen bir insan. Ortak değerleri yaşıyoruz.”

“Birbirimizi tanıma evresinde manevi değerlere karşılıklı adapte oluyoruz. Bunun için sabırlı olmak gerekli. Birbirimizi tanıdıkça ortak değerlerimizi belirliyoruz.”

“Aile içi iletişimde ‘doğruluk, dürüstlük, içtenlik, empati’ önemli değerler. Elimizden geldiği kadar bunlara dikkat etmeye çalışıyoruz. Hatta eşimin bu konuda şöyle bir hatırlatması var. Devlet büyüklerinden biri zindanda iken eşine yazdığı mektubunda ‘bana, beni memnun etmek için bile olsa yalan söyleme. Çünkü seninle ilgili böyle bir şeyi öğrenirsem vesvese beni bırakmaz’ demiş. O nedenle de eşim ‘her ne olursa olsun bana yalan söyleme’ der. Kendisi de bu konuya dikkat eder.”

“Doğruluk, şeffaflık, sadakat, sevgi gibi değerleri eşimle çoğunlukla yaşıyoruz.”

“Evlilikte en önemli değerlerin saygı, sevgi, aşk, iletişim kurabilme yeteneği olduğunu düşünüyorum. Genelde eşimle iletişim kurabildiğim zamanlar, bu değerleri yaşadığımızı ve yaşattığımızı düşünüyorum ve hissediyorum.”

**SORU 12: Nişanlılıkta/evlilikte karşı cins ile iletişim çatışmaları yaşadınız mı/yaşıyor musunuz? a) Cevabınız evetse, ne tür iletişim çatışmaları yaşıyorsunuz? Tepkiniz nasıl oluyor? b) Bu çatışmaları nasıl çözdünüz/çözüyorsunuz?**

Bu soru iki farklı kategoride gruplandırılmıştır.

Birinci kategori:

1. Nişanlılıkta İletişim Sorunu Yaşamayıp Evlilikte Yaşayanlar.
2. Nişanlılıkta ve Evlilikte İletişim Sorunu Yaşayanlar.

İkinci kategori:

1. Eş ile Yaşanan İletişim Sorunları.
2. Eşin Ailesi ile Yaşanan İletişim Sorunları.

***Birinci kategori: 1. Nişanlılıkta İletişim Sorunu Yaşamayıp Evlilikte Yaşayanlar***

“Ben, eşimin nişanlılıktaki sessizliğini ağırbaşlılığından zannettim. Bu da hoşuma gitti. Fakat evlendikten sonra iletişim sıkıntılarımız başladı. Nişanlıyken iletişim çatışması yaşamadım. Çünkü mesajlaşıyorduk. Telefonla konuşuyorduk. İletişimimiz vardı. Evlendikten sonra eşimin içine kapanık olduğunu anladım. Sessiz kalıyordu. Kendini ifade etmiyordu. Bu bizim iletişimimizde zorlu bir süreç geçirmemize sebep oldu. Evlendikten sonra annem, eşime sürekli konuş, için açılın dedi. Misafirlerimiz çok gelip gittiği için yavaş yavaş insanlara, kalabalığa alıştı. Ben de çok söyledim “konuş” diye, çok üzülüyordum. Ben konuşkan bir insandım. Ona konuşması için çok ısrar ettim. O da bana söz veriyordu. ‘Tamam, sabret, daha güzel olacak’ diyordu. Bana göre ailesinden ‘sevgi, paylaşma’ gibi değerleri görmediği için böyle davranıyordu.”

“Olmadı. Nişanlanmadan önce her şeyi konuştuk. ‘Birbirimizle nişanlıyken bir el gibi olacağız’ dedik. Eşimi üvey annesi büyütmüş. Öz annesini, küçükken görmüş, büyüyünce görmemiş. Yeni evlendiğimizde öz annesi ile görüşmek istemedi. Ben, zorla annesi ve eşimi barıştırdım. Şimdi görüşüyorlar. Üvey kardeş ve üvey annenin haberi yok. Sorunlarımızı eşimle konuşarak çözeriz.”

“Nişanlılığımız bir ay sürdüğü için herhangi bir iletişim sorunu yaşamadık. Bu süreçte nişanlım hakkında ‘çok gezer, içki içer’ gibi olumsuz şeyler duydum.

Annem de duydu. ‘Olsun kızım, düzelir’ dedi. Örf adetlerimize göre, yüzük ‘namus’ demektir. Benim için bunların sorun olmayacağını, evlenince onu değiştirebileceğimi düşündüm. Fakat eşim, hastalanınca kadar alkol kullanmaya devam etti. İletişim çatışması yaşadığımızda birbirimizden hesap sormuyoruz. Sinirlenince susuyoruz. Eğer eşim tartışmaya başlarsa ben susarım.”

### ***Birinci kategori: 2. Nişanlılıkta İletişim Sorunu Yaşamayıp Evlilikte Yaşayanlar***

“Nişanlılıkta çatışma yaşamadık. Bir ilişki nasıl başlarsa öyle devam ediyor. İyi geçindik. Evlenince iletişim çatışmalarımıza, taşınmak sebep oldu. Hem şehir içi hem de şehir dışı. İlk evlendiğimizde Bursa’da yaşamak üzere anlaşmıştık. Onun işi, benimden ailem Bursa’da idi. Fakat işindeki değişiklikler nedeniyle sık sık taşındık. Hep onun dediği oldu.”

“Nişanlı iken görüşmedik. Dolayısıyla hiçbir sorun yaşamadık.”

“Nişanlı iken fotoğraf konusunda sıkıntısı yaşamıştık. Eşim özür dilediği için çözdük sorunumuzu. Ben davranışlarımda eşimi kırmamaya çalışırım. Eşim beni üzdüğünü hissettiğinde özür diler, ben de affederim. İletişim çatışması olunca ortak noktayı buluyoruz. Zamanla, birbirimizi dinlemeyi de öğrendik.”

“Nişanlıyken insan, en mutlu dönemini yaşadığı için bazı gerçekleri göremiyor. Nişanlıyken evliliğe hayali bakıyordum. Nişanlımla iletişim sıkıntısı yaşamadık. Çünkü kararlarımızı beraber verdik. Gelinlik ve eşya seçimini bana bıraktı. Seçimi bana bıraktığı için bir sıkıntı olmadı. Annem dedi ki: ‘Benim ilk kızım, düğün salonda olsun.’ Annemin gerçekleştiremediği hayallerini, benim düğümde gerçekleştirmek istemesi, nişanlımla iletişimimizi aksattı. Evlendikten

sonra eşimin annesi, bir ara bizde kalmıştı. Kayınvalidem eşimi olumsuz düşünceler besleyerek eşimi etkilemiş. Bundan ötürü evlilikte çatışma yaşadık. Daha sonra, yaşlı kayınvalideme bu olaylardan ötürü bakmayacağımı eşime söylediğimde, yeni çatışmalar ortaya çıktı. Bu tartışma üzerine, bir ara ayrı yaşamayı tercih ettim. Sonra eşim pişman oldu. Özür diledi. Gönlümü aldı. Bu krizden sonra aramızda çok şey değişti. Eşim bana karşı daha dikkatli davrandı. Annesiyle benim aramdaki ilişkiyi artık kabullendi. Bu çatışmayı eşimin annesine bağlıyorum. O biraz daha olgun mantıklı olsaydı, böyle olmazdı.”

### ***İkinci Kategori: 1. Eş ile Yaşanan İletişim Sorunları***

“Gelenek noktasında iletişim sıkıntısı yaşadık. Ben gelenekler bitirip İslami hayat yaşamak isterken, geleneklerin ağına düşürüldük. Bencillik, gurur, nefis ön plana çıktığı için çatışmaların çözümlenmesi zaman aldı. Evlenince ise kişilik çatışmaları yaşadık. Duygusallık, ego, benlik bunlar da çatışmalarımızda etkili oldu. Hala sorunlamızı çözmeye çalışıyoruz.”

“Nişanlı iken bazen fikir uyuşmazlığı oldu. Evlilikte karşılaşılan sorunların çözümü genelde karşılıklı ya da tek taraflı özveri veya geri adım atmakla mümkün oluyor. Biz de genelde bu şekilde hallettik. Bazen de üzerini örtmek, görmemek suretiyle ya da bazen ufak tefek küslüklerle çözmeye çalıştık.”

“Evet, yaşadım. Nişanlıyken yemekte, dengesiz bir konuşma yaşadım. Yaptığını, görmemezlikten geldim. Evlilikte de böyle patavatsız konuşmaları devam etti. Bu çatışmaları konuşarak, tartışarak çözmeye çalıştık. Ama eşimle tartışılmıyordu. Çünkü aşırı derecede bağırıyordu. Evlilikte iletişim çatışmalarımız

şöyleydi: Eşim, bana kendisini tam ifade edemedi. Mesela onunla özel paylaştığım bir sorunu hemen ailesine anlatıp onlarla paylaşıyordu. Ben bu durumdan rahatsızlık duyuyordum. Defalarca ‘sana anlattığım şeyleri ailene anlatma’ dediğim halde ailesine anlatıyordu. Zamanla bu durum düzeldi.”

“Nişanlıyken şimdiki gibi cep telefonu olmadığı için nişanımıza mektup yazardık. Nişanlıma ulaşabilme konusunda iletişim sıkıntısı yaşadım.”

“Nişanlıyken birbirimizle her şeyi konuşurduk. Fakat kız kardeşim nişanlımla sorun yaşadı. Kız kardeşim evde ikinci anne gibiydi. Kız kardeşim ‘şu kadar bilezik takın, bu kadar altın alın’ şeklinde müdahalelerde bulundu. Bu anlamda kendi ailemden çok sıkıntı çektim. Nişanlım, kız kardeşimle iki sene küs kaldı. Eşimle kavga edersek sonuna kadar ederiz. Sonra da barışıyoruz. Eşim önceden uzun süre küserdi. Şimdi küsmüyoruz. Sorunumuzu çözüyoruz. Gerginlik yaşadığımızda eşimin sakinleşmesi için onun üstüne gitmiyorum; bekliyorum. Benim sözlüğümde ‘boşanma’ yazmaz. Çünkü boşanmış kadınların hayatlarındaki zor koşulları biliyorum. Mademki bu yola baş koymuşuz, sorunlarımızı çözeceğiz. Başka bir yol yok.”

“Eşimle iletişim çatışmaları yaşadım. Bu çatışmalara genellikle kaynanamlar sebep oldu. Birbirimizi sevdiğimiz için bu sorunları aştık. Eşim üç yıldır cezaevinde. 28 yıl ceza aldı. Bu süre içinde hem evin erkeği oldum; hem kadını. Annesiz büyüdüm ben. Çocuklarımın başka ellerde büyümesini istemedim. Eşimi sevdiğim için ayrılmayı düşünmüyorum.

“Evet, büyük ölçüde iletişim problemleri yaşadık. Aslında bu sorunlar ailelerden kaynaklanıyordu. İkimiz de geri adım atmamaya çalışıyorduk. Bunlar

evliliğin ilk yıllarında da devam etti. Zamanla asıl önemli olanın ‘biz’ olduğunu kavradık.”

“Eşim doğu kültüründe yetişmiş. Üniversiteyi Bursa ve İstanbul’da okuduğu için batı kültürünü de görmüş. Bizim kültürümüzde de erkeğe hizmet vardır. Eşim kızımız olunca onu kendi ailesi yanında sevdi; öptü. Kayınvalidem bu tabloyu görünce ‘benim altı çocuğum oldu; daha eşim bir kere böyle davranmadı.’ demiş. Sanırım eşim benle evlenmeden önce kendi zihninde ailesinin bu tür davranışlarını tasvip etmediği için ben sıkıntı yaşamadım. Eşim ailesine kendini duruşuyla kabul ettirmiş. Burada kadının zarar görmemesi için erkek sağlam olmalı. Haksızlığa karşı dayanamıyorum, eşim de benim arkamda oluyor. Eşimin en güzel huyu kimseyi kimsenin hakkında konuşmuyor. Ne beni, ne onları. Her erkek böyle olmalı.”

“Erkeğin ve kadın dünyası, olaylara bakışı ve onları yorumlayışı çok farklı. Biz karşımızdakini de bizim gibi görüyor sanıyoruz. Bunun böyle olmadığını anlamamız için uzun bir zaman birlikte yaşamamız gerekti. Birbirimizi önemseydiğimiz için de ikimizde biraz sınırlarımızı genişlettik. Ama insanlar bunu sadece gerçekten sevdiği kişiler için yaparlar. Kişinin sınırlarını genişletirken kendisi olarak kalması da önemli ve zordur. Kişi asıl kendisini tanımalı ve inatla değil, neyi ne kadar önemseydiğini bilerek hareket etmelidir. Ben kendimi yeterince tanıdığımda eşime isteklerimi net ifade edebildim.”

“Her evde olabilecek şeyler oldu. Zamanla doğruyu bulacağımızdan zamana bıraktık.”

“Hiç flört etmedik Ancak bu kısıtlamadan kaynaklanmadı, kendi doğru bulduğumuz, tercih ettiğimiz yoldu. Hiç pişman da olmadık.”

“Birbirimizi iyi tanımamaktan ve acemilikten yani karşı cinsi iyi tanımamaktan kaynaklanan pek çok sorun yaşadık. Çoğu zamanla yok oldu. Evlenince kendimizi daha iyi ifade etme imkânı bulduk. Konuşarak ve samimiyetimizi ortaya koyarak sorunlarımızı çözdük. Eşim özür dilemekten çekinmeyen bir insan. Bir hatası varsa özür dileyerek gönlümü alır.”

“Tabi ki yaşadık. İlk zamanlar hep ağlardım. Sonra bir ömrün ağlayarak geçmeyeceğini anladım. Şimdi bazen konuşuruz; bazen kavga ederiz; bazen de küseriz. Ama sonunda hep barışır ve birbirimizi sevdiğimizi söyleriz. Bir evlilikte her şey yaşanabiliyor. Sorunları büyütmemek lazım.”

“Çok az yaşadım. Konuşarak aştım. Fedakâr yönümün bu olduğunu düşünüyorum.”

“Evet, birbirimizi ayrı ayrı dinliyoruz. Sonra ortak bir karar vererek hayatımıza devam ediyoruz.”

“Yaşıyoruz. Benim çok konuşmamadan yakınıyor. Onu aşmaya çalışıyor. O daha fazla konuşmamı istiyor.”

“Konuşarak çözmeye çalışıyoruz. Telefonda konuşuyoruz. En başında anlaşmıştık konuşacaktık.”

“Evet. Aslında çatışma olarak değil belki; ama farklı mesleklerde olan insanlarda farklı şeylerden bahsetme oluyor haliyle. Ben onunkinden, o da benimkinden çok fazla bahsedince hoşlanmayabiliyor veya ilgisini çekmeyebiliyor. Bu aslında hala da devam ediyor. Sadece bunun normal bir şey olduğunu kabul edip çok ayrıntılara girmemeye çalışıyoruz. Birbirimizi ilgilendiren durumları paylaşıyoruz. Beraber paylaştığımız şeylerde zamanla çoğaldığı için sıkıntı olmuyor.”

“Bazen çözümsüz kalıp üzerini kapatmakla, bazen de kabullenmek veya kabul ettirmekle.”

“Evet. Ev, çocuk gibi konularda yaşıyoruz. Kayınvalide ile aynı evde yaşamak çok sıkıntılı.”

“Evet. Artık çözülemeyeceği kanısındayım. Bu yüzden herhangi bir yöntem öne süremiyorum.”

“Evet yaşadık. Genellikle ev işlerinin paylaşımı, eve kabul edilecek misafir ya da aile meselelerinde çatışma yaşadık. Karşılıklı oturup konuşmayı teklif ettim.”

“Nişanlıyken evet, yaşadım. Birbirimizi tanıyana kadar yaşadık. Aynı çatışmalar evlenince devam etmedi. Evliyken başka sıkıntılarımız oldu. İletişimde çatışmaların yaşanması eşlerin kendisini ve birbirini tanımada önemli rol oynar. Ön koşul, iyi niyet ve meseleyi çözmedir. Karşıdaki insanın iyi niyetli olduğunu anladığım anda, onu anlamak için kendimle mücadele verdim. Hırs, kin kaynaklı ya da problem çıkarma adına ise kendisine problemi büyüttüğünü söylerim. Benim değerlerimle söylediği şey tezatsa, değerlerimden vazgeçmeyeceğimi söylerim. Kabullenme beklerim. Mesela fevriliğim kişisel bir özellik ve değiştirmeye çalışıyorum. Fakat ben de kalıtsal. Değişmiyor.”

“Evet. Devam etti. Acı çektik. Bu problemler çok zamanımızı aldı. Yıprandık.”

“Ailelerimize karşı tavırlarımız yanlış anlaşıldı. Tepkim bitmeyen tartışmalar oldu.”

## ***İkinci Kategori: 2. Eşin Ailesi ile Yaşanan İletişim Sorunları***

“Eşimin öz annesinin olmaması, ebesi ve dedesinin bize müdahalede bulunması iletişim çatışmalarına yol açtı. Bizi rahat bırakmadılar. Eşim önceden ‘ebemiz ne derse doğrudur’ diye düşünürdü. Haksız olsam da suçlanırdım. Küçük yaşta evlenmemin ve yaşanan çatışmalarda sessiz kalmamın bunda etkili olduğunu düşünüyorum. Son birkaç yıldan beri eşim, benim kararlarımı düşünüyor ve olgun karşılıyor. Eşim içki kullanıyordu. Bana şiddet uygulamadı. Bizim sıkıntımız eşimle iletişim kuramamak yani konuşamamaktı. Eşim beni aşağılayarak konuşurdu. Korkuyordum ‘sen gidersen arkandan mı ağlayacağım?’ derdi. Ben de ‘çocuklarım ne olacak’ diye üzülürdüm. Bazı taşların yerinden oynaması lazımdı oturması için. Yaşadığımız iletişim sıkıntısında ortak akrabamız ikimizle de konuştu. Eşimin beni kaybetme korkusundan sonra yakınlaştık. Bana söz verdi. Artık eşimle düşüncelerimi paylaşabiliyorum. Birlikte çocuklarımız ve kendimiz hakkında konuşabiliyoruz.”

“Nişanlanınca eşimle görüşme imkânımız olmadı. Nişan yüzüğü takıldıktan çok kısa zaman sonra askere gitti. Askerdeyken ailesinden yakınlık görmeyince yüzüğü bıraktım. Nişanlı olduğumuz süreçte onun ailesi ile ilgili yaşadığım sorunlardan ötürü üç kere yüzüğü attım. Eşim beni ikna etti. Bir daha olmayacak dedi. Böyle durumlarda erkeğin duruşu çok önemli. Evlenince de iletişim çatışmaları yaşadık. Tepki yerine çözüme gittik. Eşimle bütçemiz aynı. Ben-sen yok. Ortak kararlar alıyoruz.”

“Ailelerimiz maddi yönden ve görgü bakımından denk değildi. Eşimin ailesi bu yönlerden daha geriydi. O genelde ailesinden gördüğü şeyler ile hareket ederek ailemizin öyle olmasını istedi. O annesi gibi davranmamı isterken, ben eşimin babam

gibi davranmasını istedim. Bu da aramızda çatışmalara sebep oldu. Eşimin ailesi ataerkil, ev işlerine hiç yardım etmez. Hizmet bekler. Benim ailemde babam, anneme yardım ederdi. Bu konularda çatışma oldu. O çatışmaları yüksek sözle çözmeye çalıştı, bağıra çağıra bana bir şeyler öğretmeye çalıştı. Yaşadığımız çatışmalarda beni suçlamak yerine, kızdığı şeyleri kibarca sessiz bir şekilde ifade edebilirdi.”

**SORU 13: Yeniden evlenme kararınızı verdiğiniz yıllara dönseniz bu süreçte nasıl davranırdınız?**

Bu soru sadece evlilere sorulmuştur. Nişanlılara sorulmamıştır. Bu soruya verilen cevapları üç grupta incelenmiştir.

1. Evlenmek İstemeyenler.
2. Farklı Tutum ve Davranışları Seçmeyi Arzu Edenler.
3. Aynı Tutum ve Davranışları Yaşamayı Tercih Edenler.

**1. Evlenmek istemeyenler**

“Şahsen evlenmek istemezdim. Gençliğimi biraz daha yaşamak isterdim. Biraz daha kendi başıma olmayı isterdim. Şimdi sorumluluklarım var. Eskiden tek başıma istediğim yere gidiyordum. Şimdi eşimle ortak kararlar almaya çalışıyorum.”

“Evlenmezdim. Ya da insanlara çok mesafeli davranırdım. Eşim başta olmak üzere hiç kimseyi memnun etmeye çalışmazdım. Kendimi daha çok severdim.”

“Sanırım evlenemezdim. Mükemmeli arardım. Ve mükemmel insan olmadığı için yalnız kalırdım. Evlilikte biraz cahillik, biraz körlük, biraz da sağırlık gerekiyor.”

## ***2. Farklı Tutum ve Davranışları Seçmeyi Arzu Edenler***

“Evlilik kararını uzun bir sürecin sonunda verirdim. Karşımdaki kişiyi tanımadan herhangi bir söz vermez ya da nişanlanmazdım. En önemlisi hususlardan biri de ailesini iyice tanımak ve onun da benim ailemi iyice tanıması için zaman tanımak olurdu. Ayrıca evlilikten beklentilerimi uzun uzun tartışır; onun da anlatmasını sağlardım. Tüm yaşadıklarım sonunda şuna karar verdim. Eş seçimi ve evlenmek külli iradenin hâkim olduğu bir karar. Yani evlenmek etkili olmadığımız bir kader. Fakat devam ettirmek veya nasıl geçireceğimiz cüz’i irademizin etkili olduğu bir sonuç.”

“Daha mantıklı davranırdım. Sevgi ve hayalleri bir kenara bırakırdım.”

“Evlilikle ilgili ciddi bir bilinçlenme sürecinin olmasını istedim. Bunun içinde ülkemizde evlilik okulları açılmalı ve şartlar sağlandığında zorunlu hale gelmeli. Bu süreçte eş adayını seçerken biraz daha dikkat eder acele davranmazdım. Çünkü benim en büyük hatam, eşimi on dokuz gün içinde yeterince tanımadan evlenmemdi. Yine büyüklerimin kararlarına karışmalarına belli ölçülerde müdahale ettirmezdim. Kayınvalidenin bir evlilikte çok önemli olduğunu düşünerek önce evleneceğim adayın annesini kişilik olarak tanımak istedim. Eşimle evliliğimizin başlangıcında ailelerimizi karıştırmayacağımıza dair anlaşmayı istedim.”

“Kırıkkale’ye de gelmezdim. Eşimle de evlenmezdim. Otuz yıllık evliliğimde şunu anladım ki mutluluk benim elimde, yıllarca ben idare ettim. Çocuklarla sorun olmazsa mutlu oluyorsun. Çocuklarımla mutlu oldum. Karı koca arasında tartışmalar çabuk geçiyor. Kin tutmuyorsun. Şimdi çok iyiyiz. Ben eşimin bütün yönlerini bilirim. Ona göre davranırım. Bana danışır. Evin iç idaresi bana, dış işleri ona aittir. Yine eşimle evlenir miydim? Bu soruyu cevaplamak gerçekten çok zor. Zira tam bir karar içinde değilim. Duruş pek değişmezdi galiba. Çünkü evliliğimde benim isteğimden ziyade ailemin baskısı var. Belki aileme karşı duruşta daha ısrarcı ve iknacı olmaya çalışırdım.”

“Bu bence en zor soru. Yaşadığımız şeyler beni olgunlaştırdı. Bu olgunlukta olsaydım sadece olaylar karşısında fazla üzülmez ve yıpranmazdım. Eşim dışındaki insanları da daha az önemserdim.”

“Evlilik sürecinde verdiğim hiçbir karardan pişman değilim. Yalnız, nişan ve düğün anımızı dolu dolu yaşayamadık. Akrabalar yaşadı.”

### ***3. Aynı Tutum ve Davranışları Yaşamayı Tercih Edenler.***

“Yine ayrı davranırdım, mantığımla hareket ederdim. Her şeyi açıkça konuştum. Evlilik kararı ve evlenmem zuhurat ile oldu. İç sesimi dinledim. Facia ile de sonuçlanabilirdi.”

“Evlenirdim, yine eşimle evlenirdim. Köyde 15 yıl kaldım. O kadar kalmazdım. Şehre daha erken gelirdim. Askerden önce evlendim, askerden sonra evlenirdim. Bu süreçte eşim, annemin yanımda kaldı.”

“Herhalde yine aynı davranırdım. Yaptığım en iyi seçimi yapardım

“Aynı kararı verirdim. Çünkü severek evlendim”.

“Mantıklı, cesur davranırdım.”

“Aynı davranırdım.”

“Aynı kararı alırdım, evliliğe kadarki süreçte de tutumum aynı olurdu.”

“Yine aynı davranırdım. Hiçbir şey değişmezdi. Şunu da şöyle yapsaydım diyeceğim hiçbir şey yok.”

## **G. Yorum**

Mülakata toplam 29 kişi katılmıştır. Bu kişilerden 24’ü evli, 5’i nişanlıdır. Evli katılımcıların % 79,2’sini kadınlar, % 20,8’ini de erkekler oluşturmaktadır. Bu veri, A.İ.R.B.’ye en çok bayanların başvurduğunu göstermektedir.

Evli katılımcıların % 16,7’si 28 ve 40 yaşındadır. İkinci sırayı % 4,2 ile 29, 32, 42 yaşları almaktadır. Evli katılımcılardan en küçüğü 21 yaşında iken en büyüğü 60 yaşındadır. Bu sonuç, her yaştan evli bireyin araştırmamıza katıldığını göstermektedir.

Katılımcıların kaç yıllık evli olduğuna dair dağılımda ilk sırayı % 20,8 ile 15 yıllık evli olan bireyler almaktadır. Araştırmada, 44 yıllık evli olan bir katılımcının yanı sıra 1 yıldan az evli olan bir kişi de mevcuttur. Böylece evliliğin her döneminden katılımcının araştırmada yer aldığı görülmektedir. Bu durum, mülakat sorularına verilen cevaplarda farklı bakış açılarının yer almasına sebep olmuştur.

Evli katılımcıların % 41,7'si Kırıkkale doğumluyken % 16,7'si Ankara doğumludur. Kırıkkale'nin dışardan göç alarak farklı kültürleri içinde barındıran bir şehir olması mülakata katılanların doğum yeri bilgilerinden de görülmektedir.

Araştırmada evli katılımcıların % 16,7'si beş yıldır Kırıkkale'de ikamet ederken, % 29,2'si beş yıldan az, % 54,5'i ise beş yıldan fazla Kırıkkale'de ikamet etmektedir. Bu bilgi, Kırıkkale doğumlu olmayanlardan büyük bir kısmının yıllardır bu şehirde ikamet ettiğini göstermektedir.

Evli katılımcıların eğitim durumuna baktığımızda, % 45,8'inin lisans, % 25'inin lise, % 12,5'inin yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Diğer katılımcıların % 8,3'ü ilkokul, % 4,2'si ön lisans, % 4,2'si de okuryazar değildir. A.İ.R.B.'ye gelerek mülakata katılanların % 45,8'inin lisans mezunu olması güzel bir tablodur. Burada, eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin dini danışmanlık alma konusunda daha hassas olduğu bilgisi ortaya çıkmaktadır. Az da olsa hala okuryazar olmayan insanların var olması gerçekten düşündürücüdür. Eğitimin her seviyesinden bireylerin mülakata katılması araştırmanın objektifliği açısından önem arz etmektedir.

Mülakata katılan nişanlıların % 60'ı kadınlardan, % 40'nı erkeklerden oluşturmaktadır. Nişanlı katılımcıların oranlarının birbirine yakın olması her iki cinsin fikirlerinin araştırmaya yansımaları bakımından önem arz etmektedir.

Nişanlı katılımcıların yaşlarına baktığımızda yaş aralığı 21-31'dir. Nişanlı katılımcıların % 40'ı Kırıkkale doğumludur. Kalan % 60'lık kısmını da Ankara, Kayseri, Amasya olmak üzere üç il oluşturmaktadır. Nişanlı katılımcılardan %40'ı yaklaşık 1 senedir Kırıkkale'de yaşarken, % 60'ı 13 yıldan fazla bu şehirde yaşamaktadır.

Nişanlı katılımcıların % 60'ı lisans mezunu iken % 40'ı lise mezunudur. Evli çiftlerde olduğu gibi eğitim seviyesi nişanlılarda da yüksektir. Eğitim seviyesi yükselirken nişanlılık yaşında da artış olduğu görülmektedir.

Araştırmamızda birinci ve ikinci soru kişinin “kendini tanıma farkındalığı” hakkında bilgi sahibi olmak için sorulmuştur. Burada, maneviyatın eşler arası iletişimdeki yeri incelenmek istenmiştir.

Kişinin kendisi hakkında farkındalık bilinci kazanması maneviyat ile bağlantılıdır. Özdoğan, maneviyatın özümüzdeki cevher olduğunu ifade etmektedir. Bu cevheri ortaya çıkarmak için “Ben kimim?” “Bu dünyada niçin varım?” “Yaratılış gayem nedir?” “İnsanlığa nasıl hizmet edebilirim?” gibi soruları sormamız gerekmektedir. (Özdoğan, 2009) Tarhan’a göre, tasavvuftaki “nefis terbiyesi” “öz bilinci” yani “kendini tanımayı” hedefler.” (Tarhan, 2008: 30- 31)

Anadolu kültürümüzün manevi mimarlarından Hacı Bayram Veli'nin düşüncesinde “kendini bilmek” bu dünyada yaşarken “yaratılış amacımızın bilincine varmak” demektir. (Kılıç, 2006)

Birinci soruya verilen cevaplar analiz edildiğinde “kendimi tanıyorum” “kendimi tanımaya çalışıyorum” olmak üzere iki grup ortaya çıkmıştır.

Tarhan, insanın kendini tanımasını “güçlü ve zayıf yönlerini, imkânlarını, yeteneklerini, fırsatlarını ve tehditlerini” doğru değerlendirebilmesi şeklinde ifade etmektedir. Tarhan’a göre insan, kendini tanımayı öğrenebilir. Kendini tanımak bir yetenek değil, beceridir. (Tarhan, 2009: 11)

Kendini tanımak, hayatın her safhasında yer alan bir süreçtir; bir insanlık serüvenidir. Yunus’un deyiimiyle “kendin bilmektir.”

Katılımcıların çoğu kendini tanıdığını, güçlü ve zayıf yönlerini bildiğini söylemiştir.

Kendini tanımak, kişinin duygularını yönetebilmesi, karşılaştığı her türlü durumda motivasyonu ve manevi gücünü iç dünyasından alabilmesidir. Bu anlamda kişinin kendini tanıması sadece var olan özelliklerini saymak değildir. Diğer insanların görüş ve fikirlerinin bireyi yönlendirmesi yerine, kişinin kendisi olabilmesidir. Güçlü ve zayıf yönlerini, olay ve durumlar muvacehesinde yönetebilmesidir.

Tarhan'a göre, yetişkin olma yolunda bireyselleşen ve kimliğini bulanlar, kendini tanıdığı ve zayıf yönleriyle cesurca yüzleşebildiği için, iyi evlilik yapmaya adaydır.” (Tarhan, 2005:238–239)

“Kendimi tanıyorum” cevabını verenlerin bir kısmı, özü ile iletişimde olan tecrübeli ve olgun kişilerden oluştuğu mülakat sürecinde müşahade edilmiştir. Bu bireylerin kendilerini geliştirmek ve insanlığa hizmet için emek harcadığı, güçlü ve zayıf yönlerini yönetebildiği, tecrübe ve gözlemin yardımıyla iç dünyalarını keşfeden bilge insanlar olduğu görülmektedir.

“Kendimi tanıyorum” cevabını verenlerin diğer kısmı ise, “kendimi tanıdım bitti” şeklinde düşünen ve özü ile yeterli iletişim kuramayan kişiler olduğu fark edilmiştir. Bu gruptaki katılımcıların kendilerini tanımlarken zorlandıkları gözlemlenmiştir. Özüne inememiş bu kişilerin, kendilerini tanımak ve geliştirmek adına özel bir çaba sarf etmediği görülmüştür. Bu kişilerin “hayır cevabı vermekte zorlanırım”, “sinirlenince tepkili davranırım” tarzındaki cevapları, zayıf yönlerini yönetemedikleri izlenimini oluşturmuştur.

“Kendini tanımaya çalışanlar” zayıf yönlerinin farkındalığını yaşamaktadır. Bu kişilerin, zayıf yönlerini olumluya çevirmek için çaba harcadığı mülakat sürecinde verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Birkaç katılımcı “şu özelliklerim var; ama bunun için şöyle davranıyorum” demiştir. Bu cevap, bireylerin kendini aşmak için uğraş verdiğini göstermektedir. Buna göre, kendini tanımaya çalışan bireyler “her olayı, yeni bir çevreyi ve insanı” kendini tanımak için bir fırsat olarak görmektedir.

Birinci soruda, duygusal olmayı güçlü, zayıf, hem güçlü, hem zayıf olarak belirten katılımcılar mevcuttur. Özellikle “duygusalım” diyen erkekler, duygusallığı zayıf yönleri olarak tanımlamaktadır. Erkek katılımcıların duygusallığı zayıf yön olarak ifade etmelerindeki temel etkenin, toplumda erkeğe yüklenen misyondan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Birinci sorunun ikinci bölümü “kendinizi tanımak ve geliştirmek adına neler yapıyorsunuz?” ifadesinden oluşmaktadır. Katılımcıların çoğu, kendini tanımak ve geliştirmek için kişisel gelişim kitapları, gazete ve dergi okuduğunu, internetten araştırma yaptığını, konferans ve seminerlere katıldığını ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise gözlem yaparak, yeni insanlar tanıyarak, gezerek, farklı düşünceleri anlamaya çalışarak, kurslara katılıp çeşitli eğitimler alarak kendini tanımakta ve geliştirmektedir.

Mülakata katılanlardan biri bayan diğeri erkek olmak üzere iki kişi kendilerini tanımak ve geliştirmek için hiç bir şey yapmadığını ifade etmiştir.

Katılımcıların okuduğu kültürümüzü yansıtan eserleri okuduğuna dair bir ifadeyi kullanmamaları dikkate değerdir. “Mevlana, Yunus Emre”nin eserleri yanında “Kutadgu Bilig, Bostan ve Gülistan, Kelile ve Dimne” gibi ahlaki değerleri

yansıtan kitaplarımız okunmamaktadır. Bunu yerine psikolojik içerikli ve batının değerleriyle yazılmış kişisel gelişim kitapları okunmaktadır. Bu bağlamda, kültürel değerlerimizin yozlaşmasının bir sebebinin de özümüzü ve kültürümüzü yansıtan eserlerin okunmamasına bağlayabiliriz.

Araştırmamızda, kendini tanıyan bireyin “Yaratıcısı, kendisi ve diğer insanlar” ile iletişimi güçlü olduğu görülmüştür.

Kendini tanıyan birey hayatını paylaşacağı eşini seçerken daha isabetli kararlar verebilir. Çünkü bir insan kendini tanımadan karşıdaki insanı tanıyamaz. Belki de eş seçiminde yapılan hatalardan en büyüğü, kendini tanıyamayan bireylerin karşı cinsi tanımak ve onu değiştirmek için ilk andan itibaren çaba sarf etmesidir. Bu bağlamda, nişanlılık süreci hep karşıdaki insanı tanıma süreci olarak bilinir. Aslında nişanlılık insanın kendini tanıması, fark edemediği yönlerinin farkındalığını sağlayan bir süreçtir.

Tarhan’a göre evlilik kararı verebilmek için kişinin hem kendisini hem de evleneceği kişiyi tanımasını gerektirir. “Ben kiminle evleniyorum, onunla anlaşabilecek miyim?” şeklindeki sorulara kişinin vereceği cevaplar, önce kendini tanımasına bağlıdır.” Kişinin kendisini tanıması, evleneceği kişiyi tanımasından önce gelmelidir. (Tarhan, 2008: 29–30)

Bireyin kendini ne kadar tanıdığına göstergelerinden biri de, verdiği kararlar sonucunda iç dünyasında ne hissettiğidir. Araştırmamızda kararlarının sorumluluğunu alabilenlerin, kararın sonuçları ile yüzleştğinde kendisi dâhil kimseyi suçlamadığı görülmüştür. Bununla birlikte karar verme sürecinde net olanlar, içsel seslerine kulak verenler de başkalarını suçlamamaktadır. Bireysel ve ailevi kararlar verilirken Kur’ani bir kavram olan “istişare”nin iletişimde olumlu etkisi görülmüştür.

Başka insanların görüşlerini kendi görüşleri ile değerlendirip muhasebe yapan, sonunda kendi içindeki uyuma bakarak karar veren bireyler de kimseyi suçlamamaktadır. Sonuçlar ne olursa olsun “kabullenme” bireyi olumlu anlamda etkilemektedir. Bu süreçte “Allah inancı”, “tevekkül-teslimiyet” yani “maneviyat” bireyin iç dünyasını rahatlatmaktadır.

Kararlarını verme sürecinde sevdiği insanların etkisinde kalan bireylerin, iç dünyasında kendi kararlarını alabilecek cesareti gösteremedikleri ve kararların sonuçlarında başkasını suçladığı görülmektedir. Bu kişilerin kararlarını başka insanların etkilemesine izin vermeme farkındalığını kazanması gerekmektedir.

Kararlarını yalnız başına veremeyenlerin “hata yapmaktan korktukları” için tek başına karar veremedikleri derinlemesine mülakat sürecinde anlaşılmıştır. Kendi kararlarını tek başına veremeyen bireylerin eş seçerken “anne/baba/arkadaş/akraba”nın etkisi ile eş seçimi yaptığı verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

Sadece kendini suçlayan bireylerin iç dünyalarında kendileri ile barışık olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu bireylerin kendilerine hata hakkı tanımadığı düşünülmektedir. Kendisini ya da başkalarını suçlayan bireylerin “kırgınlık, pişmanlık, öfke” gibi duyguları yoğun olarak yaşadığı fark edilmiştir.

Araştırmamızın üçüncü sorusu, “nişanlı ya da eşin” karar verme sürecinin eşler arası iletişime etkisini öğrenmek için sorulmuştur. Dolayısı ile ilk üç soru maneviyatın eşler arası iletişimdeki yerini ortaya koymaktadır.

Eşin iç dünyasında kararlarını kendisinin verebilmesi, aileyi ilgilendiren kararlarda istişareye açık olması eşler arası iletişimi güçlendirildiği görülmüştür. Yaşam sürecinde kendi kararını veremeyen ve başka insanların kararlarından

etkilenen erkek eşlerin, kendi ailesini akrabalarının olumsuz görüş, fikir ve müdahalesinden koruyamadığı müşahede edilmiştir. Katılımcıların çoğunda, nişanlılıkta ve evliliğin ilk yıllarında aile büyüklerinin evliliğe müdahale ettiği görülmüştür. Aile büyüklerinin çocuklarının hayatına müdahalede bulunurken, “küserim, kırılırım, bize olan saygınızdan ötürü bu kararı vermelisiniz” şeklinde psikolojik baskı yaptığı fark edilmiştir. Aile büyükleri, geçmişte gerçekleştiremediği hayallerini, çocuklarının hayatlarına müdahale ederek gerçekleştirmeye çalıştığı müşahede edilmiştir.

Anne ve babalar dışında “ağabey, yenge, kız ya da erkek kardeşlerin” de eşlerin hayatlarına müdahale ettikleri görülmektedir. Özellikle babanın erken yaşta vefat ettiği, baba misyonunun “büyük erkek çocuğa” verildiği ya da annenin erken yaşta vefat edip “büyük kız kardeşin anne rolünü üstlendiği” durumlarda müdahaleler söz konusu olabilmektedir.

Bazı çiftlerin, aile büyüklerinin baskısıyla “kendi çocuklarının ismini” bile koyma özgürlüğüne sahip olamadığı anlaşılmıştır. Bu kişilerin “iletişimde sessizliği seçen, kendini ifade edemeyen, erken yaşta evlenen” bireyler olduğu gözlemlenmiştir.

Kendi kararını veremeyen bayanların, eşleri tarafında ikna edildiği ya da kararlarını vermede eşlerin etkili olduğu anlaşılmıştır.

Eşler iletişimde birbirine karşı açık olduğu takdirde ve özellikle erkek eşin özgüven kaynaklı ve tutarlı duruşlarının aile büyüklerinin müdahalesini engellediği görülmektedir. Aile büyüklerinin müdahalesi neticesinde, eşlerin ortak karar ve duruşları eşler arası iletişimde sinerji oluşturduğu görülmüştür.

“Kendi kararımızı veririz, aile büyükleri müdahale etmez. Onlar, fikirleri ile müdahale etseler bile biz eşimle kararımızı alırız; uygularız” diyenlerin evlilik doyumu ve ilişkilerinin kalitesi daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Aileler yüzünden “eşlerin birbirini yıpratması, birbirlerinin kişiliklerini hedef almaları” aile mutluluğu ve huzurunu etkilediği fark edilmiştir.

Dördüncü soruda katılımcıların evlendikleri “eşi bulmasında” ve “evlenme kararı vermesinde” etkili olan karar mekanizmalarını ortaya çıkarmak için sorulmuştur.

Evliliğe aracılık yapanların, her iki tarafın kişilik ve aile özelliklerini yakinen tanınması halinde kurulan yuvaların sağlıklı olduğu ancak aracılardan evlenecek adaylar ve ailesi hakkında bazı gerçekleri sakladığı zaman, eşler arası iletişimde güven duygusunun zedelendiği fark edilmiştir.

Evlilik kararı için “ailem etkili oldu” cevabını veren katılımcıların, erken yaşta ya da aile baskısı ile evlendiği görülmüştür. Düğünlerde, bekârları evlendirmek üzere “kız/erkek gösterme” geleneğinin olduğu katılımcıların evlenme hikâyelerinden anlaşılmaktadır. Sosyal çevrenin gençlere yaptığı “evlen” şeklindeki söylemin, onları olumsuz etkilediği görülmektedir.

SEKAM’ın (2010:46) araştırmasına göre, “Eşiniz ile nasıl tanıştınız?” sorusuna katılımcıların %37,7’si “bir tanıdık/arkadaş aracılığıyla” cevabını verirken, % 17,7’si “akrabam olduğu için tanıyordum” cevabını vermiştir. %14’lük kısmı ise “arkadaşım olduğu için, komşum olduğu için, ailem buldu tanıştık” cevaplarından oluşmaktadır.

SEKAM’ın (2010:47–48) araştırmasında evliliğe dair son kararın kimin tarafından verildiğine dair dört farklı evlilik ortaya konulmuştur. Bu evlilik türlerine

göre karar mekanizmalarının dağılımı şu şekildedir: Aile büyüklerinin kararıyla/görüşüm alınmadan” % 34,9; aile büyüklerinin kararıyla/görüşüm alınarak % 10,7; “kendi kararımızla/ aile büyüklerinin onayıyla % 8,1; kendi kararımızla/ aile büyüklerinin onayı alınmadan % 4,0.

İçerik analizinde yaptığımız gruplandırma, SEKAM’ın araştırması ile paralellik göstermektedir. Hem yaptığımız araştırmada hem de SEKAM’ın araştırmasında çiftlerin tanışarak evlendiği görülmektedir.

Kişinin içinde yetiştiği kültürün evlilik hayatına yansımaları, eşler arası iletişimin niteliğinde belirleyici faktörlerdendir. Bu bağlamda beşinci soruda “günümüzde eş seçiminde denklik ve denkliğin eşler arası iletişime etkisi” onuncu soruda ise “kişinin eşinden ne tür beklentisinin olduğu ve bu beklentilerin altında yatan sebepler çerçevesinde beklentilerin eşler arası iletişime” etkisi sorulmuştur. Bu iki soru birlikte değerlendirilmiştir.

İslam dini, eşler arasında iletişimin kaliteli olması, kurulan yuvalarda huzurun hissedilmesi için erkek ve kadın arasında “denklik” olgusunun önemini vurgulamıştır. Denklikte dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ise erkeğin kadından sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan alt seviyede olmamasıdır.

İslam hukukunda denklik “evlenecek eşler arasında dini, iktisadi ve sosyal bakımdan bir uyumu” ifade eder. Denklikte kastedilen özellikle erkeğin kadına denk olmasıdır. (Aydın, 2004:214) Hanefi mezhebine göre kocanın kadına denk olmasında aranan kıstaslar “soy, müslüman oluş, dindar oluş, hürriyet, servet ve meslek” olmak üzere altı başlıkta toplanmıştır. (Aydın, 2004:214)

Kültürümüzde de denklik önemli bir olgudur. Kur’an ve sünneti referans alan bilge insanlardan Mevlana, şu beyitleriyle denkliğin önemini dile getirmektedir:

*“Eşlerin birbirine benzemesi lâzım; ayakkabı ve mestin çiftlerine bir bak! Ayakkabının bir teki ayağa biraz dar gelirse ikisi de işe yaramaz. Kapı kanadının biri küçük, diğeri büyük olur mu? Ormandaki aslana, kurdun eş olduğunu hiç gördün mü? Bir gözü bomboş, öbürü tıka basa dolu olsa hurç bineğin üstünde doğru duramaz.” (Rumi, 2004:1/2309–2311) “Kapının bir kanadı tahtadan, öbürü fildişinden... Böyle şey olur mu hiç?” Aslanın eşi de bir aslan olmalı, kim görmüş aslanın bir kurtla evlendiğini? Öyle ise, “Nikâhta iki çiftin birbirine eşit ve denk olması lâzım, yoksa iş bozulur, geçim olmaz.” (Rumi, 2004:4/196, 197)*

Dilimizde kullandığımız, “boyu boyuna, huyu huyuna” deyimi ve “yerine düşmeyen gelin yerine yerine, boyuna düşmeyen esvap sürüne sürüne eskir” atasözü evlenecek eşlerde denkliğin önemini vurgulamaktadır.

Tarhan’a göre, evlenme kararı verirken eş adayının kültür, eğitim, yaş, hayata bakış açısı, ekonomik durum gibi farklılıklara dikkat etmek gerekir. Farklılıkların ileride sorun olmaması için çiftler birbirini olduğu gibi kabul etmelidir. (Tarhan, 2008)

Yaptığımız mülakatlarda, denkliğin eşler arası iletişimin kalitesinde etkili bir faktör olduğu görülmektedir. Katılımcıların denklik algısının birbirinden farklılık arz etmektedir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak toplum yapısında meydana gelen değişikliklerin, evlilikte denklik algısını etkilediği düşünülmektedir.

Araştırmada, evlilikte denklik kavramı konusunda hiç bilgi sahibi olmayan katılımcıların yanı sıra, denkliği bilmesine rağmen kendi evliliğinde denkliğe dikkat etmeyenlerin var olduğu görülmüştür. Denklikte ortak değerlere sahip olmanın, eşler arası iletişimi olumlu etkilediği fark edilmiştir.

Katılımcılar aileler arası denkliğin önemini de vurgulamıştır. Eşler arası iletişim engellerinin, huzursuzluklarının aileler arasında denkliğin olmayışından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bayan katılımcılardan bazısı, eşine saygı duyabilmek için eşinin eğitim ve kariyer bakımından kendisinden üstün olmasına dikkat ettiğini özellikle belirtmiştir. Bu farkındalık İslam'daki denkliğin gerçek manasıyla örtüşmektedir.

Eğitimde denklik eşlerin lise ya da üniversite mezunu olması şeklinde değerlendirilmektedir. Hâlbuki sadece okulda verilen “bilgi” eğitimde denkliğin kriteri olamamaktadır. Eğitim “insanın kendini tanımasını, karar almasını, davranışlarını, davranışlar sonundaki tepkilerini” içeren geniş bir yelpazedir. Eğitimde denkliğin içine, aileden alınan eğitim dolayısıyla anne-babadan alınan eğitim de girmelidir. Çocuğun karakterinin gelişmesinde ilk beş yılda aileden özellikle de anneden alınan eğitimin önemi düşünüldüğünde, bu gerçek ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılardan bazısı; evliliklerinin uzun sürmesinin nedenini “evlilik kararında denklige dikkat etmesi” olarak ifade etmiştir. Denklige dikkat etmeyenler, “eşi kendisinin değil de ailenin seçmesini” denklige dikkat etmeme sebebi olarak ortaya koymuştur.

SEKAM'ın (2010:95) araştırmasına göre, toplumsal kabuller açısından bakıldığında “gelir, eğitim, güzellik/yakışıklılık, ailelerin sosyo-ekonomik denkligi” gibi özellikler önemsenmektedir. Bu araştırmaya göre “gelir, eğitim, güzellik/yakışıklılık” gibi özellikler erkeklerde daha çok aranmaktadır.

Tarhan'a göre, evlilikte doğru kişiyi bulmak kadar evliliğe nasıl bir anlam yüklendiği ve evlilikten neler beklendiği son derece önemlidir. Çünkü eşler

arasındaki uyumun belirleyicilerinden en önemlisi, evlilikten ne beklendiğidir. Beklentilerin gerçekçi olup olmadığı ve kadın ile erkeğin beklentilerinin birbiriyle örtüşüp örtüşmediği evlilikteki uyumun kalitesini belirler. (Tarhan, 2008:18-19)

Araştırmamızda evlilikteki beklentilerin denklikle ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda evlilikteki denklik kavramı, psikolojideki algı ile açıklanmıştır.

Dökmen'e göre algı, duyu organlarından beynimize ulaşan verilerin örgütlenmesi, yorumlanması, anlamlandırılması sürecidir. (Dökmen, 2005: 97- 98)

Algıda zemin önemli bir rol oynar. Algılama farklılıklarında zeminin benzerliği ya da farklılığı iletişimin kalitesini etkilemektedir. (Cüceloğlu, 2008: 34)

Cüceloğlu'na göre zeminlerin kaynağı içinde yaşadığımız toplumun kültürüdür. (Cüceloğlu, 2008: 33)

Katılımcıların eşleri ile beklentilerine ait görüşleri incelendiğinde, eşe yönelik beklentilerin evlilik öncesinde, hatta çocukluktan itibaren kişinin yaşadığı çevrenin etkisiyle oluştuğu anlaşılmaktadır. Dinimizde eş seçerken dikkat edilmesi gereken denkliğin, evlilikte eşlerin birbirine ait beklentilerinde etkili olduğu görülmektedir.

Eşini olduğu gibi kabul eden bireyler özgüven sahibi, kendini geliştiren, yeniliğe açık insanlardan oluşmaktadır. Eşe yönelik beklentilerin “zihinsel kalıplara” dayanmadığı evlilikleri yaşayan katılımcıların daha huzurlu ve enerjik olduğu, eşini eleştirmek yerine ondaki farklılıklara saygı duyduğu gözlemlenmiştir.

Ailesindeki rol ve davranışları eşinden bekleyen bireyler genellikle kadınlardan oluşmaktadır. Bu kadınların evlilikte denklige dikkat etmediği izlenimi

oluşmuştur. Bu kadınların “kendi babasının olumlu özelliklerini” eşinde aramakta “baba davranışları” ile “eş davranışı” arasında kıyaslama yapmaktadır.

Eşten memnuniyetin “şükür” ve “kanaat” kavramları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Eşinden yüksek beklentileri olan bireylerin, hayatından memnun olmadığı ve insani ilişkilerinde de aynı bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, mükemmeliyetçiliğin beklenti çitasını yükselttiği düşünülmektedir.

İç dünyada eşe yüklenen farklı beklentilerin, çiftleri hayal kırıklığına uğrattığı görülmüştür. Eşten farklı davranışlar beklemek yerine, ondaki özgün özellikleri keşfeden katılımcıların hayata olumlu baktığı gözlemlenmiştir. Bu çiftlerin farklılıkları zenginliğe, olumluya çevirerek iletişimlerini beslediğini söyleyebiliriz.

Kültürümüzde eş seçimine dair maneviyat temel kriter olarak belirlenmiştir. Ayetler ve hadislerde Allah’a inanan, ahlakı yaşayan bireyler ile evlilik ön görülmüştür.

Kınalızade’ye göre, damat olacak kimsenin “dindarlığını, güzel ahlakını, iyilik ve şanı” görülmeli ve araştırılmalıdır. Makam yüceliğine, mal çokluğuna, şekil güzelliğine bakılmamalıdır. (Öztürk, 1991:114)

Tarhan’a göre, insanın hayatında iki önemli tasarruf vardır; bunlardan biri meslek seçimi, diğeri ise eş seçimidir. Kişinin bu iki konuda en doğru kararı vermesi, mutluluğu için hayati öneme sahiptir. (Tarhan, 2008) Evlilik kararı için gerçekçi olmayan parasal değerler, fiziki güzellik gibi değerlerle temeli atılan birliktelikler gelişmemeye mahkûmdur. (Tarhan, 2008: 20)

Altıncı soruda, eş ya da nişanlının seçilmesinde katılımcıların dikkat ettiği kriterler öğrenilmek istenmiştir. Bu soruya verilen cevaplar neticesinde, evlilik kıstaslarının belirlenmesinde “toplumsal değer ve yargıların” önemli bir rol oynadığı

görülmüştür. İç dünyada belirlenen eş adayı kriterlerinin de evlilik kararında etkili olduğu görülmüştür.

Manevi temalarda “kişinin dindarlık algısı” önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Maddi temaların kıstas olarak belirlenmesinde “sosyal çevre ve ailenin” oldukça etkili olduğu kanaatine varılmıştır.

SEKAM’ın (2010:95) araştırmasına göre, katılımcılara “iyi bir eş sizce nasıl olmalıdır?” sorusuna verilen cevaplar ve dağılımları şöyledir: İyi eş seçiminde güzel/yakışıklı, iyi gelire sahiplik, iyi gelire sahiplik, iyi kariyere sahiplik, iyi bir aileye mensubiyet gibi seçeneklerin son derece düşük bir yüzdede kaldığı tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre eşlerin birbirine saygılı olması % 24,3 ve sadık olması % 24,2 ile en yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Eşin anlayışlı olması % 19,4 iken, evine bağlı olması % 18,1 oranındadır. Bu araştırmaya göre, ailede hiçbir dönemde değişmeyen ve hep aranan “sadakat, saygı, anlayış ve evine bağlılık” gibi değerler hala güncelliğini korumaktadır.

Eş adayı ile ilk görüşmede edinilen izlenimin onun hakkında ipucu verdiği mülakat neticesinde de anlaşılmıştır.

Bir insanın ev içindeki davranışları, aile fertlerinin birbirine hitap şekli, tavırları başta olmak üzere sofranın düzeni, ev içinde kitapların yer aldığı bir kütüphanenin olup olmaması, seçilen bülentler, varsa duvardaki resimler, evin mefruşatında kullanılan renkler gibi özellikler ailenin karakteri, değer yargıları, estetik duygusu, kültürü hakkında ipucu vermektedir. Çünkü insan, çoğunlukla ailede gördüğü değer yargılarından etkilenmektedir. Evlilik kararı vermeden önceki süreçte kişinin kendini tanıdıktan sonra karşı cinsi ve ailesini tanıması ileride kurulacak yuva için oldukça önemlidir.

Günümüzde, tanıştirma usulü yapılan evliliklerde daha önce birbirini tanımayan bireyler birkaç kere görüşmek sureti ile evliliğe karar verebilmektedir. Mülakatlarda sorulan yedinci soru, katılımcıların evlenme kararı vermeden önceki süreçte, ailelerin ve evlenecek kişilerin birbirini ne kadar ve nasıl tanıdığı hakkında bilgi sahibi olmak için sorulmuştur. Soruya verilen cevaplar neticesinde evlilik öncesi dönemde eş adayının ailesini tanımanın eşler arası iletişime etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırmamızda, erkekler eş adayları ile tanışma sürecinde onun evine yaptığı ziyaretlerle kız tarafının ailesini tanıma fırsatı bulmaktadır. Kız tarafı genellikle nişana, hatta evlenene kadar erkeğin ailesini ve evini görmediği verilen cevaplarda ortaya çıkmaktadır. Özellikle kültürlü bir aileye mensup bayanlar, denklige dikkat etmediğinde eşi ve eşin ailesi ile ciddi iletişim sorunları yaşamaktadır. Bu bayanların genellikle aracı vasıtasıyla eşleri ile tanıştığı, evlilik kararı verildikten sonra söz ya da nişan esnasında erkeğin ailesini ilk defa görmesi dikkate değerdir.

Araştırmamızda, eş seçiminde katılımcıların dindarlık algıları birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Dindarlığı sadece belirli kalıplara hapsederek eş seçiminde bulunan bireyler, bu bakış açısının doğru olmadığını evlendikten sonra eşleri ile iletişimlerini neticesinde fark etmiştir.

Dindarlık algısı etki boyutunda olan ve eş adayında dindarlığın etki boyutunu kıstas olarak alan bireylerin, aile hayatında daha huzurlu olduğu görülmüştür. Dinin yaşam boyutunda bilgi, ibadet ve ahlak boyutunun birbirinden ayrı telakki edildiği ortaya çıkmıştır. Hâlbuki dinde “bilgi, ibadet ve ahlak” birbirinden ayrılmayan bir yapıya sahiptir. Dindarlığı etki boyutunda yaşamayan bireylerin kendileri ve eşleri ile iletişimde bilgi ve eylem konusunda tutarsızlıklar müşahede edilmiştir.

Dindarlık, ilim sahibi olmak ve sahip olduğu ilmi yaşamaktır. Bilgi ve eylem arasında uyumlu davranabilmektir. Yani bilmek ve bilginin davranışlara yansımadır. Dindarlık, Hz. Peygamberin ahlakı olan Kur'an ahlakını yaşamaktır.

Dindar insan, Allah inancını içselleştiren, ibadetlerini yerine getiren ve hayatının her alanında güzel ahlakı yaşayan insandır. Dindarlık, Ahmet Yesevi'nin anlayışında "insan sevgisi ve insana hizmet", Mevlana'da "Allah aşkı ve insanın değerli oluşu", Yunus Emre'de " sevgi ve hoşgörü", Hacı Bektaş-ı Veli'de "incinsen de incitme" gibi bakış açılarını pratiğe döken yaşam felsefesidir.

Evlilik biyoloji, psikoloji, hukuk, din gibi bilimler ile ilişkilidir. Bununla birlikte evlilik aynı zamanda yaşamın bir alanıdır. Evliliği sağlıklı yürütölmek için "ev işleri, yemek, ev idaresi, çocuk eğitimi, evlilik psikolojisi, beşeri münasebetler" gibi konularda bireylerin kendisini iyi yetiştirmesi gerekmektedir. Evlilik öncesi eğitim en sağlıklı biçimde ailede verilir. Anne babanın örnek davranışları altında terbiye edilen çocuklar ilerde kuracakları yuvada ailesinden aldığı değerleri kendi çocuklarına sağlıklı bir biçimde aktarabilir.

Dede Korkut Hikâyelerinde verilen bilgiye göre, Oğuz ailesinde "kız ve erkek çocukları" manevi değerleri ebeveynlerinin terbiyesi ile öğrenir. Buna göre kız çocuğu, anası tarafından terbiye edilmelidir. Nasıl ki kız, eğitimi anasından görüyorsa; erkek de babasından görür. (Kocakaptan, 1985:254)

Kınalızade, Ahlak-ı Alai adlı eserinin ikinci bölümünün adı "İlmu tedbiru'l-Menzil" adı vermesinin sebebini evliliğin idare sanatı ile ilgili olmasına bağlamaktadır. İdare sanatı ise ailenin yönetimi ve ekonomisi ile ilgilidir. Bunun için "evlilik öncesi eğitimin" kız ve erkek çocukları için son derece önemli olduğundan bahsetmiştir. Bu eğitimlerde "aile düzeni ve aile idaresi" konularına yer verilmesinin

önemini vurgulamıştır. Kınalızade'nin "evlilik öncesi eğitim" hakkındaki tespitleri günümüz toplumunda da hala güncelliğini korumaktadır.

Araştırmamızda, eş rollerinin model olarak alınmasında ailenin önemli olduğu görülmüştür.

*"Annem ya da babam gibi davranmadım, yeni bir model ortaya koydum, içimden geldiği gibi davrandım"* diyenler, anne babasının davranışlarındaki yanlışların farkındalığını kazanan kişilerdir. Bu kişilerin genel olarak diğer sorulara verdiği cevaplar değerlendirildiğinde, özü ile iletişim kurduğu, kendini tanıdığı, sorumluluk sahibi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Eşler arası iletişimde farkında olmadan "anne" ya da "baba"nın davrandığı gibi eşine davranan katılımcıların, fikir ve düşünceleri sorgulamaksızın kabul eden bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bu katılımcılar kendi ifadelerinde, "önyargılı fikirlere sahip olduklarını, yaptıkları hataların farkındalığını daha sonra fark ettiklerini" ifade etmiştir.

Evlilik sürecinde eşlerin fikir ve hayata bakış tarzlarının, edindikleri yeni sosyal çevre ile birlikte olumlu anlamda değiştiği tespit görülmüştür. Zihinsel kalıpların ve önyargıların aşılmasında sosyal çevre oldukça etkili olmaktadır.

Bazı aileler, özellikle kız çocuklarının küçüklükten itibaren "eş olma sorumluluğu" ile yetiştirmektedir. Bir katılımcının söylediği şu cümle oldukça manidardır: *"Anne-babam yıllarca örnek bir eşin nasıl olması gerektiğini öğretmeye çalıştı. Ama artık bunun yanlış olduğu kanaatindeyim. Çünkü benim karşımda babam yok. Yani her kadın kendi stratejisini ve modelini kendi belirlemeli. Örnek modeller olmamalı. Herkes kendi modelini kendi yaratmalı, kendi şartlarına göre."*

Katılımcılardan hiçbiri, evlilik ve eşler arası iletişime dair eğitim aldığını ifade etmemiştir. Katılımcılardan bazıları, evlilik konusunda gözlem yaparak ve kitap okuyarak bilgi sahibi olmaktadır.

Araştırmamızın verilerine göre, eğitilmiş ve çalışan kadınları tercih eden erkeklerin evlilik sürecinde eşinden “geleneksel ev hanımı” rolleri bekleme, çalışan eşin erkeğin destek olmaması eşler arasında algı farklılıklarından kaynaklanan çatışmalara sebep olmaktadır.

Son din olan İslam’ın değerler sisteminde Allah’a iman diğer bütün inançların, davranışların, değerlerin yapı taşıdır. Araştırmamızın teorik boyutunda Kur’an ve sünnette eşler arası iletişimi besleyen en önemli değerler “takva, iffet, hilm, maruf, doğruluk” olarak belirlenmiştir. Bu ana değerlerin yanı sıra diğer manevi değerler de işlenmiştir.

Kültürümüzde İslamiyet öncesi ve sonrası Türk ailesini en güzel şekilde anlatan Dede Korkut Hikâyeleri’nde Oğuz ailesindeki manevi değerlere geniş yer verilmiştir. Bu hikâyelerde yer alan manevi değerler şöyle sınıflandırılabilir: “Allah inancı, tamahkâr olmamak, alçak gönüllü olmak, mert olmak, cömert olmak, misafirperver olmaktır.” (Bkz. Kocakaptan, 1985) Oğuz ailesinde, ‘kuvvetli bir bağlılık, sıra, saygı ve sevgi’ vardır. Aile fertleri babaya mutlak ‘itaat’ içindedir. Fakat bu itaat onların fikirlerini söyleme, açık konuşma haklarını kısıtlamaz. Oğuzlarda, eşler arasında kuvvetli bir “sadakat ve sevgi” bulunmaktadır. (Kocakaptan, 1985:255)

Ahmet Yesevi’de manevi değerler; “Allah’a aşkla yönelmek, ihlâs yani içtenlikli müslümanlık, insan sevgisi, hoşgörü, kadın ve erkek eşitliği, emek ve işin kutsallığı ve bilimdir.” (Zeybek, 1999)

Hacı Bektaş'ın dünyasındaki bazı manevi değerler ise şöyledir: “Edep, takva sahibi olmak, sabır, hayâ, cömertlik, bilgi sahibi olmak, Allah'ı bilmek, kişinin kendini bilmesi, toprak gibi mütevazı olmak, insanları ayıplamamak, elinden gelen her iyiliği yapmak ve güvenilir olmak” şeklinde özetlenebilir. (Yılmaz, 2006; Akkuş, 2006; Öztürk, 2006: 29–31)

Kınalızade'ye göre, hanımların faziletli ve olgun olanı; akli, dini, iffet ve namusu, edep ve hayâsı yerinde olanıdır. Bu hanım eşine, sevgi ve samimiyetine bağlıdır. Eşinin rızası nerede ise; ona önem ve değer verir. Namusunu korumak esas amacı olur.” (Öztürk, 1991:111)

Psikolojide değerler, insan davranışlarına yol göstermesi bakımından mühim bir rol oynar. Tarhan'a göre, insanın duygularını tanıması ve onları geliştirmesi “farkındalık” bilinci ile ilgilidir. Duygusal zekâsı güçlü insanlar, hislerini iyi analiz edebilen kişilerdir. (Tarhan, 2005:254- 255)

Duygularının farkındalığını kazanan birey, doğru değerler seçebilir. Böylece, duygusal farkındalık bireyin iyi davranışlarda bulunmasına vesile olur. (Tarhan, 2006: 71)

Bu teorik bilgiler ışığında mülakatımızda, manevi değerlerin eşler arası iletişimdeki yerini ortaya koymak amacıyla, katılımcılara yöneltilen on birinci soruya verilen cevaplardan şu yorumları yapabiliriz:

Araştırmamızda eşler arası iletişimi besleyen en önemli değerler katılımcıların verdiği cevaplar neticesinde “doğruluk” “yalan söylememe” “dürüstlük” “sevgi” “saygı” “güven” “din” olarak belirlenmiştir. Eşler arası iletişiminde “doğruluk, dürüstlük” gibi değerleri sözlü ve eylemsel olarak yaşayan çiftlerin kendinden emin ve huzurlu oldukları görülmüştür. Misafirperverlik, affetme,

cömertlik gibi değerlerin katılımcılar tarafından ifade edilmemesi oldukça manidardır. Cevapların hepsi değerlendirildiğinde özellikle “edep, sabır, misafirperlik ve cömertlik” katılımcılar tarafından zikredilmemesi kültürümüzün en önemli değerlerinin yavaş yavaş unutulmaya başladığı izleniminin oluşmasına sebep olmuştur.

Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Veli’de “bilim ya da bilgi” özellikle bir değer olarak vurgulanmaktadır. Katılımcıların çoğu lisans ya da lise mezunudur. Bu katılımcıların öğretim hayatlarının mezuniyetle bittiği anlaşılmaktadır. Bu yorum, ülkemizde kız ve erkeklerin daha çok “meslek sahibi olmak ve maddi olarak aileye katkıda bulunmak” üzere ilim öğrendiği kanısının hâsıl olmasına sebep olmuştur.

Kültürümüzdeki bazı manevi değerlerin, eşler arası iletişimde unutulmaya yüz tuttuğu görülmüştür. Türk-İslam kültüründeki aile yapısının günümüze kadar ulaşmasında “iman, iffet, doğruluk, sadakat” gibi değerlerin rol oynadığını söyleyebiliriz. “Edep, sabır, hayâ, cömertlik, misafirperverlik, yardımseverlik” gibi değerlerin, akla ilk gelen değerler olmadığını görmekteyiz.

Eşler arası iletişim çatışmalarında kriz yönetimi eskilerin deyimiyle aile geçiminde oldukça mühim bir meseledir. Tarhan’a göre, bir çatışma yaşayan eşler kendilerine, “Bu bana ne öğretti?” “Ben nasıl bir hata yaptım da böyle bir çatışma oldu?” “Çatışmanın tekrarlanmaması için ne yapmalıyım?” gibi sorular ile olayı analiz ederse, krizi fırsata dönüştürebilirler. Çatışmalardan ders almaya yönelik bu tarz yaklaşımlar evlilik için faydalıdır. (Tarhan, 2008:76) Katılımcılardan biri, nişanlılık ve evlilik sürecinde yaşanan çatışmaları çiftlerin birbirini tanıması için fırsat olarak değerlendirmiştir.

Çiftler arasında iletişim temelleri, birbirlerini tanımaya başladığı andan itibaren atılmaktadır. Çiftlerin birbirini tanıma sürecinde “telefonda konuşmak, mesajlaşmak ya da chat yapmak” gibi iletişim vasıtalarının karşı cinsi tanımak için yeterli olmadığı görülmüştür. Erkek katılımcılardan biri, eşini seçmesinde “eşinin sessizliğinin kendisini etkilediğini” ifade etmiştir. Çünkü ona göre eş adayının sessizliği, ağırbaşlılığından kaynaklanıyordu. Fakat evlilikle birlikte “eşin kendini ifade edememesi” çift arasında ciddi bir probleme dönüşmüştür. Bu katılımcı, nişanlılık sürecinde hiç iletişim çatışması yaşamadığını ifade etmiştir. Birbirine tezat bu cevaplar katılımcının evlenecek eşe yüklediği anlam ile açıklığa kavuşmuştur. Katılımcı, nişanlılık sürecinde aralarında iletişimden kaynaklanan herhangi bir sorunun olmamasını, “nişanlısının cep telefonu ile yazdığı mesajlarda kendini ifade etmesi” şeklinde belirtmiştir.

Nişanlılık sürecinde olaylara verilen tepkiler, sorunlarla baş edebilme, süreç içerisinde ortaya çıkan krizleri yönetebilme evliliğin kalitesini de belirlemektedir. Katılımcıların verdiği cevaplara göre, nişanlılıkta iletişime açık olmak, evlilik sürecinde çatışmaları azaltmaktadır. Nişanlıyken devam eden iletişim çatışmalarının evliliğe de yansıdığı görülmüştür. Bu bağlamda eşlerin soruna yaklaşım tarzı, verilen tepkiler ve duruşların evliliğin kalitesini etkilediği ortaya çıkmaktadır. Chapman’a göre krizleri aşmanın diğer bir yolu yapıcı eylemlerde bulunmaktır. Eşler azmettiğinde ve evliliklerini düzeltmek için olumlu adımlar atmaya başladıklarında, daha güçlü ve daha bağlı bir hale gelebilir. Farklılıklarda bile uzlaşabilirler. (Chapman, 2005)

Nişanlılıkta “hiç sorun yaşamadım” diyen katılımcıların nişanlılık sürecinde neredeyse hiç görüşmedikleri anlaşılmıştır. Bu katılımcılar genellikle yirmi yıl ve

üzeri evli kalan kişilerden oluşmaktadır. Eş ile yaşanan iletişim sıkıntıları daha çok “kültürel farklardan”, “farklı bakış açılarından”, “ailelerin müdahalelerinden” ve “sorunların biriktirilmesinden” kaynaklandığı ortaya çıkmıştır.

Chapman (2005) “Evliliğin Dört Mevsimi” adlı kitabında, eşlerin yaşadıkları duygusal dönemleri mevsimlere benzetir. Ona göre, hayatta karşılaştığımız değişimler ve onlara cevap verme şeklimiz de evlilikteki mevsimlere sebep olur. Her mevsim belli duygular, tutumlar ve eylemleri de beraberinde getirir. Bu üç etken arasındaki etkileşim, bir çiftin bir mevsimde kalıp kalmayacağını ya da başka bir mevsime geçip geçemeyeceğini belirler.

Araştırmamızda, iletişim çatışmalarında “biri sınırlı iken diğesinin susması”, “özür dileme”, “hesap sormamak”, “eşi olduğu gibi kabul etme”, “sorunların konuşularak çözülmesi” gibi davranışların, eşler arası iletişimi olumlu olarak etkilediği müşahede edilmiştir. Evlilikte eşlerin yaşadığı sorun ve krizlere “biz bilinci” ile yaklaşmasının aralarındaki iletişimi olumlu olarak etkilediği görülmüştür.

Tarhan’a göre, “eşlerin iletişim biçimi, birbirini anlama ve rol paylaşımı” evliliğin ilk yıllarında şekillenmektedir. Bu önemli dönemin sağlıklı bir şekilde atlatılabilmesi evliliğin temellerini sağlamlaştıracaktır. (Tarhan, 2008:80)

“Evlendikten sonra eşimi değiştiririm” zihniyeti ile kurulan yuvalarda iletişim problemleri yaygın olarak görülmüştür. Eşler arasındaki sınırların ailelerle paylaşılmasının da çatışmalara neden olduğu ortaya çıkmıştır. Eşler arası iletişimde “sorunlar hakkında konuşamama, sorunları erteleme” gibi davranışlar, gelecek hakkında korkulara sebep olmaktadır. Bu durum, evliliğin huzur misyonuna gölge düşürmektedir.

Araştırmamızda, aile büyüklerinin gerçekleştiremediği hayallerini gerçekleştirmek üzere yeni kurulan yuvaya yaptığı müdahalelerin iletişim sorunlarına yol açtığı görülmektedir. Özellikle evliliğin ilk yıllarında, ailelerin müdahalesinden ötürü çatışmalara rastlanmıştır.

Araştırmamızın son sorusu “Yeniden evlenme kararınızı verdiğiniz yıllara dönseniz bu süreçte nasıl davranırdınız?” sorusu katılımcıların iç dünyalarına inebilmek, evlilikten önce ve şimdi evliliğe yüklediği anlamları anlayabilmek için sorulmuştur. İnsanın düşüncelerini, hayallerini hatta korkularını bile içinde yaşadığı kültür belirler. İnsan, geçmişine bugünün bakış açısıyla, deneyimiyle ve olgunluğu ile bakabildiğinde kendini yeni bir öğrenme sürecinin içinde buluverir. Olayların farklı yönlerden değerlendirerek hayat hakkında yeni bilgiler edinir.

Geçmişe dönseler bile “*Aynı kararı verirdim. Aynı kişi ile evlenirdim. Davranışlarımda bir değişiklik olmazdı*” diyen katılımcıların diğer sorulara verdiği cevapları bütün olarak değerlendirdiğimizde şu yorumları yapabiliriz:

Bu kişilerin, özgüvenlerinin son derece yüksek, kararlarının sorumluluğunu alabilen, insanlara ön yargılarla yaklaşmak yerine onlara değer veren, dinin etki boyutunu yaşayan insanlar olduğu müşahede edilmiştir. Evlilik kararlarından, evlilik sürecinde yaşadıkları olaylardan, atlattıkları badirelerden pişman olmadığı gözlemlenmiştir. Çünkü hayat, onlar için yenilik, öğrenme ve keşfetme anlamına gelmektedir. Bu arada neşeli, enerjik, sevgi dolu insanlar olduğu da müşahede edilmiştir.

Ailelerinin baskısı ile erken yaşta evlenenler, bu evlilikten pişman olduğunu ifade etmektedir. Bu kişilerin hala ailelerine karşı öfke duyduğu, onları affedemediği görülmüştür.

Çevrenin baskısıyla, evleneceği kişiyi ve özellikle ailesini yeterince tanımadan evlilik kararını veren bireylerin de pişmanlık hissettiği görülmektedir. Pişmanlık duygusunun sebebi, iç seslerine kulak verdiğinde “evlilik kararını” iç dünyasının onaylamamasından kaynaklanmaktadır.

Özellikle bayan katılımcılar, geçmişe dönecek olsalar; evlilik kararını hayalleri ile değil gerçekler ile yüzleşerek vereceğini ifade etmiştir. Bu düşüncenin, kişinin kendisi ve eş adayını yeterince tanıyamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Katılımcılardan “hiç evlenmezdim” şeklinde cevap verenlerin, evlilikten pişman olduğu görülmüştür. Erkek katılımcılardan birinin böyle düşünmesinde, sorumluluk duygusunun ağır basmasından kaynaklanan özgürlük arayışı rol oynadığı düşünülmektedir. Aynı düşünceyi savunan bayan katılımcı ise evlenmemesinin sebebini “eş seçiminde mükemmeliyetçi davranması” olarak belirtmiştir. Aynı katılımcının evlilik algısı şöyledir: “Evlilikte biraz cahillik, biraz körlük, biraz da sağırlık gerekiyor.”

Bazı kadınların “yeniden evlendiğim yıllara dönsem; farklı davranırdım. Akrabalara mesafeli davranırdım” cevabının altında özellikle eşlerinin akrabaları tarafından yıpratılması yattığı düşünülmektedir.

SEKAM yaptığı araştırmada, katılımcılara sorduğu sorulardan biri, bizim araştırma sorularımızla örtüşmektedir. SEKAM’ın (2010:51) araştırmasına göre, katılımcılara “eğer imkân olsa da evlendikleri güne tekrar dönseler yine mevcut eşleriyle evlenmek isteyip istemeyecekleri” sorusu yöneltilmiştir. SEKAM, bu sorunun araştırmada yer almasının önemini şöyle açıklamaktadır: “Evliliğin ilk günlerine dönülse yine aynı eşle evlenip evlenilmeyeceğinin bilinmesi, yürütülen

evliliğın niteliğinin anlamaya önemli katkı sağlamaktadır.” Araştırmaya katılanlardan % 41,8’i “kesinlikle evet” cevabını verirken, % 34,6’sı “evet” cevabını vermiştir.

## I. Sonuç ve Öneriler

Evlilik müessesesi ailenin çekirdeğini, aile de toplumun temelini ve çekirdeğini oluşturur. Kültürümüzün binlerce yıllık geçmişe dayanmasında ailenin büyük rolü vardır. Aile geçmiş ve gelecek arasındaki kültür elçisidir. Bu bağlamda araştırmamız evliliğe adım atacak bireylere farkındalık kazandırmak, eşler arası iletişimi besleyen manevi-kültürel değerlerimizi tespit etmek ve bu değerlerin yaşanması için öneriler geliştirmek amacı ile hazırlanmıştır.

Araştırmada evlilik kurumu, manevi-psikososyal yaklaşım çerçevesinde ele alınarak “manevi değerlerin eşler arası iletişime katkısı ve günümüzdeki evliliklerin manevi-kültürel değerlerle ilişkisi” incelenmiştir.

Tarihte güçlü devletlerin, köklü medeniyetlerin oluşmasında sağlam temeller üzerine kurulmuş bir ailenin yeri oldukça önemlidir. Türkler İslam’dan önce ve sonraki dönemde, kahramanlıkları ve kültürleriyle tarih sahnesinde hep başrollerde yer almıştır.

İslam’dan önceki dönemde Türklerin aile yapısı bir takım milli-kültürel değerlere dayanmakta idi. Eski Türk ailesinde kadın “anne, eş, kız çocuğu, gelin, kayınvalide, hatun” gibi yer aldığı her rolde, toplumdan soyutlanmamıştı. “Yuvayı dışı kuş yapar.” misali Türk ailesinin sağlam temeller üzerine bina edilmesinde kadının önemli bir misyonu olduğu görülmektedir.

Sekizinci yüzyılda İslam dinine girmeye başlayan Türkler, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. Böylece Türkler, İslam öncesi milli-kültürel değerlerini, islami değerler ile sentezleyerek Türk-İslam kültürünü oluşturmuştur.

Türk-İslam kültürünün oluşmasında manevi önderlerin yeri tartışılmaz. Araştırmamızda yer verdiğimiz manevi önderlerin her biri ayrı bir zaman diliminin kültürünü ve aile yapısını yansıtmaktadır. Görüşlerine yer verilen manevi önderlerden ilki, Oğuz ailesini yaşadığı değerler çerçevesinde geniş bir biçimde ele alan Dede Korkut'tur. İkincisi, Karahanlılar zamanında yaşamış olan Hoca Ahmet Yesevi'dir. Üçüncüsü, Selçuklular zamanında gönüllere sultan olan Mevlana Celalettin Rumi'dir. Dördüncüsü, Osmanlıların ilk zamanında yaşamış olan Hacı Bektaş-ı Veli'dir. Beşincisi ise Osmanlı'nın son âlimlerinden Kanuni zamanında yaşayan Kınalızade Ali Çelebi'dir.

Kültürümüzde İslamiyet öncesi ve sonrası Türk ailesini en güzel şekilde anlatan Dede Korkut Hikâyeleri'nde, Oğuz ailesindeki aile içi iletişimdeki manevi değerlere geniş yer verilmiştir. Bu hikâyelerde yer alan manevi değerler “Allah inancı, tamahkâr olmamak, alçak gönüllü olmak, mert olmak, cömert olmak, misafirperver” olmaktadır. Oğuz ailesinde eşler arasında “sadakat ve sevgi” bulunmaktadır.

Ahmet Yesevi'de manevi değerler Allah'a aşkla yönelmek, ihlâs yani içtenlikli müslümanlık, insan sevgisi, hoşgörü, kadın ve erkek eşitliği, emek, işin kutsallığı ve bilimdir.

Ahmet Yesevi Türkçe olarak ifade ettiği hikmetlerde insanları iyiliğe, doğruluğa teşvik etmiştir. Hikmetlerin, neredeyse her mısrasında manevi-kültürel bir değerimize atıf vardır. Allah'ın yarattığı insana “sevgi, saygı ve hoşgörü” ile muamele etmek, hiçbir farklılıktan dolayı “ayrımcılık yapmamak”; dinin, ahlaki emirlerini pratik hayatta uygulayabilmek gibi değerler Ahmet Yesevi'nin manevi enerjisini günümüze kadar taşımıştır.

Hacı Bektaş'ın dünyasındaki bazı manevi değerler “edep, takva sahibi olmak, sabır, hayâ, cömertlik, bilgi sahibi olmak, Allah'ı bilmek, kişinin kendini bilmesi, toprak gibi mütevazı olmak, insanları ayıplamamak, elinden gelen her iyiliği yapmak ve güvenilir olmak” şeklinde özetlenebilir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşüncesinde “evlenmek” şeriat makamlarının beşinci ve altıncı makamında yer almaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin dört kapı kırk makam içerisinde evliliğe yer vermesi, insanın tekâmülünde evlilik kurumunun ne kadar önemli bir yere sahip olduğu gerçeğini bir kez daha vurgulamıştır.

Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş'ı Veli'de “bilim ya da bilgi” özellikle bir değer olarak vurgulanması bilim hayatımız açısından dikkate değerdir.

Kur'an ve sünneti referans alan bilge insanlardan Mevlana, evliliğin insanın nefisini koruduğunu belirterek, evlilikte denkliğin önemini vurgulamıştır.

Kınalızâde, sistematik bir şekilde felsefi ahlak alanında ilk kez Türkçe ahlak kitabı yazarak, üç ciltten oluşan kitabının ikinci cildini “Aile Ahlakı” konusuna ayırmıştır. Kınalızade'nin yapmış olduğu aile tanımında “hizmetçilere” yer vermesi dikkat çekicidir. Bu bilgi, dönemin sosyal yapısı hakkında bilgi verir. Bu bilgi, ev işlerinde hizmetçilerden yardım alındığını göstermektedir. “Aile Ahlakı” adlı kitapta kadın ve erkeğin sorumluluklarına geniş ölçüde yer verilmiştir. Ailedeki düzenin önemine vurgu yapılmıştır. Ailenin iletişiminin güçlü olması için erkek ve kadının nasıl davranması gerektiği ifade edilmiştir. Ahlaki değerlerin yaşanmasının iletişimdeki gücünü yaptığı benzetmelerle anlatmıştır. Eş seçiminde, kadın ve erkekte bulunması gereken özellikleri vermiş olduğu örnekler, benzetmeler ışığında ikna edici bir üslup ile açıklamıştır.

Günümüzde tüm dünyada tartışılan “cinsiyet ayrımcılığı” ve “toplumsal cinsiyet” gibi konularda, dört yüzyıl öncesinden son noktayı koymuştur. Kız çocuklarının da okuma yazmayı öğrenmesini, erkek çocukları gibi ilim tahsil etmesinin gereği üzerinde durmuştur. Dini referanslar ile eğitimde kadın erkek eşitsizliğinin olmadığını ifade etmiştir.

Kınalızade Ali Çelebi, ailenin sağlam temeller üzerine kurulması için “düzen ve idare sanatının uygulanmasının gereği” üzerinde durmuştur. Bunun için “evlilik öncesi eğitimin” kız ve erkek çocukları için son derece önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu eğitimlerde “aile düzeni ve aile idaresi” konularına yer verilmesinin önemini vurgulamıştır. Kınalızade’nin “evlilik öncesi eğitim” hakkındaki tespitleri günümüz toplumunda hala güncelliğini korumaktadır.

Kınalızade, döneminin toplumsal sorunlarına çok güzel tespitlerde bulunmuştur. Tespit ettiği sorunların çözümünü ahlak ilminde gördüğü için sistematik şekilde felsefi bir ahlak kitabı olan Ahlak-ı Alai’yi Türkçe olarak kaleme almıştır.

Oğuz ailesinden Osmanlı toplumuna kadar kültürümüzde eşler arası iletişimde yaşanan değerlerin “iman, ihlâs, namus, sadakat, nefsi eğitmek, kendini bilmek, doğruluk, cömertlik, misafirperverlik, yiğitlik, adalet, sevgi, saygı” gibi değerler olduğu araştırmamızın teorik bölümünde tespit edilmiştir.

Evliliğin manevi boyutunun incelenmesinin sebebi “sekine kavramı, evlilik, eş seçiminde dindarlık ve denklik, eşler arası iletişimdeki manevi değerler” gibi aile yapısını ilgilendiren kavramların, dinimizin asıl kaynağı Kur’an ve Sünnet çerçevesinde ortaya konulma isteğidir. Çünkü geçmişteki manevi değerlere yüklenen

anlam ile günümüzdeki manevi değerlere yüklenen anlamı tespit edebilmek için ilk kaynaklara inmek gerekmektedir.

Evliliğin manevi boyutunu incelediğimiz bu bölümde, “sekine” kavramının “cinsellik” dışında daha yüksek hedeflere işaret eden bir anlama sahip olduğu ortaya konulmuştur. Sekine, insanın kendini gerçekleştirmesini sağlayan, ruhsal gelişim sürecini özetleyen bir kavramdır. Araştırmamızda Maslow’un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” çerçevesinde “sekine” kavramının manevi boyutu, din psikoloji açısından incelenmiştir.

Sekine kelimesinin “akıl” anlamı Maslow’un hiyerarşisinde ilk basamağa tekabül eder. Evlilik, evlenen iki kişiyi nefsin tuzaklarından olan “şehvetlere meyiletme isteği ve korkudan” korumaktadır. Nikâh akdiyle evlenen çiftler Allah’ın sınırları dâhilinde biyolojik, fizyolojik ihtiyaçlarını gidermektedir.

“Bir yere yerleşme, bir yere oturma” anlamı ikinci basamaktaki “güven” ihtiyacına tekabül eder. Yani, insanın psikolojik olarak kendini zihnen rahat hissetmesi, sosyolojik anlamda diğer insanlarla sosyal ilişkiler kurması ve kendini gerçekleştirebilmesi için temel ihtiyaçlardan olan barınma ihtiyacını gidermiş olması gerekir.

Evlilik neticesinde kadın ve erkek ortak paylaşacakları bir yuvaya sahip olur. Yuva anlamında, Türkçede de kullandığımız mesken kelimesi, Arapça kökü itibarıyla “huzur hissedilen yer, huzur ortamı” gibi anlamları da ifade etmektedir. Tevbe suresinde geçen, “sekinet” ifadesi “sükûnet” yani yatıştırma anlamı düşünüldüğünde, “mesken” gün boyu yaşadığımız sıkıntıları, topladığımız stresi dağıtan, öfke ve kızgınlığımızı yatıştıran bir yuva olarak da tanımlanabilir. Yuva, aynı zamanda insanların her türlü tehlikeden de sığındığı mekândır. Yaratanimızla

iletişim kurmak, kendimizi tanımak ve sessizce içsel yolculuklara çıkmak için de en ideal yer yuvadır.

Evlilik ilişkisi, bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinin ön basamağı olan temel ihtiyaçlarını karşılamak için eşsiz bir kurumdur. Farklı cinsten iki insanın evlenmesi neticesinde çiftlerin “cinsellik, güven, sevgi, saygı” gibi temel ihtiyaçları karşılanır. Eğer çiftler, evlilik sürecinde birbirini değiştirmek yerine birbirinin kişiliğini geliştirirse “kendini gerçekleştirme” düzeyini yakalamış olur. Bu da “kendini bilmekten” geçmektedir. Özü ile iletişim içinde olan birey, yakaladığı farkındalıklar sayesinde nefsin basamaklarını birer birer aşabilir. Evliliğin manevi-psikolojik boyutunu bu anlamda şöyle ortaya konulabilir:

Aynı özden yaratılan farklı cinsteki iki insanın manevi değerler yoldaşlığında, fitratında bulunan potansiyeli keşfetmek, birbirini geliştirmek, nesiller yetiştirmek için ahiretin tarlası olan dünya yaşamında yaratılış amacının rotasında kendini gerçekleştirmesidir. Evliliğin manevi ikliminde yağın rahmet yağmurları çiftler arasındaki sevgi ve merhamet duygularını ortaya çıkarır.

Evliliğin manevi boyutunu ortaya koymak üzere eş seçiminde önemli faktörler, Kur'an-ı Kerim'den ayetler ve Sevgili Peygamberimizin (s.a.v) hadisleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu konu işlenirken eş seçiminde duanın önemi, dindarlık ve denklik kavramları İslam dininin kaynakları çerçevesinde incelenmiştir.

Daha sonra eşler arası iletişimi besleyen manevi değerler Kur'an-ı Kerim ve Sünnet rehberliğinde işlenmiştir.

Günümüzde evlenecek ve evli olan bireylerin ihtiyaçlarını, davranışlarını psikoloji biliminden faydalanarak anlamaya çalışmak üzere “evliliğe psikolojik

yaklaşım, eş seçimi, eşler arası iletişimi etkileyen psikolojik faktörler, iletişimde algının rolü, duygusal zekâ ve kriz yönetimi” gibi güncel konular ele alınmıştır.

Teorik çerçevede ele alınan konular referans alınarak mülakat soruları hazırlanmıştır. 5’i nişanlı olmak üzere 29 katılımcının katıldığı mülakatların yorumu neticesinde şu şu sonuçlar elde edilmiştir:

Kültürümüzde kendini tanımanın önemli bir yeri vardır. Yesevilik başta olmak üzere bütün tasavvufi ekollerde “kendini tanımak” bireyin ruhsal gelişimi için önem arz ettiği görülmektedir. Araştırmamızda birinci ve ikinci soru kişinin “kendini tanıma farkındalığı” hakkında bilgi sahibi olmak için sorulmuştur. Katılımcıların çoğu, kendini tanıdığını ifade etmesine rağmen mülakat sürecindeki performanslarından “kendini tanıdığını ifade eden” bireylerin, kendini tanımadığı müşahede edilmiştir.

Kendini tanımak her an kendini geliştirmek ve yenilemek ile bağlantılı bir süreçtir. Kendini tanıdığını ifade eden bireylerin bir kısmı, kişisel ve ruhsal gelişimleri için özel bir çaba sarf etmediği sorulara verdiği cevaplar neticesinde ortaya çıkmıştır. Kendini, gerçekte tanımayan bireylerin özü ile iletişim kurmadığı; “öfke, pişmanlık, kızgınlık” gibi duyguları yoğun bir şekilde yaşadığı görülmüştür. Bu insanların, evlilik ilişkilerinde de kararsızlığın hâkim olduğu anlaşılmıştır.

Bireyin kendini ne kadar tanıdığının göstergelerinden biri de, verdiği kararlar sonucunda iç dünyasında ne hissettiğidir. Kendini tanıdığı cevabını veren katılımcılardan çoğu, verdiği kararlar neticesinde kendisini ya da başkalarını suçlamaktadır. Bu bulgu, katılımcıların gerçekte kendini tanıma farkındalığına ulaşmamış olduğunun göstergesi olabileceği kanaatini oluşturmuştur.

Katılımcılar arasında özü ile iletişim kurma farkındalığını kazanamayan kişiler olduğu müşahede edilmiştir. Televizyon, internet gibi görsel medyada özümüze ait değerlere yer verilmemesinin bu duruma sebep olduğu düşünülmektedir.

Kendini tanımayı bir süreç olarak algılayan bireylerin, bu süreçte karşılaştıkları herhangi bir durumu kendilerini geliştirmek için fırsat olarak görmektedir. Kendini tanımak ve geliştirmek için emek harcayan insanların özü ile iletişimde olan kişiler olduğu ve bu kişilerin evlilik hayatı diğer kişilere göre huzurlu olduğu fark edilmiştir.

Araştırmamızda, kendini tanıyan bireyin “Yaratıcısı, kendisi, eşi ve diğer insanlar” ile iletişimi güçlü olduğu mülakatlar neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların kültürümüzü yansıtan eserlerin yerine, batının değerleriyle yazılmış kişisel gelişim kitaplarını okuduğu görülmektedir. Kültürel değerlerimizin yozlaşmasının bir sebebinin de özümüzü, kültürümüzü yansıtan eserlerin okunmamasına bağlayabiliriz.

Bireysel ve ailevi kararlar verilirken Kur’ani bir kavram olan “istişare”nin iletişimde olumlu etkisi olduğu verilen cevaplar neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Başka insanların görüşlerini kendi görüşleri ile değerlendirip muhasebe yapan, sonunda kendi içindeki uyuma bakarak karar veren bireylerin de kimseyi suçlamadığı anlaşılmıştır. Kararların sonuçları neticesinde “kabullenme” bireyi olumlu anlamda etkilemektedir. Bu süreçte “Allah inancı”, “tevekkül-teslimiyet” yani “maneviyat” bireyin iç dünyasını rahatlatmaktadır.

Kararlarını verme sürecinde, sevdiği insanların etkisinde kalan bireylerin, iç dünyasında kendi kararlarını alabilecek cesareti gösteremedikleri ve kararların sonuçlarında başkasını suçladığı görülmektedir.

Kararlarını yalnız başına veremeyenlerin “hata yapmaktan korktukları” için tek başına karar veremedikleri derinlemesine mülakat sürecinde anlaşılmıştır.

Kendi kararlarını tek başına veremeyen bireylerin eş seçerken “anne/baba/arkadaş/akraba”nın etkisi ile eş seçimi yapmaktadır.

Kendisini ya da başkalarını suçlayan bireylerin “kırgınlık, pişmanlık, öfke” gibi duyguları yoğun olarak yaşadığı fark edilmiştir.

Manevi yönünü geliştiren bireylerin huzurlu olduğu müşahede edilmiştir. Aileler yüzünden eşlerin birbirini yıpratması, birbirlerinin kişiliklerini hedef alması, aile mutluluğu ve huzurunu etkilemektedir.

Eşler arası iletişimde şeffaflık ve tutarlı duruşlarının aile büyüklerinin müdahalesini engellediği verilen cevaplar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Aile büyüklerinin müdahalesi neticesinde, eşlerin ortak karar ve duruşları eşler arası iletişimde sinerji oluşturmaktadır.

Evliliğe aracılık yapanların, her iki tarafın kişilik ve aile özelliklerini yakinen tanınması halinde, kurulan yuvaların sağlıklı olduğu ancak aracılardan evlenecek adaylar ve ailesi hakkında bazı gerçekleri sakladığı, doğru olmayan beyanlarda bulunduğu zaman eşler arası iletişimde güven duygusunun zedelenmektedir.

Evlilik kararı için “ailem etkili oldu” cevabını veren katılımcıların, erken yaşta ya da aile baskısı ile evlendiği görülmüştür. Düğünlerde, bekârları evlendirmek üzere “kız/erkek gösterme” geleneğinin olduğu katılımcıların evlenme hikâyelerinden anlaşılmaktadır. Sosyal çevrenin gençlere yaptığı “evlen” söylemindeki baskının, onları olumsuz etkilediği bazı katılımcılar tarafından ifade edilmektedir.

Yaptığımız mülakatlarda denkliğin eşler arası iletişimin kalitesinde etkili bir faktör olduğu görülmektedir. Katılımcıların denklik algısının birbirinden farklılık arz etmektedir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak toplum yapısında meydana gelen değişikliklerin insanların evlilikte denklik algısını etkilediği düşünülmektedir.

Evlilikte denklik kavramı konusunda hiç bilgi sahibi olmayanların yanı sıra; denkliği bilmesine rağmen evliliğinde denklige dikkat etmeyen katılımcıların da araştırmamızda yer aldığı görülmektedir. Denklikte “ortak değerlere sahip olmak” eşler arası iletişimi olumlu etkilemektedir.

Katılımcılar aileler arası denkliğin önemini vurgulamıştır. Eşler arası iletişim engellerinin, huzursuzluklarının aileler arasında denkliğin olmayışından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmanın bulgularına göre eğitimde denklik, eşlerin lise ya da üniversite mezunu olması şeklinde değerlendirilmektedir. Hâlbuki sadece okulda verilen ”bilgi” eğitimde denkliğin kriteri olamamaktadır. Eğitim, “insanın kendini tanımasını, karar almasını, davranışlarını, davranışlar sonundaki tepkilerini” içeren geniş bir yelpazedir.

Eğitimde denkliğin içine, aileden alınan eğitim dolayısıyla anne-babadan alınan eğitim de girmelidir. Çocuğun karakterinin gelişmesinde ilk beş yılda aileden özellikle de anneden alınan eğitimin önemi düşünüldüğünde, bu gerçek ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılardan bazıları, evliliklerinin uzun sürmesinin nedenini, evlilik kararında denklige dikkat etmesi olarak ifade etmiştir. Denkliğe dikkat etmeyenler, “eşi kendisinin değil de ailenin seçmesini” denklige dikkat etmeme sebebi olarak belirtmiştir.

Araştırmamızda evlilikteki beklentiler ile denklik arasında ilişki kurulmuştur. Buna göre, evlilikteki denklik kavramı psikolojideki algı ile açıklanmıştır.

Katılımcıların eşleri hakkında beklentilerine ait görüşleri incelendiğinde, eşe yönelik beklentilerin evlilik öncesinde, hatta çocukluktan itibaren kişinin yaşadığı çevrenin etkisiyle oluştuğu anlaşılmaktadır.

Dinimizde eş seçerken dikkat edilmesi gereken denkliğin, evlilikte eşlerin birbirine ait beklentilerinde etkili olduğu görülmektedir.

Eşini olduğu gibi kabul eden bireyler özgüven sahibi, kendini geliştiren, yeniliğe açık insanlardan oluşmaktadır. Eşe yönelik beklentilerini “zihinsel kalıplara” bağlamayan katılımcıların eşiyile daha huzurlu ve enerjik olduğu, eşini eleştirmek yerine ondaki farklılıklara saygı duyduğu gözlemlenmiştir.

Ailesindeki rol ve davranışları eşinden bekleyen bireyler genellikle kadınlardan oluşmaktadır. Bu kadınların evlilikte denklige dikkat etmediği izlenimi oluşmuştur. Bu kadınların “kendi babasının olumlu özelliklerini” eşinde aramakta “baba davranışları” ile “eş davranışı” arasında kıyaslama yapmaktadır.

Eşten memnuniyetin “şükür” ve “kanaat” kavramları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Eşinden yüksek beklentileri olan bireylerin, hayatından memnun olmadığı ve insani ilişkilerinde de aynı bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, mükemmeliyetçiliğin beklenti çitasını yükselttiği düşünülmektedir.

İç dünyada eşe yüklenen farklı beklentilerin, çiftleri hayal kırıklığına uğrattığı görülmüştür. Eşten farklı davranışlar beklemek yerine, ondaki özgün özellikleri keşfeden katılımcıların hayata olumlu baktığı gözlemlenmiştir. Bu çiftlerin farklılıkları zenginliğe, olumluya çevirerek iletişimlerini beslediğini söyleyebiliriz.

Evlilik kıstaslarının belirlenmesinde “toplumsal değer ve yargıların” önemli bir rol oynadığı araştırmamız neticesinde ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, iç dünyada belirlenen “eş adayı” kriterleri de evlilik kararında etkili olmaktadır.

Eş seçiminde etkili olan manevi temalarda, kişinin dindarlık algısının önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Maddi temaların kıstas olarak belirlenmesinde “sosyal çevre ve ailenin” oldukça etkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte medyanın, özellikle internetin bireyin düşünce dünyasını etkilediği fark edilmiştir.

Eş seçimi hakkındaki hadiste geçen dindarlık kavramı, “Allah inancını gönülden hisseden, Allah’ı seven, dünyadaki yaratılış gayesinin farkında olan, sorumluluk bilincini yaşayan” insanlar şeklinde ifade edilebilir. Günümüzde bu hadisi eş seçiminde kriter olarak ele alan bireylerin, dindarlık kavramının ahlaki boyutunu ihmal ettiği mülakata verilen cevaplar neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Dindarlık, ilim sahibi olmak ve sahip olduğu ilmi yaşamaktır. Bilgi ve eylem arasında uyumlu davranabilmektir. Yani bilmek ve bilginin davranışlara yansımadır. Dindarlık, Hz. Peygamberin ahlakı olan Kur’an ahlakını yaşamaktır.

Dindar insan, Allah inancını içselleştiren, ibadetlerini yerine getiren ve hayatının her alanında güzel ahlakı yaşayan insandır. Dindarlık, Ahmet Yesevi’nin anlayışında “insan sevgisi ve insana hizmet”, Mevlana’da “Allah aşkı ve insanın değerli oluşu”, Yunus Emre’de “ sevgi ve hoşgörü”, Hacı Bektaş-ı Veli’de “incinsen de incitme” gibi bakış açılarını pratiğe döken yaşam felsefesidir.

Evlilikte eşler arasında “iffet” evliliğin temeli gibidir. Hem kadın hem de erkek için sosyolojik, psikolojik ve ahlaki anlamda toplumu etkileyen mühim bir değerdir.

Karşı cinsi ve ailesini evlilik öncesi süreçte tanımak, ailesi ve kendisi hakkında fikir sahibi olmak önemlidir. Günümüzde tanıştırma usulü yapılan evliliklerde daha önce birbirini tanımayan bireyler birkaç kere görüşmek sureti ile evliliğe karar verebilmektedir. Mülakatlarda sorulan yedinci soru, katılımcıların evlenme kararı vermeden önceki süreçte, ailelerin ve evlenecek kişilerin birbirini ne kadar ve nasıl tanıdığı hakkında bilgi sahibi olmak için sorulmuştur. Soruya verilen cevaplar neticesinde evlilik öncesi dönemde eş adayının ailesini tanımanın eşler arası iletişime etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Bir insanın ev içindeki davranışları, aile fertlerinin birbirine hitap şekli, tavırları başta olmak üzere sofranın düzeni, ev içinde kitapların yer aldığı bir kütüphanenin olup olmaması, seçilen biblolar, varsa duvardaki resimler, evin mefruşatında kullanılan renkler gibi özellikler ailenin karakteri, değer yargıları, estetik duygusu, kültürü hakkında ipucu vermektedir. Çünkü insanların davranışlarında çoğunlukla ailedeki değer yargılarının ve geçmiş öğrenmelerin etkisi vardır. Evlilik kararı vermeden önceki süreçte kişinin kendini tanıdıktan sonra karşı cinsi ve ailesini tanıması ileride kurulacak yuva için oldukça önemlidir.

Araştırmamızda, erkeklerin eş adayları ile tanışma sürecinde eş adayının evine yaptığı ziyaretlerle kız tarafının ailesini tanıma fırsatı bulduğu fark edilmiştir. Kız tarafı ise damat adayının ailesini ve evini nişana hatta evlenene görmemektedir. Kültürlü bir aileye mensup bayanlardan, aileler arası denklige dikkat etmeyenlerin eşi ve eşinin ailesi ile ciddi iletişim sorunları yaşadığı görülmüştür.

Eş seçiminde katılımcıların dindarlık algıları farklılık arz etmektedir. Dindarlığı sadece belirli kalıplara hapsederek eş seçiminde bulunan bireyler, bu bakış

açısının doğru olmadığını evlendikten sonra eşleri ile iletişimleri neticesinde fark etmiştir.

Dindarlık algısı etki boyutunda olan ve eş adayında dindarlığın etki boyutunu kıstas olarak alan bireylerin, aile hayatında daha huzurlu olduğu görülmüştür. Bu soruya verilen cevaplar incelendiğinde, dinin “bilgi, ibadet ve ahlak” boyutunun birbirinden ayrı telakki edildiği ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki dinde “bilgi, ibadet ve ahlak” birbirinden ayrılmayan bir yapıya sahiptir. Dindarlığı etki boyutunda yaşamayan bireylerin kendisi ve eşi ile iletişiminde, tutarsızlıklar yaşadığı anlaşılmıştır.

Evlilik sürecinde eşlerin fikir ve hayata bakış tarzının, edindikleri yeni sosyal çevre ile birlikte olumlu anlamda değiştiği görülmüştür. Bu bağlamda, zihinsel kalıpların ve önyargıların yıkılmasında, sosyal çevrenin etkisi ortaya çıkmıştır.

Eğitimli ve çalışan kadınları tercih eden erkeklerin, evlilik sürecinde eşinden “geleneksel ev hanımı” rollerini beklemesi, eşler arasında algı farklılıklarından kaynaklanan çatışmalara sebep olduğu görülmektedir.

Araştırmamızda eşler arası iletişimi besleyen en önemli değerler katılımcıların verdiği cevaplar neticesinde “doğruluk” “yalan söylememe” “dürüstlük” “sevgi” “saygı” “güven” “din” olarak belirlenmiştir. Eşler arası iletişiminde “doğruluk, dürüstlük” gibi değerleri sözlü ve eylemsel olarak yaşayan çiftlerin kendinden emin ve huzurlu olduğu görülmüştür. Misafirperverlik, affetme, cömertlik gibi değerlerin, 29 katılımcının hiçbiri tarafından ifade edilmemesi oldukça manidardır. Cevapların hepsi değerlendirildiğinde özellikle “edep, sabır, misafirperverlik ve cömertlik” katılımcılar tarafından zikredilmemesi kültürümüzün en

önemli değerlerinin yavaş yavaş unutulmaya başladığı izleniminin oluşmasına sebep olmuştur.

Türk İslam kültürünün aile yapısının günümüze kadar ulaşmasında “iman, iffet, doğruluk, sadakat” gibi değerlerin rol oynadığını söyleyebiliriz. “Edep, sabır, hayâ, cömertlik, misafirperverlik, yardımseverlik” gibi değerlerin, akla ilk gelen değerler olmadığını görmekteyiz.

Katılımcıların çoğu lisans ya da lise mezunu olmasına rağmen eğitim-öğretim hayatlarının okuldan mezun olduktan sonra bittiği görülmüştür. Bu yorum, ülkemizde kız ve erkeklerin daha çok “meslek sahibi olmak ve maddi olarak aileye katkıda bulunmak” üzere ilim öğrendiği kanısının hâsıl olmasına sebep olmuştur.

Çiftler arasında iletişim temelleri, birbirlerini tanımaya başladığı andan itibaren atılmaktadır. Çiftlerin birbirini tanıma sürecinde “telefonda konuşmak, mesajlaşmak ya da chat yapmak” gibi iletişim vasıtalarının karşı cinsi tanımak için yeterli olmadığı görülmüştür.

Nişanlılık sürecinde olaylara verilen tepkiler, sorunlarla baş edebilme, evlilik süreci içerisinde ortaya çıkan krizleri yönetebilme evliliğin kalitesini de belirlemektedir. Katılımcıların verdiği cevaplara göre; nişanlılıkta iletişime açık olmak, evlilik sürecindeki çatışmaları azaltmaktadır. Nişanlıyken devam eden iletişim çatışmalarının evliliğe de yansıdığı görülmüştür. Bu bağlamda eşler arasında soruna yaklaşım tarzı, verilen tepkiler ve duruşların evliliğin kalitesini etkilemektedir.

Eş ile yaşanan iletişim sıkıntıları daha çok “kültürel farklardan”, “farklı bakış açılarından”, “ailelerin müdahalelerinden” ve “sorunların biriktirilmesinden” kaynaklandığını sorulara verilen cevaplar neticesinde söyleyebiliriz.

Araştırmamızda, iletişim çatışmalarında “biri sınırlı iken diğersinin susması”, “özür dileme”, “hesap sormamak”, “eşi olduğu gibi kabul etme”, “sorunların konuşularak çözülmesi” gibi davranışların eşler arası iletişimi olumlu olarak etkilediği müşahede edilmiştir. Evlilikte eşlerin yaşadığı sorun ve krizlere “biz bilinci” ile yaklaşmasının aralarındaki iletişimi olumlu olarak etkilediği görülmüştür.

Araştırmamızda, aile büyüklerinin kendi yaşamlarında gerçekleştiremediği hayallerini gerçekleştirmek üzere yeni kurulacak yuvaya yaptıkları müdahalelerin iletişim sorunlarına yol açtığı görülmektedir. Özellikle evliliğin ilk yıllarında, ailelerin müdahalesinden ötürü çatışmaların olduğu anlaşılmıştır.

Geçmişe dönseler bile “*aynı kararı verirdim, aynı kişi ile evlenirdim, davranışlarımda bir değişiklik olmazdı*” diyen katılımcıların özgüvenlerinin son derece yüksek, kararlarının sorumluluğunu alabilen, insanlara ön yargılarla yaklaşmak yerine onlara değer veren, neşeli, enerjik, sevgi dolu, dinin etki boyutunu yaşayan insanlar olduğu müşahede edilmiştir. Bu kişiler için yaşam; “yenilik, öğrenme ve keşfetme” anlamına gelmektedir.

Aile baskısıyla ve erken yaşta evlenenler, yaptığı evlilikten pişmanlık duymaktadır. Bu kişilerin hala ailelerine karşı öfke duyduğu, onları affedemediği görülmüştür.

Çevrenin baskısıyla, evleneceği kişiyi ve onun ailesini yeterince tanımadan evlilik kararını veren bireylerin de pişmanlık hissettiği görülmektedir. Bu kişilerdeki pişmanlık duygusunun sebebi, bu evlilik kararını bireyin iç dünyasında onaylamamasıdır. Başkalarının baskısı ya da fikri neticesinde eşi ile evlenmiş olmasıdır. Bayan katılımcılar, geçmişe tekrar dönseler; evlilik kararını hayalleri ile

değil gerçekler ile yüzleşerek vereceğini ifade etmiştir. Bu düşüncenin kişinin kendisi ve eş adayını yeterince tanıyamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Denklikten kaynaklanan “farklılıkları zenginliğe dönüştürme ve onları kabullenme” gibi iletişim becerilerinin katılımcılar tarafından bilinmediği, eşler arası iletişimde kullanılmadığı müşahede edilmiştir.

Kur’an Kursları’nın “kadınların kendini tanımasında, geliştirmesinde ve sosyalleşmesinde” oldukça etkili olduğu araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır.

Gerek insanlar arası iletişim gerek eşler arası iletişimde, manevi değerlerin yaşanması bireyin kendisini gerçekleştirmesine katkı sağladığı görülmektedir. Eşlerin “güven, sevgi, hoşgörü, affetme, özür dileme” gibi değerleri yaşaması, aralarındaki iletişimi olumlu etkilemektedir. Araştırma sonucuna göre bu değerler, eşler arası iletişimde sinerjiyi oluşturmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, bütün değerlerin nüvesi insanın özünde mahfuzdur. Araştırmamız göstermiştir ki; günümüzdeki bireyler özünden uzaklaştıkça, bu özden kopuş onların davranışlarına, eşleri ile iletişiminde de yansımaktadır. Kültürümüzün muhtevasında da bu öze çağrı vardır. Ahmet Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş aynı çağrıyı seslendirmektedir.

“Aile İçi İletişime Manevi-Psikososyal Yaklaşım” adlı araştırmamızda, elde edilen veriler neticesinde şu öneriler geliştirilmiştir:

1. Yazılı ve görsel medyada din psikolojisi ve din sosyolojisi bilimleri ışığında; insanın manevi yönüne hitap eden, kendini tanıma farkındalığını sağlayacak, Türk aile yapısının değerleri çerçevesinde programlar yayımlanmalıdır.

2. Kùltürümüzdeki “kendini tanıma farkındalığı” sağlayacak projeler üretilmeli ve topluma yansıtılmalıdır.
3. Eğitim kurumlarında “din kùltürü ve ahlak bilgisi” derslerinde, manevi değerlerin eylem boyutunda benimsetilmesini sağlayacak etkinlikler hazırlanmalıdır.
4. Çocukluktan itibaren bireylere sorumluluk bilinci, öz güven, problem çözme becerilerini geliştirecek programlar geliştirilmelidir.
5. “Mevlana, Yunus Emre” yanında “Kutadgu Bilig, Bostan ve Gülistan, Kelile ve Dimne” gibi eserler başta olmak üzere 7’den 70’şe herkesin katılacağı kitap okuma organizasyonları düzenlenmelidir. Bu tür etkinliklere, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları özellikle destek vermelidir.
6. Evlilik öncesi eğitimler ciddi bir şekilde verilmelidir. Bu eğitimlerde insanın manevi yönü ihmal edilmemelidir.
7. Sadece evlenecek çiftler için değil, kayınvalide ve kayınpederler için empati ve gençlik psikolojisi eğitimleri verilmelidir.
8. Yaygın eğitim kurumlarında kriz ve öfke yönetimi farkındalığını içeren kurslar açılabilir.
9. Kişisel gelişim, iletişim gibi güncel konularda kùltürümüzün manevi önderlerinden yararlanılmalıdır.
10. Kayınvalide, gelin, görümce gibi aile fertlerinin iletişim algılarını yansıtan bilimsel çalışmaların yapılması bilim hayatımız için önemli görülmektedir.

11. Denklik ve dindarlık mefhumunun toplumumuzun sosyo-kültürel yapısı ve teknolojik gelişmeler ışığında yeniden ele alınması ve bu konuda yaşanan problemlere ait çözümler üretilmesi gerekmektedir.
12. Eşler arası iletişim farklılıklarında eşlere farklı bakış açıları kazandıracak projeler hazırlanmalıdır.
13. “Beşiği sallayan el dünyayı sallar.” sözünün anlattığı gibi annelerin eğitimi için ivedi bir şekilde çalışmak gerekmektedir. Çünkü annelerin yetiştirdiği bugünün çocukları, yarınlarımızın garantisidir.
14. Medyadaki evlilik programlarının toplumun değer yargılarının değişmesinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda, toplumun değerlerini yozlaştıracak her türlü faaliyete karşı ilgili kurumların çözümler üretmesi gerekmektedir.
15. Topluma hizmet veren din görevlilerinin, toplumla sağlıklı iletişim kurabilmesi için din psikolojisi ve din sosyolojisi bilimleri alanında uzmanlaşmaları önem arz etmektedir.
16. Araştırmamız neticesinde konferans, seminer ve çeşitli kurslara katılarak bireylerin kendini geliştirdiği görülmüştür. Bu konuda valilik, belediye ve halk eğitime eğitsel-kültürel-sanatsal etkinlikler düzenlemesi için büyük bir görev düşmektedir.
17. Değerlerimizi korumak için DİB ve üniversiteler başta olmak üzere kültür seferberliği yapılması gerekmektedir.
18. Vaazlar toplumun yapısı göz önüne alınarak güncelleştirilmelidir.
19. Ele alınan ayet ve hadisler ışığında, eş seçiminde “dindar olan kadını” ve “dini ve ahlakı beğenilen erkeği” tercih ederken “din, dindar,

ahlak” kavramlarını günümüzde tekrar tanımlamamızın gereği kaçınılmazdır.

20. Kurulmuş yuvalarda denklikten kaynaklanan sorunların asgariye inmesi için farklılıkların zenginleştirici yönü öğretilmelidir.
21. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında çalışan görevlilerin halka daha iyi hizmet verebilmesi için üniversiteler ile iş birliği kurularak “Dini Danışmanlık ve Rehberlik” alanında ciddi bir formasyon eğitiminden geçmeleri gerekmektedir.
22. Bireylere karakter eğimi farkındalığı verilmesi, uygun eş seçimi için önem arz etmektedir. Bu bağlamda çocukluktan itibaren karakter eğitimi kazandıracak proje ve programlar hazırlanmalıdır.

## ÖZET

"Aile İçi İletişime Manevi Psiko-Sosyal Yaklaşım" adlı tezimiz üç bölümden oluşmaktadır:

Araştırmamızın birinci bölümünde İslam öncesi ve sonrasında Türk ailesi ele alınmıştır. Türk-İslam kültürünün şekillenmesinde etkili olan Dede Korkut, Ahmet Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli ve Osmanlı'nın önemli âlimlerinden Kınalızade Ali Çelebi'nin "aile, evlilik, evlilik öncesi eğitim, eş seçimi, manevi değerler" hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Daha sonra günümüzde kullandığımız, aile temalı atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir.

İkinci bölümünde, evlilik kurumu manevi ve psikolojik açıdan değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili ayet ve hadisler rehberliğinde, evliliğin manevi yönü ele alınmıştır. Kur'anî bir kavram olan "sekine" din psikolojisi açısından incelenmiştir. Kur'an ve Sünnet bağlamında eş seçimi ve manevi değerler ortaya konulmuştur. Evliliğin psikolojik boyutunda ise "eş seçimi, eşler arası iletişim, iletişimde psikolojik faktörler ve iletişim çatışmalarında kriz yönetimi" konuları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, araştırma sürecinde yapılan mülakatlar içerik analizi ile analiz edilerek yorumlanmıştır. Araştırmanın bulguları neticesinde öneriler geliştirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Aile, evlilik, manevi değer, din.

## ABSTRACT

“Spiritual Psycho-Social Approach to Family Communication” by our thesis consists of three parts:

In the first part of our research and after the pre-Islamic Turkish family were examined. Turkish-Islamic culture in shaping effective Dede Korkut, Ahmed Yasawi, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli and Ottoman important scholars Kınalızade Ali Çelebi's "family, marriage, premarital education, spouse selection, moral values," opinions were examined. Then we use today, with the theme of proverbs and idioms are included.

In the second section, the institution of marriage is spiritual and psychological evaluation. Under the guidance of the relevant verses and hadiths, the spiritual aspect of marriage is discussed. Quran is a concept of "sekine" religion are examined in terms of psychology. In the context of the Qur'an and Sunnah spouse selection and moral values were determined. In the psychological aspects of marriage, “spouse selection, peer-peer communication, communication in the psychological factors and conflicts crisis management and communication” issues are discussed.

In the third section, research in the process of content analysis and interviews will be analyzed and interpreted. Recommendations were developed as a result of the research findings.

**Key words:** Family, marriage, moral values, religion.

## BİBLİYOGRAFYA

Apaydın, Aydın, Bardakoğlu, v.d., **İlmihal II İslam ve Toplum**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, I-II.

Arslan, Ali, **Büyük Kur'an Tefsiri**, İstanbul, Arslan Yayınları, 1984, I-XIV.

Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Tefsiri**, İstanbul, Bayraklı Yayınları, 2007, I- XXI.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, **el- Câmî‘u’s-Sahîh**, İstanbul, 1979, I-VIII.

Bilmen, Nasuhi, **Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâlî Âlisi ve Tefsîri**, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1974, I-VIII.

Bonguoğlu, Tahsin, “Türklerde Aile”, **Aile Yazıları I Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç**, Derleyenler Beylü Dikeçgil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 357–361.

Bolay, Süleyman Hayri, **Felsefi Doktrinler Ve Terimler Sözlüğü**, 8. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999.

Canan, İbrahim, **Aile İçi Eğitim**, 4. Baskı, İzmir, Gül Yurdu Yayınları, 2010.

\_\_\_\_\_, Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte, İstanbul, Akçağ Yayınevi, 2004.

Cüceloğlu, Doğan, **İletişim Donanımları 'Keşke'siz Bir Yaşam İçin İletişim**, 29. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2008.

Chapman, Gary, **Evliliğin Dört Mevsimi**, Çeviren Selim Yeniçeri, 1. Baskı, İstanbul, Koridor Yayınları, 2005.

Çubukçu, İbrahim Agâh, **Türk-İslam Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler**, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1987.

Donuk, Abdülkadir, “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, **Aile Yazıları I Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç**, Derleyenler Beylü Dikeçgil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 287–301.

Eröz, Mehmet, “Türk Ailesi”, **Aile Yazıları I Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç**, Derleyenler Beylü Dikeçgil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 225–247.

Dökmen, Üstün, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, 31. Baskı, İstanbul, Sistem Yayınları, 2005.

el-İsfahâni, Râgıb, **el- Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü**, Çeviren Yusuf Türker, 1. Basım, İstanbul, Pınar Yayınları, 2007.

Fromm, Erich, **Sevme Sanatı**, Çeviren Nermin Tunç, İstanbul, Kibele Yayınevi, 1996.

Glock, Charles; Y., Stark, **“R. Religion and Society in Tension”**, Chicago, 1965, s.14-20

[dinpsikolojisi.files.wordpress.com/2007/03/propagandavedintezweb.doc](http://dinpsikolojisi.files.wordpress.com/2007/03/propagandavedintezweb.doc)

Güngör, Erol, **Değerler Psikolojisi**, Amsterdam, Hollanda Türk Akademisyen Birliği Vakfı Yayınları, 1993.

Harman, Ömer Faruk, Algül Hüseyin v.d., **İlmihal I İman ve İbadetler**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, I-II.

Kocakaptan, İsa, “Dede Korkut'ta İnsan Hükümdar Aile”, **Aile Yazıları II Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme**, Derleyenler Beylü Dikeçgil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 250- 257.

Kasapoğlu, Abdurrahman, “Kur'an'da Eşler Arası İlişki Hakkında Önemli Bir Kavram: Sükûn -Eşler Arasında Cinsel ve Duygusal Eğilim”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Sayı: 4, 2004.

Karagöz, İsmail, **Kur’andan Öğütler**, 3. baskı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.

Karaman, Çağrı, Dönmez, Gümüş, **Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, I-V.

Kılıç, Cevdet, “Tasavvuf”, **İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 16, 2006.

Kirman, Mehmet Ali, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2004

Köknel, Özcan, **İnsanı Anlamak**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1997.

Mert, Hamdi, **Hoca Ahmed Yesevî**, Ankara, Bilig Yayınları, 2000.

Mevdûdî, Ebu’l-A‘la, **Tefhimu’l-Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri**, Çeviren Muhammed Han Kayani v. d., İstanbul, İnsan Yayınları, 1996.

Müslim, Ebû’l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuseyri, **Sahih-i Müslim**, Kahire, Dâru ihyâi Kütübi’l-Arabi, 1955, I-V.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Ali, **es-Sünenu'l-Kübrâ**, tahkik Abdurgaffâr Süleyman el-Bundârî-Seyyid Kusrevî Hasan, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991, I-VI.

Şimşekler, Nuri, “**Evlilik, Mevlâna’da Evlilik, Aile Ve Çocuk Eğitimi,**”  
Akademik.Semazen.Net/Author\_Article\_Detail.Php?İd=794

Oğuzkan, Ferhan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1974.

Ozankaya, Özer, **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975.

Örnek, Sedat Veyis, **Budunbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973.

Özdoğan, Öznur, **Aşkın Yanımız Maneviyat**, Ankara, Özden Öze Yayınları, 2009.

\_\_\_\_\_, **İsimsiz Hayatlar Manevi Psikolojik Yaklaşım Göre Arınma ve Öze Dönüş**, 2. Baskı, Ankara, Lotus Yayınları, 2007.

\_\_\_\_\_.v.d., **Manevi Değerler**, 1. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2005.

Rûmî, Mevlânâ Celaleddin, **Mesnevi**, Çeviren Adnan Karaismailoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, I-II.

Sâbûnî, Muhammed Ali, **Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri**, Çeviren Mahzar Taşkesenlioğlu, İstanbul, Şamil Yayınları, 1984, I- II.

\_\_\_\_\_, Muhammed Ali, Çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, **Safvetu't-Tefasir**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, I-V.

SEKAM, **Türkiye'de Aile Ailenin Yapısal Özellikleri**, İşlevleri ve Değişimi, İstanbul, Sekam Yayınları, 2010.

[www.otukensozluk.com/](http://www.otukensozluk.com/)

Öztürk Hüseyin, **Kınalızade Ali Çelebi'de Aile**, Ankara, Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

Taberi, Ebu Ca'fer, Muhammed b. Cerir, Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an, Beyrut, 1988.

Tarhan, Nevzat, **Kadın Psikolojisi**, 18. Basım, İstanbul, Nesil Yayınları, 2005.

\_\_\_\_\_, **Duyguların Dili**, 1. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2006.

\_\_\_\_\_, **Evlilik Psikolojisi**, 5. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008.

\_\_\_\_\_, **Var mı Beni Anlamak İsteyen**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

Tirmizi, Muhammed b. İsa, **Sünenu't-Tirmizî**, 1976.

Tural, Sadık, **Tarihten Destana Akan Duyarlılık**, 4. Baskı, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.

Tuğral, Süleyman, **Kur'an'da Değerler Sistemi**, 1. Basım, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2008.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, 9. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.

Ünlü, Hatice, **Sünnette Aile İçi İletişim**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Azim Dağıtım, 1992, I- X.

**Yeni Türk Ansiklopedisi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1985, I-XII.

Yıldırım, Celal, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, İstanbul, Anadolu Yayınları, 1986, I- XIV.

Yılmaz, Ali v.d., **Makalat Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli**, 1. Baskı, Ankara Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Yüce, Abdulhakim, **Mevlânâ'ya Göre Evlilik ve Aile**, Yeni Ümit Dergisi, Sayı : 82, 2008.

Zeybek, Namık Kemal, **Türk Olmak**, 2. Baskı, Ankara, Ocak Yayınları, 1999.

## EKLER

### Ek -1 Evli Bireyler İçin Mülakat Soruları

A. Cinsiyetiniz:

B. Yaşınız:

C. Kaç yıllık evlisiniz?

D. Doğum Yeriniz:

E. Yaşadığınız ilde kaç yıldır ikamet ediyorsunuz?

F. Eğitim durumunuz nedir?

1. Birey olarak güçlü ve zayıf yönlerinizi yeterince tanıyor musunuz? Kendinizi tanımak ve geliştirmek adına neler yapıyorsunuz?
2. Hayatınızda kendinizle ilgili geleceğe yönelik kararlarınızı kimlerle beraber alırsınız? Vereceğiniz kararların neticeleriyle yüzleştüğünüzde ya da bu neticeler hoşunuza gitmediğinde, birilerini suçlar mısınız?
3. Birey olarak eşiniz, kendi kararlarını kendisi verebiliyor mu? Ailenizi ilgilendiren kararlarda (çocuğunuzun ismi, tatilleri hangi şehirde geçireceğiniz, v.s...) aile büyükleri müdahale ediyor mu? Böyle zamanlarda, sizin ve eşinizin duruşu nasıl oluyor?
4. Eşinizi seçmenizde kim ya da kimler etkili oldu? Aileniz, sosyal çevreniz mi yoksa kendi duygularınız ve düşünceleriniz mi?
5. Size göre denklik nedir? Eş adayınızı ya da eşinizi seçerken denkliğe dikkat ettiniz mi? Eşler arası denklik konusu, evlilik sürecinde iletişiminizi nasıl etkiledi?

6. Eşinizi seçerken, onun hangi özellikleri sizi etkiledi? Eşinizi seçmenizde tercih nedenleriniz nelerdi?
7. Evlilik kararı vermeden önce, nişanlılığınızın ailesini yakinen tanıma fırsatınız oldu mu?
8. Size göre dindarlık nedir? Kendinizi dindar hissediyor musun? Eşinizde ahlaki anlamda bilgi ve eylem, diğer bir deyişle davranış ve bilgi bütünleşmesi var mı? ( inanç –bilgi-eylem) Örnek verir misiniz?
9. İnsanlar evlendikleri kişide kendi ailesindeki rol ve davranışları bekliyor. Siz eşinizden ne bekliyordunuz? Ne buldunuz?
10. Ailenizden evlilikle ilgili eş olma konusunda nasıl bir eğitim aldınız? Annenize ya da babanıza göre kadının görevleri, erkeğin görevleri nelerdir? Eş rollerini kimden model olarak aldınız?
11. Doğruluk ve şeffaflık üzerine kurulan yuvalar, kaliteli evliliklerin oluşması için önem arz eder. Size göre eşler arası iletişimi besleyen manevi değerler nelerdir? Eşinizle iletişiminizde bu değerleri yaşıyor musunuz?
12. Nişanlılıkta/evlilikte karşı cins ile iletişim çatışmaları yaşadınız mı/yaşıyor musunuz?
  - a) Cevabınız evetse, Ne tür iletişim çatışmaları yaşıyorsunuz? Tepkiniz nasıl oluyor?
  - b) Bu çatışmaları nasıl çözdünüz/çözüyorsunuz?
13. Yeniden evlenme kararınızı verdiğiniz yıllara dönseniz bu süreçte nasıl davranırdınız?

## Ek -2 Nişanlı Bireyler İçin Mülakat Soruları

A. Cinsiyetiniz:

B.Yaşınız:

C. Doğum Yeriniz:

D. Yaşadığınız ilde kaç yıldır ikamet ediyorsunuz?

E. Eğitim durumunuz nedir?

1. Birey olarak güçlü ve zayıf yönlerinizi yeterince tanıyor musunuz? Kendinizi tanımak ve geliştirmek adına neler yapıyorsunuz?
2. Hayatınızda kendinizle ilgili geleceğe yönelik kararlarınızı kimlerle beraber alırsınız? Vereceğiniz kararların neticeleriyle yüzleştüğünüzde ya da bu neticeler hoşunuza gitmediğinde, birilerini suçlar mısınız?
3. Eş adayınız, kendi kararlarını kendisi verebiliyor mu? Sizi ve nişanlınızı ilgilendiren kararlarda, aile büyüklerinin müdahalesi oluyor mu? Sizin ve eşinizin duruşu, böyle zamanlarda nasıl oluyor?
4. Yuva kurmayı düşündüğünüz kişiyi seçmenizde kim ya da kimler etkili oldu? Aileniz, sosyal çevreniz mi yoksa kendi duygularınız ve düşünceleriniz mi?
5. Eş adayınızı ya da eşinizi seçerken denkliğe dikkat ettiniz mi? Denklik eşinizle aranızdaki iletişiminizi etkiliyor mu?
6. Nişanlınızı seçerken, onun hangi özellikleri sizi etkiledi? Nişanlınızı seçmenizde tercih nedenleriniz nelerdi?
7. Evlilik kararı vermeden önce, nişanlınızın ailesini yakinen tanıma fırsatınız oldu mu?

8. Size göre dindarlık nedir? Dindar olduğunuzu düşünüyor musunuz? Eş adayınızda ahlaki anlamda bilgi ve eylem, diğer bir deyişle davranış ve bilgi bütünleşmesi var mı? ( inanç –bilgi-eylem) Örnek verir misiniz?
9. İnsanlar evlenmeye karar verdiği kişide kendi ailesindeki rol ve davranışları bekliyor. Siz eşinizden ne bekliyordunuz? Ne buldunuz?
10. Ailenizden evlilikle ilgili eş olma konusunda nasıl bir eğitim aldınız? Annenize ya da babanıza göre kadının görevleri, erkeğin görevleri nelerdir? Eş rollerini kimden model olarak aldınız?
11. Size göre eş adayınızla birbirinizi tanıma sürecinde, manevi değerler iletişiminizi nasıl etkilemektedir?